

บทที่ 3

กลวิธีการประพันธ์ในเรื่องสั้นของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล

เรื่องสั้นเป็นประเภทใหม่ประเภทหนึ่งของวรรณกรรม เกิดขึ้นในวัฒนธรรมตะวันตกตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นบทประพันธ์ร้อยแก้วที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กับนวนิยาย เพื่อตอบสนองความต้องการบันเทิงคดีในชีวิตที่ซับซ้อนขึ้นของสังคมยุคใหม่ เรื่องสั้นและนวนิยายของไทยเริ่มปรากฏในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นส่วนหนึ่งของการรับอิทธิพลตะวันตก ในขณะที่มีการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมที่พลเมืองมีบทบาทหน้าที่หลากหลายขึ้น กล่าวได้ว่าเรื่องสั้นมีลักษณะ "...ยืดหยุ่น ไม่ตายตัวแล้วแต่ทัศนะและมีมือของศิลปินเป็นรายๆไป" โดยเฉพาะในด้านความสั้นยาวและการเลือกเน้นองค์ประกอบบางองค์ประกอบ เช่น ตัวละคร ฉาก แก่นเรื่อง หรือโครงเรื่อง เมื่อเปรียบเทียบกับนวนิยาย เรื่องสั้นไม่ได้ต่างจากนวนิยายเพียงเพราะมีขนาดสั้นกว่าเท่านั้น นักวรรณคดีศึกษาได้ชี้ว่าความแตกต่างสำคัญอยู่ที่โครงสร้างและจุดมุ่งหมาย เนื่องจากเรื่องสั้นมุ่งเอกภาพและความเข้มข้น ไม่ใช่ความซับซ้อนหลายชั้นหลายเชิง เช่น นวนิยาย (วิทย์ ศิวะศรียานนท์, 2531 : 60 - 61)

อย่างไรก็ตาม แม้เรื่องสั้นมีลักษณะหลากหลายจนไม่อาจกำหนดลักษณะตายตัว เช่น ไม่อาจบอกว่า ต้องมีความยาวที่กำหนดเป็นจำนวนคำตั้งแต่เท่าใดถึงเท่าใด หรือต้องมีองค์ประกอบของเรื่องเล่าครบถ้วนเช่นนวนิยาย แต่ก็มีลักษณะร่วม ที่อธิบายได้ว่า

...จะต้องมีลักษณะเสร็จสิ้นกระแสมความในตัว ไม่ทิ้งให้ผู้อ่านเกิดวิมุตติกังขา ในปัญหาใดๆทั้งสิ้น มิได้ทิ้งอะไรค้างเติ่งไว้ในใจของผู้อ่านอีกเลย นอกจากนั้น ยังหมายความว่าต้องมีเอกภาพเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทั้งในเนื้อเรื่องและความรู้สึกนึกคิด ในด้านเนื้อเรื่องก็ต้องมีแนวเรื่อง (theme) แนวเดียวจะแตกแยกออกเป็นสองสามแนวหรือมีแนวซ้อนขึ้นมาไม่ได้ จุดเร้าความสนใจของผู้อ่านจะต้องมีจุดเดียว จะมีหลายจุดไม่ได้ จะทำให้ความสนใจพ่ายไป และเพื่อความสำเร็จของความมุ่งหมายนี้ เรื่องสั้นจึงมักเป็นเรื่องที่บรรยายหรือพรรณนาออกมาจากทัศนะเดียวกันตลอดทั้งเรื่อง (วิทย์ ศิวะศรียานนท์, 2531 : 61)

เสกสรรค์ ซึ่งเป็นทั้งผู้สร้างงานและนักวิจารณ์ ได้กล่าวถึงเรื่องสั้นอย่างสอดคล้องกับความคิดข้างต้นว่า เรื่องสั้นนั้นมืองค์ประกอบคล้ายนิยายตรงที่มีฉาก เหตุการณ์ ตัวละคร มีอารมณ์ความรู้สึก แต่ถูกบังคับให้แสดงออกในเวลาจำกัด เนื้อที่จำกัด ผู้แต่งต้องเลือกเหตุการณ์ และฉากที่สื่อสารทางความคิดให้ดีที่สุด ภาษาที่ใช้ต้องกระชับและมีพลังพอที่ก่อให้เกิดจินตนาการ (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2531 ก : 44 - 45) ในเรื่องความสั้นยาวนั้น เขาเห็นว่าไม่ใช่สิ่งสำคัญ หากผู้แต่งสามารถให้ความลึกซึ่งเกี่ยวกับความเข้าใจที่มนุษย์มีต่อกัน หรืออาจแสดงชีวิต ปัญหา รวมทั้งความไฝฝืนของมนุษย์ ให้ผู้อ่านเกิดความซาบซึ้งหรือไม่ว่าอย่างไร (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2540 ง : 103)

เพื่อจะมองเห็นว่ากลวิธีการประพันธ์ในเรื่องสั้นของเสกสรรค์ ประเสริฐกุลมีความกลมกลืนกับเนื้อหาอย่างไร ผู้วิจัยจะวิเคราะห์เรื่องสั้นแต่ละเล่มในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

- 1) โครงเรื่อง แก่นเรื่อง ตัวละคร และฉาก
- 2) มุมมองและผู้เล่าเรื่อง
- 3) องค์ประกอบทางภาษา

ฤดูกาล

1. โครงเรื่อง แก่นเรื่อง ตัวละคร และฉาก

ในเล่ม **ฤดูกาล** ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรก ปี 2524 เรื่องสั้นหลายเรื่องมีตัวเอกที่แสดงทั้งข้อจำกัดและคุณค่าของความเป็นมนุษย์ควบคู่กัน คือตัวเอกใน “พอกับลูก” “สมชาย” “ผู้รับผิดชอบ” “พลเมืองดี” “ลมอ่อนเมื่อใกล้ค่ำ” และ “คนร้าย” เรื่องเหล่านี้มีโครงเรื่องที่ใช้ความขัดแย้งแสดงข้อจำกัดในชีวิตของคนจน ที่ต้องต่อสู้กับปัญหาความไม่เป็นธรรมในสังคม อันเกิดจากมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งรุนแรงเสียยิ่งกว่าภัยจากธรรมชาติ แต่ตัวละครก็ยังเผชิญกับปัญหาด้วยความยืดหยุ่นในคุณค่าทางจริยธรรมอย่างน่าชื่นชม เมาอินสอนใน “คนร้าย” สู้อย่างไม่หวาดหวั่นกับสมุนนายทุน เพื่อรักษาความชอบธรรมที่ตนทุ่มเทน้ำพักน้ำแรงในการปลุกข้าว การต่อสู้อย่างโดดเดี่ยวของแกในฉากสุดท้ายเป็นสิ่งบ่งชี้ความกล้าหาญ แม้ว่ายากนักที่จะเอาชนะได้ ก็ไม่หวาดหวั่นลักษณะนิสัยของตัวเอกจึงเป็นเหตุผลของพฤติกรรมอันเป็นส่วนสำคัญในโครงเรื่องเมื่อเกิดความขัดแย้ง เสกสรรค์ยังสร้างความขัดแย้งของตัวละครกับสภาวะความยากจนที่ใหญ่โตเกินแก้ไข ยิ่งเมื่อประจวบกับความอ่อนแอในการแสดงบทบาทของผู้อื่น และความไร้น้ำใจหรือไร้มนุษยธรรมของผู้ที่ตัวเอกมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องด้วย เราอาจจะยังเห็นความแกร่งของตัวเอกที่

ตัวละครอื่นมองข้ามไป เช่น ใน “ผู้รับผิดชอบ” ตัวเอกเป็นเด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 ผู้มีนิสัยขยันขันแข็งและห่วงใยครอบครัว เห็นได้จากหลังสอบเสร็จ เพลวจะรีบไปจับปลาเพื่อนำมาเป็นอาหารมื้อเย็น เพลวมุ่งจะสอบชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 ให้ผ่านเพื่อจะได้ไปทำงานที่กรุงเทพฯ และให้น้องคนถัดไปได้เรียนหนังสือ แต่เขาต้องขำขันเพราะเอาเวลาเตรียมตัวสอบไปดูแล่นน้องๆ และคะแนนเกษตรก็ได้ศูนย์เพราะครูประจำวิชามาตรวจหลังจากที่เขาถอนไปทำกับข้าวหมดแล้ว ความล้มเหลวของเพลวอันเนื่องมาจากความรับผิดชอบต่อครอบครัว กลับเป็นความขบขันของเพื่อนร่วมชั้น แต่เป็นสิ่งที่เขาต้องเผชิญอย่างทุกข์ทนและอัดอัด สภาวะนี้สร้างความเวทนาแก่ผู้อ่าน ฉากในชั้นเรียน ที่เพลวรู้ผลการสอบและยังต้องรวบรวมเศษเงินจ่ายค่าบำรุงที่ค้างไว้ จึงเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ย้ำความแตกต่างทุกด้านของเขากับตัวละครอื่นที่อยู่แวดล้อม ทั้งด้านโอกาสและคุณธรรม อารมณ์ที่เกิดขึ้นกับผู้อ่านมิใช่ความสลดใจเท่านั้น เนื่องจากขณะเดียวกันผู้อ่านก็จะเกิดความชื่นชมในวุฒิภาวะและหัวใจสู้ของตัวละครที่มีจิตสำนึกสูงกว่าเด็กในวัยเดียวกันมากนัก

การเผชิญปัญหาที่ทำให้ตัวละครต้องกลายเป็นตัวตลกนั้น ยังปรากฏใน “ค่าแรงของสำรวย” สำรวยตัวเอกในเรื่องได้รับความยุติธรรมอย่างช้าช้อน นอกจากเขาจะถูกนายทุนโกงค่าแรงในการทำไร่ข้าวโพดและยังถูกอันธพาลในเมืองรุมทำร้ายเพื่อชิงทรัพย์แล้ว เมื่อไปแจ้งความก็ยังถูกตำรวจจับไล่อีกด้วย แม้เรื่องนี้ผู้แต่งจะไม่ได้แสดงคุณธรรมของสำรวยอย่างเด่นชัด นอกจากความซื่ออย่างชาวชนบท แต่ความเป็นตัวตลกของสำรวยที่เทียบกับสัตว์ ก็เกิดขึ้นเพราะมนุษย์ทำร้ายกันเอง นี่ไม่ใช่อารมณ์ที่กลบเกลื่อนความโหดร้ายของคน และการเหยียดหยามกันที่สถานะทางสังคมได้ เช่นเดียวกับ “วันหนึ่งในชีวิตของหนานอิน” ได้ชี้ว่า หนานอินต่างจากเผ่าอินสอนที่ต้องทนเห็นเจ้าที่ดินและเจ้านั้นต่างๆเอาผลผลิตที่ลงทุนลงแรงทำมาทั้งปีไปหมดแล้วทำได้แต่เพียง “ลุกขึ้นคลานสี่ตีนไปรอบๆลานตีข้าว ส่งเสียงมอๆเลียนแบบควายสลับกับเสียงตะโกนไม่เป็นภาษา” ให้ลูกดู (78) พฤติกรรมของหนานอินได้ตอกย้ำความจริงอันขมขื่นที่ว่า แรงงานของคนจนนั้นมีค่าตอบแทนน้อยกว่าควายเช่าของผู้มีอันจะกินเสียอีก

เห็นได้ว่า แม้ปัญหาของคนจนฟ้องความบกพร่องของระบบสังคมและเศรษฐกิจ เสกสรรคาก็ไม่ลืมแสดงว่า ความยิ่งใหญ่ของคนจนอยู่ที่การไม่ละทิ้งคุณธรรม ดังที่เขาสร้างลักษณะนิสัยของตัวเองเรื่อง “พลเมืองดี” ชายขอทานโรคเรื้อนพิการ ที่ใช้ชีวิตไปวันๆอย่างไร้ค่า กลับสำนึกในค่าของความดีในระดับลึกอย่างน่ายกย่องยิ่งเสียกว่าผู้มีอันจะกินโดยทั่วไป เขาต้องละอวยใจอย่างรุนแรงที่พบว่า การทำตนเป็นพลเมืองดีของเขานอกจากจะไร้ค่าใดๆแล้ว ยังกลับทำร้ายมิตรอย่างคาดไม่ถึง ผู้แต่งบรรยายปฏิกิริยา เมื่อเขารู้ว่าคนวิงวอนสร้อยที่เขาช่วยตำรวจจับเป็นใคร ว่า “ชายพิการพุบหน้าลงกับพื้น เป็นครั้งแรกที่เขารู้สึกอายผู้คนที่เดินผ่านไปมา” (66)

ทั้งๆที่เขาไม่เคยรู้สึกอับอายในสถานะอันต่ำต้อยมาก่อนเลย ผู้อ่านจะเข้าใจได้ว่าเป็นความ
 ละอายต่อ “บาป” ของการซ้ำเติมผู้มีคุณ โดยเฉพาะคนนั้นคือป้าคำ ที่เรียกได้ว่าเป็นมิตรเพียง
 ผู้เดียวของเขาในโลกอันสับสนและตัวใครตัวมัน ดังที่เราได้รับรู้มาก่อนว่าเขาได้รับแบ่งปันข้าว
 มื้อเย็นจากแกเสมอ และ “ ทั้งสองฝ่ายต่างรับรู้ความทุกข์ร้อนของกันและกันอยู่เสมอ ”(64)

การที่ผู้แต่งจงใจแสดงเหตุการณ์ในฉากจบที่หญิงเจ้าทุกข์โยนเงินให้ทานเขาด้วยเหรียญบาท 1
 เหรียญ ก็เท่ากับเป็นการสื่อความอย่างเจ็บปวดว่า นี่คือการหาเงินมาประคับประคองคนที่เป็
 นขทานในสังคมอัปลักษณ์ ความสำนึกของชายขทานที่ตัดกับความฉาบฉวยของเจ้าทุกข์
 เป็นสิ่งชี้แสดงคุณค่าของคนที่ยังคงมองข้าม ในขณะที่หญิงเจ้าทุกข์คิดแต่เพียงว่า “ อุตส่าห์มา
 เลี้ยงเพลท่านอาจารย์ยังถูกกระชากสร้อย ทำบุญกลับได้บาป...เข้า...ทำงานทับมันซะอีกครึ่ง ”
 (66) การทำงานของนางจึงเป็นการล้างชวยที่ลงทุนแล้วไม่คุ้มค่า ถึงแม้ว่านางไม่ได้สูญเสีย
 อะไรเลย ในขณะที่การขโมยสร้อยของลูกชายป้าคำนั้น ต้นตออยู่ที่การหาเงินมาประกันแม่ที่ถูก
 จับข้อหาหาบเร่ การวัดคุณค่าความผิดถูกจึงไม่ใช่สิ่งที่จะยึดถือเอาเป็นเด็ดขาดได้ สำนึกทาง
 จริยธรรมของคนขทานผู้อยู่ในสถานะต่ำกว่าศูนย์ จึงกระตุ้นให้ผู้อ่านขบคิดและตรวจสอบถึง
 คุณค่าและความหมายที่แท้จริง ที่มนุษย์ควรแสวงหาและรักษาไว้มากกว่าความนำหัวเราะเยาะ
 ของค่านิยมจอมปลอมของคนส่วนใหญ่

ในที่สุดแล้ว ผู้แต่งได้ชี้ว่าแม้ในภาวะที่มีดมนที่สุด แสงแห่งความเมตตาเห็นอกเห็นใจ
 กัน การหยิบยื่นน้ำใจให้แก่กัน ที่วัดเป็นราคาไม่ได้ ก็คือความงดงามที่สุดในความสัมพันธ์ระหว่าง
 มนุษย์ เนื้อหานี้แสดงผ่านพฤติกรรมและความขัดแย้งของตัวเอกดังใน “สมชาย” แทนนักศึกษา
 มหาวิทยาลัยผู้ยากจน ไม่สามารถช่วยเหลือสมชายเด็กกำพร้าพ่อที่ป่วยใกล้ตายได้มากกว่าเออออก
 ตาม ให้เขาสบายใจที่สุด แม้รู้ว่าไม่จริง ผู้แต่งบรรยายว่าแทน “ ไม่เข้าใจเหมือนกันว่าทำไมจึง
 รู้สึกเหมือนทำอะไรผิดสักอย่าง ” ความรู้สึกนี้เกิดขึ้น เมื่อสมชายถามแทนว่า เขารู้ความจริงที่
 สมชายแต่งเรื่องโกหกเกี่ยวกับฐานะทางบ้านมานานแล้ว ใช่หรือไม่ ความรู้สึกผิดของแทน
 แสดงว่าเขามีความซื่อตรงต่อมิตร ทั้งๆที่อาจหาข้ออ้างกับตัวเองได้ว่า มีเจตนาดีที่ไม่ขัดคอเพราะ
 กลัวสมชายจะอาย ความละเอียดอ่อนทางจิตสำนึกและอารมณ์ของแทน จึงเป็นองค์ประกอบ
 สำคัญ ที่ผู้แต่งใช้สื่อว่าเป็นที่มาของมิตรภาพอันประคบประหงมด้วยความปรารถนาดีและความเอื้อเฟื้อ
 ต่อเพื่อนมนุษย์ รวมทั้งน้ำใจที่จะถนอมความรู้สึกของผู้อื่น แม้เป็นเด็กตัวเล็กๆที่ไร้ความสำคัญต่อ
 ผู้ใด ฉากสุดท้ายที่สมชายซาบซึ้งในความเข้าใจและเห็นใจของแทน จนเฝือกอดและสะอื้นอยู่กับ
 ออกของเขา และแทนก็กอดสมชายไว้นั่น ยิ่งแสดงให้เห็นความงามของมิตรภาพอย่างชัดเจน
 ตัดกับความขัดสนของภาพบ้านในชุมชนแออัดที่สมชายดำรงชีวิตอยู่ตามยถากรรมในเมืองใหญ่

ดังต่อไปนี้

จากท่าเรือ เราเดินมาด้วยกันตามทางเดินเท้าของถนนใหญ่ สักครู่หนึ่งก็เลี้ยวเข้าตรอกเล็กๆที่ระเกะระกะไปด้วยต้นไม้จำฉาและเข่งใส่ขยะซึ่งส่งกลิ่นคุ้งสุดตรอกอันเป็นทางเดินลาดปูนซีเมนต์ หญิงวัยกลางคนพาข้าพเจ้าเดินต่อไปบนสะพานไม้เล็กๆซึ่งพาดคร่อมอยู่บนบึงน้ำคร่ำสีดำสนิท จากนั้นไม่นานก็เลี้ยวไปตามทางแยกซึ่งเป็นไม้กระดานแผ่นเดียวพาดเข้าสู่บ้านซึ่งใหญ่กว่าที่พักผู้โดยสารรถเมล์เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ข้าพเจ้ามีเวลาน้อยเกินไปที่จะนับได้ว่าบ้านหลังนี้สร้างขึ้นมาจากวัสดุที่ชนิด (56 - 57)

แม้แทนจะไม่สามารถช่วยเหลือสมชายในทางวัตถุ แต่ความสำนึกในหน้าที่ ที่มนุษย์พึงมีต่อกัน และพยายามถนอมความรู้สึกของสมชาย ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นคนอื่น ก็เป็นสิ่งที่คนใกล้ชิดกัน อาจละเลยอยู่บ่อยๆ ทั้งนี้ไม่ต้องกล่าวถึงการเอาวัดเอาเปรียบกันที่กลายเป็นสิ่งธรรมดาไปเสียแล้ว

ความช่วยเหลือก็อยู่กันถึงขั้นยอมอุทิศตนเพื่อผู้อื่น ย่อมแสดงคุณค่าในเชิงอุดมการณ์ของบุคคล ดังที่ปรากฏใน “หินกับดิน” แม้เรื่องนี้ผู้แต่งใช้สัญลักษณ์สื่อความหมายให้หินแทนผู้ที่มีอำนาจในสังคม ซึ่งมีลักษณะนิสัยตามสูตรสำเร็จ คือหยิ่งผยองและเห็นแก่ตัว ส่วนดินแทนผู้คนส่วนมากที่ไร้อำนาจ แต่เห็นอกเห็นใจและร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน ดินเป็นผู้แสดงความเห็นเห็นความสำคัญของการอยู่ร่วมกันและอุทิศตนเพื่อผู้อื่น ผู้อ่านได้รับการโน้มน้าวด้วยการค้นพบความหมายที่อาจเรียกว่าสังธรรม ในประสบการณ์ของตัวละคร หินซึ่งลำพองในความยิ่งใหญ่ เมื่อถูกสายฟ้าฟาดก็พบความจริงว่ายังมีอำนาจอื่นเหนือกว่า ขณะที่ผจญความเหน็ดเหนื่อยตามลำพังอย่างอ้ำอวัง ก่อนหน้าที่จะแตกเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย หินได้เรียนรู้ว่าความใหญ่โตเป็นอย่างไรกับความโดดเดี่ยว จึงตั้งใจที่จะได้รับความอบอุ่นเมื่ออยู่ร่วมกับดินอย่างเสมอภาค ไม่ใช่อยู่อย่างเหนือกว่า เสกสรรค์ใช้พฤติกรรมและความขัดแย้งนี้แสดงว่าในส่วนลึกหากไม่เห่อเหิมในอำนาจ การดำรงอยู่อย่างตัดขาดจากผู้อื่นไม่ใช่สิ่งที่คนเราพึงปรารถนา ดังที่หินพูดกับดินว่า “ ไซ้ ฉันยังเป็นหินแต่ฉันไม่ได้ใหญ่โตเหมือนเดิม ไม่กดทับพวกท่านเหมือนเดิม ฉันตัวเล็กลงพอที่จะอยู่เคียงบ่าเคียงไหล่กับพวกท่านได้แล้ว และคงอีกไม่นานฉันก็จะกลายเป็นดินไปด้วย และวันนั้นฉันจะมีความสุขที่สุด... ” (119)

อาจิวิเคราะห์ได้ว่า แม่หีนจะเจ็บปวดมากเมื่อแตกออกเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย แต่ก็ดีใจที่ได้รับความสุขอันคุ้มค่า โดยเฉพาะเมื่อได้พบว่าตนจะเป็นประโยชน์ต่อชีวิตอื่น จึงหวังว่าจะมีความสุขที่สุดเมื่อกลายเป็นดิน นั่นหมายความว่าหีนได้ประจักษ์ถึงคุณค่าและความหมายของการอุทิศตนเพื่อผู้อื่น เหมือนที่ดินสามารถเกื้อกูลต้นไม้ใบหญ้าในทุ่งองกาม ทั้งยังได้รับความอบอุ่นเป็นผลตอบแทนอีกด้วย ความคิดนี้หีนได้รับจากดินที่เคยพูดตอนต้นเรื่องว่า “เราเองก็มีความสุขที่เห็นเขา [ต้นไม้ใบหญ้า] งอกงาม นอกจากนี้เขา [ต้นไม้ใบหญ้า] ก็ให้ความอบอุ่นแก่เราด้วย ” (116) ในตอนจบเรื่อง หีนจึงถามดินอย่างกระตือรือร้นว่า “อีกนานไหมกว่าจะสว่าง ” ด้วยเหตุผลว่า “...พรุ่งนี้จะเป็นครั้งแรกที่ฉันจะได้เห็นดอกไม้บานบนร่างของตนเอง...” (119)

แม้ท้องหิว ตัวเอกที่ยากจนก็ยังแสดงให้เห็นว่า การแบ่งปันเพื่อแม่แก่ผู้ร่วมชะตากรรม แม้เป็นเพียงคนอื่น ไม่ใช่สิ่งสุดวิสัย ดังใน “พ่อกับลูก” โครงเรื่องนี้สมจริงด้วยพื้นฐานลักษณะนิสัยของพ่อที่เป็นคนมีเมตตาแต่เจ้าอารมณ์และไม่ค่อยไตร่ตรอง และลูกซึ่งมีความอดทน แข็งแกร่งมีวุฒิภาวะเกินวัยและเข้าใจปัญหาจึงเข้าใจพ่อ เมื่อพ่อขจัดความโกรธอันเนื่องจากอคติต่อแม่เด็กออกไปได้ ความบีบคั้นในสถานการณ์ตึงเครียดก็ผ่อนคลายลงอย่างน่าทึ่ง ฉากสุดท้ายที่สองพ่อลูกรีบเข้านอนแต่หัวค่ำ เมื่อต้องอดอาหารมื้อเย็นนั้น เป็นโอกาสให้ผู้อ่านได้เข้าใจคุณค่าของความรักท่ามกลางความทุกข์ของคนยากที่ยังไม่เห็นอนาคต ดังคำบรรยายว่า

คืนวันนั้นสองพ่อลูกเข้านอนแต่หัวค่ำ ผู้เป็นพ่ออดลูกชายวัยสิบขวบของเขาไว้แน่นไอบนอกร่างหนาที่บิดจะจับความรู้สึกเย็นลื่นจากเสื่อน้ำมันผืนเก่าๆ ไปจนหมดสิ้น เด็กน้อยเอามือลูบคางที่สากไปด้วยเคราของพ่ออย่างมีความสุข

แต่แล้วเขาก็ใจหายวาบเมื่อรู้สึกว่ามีหยาดน้ำอุ่นๆ หยดลงบนโอบหน้า มือเล็กๆ คว้าตัววัดโอบรอบคอพ่อไว้แน่น โอบหน้าอันอ่อนเยาว์ซุกเข้าไปตามแผ่นอกกว้างอย่างทุรนทุราย

วิทย์ข้างบ้านส่งเสียงกรีดร้องด้วยท่วงทำนองเพลงเร้าอารมณ์ (42)

ในเรื่องสั้นอีกกลุ่มหนึ่งที่รวมพิมพ์ใน **ฤดูกาล** เสกสรรค์ยังได้แสดงข้อจำกัดที่สำคัญของมนุษย์อีกประการหนึ่ง คือการดำรงชีวิตอยู่ในกฎธรรมชาติซึ่งมีอำนาจเหนือสรรพสิ่ง โดยเฉพาะกฎอนิจจัง อันเป็นที่มาของความเสื่อมสลายโดยไม่มีข้อยกเว้น “กาลเวลา” เป็นเรื่องสั้นที่ไม่เน้นความสำคัญของเนื้อเรื่อง หรือกล่าวได้ว่าไม่มีเรื่อง แต่เน้นความรู้สึกนึกคิดของตัวเอก ซึ่งคิดจะรู้จักตัวตนของกาลเวลา เขาได้เผชิญกับกาลเวลาผู้ไม่เคยหยุดพักทักทายใครเลย

ข้าวยังเคลื่อนที่ไปอย่างเที่ยงตรงไม่หยุดยั้ง วางเฉยต่อความเสื่อมสลายของสรรพสิ่ง ความคับข้องใจของตัวเอกน่าจะอยู่ที่การล่วงไปของกาลเวลานั้น เกิดขึ้นพร้อมกับความทุกข์โศกของผู้สูญเสีย ดังกล่าวถึงชายเสื้อของกาลเวลากว่า ปลิวเหมือน “ ริวหรือที่ไว้ทุกข์ให้กับทุกสิ่งทุกอย่างที่เขาก้าวผ่านไป ” (95) นัยทางปรัชญาเช่นนี้สอดคล้องกับบุคลิกภาพและน้ำเสียงของผู้เล่าที่น่าจะเป็นตัวแทนผู้แต่งซึ่งเป็นปัญญาชนผู้ผ่านพบความผันผวนของชีวิตที่ไม่อาจต้านทานหรือยับยั้งได้ ต่างจากเรื่อง “ กรอบหน้าต่าง ” ซึ่งแสดงการแปรเปลี่ยนของชีวิตผ่านสายตาตัวเอกซึ่งเป็นคนช่างคิดช่างสังเกต เขาใช้เวลาครุ่นคิดเมื่อป่วยหนักและสังเกตเห็นว่าสิ่งต่างๆรอบตัวนั้นแปรเปลี่ยนไปตามเหตุปัจจัย ความตายเป็นความเปลี่ยนแปลงที่ต้องเกิดกับมนุษย์ทุกคน ฉากสุดท้ายที่บรรยายถึงโลกหลังความตาย แสดงให้เห็นว่า ความตายเป็นการเดินทางไปสู่อีกมิติหนึ่ง ซึ่งเป็นการเริ่มต้นใหม่ทั้งดงามน่าพิศวง และไม่มีใครรู้ว่าจะเป็นเช่นไร

เราอาจตั้งข้อสังเกตได้ว่า ตัวเอกของเรื่องสั้นในเล่มนี้มักเป็นคนละเอียดอ่อน สะทกสะเทือนต่อแรงกระทบอารมณ์ได้ง่าย อย่างไรก็ตาม คุณสมบัติด้านการคิดวิเคราะห์และปัญญาก็โดดเด่นไม่น้อย โดยเฉพาะในกลุ่มเรื่องสั้นที่แสดงการเรียนรู้ในประสบการณ์ชีวิตของตัวเอก เช่นใน “ ไข่มุกที่หายไป ” ตัวเอกเป็นคนอ่อนโยนและอ่อนไหวต่อความเปลี่ยนแปลง เขาเศร้าใจเพราะผูกพันกับไข่มุกเพียงไข่มุกเดียวและยึดถือเอาเป็นสิ่งชูชูความเปลี่ยนแปลงของชีวิต แต่เมื่อเข้าใจกระบวนการแห่งชีวิตเขาจึงรู้ว่า “ ไข่มุกที่หายไป ” ไข่มุกเป็นส่วนหนึ่งของความเติบโต ดังฉากที่เขาพบว่า มีไข่มุกน้อยออกมาใหม่ “ ...ถึงจะออกจากต้นเดิมและที่เดิมแต่ไข่มุกของฉันจะอยู่สูงกว่าเก่าคงเป็นเพราะลำต้นนั้นสูงขึ้น ฉันลูบรอยเล็บที่ตัวเองกรีดลงไปเมื่อสังเกตครุ่นเบาๆ เพิ่งรู้เดี๋ยวนี้เองว่าต้นไม้นี้เป็นไม้ผลัดใบ ” (113) คำว่า “ ไม้ผลัดใบ ” และการงอกใบใหม่จากต้นเดิมและที่เดิมแต่อยู่ระดับสูงขึ้น สื่อความที่สำคัญว่า ความเปลี่ยนแปลงและความสูญเสีย ที่ดูจะมีแต่ผลในแง่ลบนั้น กลับนำมาซึ่งความงอกงามแก่ชีวิต กระบวนการแห่งชีวิตของต้นไม้ย่อมกระตุ้นให้เราขบคิดว่า ความเปลี่ยนแปลงและความสูญเสียที่เกิดขึ้นในชีวิตของมนุษย์ก็เช่นกัน ย่อมนำมาซึ่งความงอกงามทางปัญญาได้ ถ้าเราเข้าใจมันอย่างถ่องแท้และไม่ด่วนวิตกกังวลเกินไป

ตัวเอกที่มีคุณสมบัติเด่นในด้านขบคิดและใช้เหตุผล ปรากฏอย่างชัดเจนใน “ เด็กน้อยกับคนเฝ้าศาลเจ้า ” เราเห็นได้ว่า โครงเรื่องที่เน้นความขัดแย้งของศรัทธากับความรู้เช่นนี้ สอดคล้องกับพฤติกรรมของเด็กที่เรียนจบเพียงชั้นประถมศึกษาปีที่3 แม้จะด้อยโอกาสทางการศึกษาในระบบก็ยังคงขวนขวายศึกษาด้วยตัวเอง โดยหาความรู้จากการอ่านหนังสือพิมพ์ที่ตนรับไปขาย เขาได้รู้ประวัติของเจ้าพ่อสิงห์ว่า เป็นเพียงสิงโตปั้นธรรมดาที่ใช้ถ่วงเรือสำเภามาจากเมืองจีน ก่อนที่ผู้อ่านและคนเฝ้าศาลเจ้าจะได้รับความจริงนี้ เด็กน้อยได้ตรวจสอบ “ ความจริง ”

ในศรัทธาที่ชาวบ้านยึดถือ ด้วยการลองขึ้นไปนั่งเล่นบนหลังสิงโตปั้นหลายครั้งแล้ว เขาถูกคนเฝ้าศาลเจ้าห้ามปรามด้วยความหวังเกรงว่าจะประสบเหตุร้ายจากอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ของเจ้าพ่อ และที่สำคัญ ถ้าผู้คนเห็นว่าเด็กน้อยขึ้นไปนั่งเล่นบนหลังเจ้าพ่อ คนเฝ้าศาลเจ้าก็ต้องเดือดร้อนแน่ เมื่อเขาบอกที่มาของเจ้าพ่อและยืนยันว่าเขาไม่เคยได้รับอันตรายจากการ “ลบลูก” เจ้าพ่อเลย เขายังยกเรื่องเด็กแถวนั้น ที่ถูกรอดชนเพราะความประมาท ไม่ใช่เพราะอิทธิฤทธิ์ของเจ้าพ่อสิงห์ และเรื่องเจ้ามือหอยที่มาไหว้เจ้าพ่อบ่อยๆ ก็ยังไม่สามารถรอดพ้นจากการถูกจับกุมได้ คนเฝ้าศาลเจ้าจึงยอมจำนนด้วยเหตุผล

การที่เด็กจบเพียงชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ค้นพบเรื่องเจ้าพ่อสิงห์ แล้วมีวิจรรย์ญาณ แยกแยะว่าสิ่งใดควรเชื่อหรือไม่ น่าจะแสดงให้เห็นว่าวัยและความรู้อย่างผิวเผินอาจไม่ใช่สิ่งสำคัญ ที่จะช่วยให้มนุษย์พ้นจากความหลงผิดได้ ความเป็นผู้ใฝ่รู้ การขบคิดและใช้เหตุผลอยู่เสมอ ต่างหากที่จะเป็นปัจจัยของการค้นพบความหมายที่แท้จริง นอกจากนี้ในแง่จริยธรรมการต่อต้านความลวงก็เป็นภารกิจของมนุษย์ ดังที่คนเฝ้าศาลเจ้าสามารถละทิ้งความสุขสบายไปผจญกับความทุกข์ในอนาคต กล่าวได้ว่าเขายอมแลกความทุกข์กับการเปิดเผยความจริง เพื่อสลายมายาภาพแห่งศรัทธาของคนทั้งหลาย พฤติกรรมเช่นนี้จะเกิดขึ้นไม่ได้หากปราศจากลักษณะนิสัยอันเด่นชัดคือ ความซื่อตรงต่อตนเองและผู้อื่น ถ้าเขาขาดคุณธรรมข้อนี้ คงไม่บอกความจริงนี้แก่ผู้ที่มากราบไหว้เจ้าพ่อสิงห์ และก็จะไม่ถูกทำร้ายและขับไล่ออกจากศาลเจ้าอีกด้วย

เมื่อพิจารณาจาก สิ่งที่น่าสนใจเป็นพิเศษคือศาลเจ้าที่ตั้งอยู่ “ ณ มุมที่อับชื้นแห่งหนึ่งของเมืองหลวง ” (97) ฉากดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมของเด็กน้อยซึ่งมีพื้นเพเป็นคนชนบท ศาลเจ้าจึงเป็นทั้งที่พึ่งพิงในสังคมตัวใครตัวมัน แต่ในเวลาเดียวกันก็เป็นที่อยู่อาศัยที่สร้างความรู้สึกรู้สึกอึดอัดเพราะความร้อนและอบอ้าวของอากาศ ที่แห่งเดียวที่เด็กน้อยมีความสุขในศาลเจ้าก็คือบนหลังเจ้าพ่อสิงห์ เพราะนอกจากอากาศจะเย็นสบายแล้ว ยังมองเห็นแสงจันทร์อีกฟากหนึ่งพอดี แสงจันทร์ชดเชยความโหยหาความหลังเมื่อครั้งอยู่ชนบทที่ได้ชมความงามของพระจันทร์กลางลานนวดข้าว ฉากนี้จึงเป็นองค์ประกอบสำคัญที่แสดงตัวตนของเด็กน้อยผู้ผูกพันกับธรรมชาติ หากคิดว่าแสงจันทร์คือแสงแห่งปัญญา เราอาจพบว่า การต่อสู้กับความเขลานั้น เป็นหน้าที่ที่สำคัญของมนุษย์ และเครื่องมือที่ใช้ประหัตประหารความมืดบอดทางปัญญา ก็คือการขบคิดและการใช้เหตุผลนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม ผู้แต่งได้เฉลยไว้ภายหลังว่าแสงจันทร์นั้นคือแสงไฟฟ้าที่เสาข้างถนน (99) น่าสังเกตว่าผู้แต่งเน้นความสำคัญของ “ แสงจันทร์ ” นี้อีกครั้งในตอนจบ ดังข้อความเมื่อ

เด็กน้อยกับคนเฝ้าศาลเจ้าเดินออกจากศาลเจ้าไปแล้วว่า “ เด็กน้อยเอามือกอดเอวชายวัยกลางคนอย่างเห็นใจแต่ตาก็ยังไม่วายเหลือบไปมองแสงจันทร์จากเสาไฟฟ้าพาดถนนตรงข้ามอย่างอาลัยอาวรณ์ ” (103) เราอาจตีความได้ว่า ไม่ว่าจะอยู่ที่ใด แสงสว่างเป็นสิ่งจำเป็นที่จะทำให้มองเห็นความจริง แสงจันทร์ในธรรมชาติและแสงไฟฟ้าที่เป็นผลงานทางวิทยาศาสตร์ ล้วนเป็นสัญลักษณ์แทนเครื่องช่วยสร้างปัญญาคือขจัดความมืดหรือความเขลาเสียก่อน จึงจะมองเห็น และนี่คือความสุขอันยิ่งใหญ่เหนือกว่าความสุขที่ได้มาจากการหลอกลวงผู้อื่น การเลือกยอมรับความยากลำบาก เพื่อรักษาความเชื่อตรงต่อตนเองและผู้อื่น เป็นเครื่องบ่งชี้คุณสมบัติและคุณค่าที่แสดงความยิ่งใหญ่ของมนุษย์ไม่เลือกวัยหรือสถานะทางสังคม

ความเป็นคนจริงที่ไม่หวั่นปัญหา ดูเป็นลักษณะนิสัยที่โดดเด่นมากของตัวละครในเรื่องสั้นเล่มนี้ ลักษณะนิสัยเป็นสิ่งที่หล่อหลอมขึ้นมาจากวัฒนธรรมของชุมชนด้วย ดังเรื่อง “ผู้เดือดร้อน” ที่ชายฉกรรจ์ตั้งเกทั้งสองทะเลาะกันและแก้ปัญหาด้วยการต่อสู้กันตัวต่อตัว เห็นได้ว่าฉากที่ทั้งสองคนต่อสู้กันคือหน้าร้านเหล้าริมประตูของบางบางหนึ่งที่ “...ไม่ห้ามคนที่สู้กันตัวต่อตัวและการต่อสู้กันเช่นนี้ ก็เป็นวิธีการแก้ปัญหาซึ่งได้รับการยอมรับจากทุกคน ” (68 - 69) ดังนั้นผู้คนที่ล้อมวงมุงดูจึงผิวดวงที่ทั้งคู่คู่แข่งกันอยู่นาน ผู้เขียนแสดงให้เห็นว่าในส่วนลึกแล้วคนทั้งสองก็รักชีวิตเช่นเดียวกับคนทั่วไป ดังที่จตุฯ จ้องๆ กันอยู่นาน ไม่กล้าโจมตีอีกฝ่ายหนึ่งก่อนเพราะกลัวเปลืองปล้ำจนถึงแก่ชีวิต แต่คำพูดของชายคนหนึ่งซึ่งยืนอยู่ในหมู่มองดูว่า “ ทำจิก กลัวตายก็เลิกเถาะวะ ง่วงนอนแล้วว๊วย ” (69) ได้กระตุ้นความรักศักดิ์ศรีของลูกผู้ชายที่ต้องสู้กันเป็นผลให้ทั้งสองต่อสู้กันอย่างดุเดือดจนจบชีวิตลงทั้งคู่ น่าสังเกตว่า ผู้เดือดร้อนตามชื่อเรื่องไม่ใช่ชายฉกรรจ์ทั้งสองหรือชาวบ้านที่มุงดูเลย แต่เป็นเจ้าของเรือซึ่งเป็นนายจ้างผู้เสียผลประโยชน์

ผู้แต่งแสดงบทบาทของเจ้าของเรือด้วยคำพูดสั้นๆ ในตอนท้ายเรื่องที่ว่า “ ให้อ่าลูกเรือของกูทั้งนั้น คนหนึ่งช่างเครื่อง คนหนึ่งนายท้าย แล้วนี้จะทำยังไงกันวะ เรือจะออกท่าพุ่มอยู่แล้วฉิบหายเอี้ยให้เบิกล่องหน้าไม่ได้ ต้องมาแตกเหล่าทุกที ” (71) * คำพูดนี้ แม้เป็นข้อความสั้นๆ ก็ชัดเจนที่จะแสดงความแปลกแยกจากวัฒนธรรมชุมชน ผู้อ่านจึงเข้าใจได้ว่าชายเจ้าของเรือไม่ได้เข้าใจวิถีชีวิตของลูกเรือตลอดจิตใจของพวกเขาเลย ซ้ำยังรู้สึกต่อความตายของคนทั้งสองว่าทำให้เขาสูญเสียผลประโยชน์เท่านั้น ความแปลกแยกของนายจ้างผู้นี้แฝงข้อวิพากษ์วิจารณ์ต่อ

* ในฉบับพิมพ์ครั้งที่ 1 (2524) เสกสรรค์ต่อท้ายข้อความนี้ด้วยคำบรรยายว่า “ ถ้าแก่เรือตั้งเกหลายลำในหมู่บ้าน ดูเหมือนจะรู้สึกเดือดร้อนยิ่งกว่าใครๆ ” (44) แต่ได้ตัดออกตั้งแต่ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 ตามข้อท้วงติงของนักวิจารณ์ว่าโจ่งแจ้งเกินไป (ดูคำนำในฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2)

คนที่มองค่าชีวิตคนเป็นเครื่องมือสร้างรายได้แก่ตนเองแต่เพียงอย่างเดียว ว่ามีความคิดตื่นเขินอย่างไร

2. มุมมองและผู้เล่าเรื่อง

ในการศึกษาวรรณกรรม มุมมองเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการตีความเพื่อเข้าใจการสื่อความหมายของผู้ประพันธ์ จึงกล่าวได้ว่า “ ในหลายกรณีการจะตีความพฤติกรรมของตัวละคร เราจำเป็นต้องพิจารณาด้วยว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นใครเป็นผู้เล่า หรือว่าเล่าผ่านมุมมองของใคร ” (ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์, 2538 : 206)

เพื่อศึกษามุมมองในเรื่องสั้นของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ใน 2 ประเด็นที่สัมพันธ์กัน คือ ผู้เล่าเรื่องและมุมมอง เพื่อให้เห็นว่าผู้เขียนใช้เพื่อสื่อความหมาย สร้างความลุ่มลึกและความเข้าใจแก่ตัวละครหรือไม่อย่างไร โดยกำหนดหัวข้อตามลักษณะของผู้เล่าเรื่อง คือ ผู้เล่าเรื่องที่เป็นตัวละครในเรื่องและผู้เล่าที่ไม่ใช่ตัวละครในเรื่อง การแบ่งหัวข้อเช่นนี้ ยึดตามความคิดของนักวิเคราะห์เรื่องเล่าที่ว่า มุมมอง “ เป็นเพียงส่วนหนึ่งของลักษณะที่ผู้เล่าเรื่องเล่าเท่านั้น ” (อิรวดี ไตลังคะ, 2543 : 29)

2.1 ผู้เล่าเรื่องที่เป็นตัวละครในเรื่อง

ในเล่ม *ฤดูกาล* เมื่อผู้เล่าเรื่องเป็นตัวละครในเรื่อง ตัวละครนั้นเป็นตัวละครหลักซึ่งใช้สรรพนามบุรุษที่ 1 แทนตัวผู้เล่า และมักแสดงมุมมองแบบภายใน คือการมองจากภายในของเหตุการณ์ ซึ่งโดยทั่วไปคือมองผ่านตัวละครที่อยู่ในเหตุการณ์ (ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์, 2538 : 209) ดังใน “ลมอุ่นเมื่อใกล้ค่ำ” ที่เล่าผ่านมุมมองของฉันทซึ่งเป็นเด็กยากจนที่อยากได้เสื้อกันหนาวตัวใหม่ มุมมองดังกล่าวทำให้ผู้อ่านเข้าใจธรรมชาติของเด็ก ความขัดแย้งภายในของตัวเอก และความรักความผูกพันภายในครอบครัว ดังตัวบทที่ว่า

ฉันไม่เข้าใจว่าทำไมแม่ต้องร้องไห้ด้วย แม่ไม่ซื้อเสื้อให้ฉันก็ไม่ได้ว่าอะไรสักคำ ฉันเพียงแต่บ่นว่าอยากเกิดเป็นลูกคนอื่นที่เขามีเงินมากๆ จะได้แต่งตัวสวยๆ ใส่เสื้อแจกแก็ด นุ่งกางเกงขายาว คาดเข็มขัดใหญ่ๆ แล้วพวกป็นฉีดย้ำด้วย ทำไมละ แต่งตัวเหมือนพระเอกหนังคาวบอย หล่อจะตาย แม่อยากจะให้ฉันมีสารรูปเหมือนเจ้าหนูกระบอกงานวัดไปตลอดหรือ...

คนอื่นเขาทำอะไรกันนะเมื่อแม่เขาร้องไห้ ฉันทำอะไรไม่ถูกจริงๆ ฉันเคยแต่ถูกแม่ดุแม่ตี ร้องไห้เดียวเดียวแม่มากอด พุดอะไรให้ฉันดีใจ บางทีก็หา

อะไรให้กิน ครั้งนี้แม่เป็นฝ่ายร้องไห้ ฉันไม่รู้จะทำอย่างไรอยากจะพูดอะไรให้แม่ ดีใจก็พูดไม่เป็น จะหาอะไรให้แม่กินก็ไม่รู้จะไปหาที่ไหน ฉันเข้าไปกอด แม่ก็บอก ว่าไปให้พ้น อยากเกิดเป็นลูกคนอื่นก็ไปให้พ้น...(32 - 33)

สาเหตุของความขัดแย้งนี้คือ ลูกอายุประมาณเจ็ดแปดขวบรู้สึกอายุที่ต้องสวมเสื้อกันหนาวซ้ำอยู่เพียงตัวเดียวที่คับเต็งและเก่ามาก แม่ซึ่งยากจนก็ไม่มีเงินซื้อเสื้อกันหนาวให้ลูกได้ ในขณะที่ตัวละครหลักซึ่งเป็นเด็กไม่เข้าใจความทุกข์ของแม่ แต่ก็มีหัวใจและทุกซอรร่วมกับความไม่สบายใจของแม่ เพียงแต่เขาหาวิธีการแสดงออกไม่ได้ พร้อมนั้นผู้อ่านก็จะเข้าใจว่าความทุกข์ของแม่เมื่อไม่อาจตอบสนองความต้องการของลูกได้นั้น เป็นเพราะความรักลูกนั่นเอง เราเห็นชัดว่าความอับจนขัดสนเป็นปัญหาที่แก้ไม่ตก แต่ประสบการณ์ที่เล่าด้วยตัวเองในฉากจบ ที่เขาลืมความต้องการของตัวเองไปได้ เมื่อได้รับไออุ่นเมื่อพ่อโอบกอด ก็บอกผู้อ่านว่าสิ่งบรรเทาความขาดแคลนทางวัตถุคือ ความรัก ดังนั้นความสุขก็ไม่ใช่ว่าได้ยากแต่อย่างใด ดังบทประพันธ์ที่ว่า

คนคนหนึ่งโดดลงมาที่โถงจากทางท้ายเรือแล้วเดินคุ่มๆ ขึ้นสะพานมา ฉันเพิ่งมองดูร่างสูงใหญ่ที่นั่นตาไม่กะพริบ ไร้อันตราย...ไร้อันตราย...ฉันปล่อยขาทั้งสองลงข้างถึงน้ำมัน แล้วใช้แขนดันตัวเองลงสู่พื้น จากนั้นก็วิ่งถลาลงไปที่สะพานอย่างรวดเร็ว ก่อนที่จะเอ่ยปากพูดอะไร ฉันรู้สึกที่ตัวเองลอยวี๊ดขึ้นไปในอากาศ แขนอันแข็งแรงคู่นั้นโอบฉันไว้แน่น กลิ่นน้ำมันเครื่องเจือกับกลิ่นบุหรี่จุนๆ อบอวลอยู่ กับใบหน้าของฉัน ฉันหลับตารับลมหายใจอุ่นๆที่มาปะทะข้างแก้มอย่างมีความสุข ดูเหมือนฉันจะลืมเรื่องเสื้อแจ็กเก็ตไปเสียสนิท (36)

มุมมองที่แสดงรายละเอียดในความรู้สึกของฉันเช่นนี้ ทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจแก่นเรื่อง คือ ความรักความผูกพันในครอบครัวได้เป็นอย่างดี

เรื่อง “ สมชาย ” มีการเล่าเรื่องผ่านมุมมองของข้าพเจ้าหรือแทนนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งเอาใจใส่ต่อความรู้สึกของคนแปลกหน้า ดังที่เขารู้สึกผิดที่แสดงความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนออกไปว่า แม่ของสมชายมาหาเขาเพื่อขอความช่วยเหลือเรื่องเงิน ความรู้สึกละอายใจของแทนแสดงว่าความคำนึงถึงศักดิ์ศรีของเพื่อนมนุษย์เป็นสิ่งสำคัญ

“คุณน้ำครับ...ผม...เห็นใจคุณน้ำมาก แต่ผมก็เป็นคนจนเหมือนกันผมไม่มีเงินเลย มีแต่เงินซื้อข้าวกินไป วันหนึ่งๆ เท่านั้น ”

“ไม่ใช่...ไม่ใช่อย่างนั้น ” หญิงในเสื้อคอขาวหน้าแดงแล้วเปลี่ยนเป็นซีด คิ้วขมวดขึ้นสูง ดวงตาเปล่งประกายวูบ แสดงความไม่พอใจแต่ก็วูบเดียวเท่านั้น

“ฉันไม่ได้หมายความว่าขอเงินคุณ... ฉันเพียงแต่อยากให้คุณไปเยี่ยมสมชายสักครั้งหนึ่ง แยกบ่นถึงคุณบ่อยเหลือเกิน และขอให้ฉันมาตามคุณไป ”

ข้าพเจ้ารู้สึกเหมือนตัวเองได้ก่ออาชญากรรมร้ายแรงไปหยกๆ อยากจะกล่าวอะไร ออกมาสักอย่างเพื่อแก้ความรู้สึกของสตรีวัยกลางคน แต่ก็นึกหาคำพูดไม่ได้ (56) (เน้นโดยผู้วิจัย)

ความเอาใจใส่ต่อความรู้สึกของสมชาย ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นคนอื่น ปรากฏชัดในตอนท้ายเรื่อง เมื่อแทนรู้สึก “เหมือนตัวเองทำอะไรผิดสักอย่าง” ที่ไม่บอกสมชายว่าเขารู้มานานแล้วว่าสมชายโกหก มุมมองดังกล่าวเป็นองค์ประกอบสำคัญซึ่งทำให้ผู้อ่านเห็นความละเอียดอ่อนทางอารมณ์และคุณค่าที่แทนยึดถือ อันสัมพันธ์กับความงามของมิตรภาพและความเห็นใจกันซึ่งเป็นแก่นเรื่อง

ในเรื่อง “กรอบหน้าต่าง” มุมมองของตัวละครหลักขณะนอนป่วยในโรงพยาบาล ยังโน้มน้าวให้ผู้อ่านประจักษ์ว่า สรรพสิ่งแปรเปลี่ยนไปตามเหตุปัจจัย นอกจากนี้ผู้อ่านยังรับรู้พร้อมๆ กับตัวละครว่า ความตายเป็นทั้งจุดยุติและจุดตั้งต้นของภพ

การใช้มุมมองของตัวละครหลักเพื่อสื่อความให้ผู้อ่านรับรู้ประสบการณ์พร้อมๆ กับตัวละคร ยังปรากฏใน “กาลเวลา” ในตอนท้ายเรื่องผู้อ่านจะเข้าใจได้พร้อมกับตัวละครว่าการได้พบเห็นกาลเวลาอย่างเป็นบุคคลนั้น เป็นเพียงความฝันที่ขัดแย้งความพิศวงของตัวเอง นำสังเกตว่าการเลือกใช้มุมมองเช่นนี้ยังแสดงความปรารถนาของตัวเองที่จะหยุดยั้งความผันผวนของชีวิตที่เขาประสบในกระแสของกาลเวลา ความปรารถนานี้ขัดแย้งกับความจริงที่ไม่มีใครสามารถหยุดกาลเวลาได้ ถึงแม้ตัวละครก็ตระหนักความจริงดีแต่ก็พยายามไม่ยอมรับ ดังที่เขาสงสัยว่า “ทำไมหนอในคืนที่เหน็บหนาวเช่นนี้ เขาจะหยุดพักทายฉันสักเล็กน้อยไม่ได้หรือ ฉันคิดในใจ...รู้สึกไม่เห็นด้วยกับจินตนาการของตัวเอง...” (95) นั่นเป็นเพราะโดยส่วนลึกแล้วเขาปรารถนาอำนาจเหนือกาลเวลา ผู้อ่านอาจคิดต่อไปได้ว่าความปรารถนานี้มาจากประสบการณ์ของตัวเอก ซึ่งอาจเป็นตัวแทนผู้แต่ง เป็นความทะเยอทะยานที่จะหยุดยั้งกฎธรรมชาติซึ่งเป็นที่มา

ของความทุกข์โศกจากการสูญเสียของเขาหรือของผู้อื่นที่เขาได้รับรู้ ผู้อ่านจะรู้สึกเห็นใจตัวละคร พร้อมกับเข้าใจในอำนาจของกฎธรรมชาติ

การเล่าเรื่องผ่านมุมมองของตัวละครหลัก นอกจากจะส่งผลให้ผู้อ่านเห็นถึงความขัดแย้งภายในของตัวละครแล้ว ยังทำให้เข้าใจความผูกพันของมนุษย์กับธรรมชาติ และขั้นตอนของการเรียนรู้ความหมายจากธรรมชาติ ผ่านการสังเกตและการรับรู้ทางอารมณ์เป็นเบื้องต้น ดังใน “ใบไม้ที่หายไป” ที่เล่าเรื่องผ่านมุมมองของฉันทซึ่งเป็นคนอ่อนต่อโลกและมีอารมณ์หวั่นไหวง่าย ผู้อ่านจะเข้าใจได้ว่า ฉันทปวดร้าวอย่างสาหัสที่พบว่าใบไม้ที่หายไปกลายเป็นใบไม้แห้ง เพราะใบไม้นั้นเป็น “ที่พักใจเพียงแห่งเดียวของฉันท” ในยามทุกข์ (111) เมื่อฉันทได้พบภายหลังว่ามีใบไม้ใหม่ที่สวยงามเช่นใบเดิม นอกจากที่เดิมจึงเรียนรู้ว่า การหายไปของใบไม้นั้น เป็นผลจากความเติบโตของต้นไม้ผลัดใบ ความเข้าใจของฉันทในตอนท้ายเรื่องจึงแสดงความเติบโตทางปัญญาของตัวละครที่เข้าใจกระบวนการแห่งชีวิต ดังบทประพันธ์ที่ว่า “ไม่มีใครเอาใบไม้ของฉันทไปและตราบดที่ลำต้นยังอยู่ก็ไม่มีใครเอาใบไม้ที่หายไปของฉันทไปได้ อย่างมาก...เราก็จากกันตามฤดูกาล” (113)

2.2 ผู้เล่าเรื่องที่ไม่ใช่ตัวละครในเรื่อง

ผู้เล่าเรื่องในหัวข้อนี้จะมีลักษณะต่างจากแบบแรก คือไม่ได้ปรากฏบทบาทเป็นตัวละครในเรื่องแต่สามารถ “แสดงทัศนะ ความเห็น ตีความ วิเคราะห์ได้ สามารถถ่ายทอดอดีต ปัจจุบันและอนาคตของตัวเอกได้ รู้ความคิดของตัวละคร ฯลฯ” เรียกได้ว่า ผู้เล่าเรื่องแบบผู้รู้ (อิรวดี ไตลิ่งคะ, 2543 : 37) ในผลงานเล่ม *ฤดูกาล* เรื่องสั้นที่ใช้ผู้เล่าเรื่องลักษณะนี้ปรากฏใน “คนร้าย” ซึ่งผู้เล่าเรื่อง เล่าสิ่งที่เกิดขึ้นผ่านสายตาของเผ่าอินสอนตัวเอก จัดได้ว่าเป็นมุมมองแบบภายใน ผู้อ่านจะเข้าใจความมานะอดทนของตัวเอกที่สามารถขนข้าวฝาสายน้ำเชียวและทางที่สูงชันมาซ่อนไว้ถึงแปดเที่ยวในคืนเดียวกัน ว่าเป็นเพราะความมุ่งมั่นที่จะหลุดพ้นปัญหาของครอบครัว ที่ตัวละครประจักษ์อย่างเจ็บปวดด้วยความเห็นใจลูกเมียกับหลานของตน ดังคำรำพึงของแก ขณะขนข้าวแล้วเหยียบพลาด ว่า

“ไม่เป็นไร ไม่เป็นไร กุยมอทั้งนั้นแหละขอให้สำเร็จเถอะ อย่างน้อยปีนี้กูไม่ต้องตากหน้าขอเขากินก็พอแล้ว ยายล้มเอ๊ย แกจะต้องแปลกใจ ไร่แกของแกก็มีลูกฮึดเหมือนกัน... ไร่เอ๊ยเอ๊ยไม่ต้องรอเบี่ยเลี้ยงจากแม่มึงแล้ว กะหรีมีลูกแล้ว คงไม่มีไร่บ้ำที่ไหนอยากเอาขึ้นห้องสักกี่คนหรอก...”

ชายชราหนึ่งถึงเมียเฒ่าที่บ้านกับหลานชายไม่มีพ่อ ขณะที่เดินก้าวไปอย่าง
ทรหด... (82)

นี่คือมุมมองที่แสดงความหวังว่าจะปลดปล่อยทุกซีให้กับครอบครัวควบคู่กับความ
ภูมิใจในตัวเองที่มีพลังต่อสู้ได้ ความรู้สึกอีกอย่างหนึ่งที่เป็นแรงขับให้แก่นัยยะก็คือความรัก
ความหวังเห็นต่อผลิตผล และความขมขื่นที่ตนไม่ได้รับความเป็นธรรม ดังมุมมองภายในผ่าน
คำพูดของตัวละครที่ว่า “ ก็ข้าวของกู กูปลุกกับมือ ไถ ดำ เกี้ยว...กูทำทั้งนั้น (และ) กูไม่ให้
ของกู กูไม่ให้...ข้าวของกูให้กูกินบ้างพวกมึงเอาไปหมดทุกปี เจ้าหนี้ย่าง กูไม่เคยได้กินเลย...”
(83 - 84)

แม้เรื่องนี้เฒ่าอินสอนจะมีพฤติกรรมเยี่ยงคนร้าย แต่การที่ต้องขโมยของที่ตนผลิตไป
แอบซ่อนไว้ ก็ทำให้ผู้อ่านเห็นใจและเอาใจช่วย การเล่าผ่านมุมมองเฒ่าอินสอนเพียงผู้เดียว
ให้เห็นว่าเขาเจ็บช้ำเพราะถูกบรรดาเจ้าหนี้ย่างเอาเปรียบ จึงต้องปกป้องน้ำพักน้ำแรงของตน
อย่างสุดฤทธิ์ “คนร้าย” ตัวจริงจึงได้แก่ชายฉกรรจ์ทั้งห้าคนสมุนของเจ้าหนี้ย่างและตัวเจ้าหนี้ย่าง
ต่างหาก

การใช้ผู้เล่าเรื่องแบบผู้รู้ที่เน้นมุมมองภายในของตัวเอกก็ปรากฏใน “ วันหนึ่งในชีวิต
ของหนานอิน ” ที่เล่าเรื่องผ่านสายตาของหนานอินขณะเผชิญกับความอยุติธรรม เพื่อให้ผู้อ่าน
เข้าถึงความทุกข์ยากที่ลงทุนลงแรงทำมาทั้งปี แต่ผลผลิตเกือบทั้งหมดกลับตกเป็นของเจ้าของที่
และเจ้าของควายที่เข้ามาทำนา นอกจากนี้ยังต้องนำมาใช้หนี้ผู้อื่นอีก จนในที่สุดเหลือข้าว
เพียงสามถังที่เลี้ยงครอบครัวได้ไม่เกินสามวัน ตั้งแต่เปิดเรื่องผู้อ่านจะได้รับรู้ความรู้สึกทั้งด้าน
สุขและทุกข์ของหนานอินคือ ความเบิกบานที่เห็นกองข้าวเปลือกของตน และความเจ็บปวด
ตอนทำเรื่องที่กองข้าวเปลือกซึ่งเทียบได้กับภูเขาสีทองต้องเหลือเพียงเศษข้าวเปลือกที่กระจาย
เป็นหย่อมๆ ผู้เล่าเรื่องแบบผู้รู้ได้บรรยายพฤติกรรม และการแสดงออกด้วยมุมมองภายนอก เพื่อ
แสดงความทุกข์ทรมานใจของหนานอินว่า

เสียงสะอึกสะอื้นค่อยๆ ดังขึ้นพร้อมๆ กับน้ำตาที่หลังไหลพร่างพรมมาตามร่อง
แก้มซึ่งเริ่มจะเหี่ยวย่นของชายวัยกลางคน ฉับพลันมันก็เปลี่ยนเป็นเสียงพรั้ง
รำพันซึ่งฟังไม่เป็นภาษา หนานอินโถมตัวลงกึ่งเกลือกกึ่งฝืนนาที่หมาดฝนมา
หลายเดือนแล้ว กรงนิ้วที่กร้านเกร็งของแกตะกุกขุดลึกลงไปในดินไปมาเหมือน
สัตว์บาดเจ็บ ชั่วครู่ก็เปลี่ยนมาเป็นรำก่ำบั่นไส้มันอย่างถี่ิบ ใบหน้าเกรียมแดด

ของหนานอินเป็อนเี่ยมไปด้วยฝุ่นดินที่คลุกเคล้ากับหยาดน้ำตา มันบิดเบี้ยว
เหยเกราวกับคนที่กำลังทนต่อบาดแผลเจ็บปวดแสนสาหัส (77)

ความเจ็บปวดของหนานอินนั้น เกิดจากความหวังที่จะขายข้าวเพื่อปลดทุกข์ของ
ครอบครัว แต่กลับถูกขูดรีดจากเจ้านี่ ความพ่ายแพ้ของหนานอินจึงฟ้องความอัปมงคลของ
สังคมที่นายทุนมีอำนาจเหนือกฎหมาย ดังเห็นได้ว่าหนานอินต้องจ่ายค่าเช่าที่นาต่างจากอัตราที่
กฎหมายกำหนด แต่เป็นอัตราตามข้อตกลง ซึ่งผู้เช่าที่ไม่มีทางเลือกและไม่สามารถต่อรองได้เลย
ผู้อ่านจะเห็นว่าระบบความเชื่อของสังคมที่มุ่งเน้นแต่ผลประโยชน์จนละทิ้งคุณธรรมนั้น ทำร้ายและ
ทำลายคนยากจน แม้จะขยันขันแข็งทำมาหากินสักเพียงใด

การเล่าเรื่องแบบผู้รู้ที่เน้นมุมมองภายในของตัวเอกใน “ค่าแรงของสำรวย” นอกจาก
แสดงให้เห็นความปวดร้าวของสำรวยหนุ่มบ้านนอก เพราะไม่รู้เท่าทันเล่ห์เหลี่ยมกลโกงของสังคม
แล้ว ผู้เล่ายังนำให้ผู้อ่านรับรู้ความจริงที่แสนปวดร้าวผ่านมุมมองของสำรวยในตอนท้ายเรื่องที่ว่า

...เขาเพิ่งเข้าใจเดี๋ยวนี้เองว่าทำไม ‘นายทุน’ของเขาจึงใจดีนัก คะยั้นคะยอให้
เขารับนาฬิกาที่แสนแพงแทนเงินห้าร้อยบาทโดยไม่กลัวเสียเปรียบอะไรเลย เขา
เพิ่งเข้าใจเดี๋ยวนี้เองว่าทำไมเจ้าอันธพาลกลุ่มนั้นจึงเป็นห่วงเป็นใยกลัวเขาจะไม่มี
ค่ารถกลับบ้าน...

มันเจ็บปวดยิ่งกว่าโดนหนามไม้ทิ่มเสียวอีก เมื่อพบว่าใครๆ ก็เห็นเขาเป็นไอ้จิ้ง
สำรวยเดินลากขาที่โดนเจ้าสันสูงกัดไปพลางคิดไปพลาง... ถนนในเมืองดูเงียบ
สงัดจนเขาอยากจะหอนออกมาดังๆ (92)

น่าสังเกตว่าผู้เล่าเรื่องแบบผู้รู้ในเรื่องนี้มีน้ำเสียงสื่อนัยประชดประชันเสียดสีว่าในสังคม
ที่อยู่แบบตัวใครตัวมันเช่นนี้ คุณค่าของมนุษย์อาจเทียบได้กับสัตว์เดรัจฉาน นอกจากนี้ความรู้สึก
ดังกล่าวยังแสดงภาวะเดียวดายและแปลกแยกของคนชนบทกับสังคมเมืองอีกด้วย

ใน “พ่อกับลูก” ผู้เล่าเรื่องเล่าเฉพาะความคิดความรู้สึกของลูกวัย 10 ขวบ การเลือก
แสดงมุมมองของลูกทำให้ผู้อ่านเห็นว่าความขัดแย้งของสองพ่อลูกมาจากความเข้าใจผิดของพ่อ
แต่ลูกก็มีความอดทน แข็งแกร่งเพราะ ความรัก ความเข้าใจพ่อ ดังตอนที่เขาถูกพ่อทำร้ายและ
ด่าทอในตอนต้นเรื่องที่ว่า

เด็กน้อยเงียบกริบ เขาโตพอที่จะรู้ความหมายของทุกคำที่พ่อคำรามออกมา และมันเจ็บจนพูดไม่ออก ทุกครั้งที่พ่อโมโหเขาแล้วด่าลามไปถึงแม่ ปกติพ่อเป็นคนอารมณ์ร้ายอยู่แล้วยิ่งในช่วงตงงานพ่อก็ยิ่งพาลกระแจะหนักเข้าไปอีก เหมือนหมาบ้า พ่อเองก็ไม่รู้ว่าแม่หนีไปไหน แต่ก็มีความเชื่อฝังใจว่าแม่ต้องก้าวไปในทางเสื่อม เพราะพ่อเองก็ได้แม่มาจากถนนสายหนึ่งเท่านั้น (39)

นอกจากนี้มุมมองของลูกยังทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้ว่า ภายหลังจากที่พ่อรับรู้ความจริงว่าลูกไม่ได้โกหก พฤติกรรมของพ่อที่เคยเกรี้ยวกราดก็เปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิง ความรู้สึกอบอุ่นที่ลูกได้จากอ้อมกอดที่รัดแน่นของพ่อและหยาดน้ำอุ่นๆ ที่หยดลงบนหน้าของลูกก็แสดงให้เห็นถึงความสำนึกผิดและความรักที่ทั้งคู่มีให้แก่กัน

ผู้เล่าเรื่องแบบผู้รู้ใน “ผู้รับผิดชอบ” แสดงความเป็นไปทั้งในอดีตและปัจจุบันของเปลว ซึ่งเป็นตัวเอกในคำบรรยายและบทสนทนากับตัวเองของเปลว การเล่าเรื่องดังกล่าวทำให้ผู้อ่านเข้าใจความขัดแย้งในใจเมื่อเปลวสอบตกว่า ทำให้เขาเป็นทุกข์เพียงไร ในเมื่อเขาจำเป็นที่ต้องเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 ดังที่ผู้เล่าบรรยายเหตุการณ์ควบคู่ไปกับความรู้สึกนึกคิดของเปลวว่า

วันนี้เปลวไปโรงเรียนแต่เช้า เพราะมันเป็นวันประกาศผลสอบได้ปลายปีของนักเรียนชั้นป.7 เขารู้สึกตื่นเต้นเป็นพิเศษเพราะได้ตกลงกับแม่ว่า จบชั้นนี้แล้วเขาจะออกจากโรงเรียน แม่บอกว่าเพื่อนแม่ค้าของแม่คนหนึ่งมีญาติเป็นเจ้าของโรงพิมพ์อยู่ที่กรุงเทพฯ และสามารถจะฝากเปลวเป็นเด็กฝึกเรียงที่นั่นได้ เปลวไม่เพียงแต่จะดีใจที่ได้ช่วยแม่บ้างเท่านั้น เขารู้ดีว่าการออกจากโรงเรียนของเขา

หมายถึงคิวของเจ้าน้องชายคนถัดไปที่จะได้เข้าโรงเรียนอีก มันเป็นวิธีการของแม่ที่จะให้ลูกทุกคนได้เรียนหนังสือด้วยวิธีผลัดกัน (49)

เมื่อผู้อ่านเข้าใจว่าการเรียนจบมีความหมายอย่างไรสำหรับเปลว การใช้มุมมองภายนอกที่เล่าแต่ภาพภายนอกอย่างกระชับเสมือนผู้สังเกตการณ์ที่ว่า “ เด็กชายวัยรุ่นเงียบกริบ เขาค่อยๆ หันหลังเดินกลับมา นั่งที่ของตนอย่างเลื่อนลอย ” (51) จึงกระทบผู้อ่านให้เกิดความสลดใจได้

การเล่าเรื่องแบบผู้รู้ที่รู้เรื่องราวทั้งในอดีต ปัจจุบันและความรู้สึกนึกคิดของตัวละครยังปรากฏใน “พลเมืองดี” เรื่องนี้ตอนต้นเรื่อง ผู้เล่าเล่าถึงชายขอทานพิการตัวเอกด้วยมุมมองภายนอกว่า

บางทีอาจจะเป็นเพราะว่าวันทั้งวันเขาเกือบจะไม่ได้ลุกไปไหนเลย ทำให้ผู้คนที่ผ่านไปมาคิดว่าเขาเป็นส่วนประกอบอย่างหนึ่งของทางเดินเท้าดังเช่นเสาไฟฟ้า หรือถังขยะก็ได้ อันที่จริงคนอย่างเขาก็กองร่างอยู่ตามทางเดินเท้าทุกแห่งไม่แพ้เจ้าของสองสิ่งนั้นเหมือนกัน และเช่นเดียวกับถังขยะทุกใบที่ทาสีเขียว คนขี่เรื่อนอย่างพวกเขาทุกคนก็ดูจะมีหน้าตาเหมือนกันหมด อย่างน้อยที่สุดก็สำหรับชาวเมืองหลวง (61)

เพื่อแสดงความดีใจค่าของชายขอทานในบริบทของสังคม ผู้เล่าเรื่องสื่อความหมายที่ชายขอทานเข้าใจสายตาของผู้อื่นว่า “หลายต่อหลายครั้งที่ชายพิการต้องหลบตาพวกเขา [ผู้คนในเมืองหลวง] ด้วยความหวาดผวา กลัวว่าสักวันหนึ่งพลเมืองผู้เคร่งระเบียบเหล่านี้จะเอารถขยะมาใส่เขาไปหมกตากแดดตากฝนเช่นเดียวกับสิ่งปฏิภูลอื่นๆ ” (62)

สำนักแห่งความเป็นพลเมืองดีของชายขอทานที่ตัดกับความไม่แยแสของสังคมจึงเป็นสิ่งที่น่าชื่นชมและน่าชื่นชมไปพร้อมๆกัน ผู้แต่งทิ้งให้เราคิดว่าการช่วยตำรวจจับผู้ร้ายเป็นเพราะความมุ่งหมายให้เขาพอจะรู้สึกภูมิใจในตัวเองขึ้นมาบ้าง ดังที่เขาคิดในใจว่า “ถึงจะเป็นขอทานแต่เราก็คือพลเมืองดี ” (65)

เมื่อเทียบกับความรู้สึกที่ผู้เล่าบรรยายมุมมองของเขาในตอนต้นเรื่องว่า

เขาไม่เคยรู้สึกเบื่อหน่ายที่จะประกบนิ้วกุดๆ ของตนกราบแล้วกราบอีกต่อคนใจบุญทุกท่าน จะมีก็เป็นบางครั้งก็รู้สึกรำคาญบางคนที่ยกเหรียญขึ้นจับหัวอธิษฐานเป็นเวลานานๆ ความอึดอัดของเขาอยู่ที่การรอคอยเจ้าเสียงกรีกของเหรียญกระทบกันระบองอันเป็นสัญญาณให้เขาใจหัวขึ้นมากจากการหมอบกราบนิ่งได้ (62)

ผู้อ่านก็จะพบว่ามีความเปลี่ยนแปลงในตอนท้ายเรื่องที่ “ชายพิการพุบหน้าลงกับพื้นเป็นครั้งแรกที่เขารู้สึกอายผู้คนที่เดินผ่านไปมา เสียงแหลมเล็กของผู้หญิงวัยกลางคนคนหนึ่งดังขึ้นแต่เขาไม่กล้าเงยหน้าขึ้นมองเสียแล้วว่าเป็นใคร...ชายขี่เรื่อนยังหมอบอยู่ในที่นั่น ถึงแม้

เหรียญบาทจะกระทบกันกระป๋องดังกริ๊กไปนานนับอึดใจแล้วก็ตาม ” (66) นั่นหมายความว่าเขา
 ละอายใจและเจ็บปวดที่ทำร้ายมิตรอย่างคาดไม่ถึง และความเป็นพลเมืองดีของเขานั้นไร้คุณค่า
 ความเจ็บปวดของชายขอทานยิ่งถูกเน้นมากขึ้นด้วยคำพูดของหญิงเจ้าทุกข์ผู้โยนเหรียญบาท
 ทำทานดังนี้ “ อ้อ คนนี้เหวอพลเมืองดี โธ...น่าสงสารฉันนะช่วยเหลือเกิน อุตุสำหามาเลี้ยงเพล
 ท่านอาจารย์ยังถูกระชากสร้อยทำบุญกลับได้บาป...เฮ้อ...ทำทานทั่วมันซะอีกครึ่ง ” (66)

ในเรื่อง “หินกับดิน” นั้นผู้แต่งใช้การเล่าเรื่องแบบผู้รู้ บรรยายความรู้สึกนึกคิดของหิน
 เพียงตัวเดียว ในฐานะที่เป็นศูนย์กลางของการรับรู้ประสบการณ์ และใช้การสนทนาของหินและ
 ดิน แสดงทัศนคติที่ขัดกันอย่างตรงกันข้าม ตลอดจนความเปลี่ยนแปลงทางความคิดของหิน ดังได้
 กล่าวมาแล้วว่าหินนั้นเป็นสัญลักษณ์แทนผู้ที่มีอำนาจในสังคมซึ่งหยิ่งผยองและเห็นแก่ตัว ส่วน
 ดินเป็นสัญลักษณ์แทนผู้คนส่วนมากที่ไร้อำนาจแต่เห็นอกเห็นใจกันและร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน
 การเล่าที่เน้นการรับรู้ของหิน ทำให้ผู้อ่านเข้าใจมุมมองภายในที่ทำให้หินเปลี่ยนแปลง ดังตัวอย่าง
 เมื่อมีพายุฝนและฟ้าผ่า

“เราต้องไม่กลัวสิ่งเหล่านี้...” ก่อนหินผู้ตระหนงบอกตัวเองอยู่ในใจ ขณะนั้น
 ความหนาวเย็นเริ่มคืบตัวเข้ามา พายุร้ายโหมกระโชกอยู่พักใหญ่ก็ยังไม่มีความ
 จะหยุด ก่อนหินเริ่มรู้สึกหนาวเหน็บจนสุดจะทนมันจึงครางออกมาอย่าง
 ไม่รู้ตัว

...

ในที่สุดความหนาวเย็นอันวิเวกก็เกาะกุมหินถึงขีดสุด มันลิ้มความตระหนงจน
 หมดสิ้น ค่อยๆ ชบหน้าลงกับดิน หวังจะได้ไอบอุ่นมาบรรเทา (117)

เมื่อถึงจุดคลายปม ทัศนคติของหินที่คล้อยตามดินก็แสดงแก่นเรื่องได้หนักแน่นขึ้นว่า
 คุณค่าของชีวิตคือความเกื้อกูลกันและอุทิศตนเพื่อผู้อื่น

การเล่าเรื่องผ่านมุมมองของตัวละครหลักสองคนปรากฏใน “เด็กน้อยกับคนเฝ้า
 ศาลเจ้า” แต่เรื่องนี้ผู้เล่าเรื่องจะเน้นบรรยายรูปลักษณะภายนอกและบทสนทนา เมื่อจะแสดง
 ความคิด ความรู้สึกของเด็กน้อยซึ่งเป็นตัวแทนของผู้ค้นพบความจริง ผู้เล่าก็จะใช้การบรรยาย
 ลักษณะภายนอกดังนี้

เมื่อคนเฝ้าศาลเจ้าขอให้เด็กน้อยลงมาจากหลังเจ้าพ่อสิงห์ “เด็กน้อยทำเป็นไม่รู้ไม่ชี้ ยกเท้าขึ้นนั่งชันเข่า เหมือนมองแสงจันทร์จากเสาไฟฟ้าอีกฟากถนนหนึ่งอย่างมีความสุข ชายเฝ้าศาลเจ้าทอดตัวลงนั่งเอามือกุมขมับอย่างจนปัญญา ” (99)

และเมื่อเด็กน้อยกับคนเฝ้าศาลเจ้าออกจากศาล “เด็กน้อยเอามือกอดเอวชายวัยกลางคนอย่างเห็นใจ แต่ตาก็ยังไม่วายเหลือบไปมองแสงจันทร์จากเสาไฟฟ้าฟากถนนตรงข้ามอย่างอาลัยอาวรณ์ ” (103)

ใน “ผู้เดือดร้อน” ผู้แต่งใช้การเล่าเรื่อง โดยใช้มุมมองภายนอกเพียงอย่างเดียว กล่าวคือไม่แสดงความคิดของตัวละครแต่จะบรรยายเพียงเหตุการณ์หรือบทสนทนา การใช้มุมมองลักษณะนี้กระตุ้นให้ผู้อ่านต้องตีความจากพฤติกรรมของตัวละครว่า ผู้เดือดร้อนในเรื่องคือใครเพราะอะไร ผู้เล่าเรื่องให้เสียงของผู้เห็นเหตุการณ์และเข้าใจเหตุผล ดังคำบรรยายว่า “...ไม่มีใครรู้ว่าเขาจะฆ่ากันด้วยเรื่องอะไร มันเป็นเรื่องของบางนี่ที่จะไม่ห้ามคนที่สู้กันตัวต่อตัว และการสู้กันตัวต่อตัวก็เป็นวิธีการแก้ปัญหาซึ่งได้รับการยอมรับจากทุกคน ตั้งแต่เด็กยังไม่มุ่งฝ่ามาจนถึงคนในวัยสาวอวบไม่ไหวแล้ว ถือกันว่านั่นคือการแสดงออกของชายชาตินักเลง ” (69) ผู้อ่านจึงสามารถเข้าใจได้ว่า “ผู้เดือดร้อน” ในเรื่องคือชายเจ้าของเรือที่เสียผลประโยชน์ ไม่ใช่คนอื่น ๆ ในท้องที่นั้นๆ แม้แต่คนที่มาสู้กันจนตาย

3. องค์ประกอบทางภาษา

ภาษาเป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งในการสื่อความหมายของผู้ประพันธ์ การเลือกใช้ภาษาในการสื่อความหมาย มีผลต่อการสร้างพลังทางวรรณศิลป์ที่เหนียวแน่น จินตนาการของผู้อ่านให้เกิดความซาบซึ้งตรึงใจ นักวรรณคดีศึกษาจึงเห็นว่าภาษาเป็น “เครื่องแสดงออกของความคิดและอารมณ์ เรามักจะสนใจศึกษาว่าภาษามีความสัมพันธ์หรือเข้ากับเนื้อหาได้ดีหรือไม่เพียงใด ถ้าเราพูดถึงความไพเราะของภาษา เราหาได้หมายถึงเสียงหรือรูปแบบของภาษาเท่านั้นไม่ แต่เราพูดถึงสิ่งเหล่านี้ในแง่ที่ว่า เป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้อ่านได้ซาบซึ้งในเนื้อหาของวรรณกรรมนั้นๆ ยิ่งขึ้น ” (เจตนา นาควัชระ, 2514 : 29)

เนื่องจากเรื่องสั้นเป็นงานเขียนที่มีลักษณะเด่นที่ความกระชับและเอกภาพ การใช้ภาษาอย่างมีประสิทธิภาพย่อมทำให้เรื่องสั้นมีคุณค่าทางศิลปะ ภาษาจึงเป็นส่วนประกอบที่แสดงให้เห็นถึงความสามารถของผู้ประพันธ์

เมื่อศึกษาเรื่องสั้นของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล ในเล่ม **ฤดูกาล** พบว่าองค์ประกอบทางภาษาเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่สร้างสัมฤทธิผลในการสื่อสาร ผู้วิจัยจะวิเคราะห์

องค์ประกอบทางภาษาตามหัวข้อดังนี้

3.1 บทสนทนา

บทสนทนาหมายถึงคำพูดที่ได้ต่อกันของตัวละครในเรื่อง การใช้บทสนทนาในเล่ม **ฤดูกาล** เป็นองค์ประกอบที่ช่วยสื่อความหมายอย่างกระชับแทนการบรรยายของผู้เล่า เช่น บทสนทณาระหว่างพ่อกับหญิงที่สวมเสื้อคอกระเช้าใน “พ่อกับลูก” ทำให้ผู้อ่านรู้สาเหตุที่เธอต้อง ขับไล่เด็กชายหวานเย็น

“ ฎบอกแล้วไงว่าไม่ต้องมาขายหวานเย็นแฉวนี้ ทำมันต้องตบสั่งสอนเสียที ”...

“ เฮี้ยหยุด นั้นแฉจะทำอะไรลูกฉัน ”...

“ อ้อลูกของพี่เรอะ ”...

“ ไช้ ลูกฉันเอง แฉนี้ไช้มัยที่ชู้มันไม่ให้มาขายหวานเย็นแฉวนี้ ใหญ่มากนักรี้ ...จะลองกับฎดูก็ได้ ”

.....

“ อย่ๆ อย่ทำฉันเลยพี่ชาย ลูกมันร้องกิน ไม่รู้จะทำอย่างไร...ฉันไม่มีเงินซื้อ ”

.....

“ ไม่มีเงินซื้อเรอะ ทำไมละ อันสสิ่งเดียว หวงลูกทำไม...อันเดียวแบ่งกันหลายคนก็ได้ ”

“ ฉันไม่มีเงินเลย สสิ่งเดียวก็ซื้อไม่ได้ เอาไว้ซื้อข้าวกินเท่านั้น...พ่อเด็กไปหา งานทำที่ต่างจังหวัด เกือบสองเดือนแล้วยังไม่กลับมาเลย ” (40 - 41)

บทสนทณาระหว่างครุประจําชั้นกับเปลวในตอนท้ายเรื่อง “ผู้รับผิดชอบ” นอกจากจะ ช่วยดำเนินเรื่องอย่างรวดเร็วแล้ว ยังทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้ว่า ครุประจําชั้นขาดความรับผิดชอบ ที่ ไม่ได้ดูแลตรวจงานเด็กอย่างต่อเนื่อง จึงไม่รู้ว่เปลวนำผักในแปลงเกษตรของตนไปเป็นอาหาร ดัง บทประพันธ์ที่ว่า

“ เปลว เสียใจด้วยนะ...เธอสอบตก ”

“ อ้าว ทำไมล่ะครับ ”

“ เฮ้อ...ครูไม่เข้าใจเลย แม้แต่วิชาเกษตรเธอยังได้ศูนย์ ผักในแปลงของเธอไม่ขึ้นสักต้นเดียว เสียตายจริงๆ มันน่าจะช่วยวิชาอื่นได้บ้าง...เห็นจะต้องเรียนซ้ำชั้นอีกปีหนึ่งนะเปลว ” (51)

ใน “วันหนึ่งในชีวิตของหนานอิน” บทสนทนาของหนานอินกับคนของเผ่าดำคำ เจ้าของที่ที่หนานอินเช่าทำนา ยังแสดงให้เห็นถึงความอัปลักษณ์ในสังคม ที่คนจนอัปจนหนทางในการช่วยเหลือตนเอง จึงยอมรับข้อเสนอนของนายทุนโดยไม่มีเงื่อนไขและนายทุนมีอำนาจเหนือกฎหมายดังข้อความที่ว่า

“ เฮ้ย อิน...พ่อดำคำให้เข้ามาเอาข้าว ” ...

“ ความจริงกฎหมายเขาว่าให้เก็บค่าเช่าสิบสามถึงครึ่งต่อห้าสิบถึง ”

.....

“ ทำไมพูดอย่างนี้วะหนานอิน ” ... “ ก็แข็งตลกกับพ่อดำคำเองว่าได้เท่าไร แบ่งกันคนละครึ่ง แล้วจะมาพูดทำไมเรื่องกฎหมาย ปีหน้าเอ็งไม่พอใจก็ไม่ต้องทำก็ได้นี่หว่า คนที่เขาจะเช่ายังมีอีกเยอะแยะ...” (75)

ความไม่พอใจของลูกชายเจ้าของที่ ปรากฏในคำพูดกับเผ่าอินสอนถึงเรื่องค่าเช่าที่นา ซึ่งคิดเป็นผลผลิตครึ่งหนึ่งว่า “...ไอ้ท่า พู่นี้ตกลงแบ่งข้าวกัน มึงเล่นขโมยมาก่อน แล้วจะเหลือแบ่งครึ่งกันสักเท่าไร มึงยังยกออกส่วนของกูมาด้วยนี่หว่าไอ้แก...พวกกูรู้ตั้งแต่หัวค่ำ ลองดูสิ มึงจะมีแรงเอาเท่าไร? อัดฉิบหายนะมึง พัดชะเดือนเกือบตก พวกกูอดนอนแทบแย ” (83) คำพูดดังกล่าวแสดงให้เห็นความวิริยะ อุตสาหะอย่างยิ่งยวดของเผ่าอินสอนในการขนข้าวสารฝาสายน้ำและความสูงชันของพื้นที่ถึงแปดเที่ยวตั้งแต่หัวค่ำถึงใกล้รุ่งเพื่อซ่อนให้พ้นจากเจ้าหนี้

ใน “พลเมืองดี” คำพูดของผู้หญิงเจ้าทุกข์ที่ถูกกระชากสร้อย ทำให้ผู้อ่านเห็นความน่าขันของค่านิยมทำบุญหรือทำความดีเพื่อหวังผลตอบแทน ดังบทประพันธ์ที่ว่า “ อ้อ คนนี้เหวอพลเมืองดี โถ...น่าสงสาร ฉันนะช่วยเหลือเกิน อุตสาห์มาเลี้ยงเพลท่านอาจารย์ยังถูกกระชากสร้อย ทำบุญกลับได้บาป...เฮ้อ...ทำทานทั้บมันซะอีกครึ่ง ” (66) บทสนทนานั้นนอกจากจะทำให้ผู้อ่านเห็นความจอมปลอมในการทำบุญของผู้หญิงเจ้าทุกข์แล้ว ยังสร้างความประทับใจที่ชายขอทานซึ่งผู้คนที่ทั่วไปมองว่าไม่ต่างจากสิ่งปฏิญูล กลับมีความจริงใจมากกว่า

บทสนทนายระหว่างแทนนักศึกษายากจน กับสมชายเด็กกำพร้าพ่อ ในตอนท้ายเรื่อง

“สมชาย” ทำให้ผู้อ่านเข้าใจคุณค่าของมิตรภาพและความเห็นใจระหว่างคนจน ผู้อ่านจะเข้าใจได้ว่าแทนไม่ขัดคอสมชายเพราะเขารู้ว่าสิ่งที่สมชายพูดนั้น เป็นความคิดฝันที่ชัดเจน ความขาดแคลน และความพยายามของแทนที่จะรักษาความรู้สึกของสมชายซึ่งเป็นคนอื่น ก็เป็นสิ่งงดงามอย่างยิ่ง ดังบทประพันธ์ที่ว่า

“ เย็นนี้ น้ำต้องอยู่กินข้าวกับผมนะ...แม่จะทำอาหารเยอะแยะเลย ไข่ยัดใส่เอย เปิดตุ๋นเอย...ปลาจระเม็ดทอดกรอบด้วยไข่ย จระไนไม่หมดน้ำอยู่กินนะน้ำ ”

...

“ ตกกลางน้ำจะอยู่ ของโปรดของน้ำทั้งนั้น ”

.....

“ น้ำแทน... ” สมชายเรียกชื่อข้าพเจ้าด้วยหางเสียงแปลกๆ

“ อะไรหรือสมชาย ”

“ ฟรุ้งนี่พ่อผมจะกลับมาจากต่างจังหวัดใหม่ ”

“ อ้อ... มาแน่นอน... คุณพ่อจะพาสมชายไปเข้าโรงพยาบาลอย่างดีเลย ”

ข้าพเจ้าทำเสียงร่าเริง เขย่ามือแก่ให้สมจริง (58 - 59)

บทสนทนาของหินกับดินในช่วงก่อนทำเรื่อง “หินกับดิน” ทำให้ผู้อ่านเห็นความเปลี่ยนแปลงที่หินเห็นความสำคัญของการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่น ความสำนึกผิดของหินที่เคยดูถูกเหยียดหยามดิน และความมีเมตตาของดิน

“ ดินที่รัก ”....

“ มีอะไรหรือ ”

“ ฉันขอโทษที่คุณเหยียดหยามท่านมาตลอด... ” ...

“ เราไม่โกรธท่านหรอก ท่านสูงส่งกว่าเรามาก ท่านยอมไม่เข้าใจเรา นั่นเป็นเรื่องธรรมดา ”

“ เราอยากเป็นท่านอยากอยู่ร่วมกับพวกท่านเหลือเกิน ”... (118)

บทสนทนาใน “ค่าแรงของสำรวย” ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพตัวละครชัดเจน สร้างความสมจริงในความรู้สึกของผู้อ่าน ดังที่แก่แก่โรงรับจำนำซึ่งพูดกับสำรวย เมื่อเอานาฬิกาที่ได้คืนมาจากอัครพาล มาจำนำว่า

“ อาลายวะ มาอีกแล้ว ตะก็อ้วบอกว่าไม่เอาๆ ไม่สู้เลี้ยงรีง ”

.....

“ อะไรกันเฮีย นาฬิกาของฉันทนเวียนเป็นพัน ทำไมไม่เอา ”

“ ไฮ้ย... ลื้ออย่ามาเล่งตลก ของเก็ๆ ชายชื่อนามหลวงสามเลื่องล้อย ตะก็เอามาที่นึ่งแล้ว อ้วบอกไม่เอา ที่นี้ให้คนใหม่เอามาอีก เห็งอ้วเป็นหมูรียังไงวะ ...ไป ไป ไป จะปกร้างแล้ว... ” (92)

เห็นได้ชัดว่าบทสนทนาข้างต้น ยังแสดงความเชื่อแบบชาวบ้านของสำรวยที่ไม่เฉลียวใจที่อันธพาลคือนาฬิกาที่ฉกชิงไปอย่างง่ายดาย จึงต้องผิดหวังซ้ำอีก

ใน “เด็กน้อยกับคนเฝ้าศาลเจ้า” บทสนทนาเกี่ยวกับเรื่องเจ้าพ่อสิงห์ระหว่างเด็กน้อยกับคนเฝ้าศาลเจ้าช่วงกลางเรื่องนอกจากช่วยดำเนินเรื่องแล้ว ยังแสดงให้เห็นว่า เด็กน้อยผู้ใฝ่รู้ได้ใช้เหตุผลตรวจสอบความจริงเกี่ยวกับเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ของเจ้าพ่อสิงห์ให้คนขนาดผู้ใหญ่ยอมจำนนได้ดังบทประพันธ์ที่ว่า

“ ลุง เรื่องไอ้ตี๋ถูกรถไฟชนขาหักนะฉันทนรู้เรื่อง... ไม่ใช่เจ้าพ่อทำมันหрок... เตี้ยมันไล่ตี มันวิ่งหนีออกมานอกบ้านไม่ทันดูตาม้าตาเรือต่างหาก...”

ชายวัยกลางคนเงียบกริบ คิ้วขมวดเข้าหากันอย่างครุ่นคิด

“ วันนี้นะ ฉันทนไปขายหนังสือพิมพ์ตรงสี่แยก เห็นตำรวจเขาจับเจ้ามือหอยไต้ดินมาจากตรอกใกล้ๆ... รู้สึกจะเคยมาไหวเจ้าพ่ออยู่บ่อยๆ... ช่วยแท้ เจ้าพ่อไม่ช่วยเลย ”

คนเฝ้าศาลเจ้าทำท่าเหมือนจะพูดอะไร แต่แล้วก็เงียบลงไปอีก

“ เมื่อวานฉันทนชี้หลังเจ้าพ่อ วันนี้ฉันทนก็ไม่เห็นเป็นไร... อันที่จริงฉันทนชี้เล่นมาหลายครั้งแล้ว... ลุงก็รู้... ฉันทนไม่รู้ว่าจะไปเล่นที่ไหน ”

“ ไฮ้หนุ หยุคพูดเสียที่ได้มัย ” คนเฝ้าศาลพูดอย่างหมดเรี่ยวหมดแรง

“ ทำไม ลุงว่าฉันทนพูดไม่จริงวะอะ ”

“ กู่วงนอน รำคาญเสียงเอ็ง... ”

.....

“ ลุงรู้ไหมเจ้าพ่อสิงห์ของเรามาจากไหน ”

“ ะยำ... กูจะไปรู้ได้ยังไงไร ” คนเฝ้าศาลเจ้าโต้ตอบกับเจ้าหนุอย่างลึมตัว

“แต่ฉันรู้...”

“มีงออย่าแก่แดด...”

“ฉันรู้จริงๆ...มีอยู่วันหนึ่งฉันอ่านหนังสือพิมพ์ ฉบับป.3 ก็พออ่านได้ เขา เขา... เขาเขียนว่ารูปปั้นสิงโตจีนตามทางสามแพร่งไม่ใช่ของวิเศษอะไร แต่ก่อน เขาใช้ถ่วงกราบเรือสำเภาที่มาจากเมืองจีน มาถึงเมืองไทยแล้วก็เอาไว้ตามทาง สามแพร่งตามประเพณีจีน... เจ้าพ่อของเราก็คงมาอย่างนี้แหละ...”

คนเฝ้าศาลเจ้าล้มตัวลงนอนดิ้นผ้าคลุมโปงทั้งๆ ที่อากาศร้อนจนเหงื่อชุ่ม แกเงียบไปสักครู่ก็เปิดหน้าออกมาจากผ้าห่ม

“ถ้าเอ็งยังไม่่วงจะไปนั่งเล่นก็ตามใจ...เออ...นั่งที่ไหนก็ช่างเอ็งแหละ...”

(100 - 101)

เห็นได้ชัดว่าผู้แต่งใช้บทสนทนาข้างต้นแสดงแก่นเรื่องคือการขบคิดและใช้เหตุผลได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ผู้อ่านก็จะเห็นว่าคนเฝ้าศาลเจ้ายอมจำนนในเหตุผลของเด็กน้อย ดังที่เขาบอกว่า “ถ้าเอ็งยังไม่่วงจะไปนั่งเล่นก็ตามใจ...เออ...นั่งที่ไหนก็ช่างเอ็งแหละ...” และคำสบถของคนเฝ้าศาลเจ้าว่า “ไอ้ระยำ” และ “ระยำ” นั้น นอกจากจะสร้างความสมจริงที่ชายชาวบ้านมักจะสบถในสถานการณ์ที่ไม่พึงใจแล้ว ยังทำให้ผู้อ่านเข้าใจสภาวะจิตใจของคนเฝ้าศาลเจ้าที่จนเหตุผลที่จะชี้แจงแก่เด็กน้อย การยอมรับความจริงเกี่ยวกับเรื่องเจ้าพ่อสิงห์ของคนเฝ้าศาลเจ้านั้น นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างเขากับผู้คนที่ศรัทธาเจ้าพ่อในตอนท้ายเรื่อง ด้วยความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น เขาจึงบอกความจริงแก่ผู้มากราบไหว้ ผลคือเขาถูกทำร้ายและถูกขับไล่ออกจากศาลเจ้าอีกด้วย เห็นได้ว่าผู้แต่งใช้บทสนทนาอย่างสอดคล้องกลมกลืนกับองค์ประกอบอื่นๆ เช่นโครงเรื่องที่เน้นความขัดแย้งของศรัทธากับความรู้ แก่นเรื่อง และลักษณะนิสัยตัวละคร

3.2 สำนวนภาษา

สำนวนภาษาเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ผู้แต่งใช้ในการสื่อความหมาย ในเล่ม **ฤดูกาล** ผู้แต่งบรรยายภาพธรรมชาติและความรู้สึกรักของตัวละครในตอนเปิดเรื่อง “วันหนึ่งในชีวิตของหนานอิน” ว่า

แดดอุ่นยามสายค่อยๆ ละลายหมอกฤดูหนาวลงที่ละน้อย ภาพทุ่งนารูปตาหมากรุกขยายกว้างและชัดเจนขึ้นเรื่อยๆ เหมือนกับการเปิดม่านอย่างอ้อยอิ่งของ

ละครชีวิตฉากใหญ่ ลมเย็นจากทิศเหนือยังคงพัดมาแผ่วๆ

แต่นั้นยังไม่สามารถทำให้หนานอินเบิกบานได้เท่ากับเจ้าภูเขาสีทองลูกน้อยๆ ที่กองอยู่เบื้องหน้าของแกสองร้อยยี่สิบถึงพอตี หนานเหลือเกินแล้วที่หนานอินไม่

เคยได้ข่าวมากขนาดนี้ มิเสียที่ที่หนานอินกับแม่บัวเรียวสู้สุดส่ำห่าลงเรียวแรงกับมันมา (73)

การสร้างภาพดังกล่าว เป็นองค์ประกอบสำคัญที่แสดงให้เห็นว่า ความเบิกบานใจของหนานอินขึ้นอยู่กับกองข้าวเปลือกมากกว่าบรรยากาศที่น่ารื่นรมย์ ผู้แต่งใช้ข้อความบรรยายกองข้าวเปลือกว่า “ เจ้าภูเขาสีทองลูกน้อยๆ ” แสดงให้เห็นว่าในความรู้สึกของหนานอินกองข้าวนั้นแม้ไม่ได้ใหญ่โตนัก แต่ก็มีความงามและมีคุณค่าสำหรับเขา การสร้างภาพดังกล่าวสัมพันธ์กับมุมมองของหนานอินซึ่งบรรยายในตอนต่อมามีว่า นอกจากข้าวจะเป็นผลผลิตจากน้ำพักน้ำแรงแล้วเขายังหวังจะแปรเปลี่ยนเป็นเงินเพื่อปลดเปลื้องทุกข์ให้ครอบครัว

ใน “ กรอบหน้าต่าง ” ผู้แต่งบรรยายภาพธรรมชาติและสิ่งต่างๆ ที่ตัวเอกเห็น ดังบทประพันธ์ที่ว่า

ฟ้าครึ้มลงอย่างรวดเร็ว กลุ่มเมฆกลายเป็นสีเทาหะมึนไม่ช้าฝนเริ่มปรายเม็ดลงมา ทานตะวันข้างรั้วโอบก้านไหวค้อมใบรับหยาดฝน น่ารักเหมือนเด็กถูกแม่จับอาบน้ำ เรือจ้างลำหนึ่งกำลังจอดเทียบท่า คนโดยสารขาขึ้นกับขาลงเดินสวนกัน สับสนไปหมด ฉันเห็นใครคนหนึ่งเดินดุ่มๆ ขึ้นมาจากท่าเรือ ใครหนอ รู้สึกคุ้นหน้าเหลือเกิน เขาเดินใกล้เข้ามาเรื่อยๆ จะผ่านไปออกประตูใหญ่ ฉันจำเขาได้แล้ว นั่นตัวของฉันเองนี่นา แล้วที่นอนอยู่ที่นี่ใครกันเล่า (107)

การให้ตัวเอกที่ป่วยหนักเห็นตนเองเดินขึ้นมาจากท่าเรือ สื่อความว่าเขากำลังเสียชีวิต จึงเห็นวิญญูณของตนเอง น่าสังเกตว่าภาพฟ้าที่ครึ้มด้วยเมฆสีเทาอย่างรวดเร็ว และฝนปรายเม็ด หยาดฝนกระทบต้นทานตะวัน คือภาพธรรมชาติตามปกติ ผู้แต่งยังใช้ความเปรียบภาพต้นทานตะวันนั้นว่า “ น่ารักเหมือนเด็กถูกแม่จับอาบน้ำ ” ภาวะการประจักษ์ว่าตนเสียชีวิตอย่างไม่ทันตั้งตัวและภาพที่งดงามภายใต้ความอึมครึมของเมฆฝนดังกล่าวสื่อถึงที่สอดคล้องกับแก่นเรื่องว่าการเดินทางของชีวิตข้ามชาติภพไม่ใช่สิ่งที่น่าหวาดกลัวแต่อย่างใด

การบรรยายภาพธรรมชาติใน “ คนร้าย ” เน้นความเงียบสงัดของป่าขนาดที่ได้ยินเสียง

น้ำค้างหยด และเสียงดังที่ตัดกับความเงียบนี้ยิ่งเพิ่มความเคร่งเครียดตั้งข้อความที่ว่า “ น้ำค้างเม็ดใหญ่หยดเปาะเปาะลงมายิ่งทำให้บรรยากาศดูตึงเครียดขึ้นอีก ” (82) เห็นได้ว่าผู้แต่งใช้การเกริ่นการณเพื่อสร้างความสนใจของผู้อ่านให้รับรู้ว่าจะเกิดเหตุการณ์สำคัญขึ้นต่อไป ดังที่ผู้อ่านจะพบต่อมาว่า เฒ่าอินสอนถูกพวกเจ้าหนี่จับได้ว่าแอบขโมยข้าวมาซ่อน น่าสังเกตว่าผู้แต่งใช้ข้อความนี้อีกครั้งในตอนจบของเรื่อง ภายหลังที่ชายฉกรรจ์ทั้งห้าคนดาหน้าเข้าไปทำร้าย เฒ่าอินสอนอย่างเมามันว่า “ น้ำค้างเม็ดใหญ่หยดเปาะเปาะถี่ขึ้นเรื่อยๆ ” (84) ผู้แต่งใช้องค์ประกอบนี้เหมาะสมเพราะนอกจากจะสื่อถึงบรรยากาศอันตึงเครียดที่ทบทวียิ่งขึ้นแล้วยังสื่อความเตือนทมิฬที่เฒ่าอินสอนได้รับจากชายฉกรรจ์ทั้งห้าคนอีกด้วย

การบรรยายภาพที่มีความเคลื่อนไหวและเสียงใน “ หินกับดิน ” ทำให้ผู้อ่านเห็นถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและน่าหวาดกลัว ดังตัวบทที่ว่า “ สายอสนีบาตก็พุ่งปราดตรงไปยังก้อนหินใหญ่อย่างรวดเร็วยิ่งกว่างูจก เสียงก็ก้องกัมปนาทดังสะท้านไปทั่วทุ่ง ร่วงทะเม็นของก้อนหินกลายเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย ทลายราบเกลื่อนอยู่บนดินในพริบตา ” (118) การบรรยายเสียงฟ้าผ่าโดยใช้คำสัมผัสอักษรที่ว่า “ กึกก้องกัมปนาทดังสะท้านไปทั่วทุ่ง ” นั้น เสียง /ก/ เป็นเสียงระเบิดไม่มีลม และเสียง /ท/ เป็นเสียงระเบิดมีลม การใช้สัมผัสอักษรด้วยเสียงระเบิดทำให้ผู้อ่านสัมผัสได้ถึงความรู้สึกของการปะทะอย่างรุนแรงและสงเสียดัง เสียงและความหมายที่สอดคล้องกันเช่นนี้ ช่วยให้ผู้อ่านเข้าถึงสารทางอารมณ์ของเรื่องได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ใน “ ไข่มุกที่หายไป ” ผู้แต่งใช้ข้อความบรรยายภาพไข่มุกที่ตัวเอกผูกพัน และยึดถือเป็นที่พิงใจในยามมีปัญหาในชีวิตที่ว่า

...ไข่มุกของฉันเติบโตขึ้นทุกที จากไข่มุกอ่อนละมุนมาเป็นอวบหนาและเขียวสด ต่อมาฉันก็พบกับความตื่นเต้นที่สุด เมื่อเห็นไข่มุกนั้นกลายเป็นสีแดงระเรื่อเหมือนท้องฟ้ายามรุ่งสาง ฉันแอบตั้งความหวังไว้เต็มเปี่ยมว่าไข่มุกนี้จะต้องแดงขึ้นเรื่อยๆ จนเหมือนประกายไฟในยามค่ำคืน (111)

การบรรยายภาพข้างต้นนอกจากจะทำให้ผู้อ่านเห็นภาพความสวยงามน่าพิสมัยของไข่มุกแล้ว การใช้สัญลักษณ์ในข้อความ “ ไข่มุกนั้นกลายเป็นสีแดงระเรื่อเหมือนท้องฟ้ายามรุ่งสาง ” ยังแสดงความรู้สึกนึกคิดของตัวละครอีกด้วย อาจวิเคราะห์ได้ว่า สีแดงให้ความรู้สึกถึงความมีพลัง และท้องฟ้ายามรุ่งสางก็เป็นสัญลักษณ์ของการเริ่มต้นชีวิตใหม่ที่สดใส ผู้อ่านจึงเข้าใจสภาพจิตใจของตัวละครที่ต้องการพลังแห่งการเริ่มต้นใหม่ในการต่อสู้กับปัญหาที่เข้ามารุมเร้าใน

ชีวิต ความหวังของเขาที่ต้องการเห็นไปไม้สีแดงขึ้นเรื่อยๆ จนเหมือนประกายไฟในยามค่ำคืน ยังบ่งชี้ถึงความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่ต้องการพลังแห่งแสงสว่างหรือปัญญา เพื่อช่วยส่องทางในยามที่ชีวิตมืดมน เห็นได้ว่าผู้แต่งเชื่อมโยงไปไม้กับความหวังของตัวเอกอย่างแนบแน่น ผู้อ่านจึงสามารถเข้าใจความปวดร้าวอย่างสาหัสของตัวเอก ภายหลังจากที่พบว่าไปไม้นั้นกลายเป็นไปไม้แห้ง

การใช้ข้อความบรรยายภาพตัวละครใน " ผู้รับผิดชอบ " นอกจากทำให้ผู้อ่านเห็นภาพของเปลวอย่างเด่นชัดแล้ว ยังเห็นความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวของเปลวที่พยายามแก้ไขปัญหาลูกท้อของน้องๆ โดยฝ่าความมืดและสายฝนออกไปเอาผัก ดังบทประพันธ์ที่ว่า

เปลวตะโกนฝ่าสายฝนพลางวิ่งหายไปในความมืด ฟ้าแลบสว่างวาบทำให้เห็นร่างอันเปลือยหลังของเขา วิ่งเข้าไปบนหลุมบ่อที่เต็มไปด้วยน้ำโคลนข้างถนนใหญ่ โดยไม่แยแสว่ามันจะกระเซ็นขึ้นมาเปื้อนที่ใดบ้าง

อีกเกือบชั่วโมงต่อมา เด็กชายร่างสูงก็ก้าวเท้ายาวๆ ลอดชายคาเข้ามา หัวของเขาเปียกชุ่ม ผมปรกหน้าเป็นปลายแหลมๆ เหมือนพู่กันจุ่มน้ำ เขายืนหอบแรงๆ อย่างคนเหนื่อยเต็มที่ แต่ใบหน้าเข้มขึ้นกว่าตอนขาไปมาก สองแขนของเปลวโอบผักสีเขียวพอนใหญ่ไว้แนบอก รากของมันยังติดโคลนเต็มไปหมด (48)

ถึงแม้ว่าผู้แต่งไม่ได้ให้ข้อมูลว่าเปลวเอาผักมาจากที่ไหน แต่ผู้อ่านจะทราบได้จากคำพูดของครูประจำชั้น ในตอนท้ายเรื่องว่า คือ ผักในแปลงเกษตรของเปลวนั่นเอง

การบรรยายภาพการต่อสู้กันของตัวละครหลักทั้งสองใน " ผู้เดือดร้อน " ทำให้ผู้อ่านตื่นตื้นกับภาพการต่อสู้กันอย่างดุเดือดของชายตังเกทั้งสอง ดังบทประพันธ์ที่ว่า

แรงปะทะทำให้ทั้งคู่ล้มตึงลงกลางลาน โดยมีฝ่ายแทงก่อนคร่อมอยู่ข้างบน เขาเงื้อมือขึ้นสูงแล้วใช้ฐานะที่ได้เปรียบกดมันสวบลงไปชอกคอของคู่ต่อสู้ ในจังหวะเดียวกันนั่นเอง ฝ่ายที่อยู่ล่างก็ตวัดแขนที่กางออกกุดเจ้าเหล็กปลายแหลมเข้าที่ชายโครงของเขาจนมิดด้าม ทั้งคู่กอดกันอยู่ในท่านั้น จ้วงแทงซ้ำซึ่งกันและกันจนนับไม่ถ้วน ฝ่ายที่อยู่ข้างบนแทงกระหน่ำไปบนชอกคอ ลำคอ และใบหน้าของฝ่ายที่อยู่ข้างล่าง ฝ่ายที่อยู่ข้างล่างก็ตะแคงแขนปักมีดลงไปบนหลัง ชายโครง และบั้นเอวของคู่ต่อสู้อย่างไม่นับ ในที่สุดมือที่เงื้อมือเข้าที่มแทง

กันนั้น ก็ทิ้งจังหวะช้าลงเรื่อยๆ กระทั่งหยุดนิ่งทั้งๆ ที่ยังกำมิดไว้แน่นกันทั้งสองฝ่าย (70)

ผู้อ่านจะเห็นความเด็ดเดี่ยวและมุ่งมั่นในการรักษาศักดิ์ศรีของตัวละครทั้งสองผ่านการบรรยายพฤติกรรมที่ว่า " ในที่สุดมือที่เงื้อมิดเข้าที่มแทงกันนั้น ก็ทิ้งจังหวะช้าลงเรื่อยๆ กระทั่งหยุดนิ่งทั้งๆ ที่ยังกำมิดไว้แน่นกันทั้งสองฝ่าย "

การบรรยายพฤติกรรมของชายขอทานพิการที่ทำตนเป็นพลเมืองดี ช่วยจับผู้ร้าย ในเรื่อง " พลเมืองดี " นอกจากทำให้ผู้อ่านรู้สึกว่าการดำเนินไปอย่างรวดเร็วและน่าตื่นเต้นแล้ว ผู้อ่านยังเกิดความชื่นชมในความสามารถ และการตัดสินใจอย่างรวดเร็วของคนพิการและเขาก็ " อัดพะไปด้วยน้ำเหลือง " อีกด้วย ดังบทประพันธ์ที่บรรยายว่า

เสียงคนวิ่งไล่กันมาตามทางเดินเท้าเป็นขบวนใกล้เข้ามาทางที่เขานั่งอยู่
วูบหนึ่งในความคิด ชายพิการชักเท้าที่เหยียดออกไปกลับเข้าในท่าชันเข่า เขาก็ม
หน้าหนึ่งอย่างไม่รู้ไม่ชี้กับเหตุการณ์แต่หูฟังฝีเท้าที่ใกล้เข้ามาอย่างรวดเร็ว
จับพลัดเขาก็เสือกขาที่อัดพะไปด้วยน้ำเหลืองของตัวเองออกไป ร่างของคนหนึ่ง
สะดุดมันเข้าอย่างแรงแล้วล้มพาดกับพื้นซีเมนต์ดังป๊าบ เขารู้สึกตัวเอียงวูบไป
เหมือนกันด้วยแรงกระแทก (65)

ใน " พอกับลูก " ผู้แต่งใช้การบรรยายภาพที่คล้ายกับการใช้มุมกล้องในภาพยนตร์จากระยะไกลที่บรรยายร่างกายทั้งร่างและสิ่งที่อยู่ใกล้เคียงตัวละคร มาเป็นระยะใกล้ที่บรรยายว่า " ผมกรอบแตกปลายถูกเสยขึ้นไป แล้วสับไว้ด้วยหวิพลาสติกอันใหญ่ตรงท้ายทอย " (40) การบรรยายดังกล่าวนอกจากให้ภาพของตัวละครที่ชัดเจนแล้ว ยังแสดงถึงความยากจนขัดสนของตัวละคร ผ่านการบรรยายลักษณะทางกายภาพได้เป็นอย่างดี

การบรรยายภาพที่คล้ายกับการใช้มุมกล้องในภาพยนตร์ยังปรากฏใน " สมชาย " ที่บรรยายภาพร่างกายโดยรวมแล้วเปลี่ยนมาแสดงภาพในระยะใกล้ซึ่งบรรยายดวงตาของตัวละคร ดังบทประพันธ์ที่ว่า " ...ตรงนั้นมีสตรีวัยไม่เกิน 40 ยืนอยู่คนหนึ่ง เธอสวมใสรังดอกพิกทองลายโต เลื้อยคอบัวสีซีดๆ สิ่งทีสะดุดตาเป็นพิเศษคือ ดวงตากกลมโตมีแววมองคล้ำซึ่งฝังลึกอยู่ใต้คิ้วที่ย่นเป็นร่องเห็นได้ชัด ข้าพเจ้านึกไม่ออกว่าเคยเห็นดวงตาคคล้ายๆ กันนี้ที่ไหน " (53 - 54)

การบรรยายดังกล่าวทำให้ผู้อ่านเห็นภาพแม่ของสมชาย ซึ่งเป็นชาวบ้านที่ยากจนอย่างชัดเจน การบรรยายดวงตาวามีแววมองคล้ำฝงลึกอยู่ในใต้คิ้วที่ย่นเป็นร่องเห็นได้ชัด ยังแสดงดวงตาของผู้ทุกข์ทนได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้ผู้แต่งยังแสดงสภาพแวดล้อมบริเวณบ้านของสมชายโดยบรรยาย แสง สี เสียง และกลิ่น ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพถึงสภาพความเป็นอยู่ที่ขัดสนและเต็มไปด้วยมลพิษ ดังตัวบทที่บรรยายว่า

จากท่าเรือ เราเดินมาด้วยกันตามทางเดินเท้าของถนนใหญ่ สักครู่หนึ่งก็เลี้ยวเข้าตรอกเล็กๆ ที่ระเกะระกะไปด้วย ลังไม้ฉำฉาและเชิงใส่ชยะส่งกลิ่นคุ้งสุดตรอกอันเป็นทางเดินลาดปูนซีเมนต์ หญิงวัยกลางคนพาข้าพเจ้าเดินต่อไปบนสะพานไม้เล็กๆ ซึ่งพาดคร่อมอยู่บนบึงน้ำครำสีดำสนิท จากนั้นไม่นานก็เลี้ยวไปตามทางแยกซึ่งเป็นไม้กระดานแผ่นเดียวพาดเข้าสู่ตัวบ้านซึ่งใหญ่กว่าที่พักผู้โดยสารรถเมล์เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ข้าพเจ้ามีเวลาน้อยเกินไปที่จะนับได้ว่าบ้านหลังนี้สร้างขึ้นมาจากวัสดุที่ชนิด (56)

... เสียงแผดก้องของท่อไอเสียสามล้อเครื่องแทรกเข้ามาจากทางปากตรอกแมลงวันหัวเขียวสองตัวบินหู่หู่มาเกาะที่ขอบกระโถนและแล้วมันก็โดดขึ้นโดดลงอยู่ในนั้นอย่างร่าเริง (58)

การใช้บุคลาธิษฐานให้แมลงวันหัวเขียวมีความรู้สึกและพฤติกรรมเหมือนมนุษย์ กระโดดขึ้นลงอย่างร่าเริงในกระโถนบัวหน้าลายของสมชาย ทำให้ผู้อ่านเห็นถึงภาพที่ตัดกันระหว่างสมชายที่ป่วย นอนหอบอย่างเหนื่อยอ่อนรอความตาย กับแมลงวันที่กระโดดอย่างร่าเริงชวนให้ขบคิดถึงปัญหาสุขภาพของคนจน อันสัมพันธ์กับข้อจำกัดทางเศรษฐกิจ และการขาดแคลนที่อยู่อาศัยจึงจำเป็นต้องอยู่ในชุมชนแออัด ซึ่งเป็นแหล่งเพาะพันธุ์และแพร่กระจายของโรคติดต่อร้ายแรง

การพรรณนาความรู้สึกของตัวละครเอก ที่ได้ยินเสียงเครื่องยนต์เรือใน " ลมอุ่นเมื่อใกล้ค่ำ " ที่ว่า " เสียงเครื่องยนต์ดูเหมือนดังเข้ามาทางหน้าอกมากกว่าทางหู หัวใจก็ดูจะสั่นไปตามจังหวะของเสียงนั้น " (36) ทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้เป็นอย่างดีถึงเสียงเครื่องยนต์ที่ดังมาก การแสดงความรู้สึกดังกล่าว ยังช่วยเสริมให้ผู้อ่านเข้าใจยิ่งขึ้นในคำพูดของพ่อที่บอกกับตัวเองว่า ปลาโลมาย้ายที่อยู่เพราะถูกเสียงเครื่องเรือรบกวน เห็นได้ว่าผู้แต่งใส่ใจกับการให้รายละเอียด

เล็กๆ น้อยๆ อย่างน่าชื่นชม รายละเอียดดังกล่าวมีความหมายต่อตัวเอกมาก โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับความรักพ่อของตน

การบรรยายภาพรถสองแถวที่สำรวจตัวเอกในเรื่อง " ค่าแรงของสำรวจ " โดยสารไปในเมือง ทำให้ผู้อ่านเห็นภูมิหลังของตัวละคร ช่วยให้เข้าใจลักษณะของตัวละครอย่างชัดเจน ดังตัวบทที่ว่า

รถสองแถวบุโรทั่งซึ่งติดคำขวัญ 'เงินจางนางจาง' ไว้ที่หน้ากระจังค่อยๆ คลานไต่ไต่ออกจากบ้านห้วยหินลับด้วยท่าทางเหมือนสัตว์โบราณที่ได้รับบาดเจ็บ ล้อหน้าของมันเกือบจะลอยขึ้นพื้นพื้นดิน เพราะจำนวนผู้โดยสารที่อัดแน่นอยู่ข้างในหลังคาพุนไปด้วยก๊วยชนิดต่างๆ และที่ตีนบันไดทำรถก็ยังมีเด็กกระเป๋ากับผู้โดยสารวัยรุ่นอีกสองสามคนห้อยต่อแตรอยู่ ในจำนวนนั้นมีสำรวจไอ้หนุ่มขาบานรวมอยู่ด้วย (86 - 87)

ภาพ "ก๊วยชนิดต่างๆ" ที่พูนเต็มหลังคารถ ภาพผู้โดยสารที่อัดแน่นจนต้องยืนห้อยอยู่ที่บันไดทำรถ คำขวัญที่ติดหน้ากระจัง และความเปรียบที่อุปมาการแล่นของรถสองแถวว่า " คลานไต่ไต่ออกจากบ้านห้วยหินลับด้วยท่าทางเหมือนสัตว์โบราณที่ได้รับบาดเจ็บ " ล้วนแต่สะท้อนให้เห็นถึงความยากจนและล้าหลังอย่างน่าเวทนาได้เป็นอย่างดี การบรรยายดังกล่าว นอกจากแสดงให้เห็นถึงความเป็นคนบ้านนอกของสำรวจแล้ว ยังช่วยเสริมความเข้าใจว่า ความอยู่ดีศรีธรรมที่สำรวจได้รับเป็นผลจากผู้คนในเมืองเห็นเขาเป็นคนบ้านนอกที่โง่และยากจน

ในเล่ม **ฤดูกาล** ผู้แต่งยังใช้สำนวนเปรียบเทียบสิ่งใดสิ่งหนึ่งกับสิ่งที่ผู้อ่านรู้จักอยู่แล้ว เพื่อสร้างจินตนาการแก่ผู้อ่าน เช่น การแสดงความรู้สึกของตัวละครหลักใน " ลมอุ่นเมื่อใกล้ค่ำ " โดยใช้ความเปรียบที่ว่า " ทุกครั้งที่ต้องใส่เสื้อตัวนี้ออกมาเดินนอกบ้าน ฉันรู้สึกว่าคุณเหมือนหุ่นกระบอก " (32) ทำให้ผู้อ่านเข้าใจความอับอายของตัวละครที่ต้องสวมเสื้อกันหนาวที่ทั้งเก่าและก็ตัวเล็กมาก จึงอยากได้เสื้อกันหนาวตัวใหม่

สำนวนความเปรียบใน " กรอบหน้าต่าง " ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพความเปลี่ยนแปลงของสีแม่น้ำอย่างชัดเจน ดังที่ตัวละครหลักเห็นภาพสายน้ำตอนเย็นที่มีสีทองระยับ ต่างจากสายน้ำตอนเที่ยงที่ " แม่น้ำเปล่งประกายเหมือนถูกโรยด้วยกวอดสีน้ำเงิน " (107) ภาพดังกล่าวผู้แต่งใช้แสดงความฉงนของตัวเอกถึงสีที่แท้จริงของสายน้ำ นอกจากนี้ผู้แต่งยังใช้สำนวนเปรียบเทียบที่สัมพันธ์กับการเรียนรู้ของตัวเอก เมื่อพบว่าน้ำเกลือที่เร่ชีวิตสามารถเกือบหนุ่หนุ่ความมีชีวิตของตน

ผู้แต่งจึงบรรยายความรู้สึกของเขาที่ว่าขวดน้ำเกลือ " เหมือนกับอวัยวะที่อกใหม่ " (106)

การใช้สำนวนเปรียบเทียบที่แสดงความรู้สึกของตัวละครใน " เด็กน้อยกับคนเฝ้าศาลเจ้า " ที่ว่า " แกรู้สึกเหมือนหัวใจจะหยุดเต้น " (98) ทำให้ผู้อ่านเข้าใจความรู้สึกของคนเฝ้าศาลเจ้าที่ตกใจอย่างสุดขีด เมื่อพบเงาคนนั่งอยู่บนหลังเจ้าพ่อสิงห์

ผู้แต่งใช้สำนวนเปรียบเทียบที่ใช้คำว่า " ราว " เพื่อแสดงความรู้สึกของแม่อาอินสอนใน " คนร้าย " ดังข้อความที่กล่าวว่า " ความเย็นเยือกของน้ำบนดอยทำให้แกรู้สึกปวดข้อตีนราวกับกระดูกจะระเบิด " (81) ผู้อ่านจะเห็นความอดทนอย่างยิ่งยวดของแม่อาอินสอน ที่ชนข้าวผ่าสายน้ำที่เย็นจัดถึงแปดเที่ยว ผู้แต่งยังเปรียบเทียบพฤติกรรมของแม่อาอินสอนกับภาวะเกินปกติวิสัย ดังข้อความที่ว่า " ดิ้นอย่างสุดแรงเกิดเหมือนผีเข้า " (83) ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพแม่อาอินสอนที่พยายามดิ้นอย่างสุดชีวิตเพื่อให้หลุดจากวงแขนของชายฉกรรจ์ที่เป็นฝ่ายเจ้าหนี

ผู้แต่งใช้ความเปรียบพรรณนาความเจ็บปวดที่สำรวจตัวเอกใน " ค่าแรงของสำรวจ " ได้รับความยุติธรรมอย่างซ้ำซ้อนว่า " มันเจ็บยิ่งกว่าโดนหนามไผ่ทิ่มเสียดอีก เมื่อพบว่าใครๆ ก็เห็นเขาเป็นไอ้จิ้ง " (92) เห็นได้ว่าความเปรียบดังกล่าวยังสอดคล้องกับประสบการณ์ของตัวละครที่เคยโค่นถางป่าทำไร่ข้าวโพดอีกด้วย

ใน " ผู้รับผิดชอบ " ตอนเปิดเรื่อง ผู้แต่งแสดงภาพท้องฟ้าที่แปรปรวนไปด้วยฝนและแรงลมที่พัดพามาเมฆดำหนาที่บีบให้ม้วนเป็นเกลียว โดยเปรียบเทียบว่าไม่ต่างจาก " ท้องทะเลที่ถูกหยิกทิ้งจากพายุน้ำ " (44) การใช้ทั้งความเปรียบและบุคลาธิษฐานให้พายุมีกิริยาอาการเหมือนมนุษย์ คือ หยิกทิ้งท้องทะเล นอกจากจะช่วยให้ผู้อ่านเห็นภาพอย่างชัดเจนแล้ว ยังเกิดผัสสะทางอารมณ์ให้กริ่งเกรงพฤติกรรมที่รุนแรงบ้าคลั่งนั้นอีกด้วย องค์ประกอบนี้ยังกลมกลืนกับชะตากรรมของเปลวตัวเอก ที่เผชิญกับมรสุมร้ายในชีวิต เขาต้องสอบตกเพราะเอาเวลาเตรียมตัวสอบ ไปหาอาหารมาเลี้ยงน้องๆ ความหวังที่เมื่อจบชั้นประถมศึกษาที่ 7 แล้วเขาจะไปทำงานเป็นเด็กฝึกเรียง และน้องชายคนถัดไปจะได้เรียนหนังสือ เป็นอันต้องพังทลายลงอย่างน่าเศร้ายิ่งนัก

การใช้สำนวนเปรียบเทียบที่ช่วยให้ผู้อ่านเห็นภาพตัวละครอย่างชัดเจน และเกิดอารมณ์ร่วมไปกับเรื่อง ยังปรากฏใน " ผู้เดือดร้อน " ดังข้อความที่แสดงภาพตัวละครทั้งสองที่มีลักษณะดุเดือดเหี้ยมเกรี้ยวว่า ชายคนแรก " ภาพที่เขายื่นจิ้งก่ากำมิดแน่นข้างคล้ายกับรูปปั้นทองแดงที่ตากแดด ตากฝนมานานปีเสียนี่กระไร " (69) และชายอีกคน " หนวดสีดำๆ แดงๆ เหนือริมฝีปากกับผมที่ยุ่งเป็นกระเชิง ทำให้ใบหน้าของเขาดูน่ากลัวเหมือนขุนมารในตำนานพุทธประวัติ " (69) การใช้สำนวนเปรียบเทียบนี้ทำให้ผู้อ่านรู้สึกกระตือรือร้นกับการต่อสู้ของชายตั้งเ

ทั้งสอง ในเรื่องนี้ผู้แต่งยังใช้สำนวนที่มีลักษณะเฉพาะตัวที่กล่าวถึงเด็กเล็กและคนแก่ โดยใช้ข้อความที่ว่า " เด็กยังไม่นุ่งผ้า [และ] คนในวัยที่สาวอ้วนไม่ไหวแล้ว " (69) เห็นได้ว่าสำนวนนี้ยังสัมพันธ์กับเนื้อหาที่กล่าวถึงวิถีชีวิตของชุมชนชาวประมงเป็นอย่างดี

ใน " พ่อกับลูก " ผู้แต่งใช้สำนวนเปรียบเทียบพฤติกรรมของตัวละคร โดยใช้คำว่า "เหมือน" แสดงภาพที่ผู้เล่าเรื่องประสบ ดังบทประพันธ์ที่ว่า " เด็กน้อยวัยสิบขวบถลาไปปะทะกับฝาบ้านแล้วทรุดฮวบลงตรงนั้น เหมือนนกที่ถูกยิงด้วยหนังสติ๊ก " (38) ผู้อ่านจะเห็นภาพของลูกที่เคลื่อนไหวไปตามแรงกระทบอย่างรวดเร็ว และไร้แรงต้านทานอันใด เมื่อถูกพอบหน้าเต็มแรง ผู้แต่งใช้องค์ประกอบนี้แสดงให้เห็นในตอนต่อมามีว่า เพราะความรักและเข้าใจพ่อ ลูกจึงอดทนและแข็งแกร่งอย่างน่าชื่นชม

ดอกไม้

1. โครงเรื่อง แก่นเรื่อง ตัวละครและฉาก

ในเล่ม *ดอกไม้* ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกในปี 2527 เห็นได้ว่าตัวเอกใน " ดอกไม้ " " ลีนเสียงซิ่ง " " เหตุเกิดเมื่อเที่ยงวัน " " ลีแยก " " อั้งฮวย " " เมืองหลวง " และ " บ้านเกิด " สร้างขึ้นเพื่อแสดงปัญหาและข้อจำกัดของคนจนที่รุนแรงและซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ทั้งในชนบทและในเมือง " ดอกไม้ " มีโครงเรื่องแสดงความขัดแย้งของคนจน กับเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ฉ้อฉล และกับธรรมชาติอันโหดร้าย ผู้อ่านจะเห็นปัญหาที่รุมเร้าครอบครัวของชายชรา ตัวเอกในเรื่อง ที่ถูกโกงเงินรายได้จากการทำนาทั้งปี เมื่อติดสินบนเจ้าหน้าที่ให้ลูกได้เป็นภารโรง มีหน้าซ้ำซ้ำในนาที่ใกล้จะเก็บเกี่ยว ก็ยังถูกกองทัพหนูที่มากินดอกไม้ทำลายอีก ชายชราพยายามต่อสู้ด้วยการเผชิญกับความหายนะอย่างกล้าหาญ ในฉากสุดท้ายผู้อ่านจะเห็นว่า เมื่อเขารู้ว่าไม่สามารถต้านทานกองทัพหนูได้ จึงเลือกจบชีวิตของตนลง ผู้แต่งบรรยายฉากธรรมชาติในตอนพลบค่ำ ก่อนที่ชายชราจะออกไปเฝ้านาว่า " ตะวันลับเนินไฟไปได้พักใหญ่แล้ว แถบเรื่องส้มที่พาดอ้อยอิงอยู่กับโค้งฟ้าซีกตะวันตกค่อยๆ ซีดลงแล้วกลายเป็นสีเงินหมอง ขณะที่เดือนเสี้ยวเริ่มลากเส้นขึ้นทางทิศตะวันออก " (30) ฉากนี้สอดคล้องกับความรู้สึกเศร้าหมองของชายชรา ซึ่งเก็บงำไว้ในขณะที่แกตัดสินใจจะเลือกทางสุดท้ายในชีวิต

ผู้แต่งยังแสดงปัญหาของคนจนที่ต้องพ่ายแพ้อำนาจอาชญากรรม ใน " บ้านเกิด " ชายหนุ่มตัวเอกในเรื่อง ติดคุกแปดปีเพราะถูกตำรวจทางหลวงยึดยึดข้อหาค้าเฮโรอีน เมื่อปกป้องพี่สาวจากการลวนลาม การกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ที่ยึดยึดความผิดให้ผู้บริสุทธิ์ นั้น ฟ้องความบกพร่องของระบบสังคม ที่ไม่เปิดโอกาสให้คนจนเรียกร้องความเป็นธรรมได้ ผู้แต่ง

นำเสนอภูมิหลังนี้ พร้อมกับ กับที่ตัวละครกลับมาเผชิญบริบททางสังคม ที่ก้าวหน้าทางเทคโนโลยี จนยาเสพติดกลายเป็นที่พึ่งของคนไร้ทางเลือก เช่น คนงานโรงงานแบ่งที่ตงงาน จุดสำคัญอยู่ที่ ความตกต่ำทางจิตใจของชาวบ้าน ที่ผิดเคืองขนาดอยากให้คนมาเสียชีวิตหน้าบ้านตน เพื่อจะได้ โชคลาภจากการซื้อหวยตามเลขที่ร้านขายโลงเขียนไว้ เช่นเดียวกับที่ เม้งเพื่อนของตัวเอกประสบ เมื่อซื้อโลงทำบุญให้กับคนจรที่มตายในร้านกาแพของตน การรับรู้ของตัวเอก ปรากฏในฉากที่มี แต่ความเสียบงัน " คนเป็นน้องอับบุหรืเนิ่นลึกก่อนที่พ้นวันสี่เทาออกมาเป็นทางยาว ทั้งห้องมีแต่ เสียงแกรกรากของแมลงปีกแข็งซึ่งแกกไถอยู่รอบๆ ตะเกียง " (89) สำหรับคนที่ไม่คิดจะฝาก ความหวังไว้กับโชค ก็มีแต่จะต้องดำรงอยู่ในความผิดเคืองให้ได้ ดังที่มีคำบรรยายถึงการที่ไม่ซัด ของตัวเอกที่ว่า " เขายกกำนัไม้ซัดขึ้นเป่าก่อนที่จะสอดกลับเข้ากล่องตามเดิม... บางทีอาจจะต้องใช้ มั่นต่อไปตะเกียงมาจุดยาไต้ยุงหรืออะไรสักอย่างภายในคืนนี้ ไม้ซัดดีๆ เหลืออีกสองสามกำนั เท่านั้น " (86)

นอกจากนี้ ผู้แต่งยังแสดงปัญหาความขัดแย้งทางค่านิยม กับความเป็นจริง ใน " ลิ่นเสียงซิ่ง " ชายตาบอดขอทานในเมือง มีเงินมากกว่าชายหนุ่มตงงานจากชนบทมากมาย ชายหนุ่มซึ่งตงงานมาสองเดือนแล้ว มีเงินเพียงสี่บาทเท่านั้น เงินจำนวนนี้ พอซื้อซาลาเปา ลูกละสี่บาท เป็นอาหารที่ยังไม่ได้กินมาทั้งวัน แต่เขายอมสละ 1 บาท เพื่อตอบแทนชายตาบอด ที่เล่นซิ่งได้จับใจ บรรเทาความคิดถึงบ้านให้เขาลืมความทุกข์ไปได้ชั่วขณะ พฤติกรรมนี้บ่งชี้ คุณธรรมของตัวเอก คือ ความละเอียดอ่อน ความมีน้ำใจ และความสำนึกบุญคุณ แม้นิยาม ทุกข์ยากต่อผู้ที่อาจจะไม่ได้ตั้งใจทำคุณแก่เขาเลย ดังบทประพันธ์ที่ว่า " เหยี่ยบาทถูกหย่อนลง สู้นั้นสังกะสีในที่สุด ด้วยการตัดสินใจของมือในตอนแรก ด้วยการให้เหตุผลของสมองในตอนหลัง เขาพยายามปลื้มปิติที่ได้ช่วยคน แต่คำถามที่แทรกขึ้นมาอย่างลึกลับก็คือ...ซาลาเปาลูกละ สามบาทยังมีชายที่ไหน " (44)

โครงเรื่องแบบหักมุม ทำให้เราเห็นการพลิกผันทางอารมณ์ และพฤติกรรม ขณะ ชายหนุ่มพบว่าขอทานมีเงินมากกว่าเขามาก เมื่อเห็นลูกของชายบอดนำถุงเงินที่มีเหยี่ยบาทอัด อยู่เต็มจากแม่ มาใส่ในย่ามของพ่อ เขาจึงหยิบเหยี่ยบาทคืนมา " พอหญิงปากแหว่งกับเด็กน้อย เดินกะโตงกะเตงไปทางบล็อกอื่น เขาก็ก้าวสองสวบถึงตัวชายบอด ก้มตัวลงหยิบเหยี่ยบาท อันเดียวขึ้นมากำไว้ มันเป็นของเขาเอง ไม่ต้องรู้สึกผิดอีกแล้วที่เขาจะกินซาลาเปาลูกละสี่บาท " (45) พอเขาพบว่าเงินหนึ่งบาทนั้น มีความหมายสำหรับเขามากกว่าชายบอด เหตุผลที่เขาหยิบ เงินที่ให้ทานคืนมา โยงกับความรู้สึกผิดชอบชั่วดี คือ " ไม่ต้องรู้สึกผิดอีกแล้วที่เขาจะกินซาลาเปา

ลูกกะลี่ปาท " หมายความว่าเขาละเอียดอ่อนเกินกว่าจะกินชالاเปา เพราะรู้สึกว่ามันแพงเกินไป ในขณะที่ เงินนั้นเขาอาจใช้ทำสิ่งที่มีค่ามากกว่าการบำบัดความหิวของตนเอง คือ ตอบแทนผู้ทำให้ความเปลี่ยวเหงาในใจบรรเทาลง

เรื่องจบลงที่ เขาถูกกล่าวหาว่าขโมยเงินชอทานจนถูกรุมประชาทัณฑ์ และอาจจะถูกตำรวจจับ โคร่งเรื่องนี้ แผงการวิจารณ์วัฒนธรรมของสังคม ที่ตัดสินคนอย่างผิวเผิน และด่วนสรุปคนที่มีเมตตาอย่างแท้จริงกลับถูกทำร้าย ในขณะที่บางคนหากินกับภาพความน่าเวทนา กลับทำให้สังคมเชื่อได้ ผู้แต่งแสดงความรู้เท่าทันของตัวเอก ต่อผู้คนโดยรอบว่า " เขาขยับจะเถียงคนเหล่านั้น แต่พอเงยหน้าสบตาคนที่ล้อมรอบ เขาก็รู้ทันทีว่าหลายคนกำลังมีความสุขกับฉากนี้ ไม่มีทางเลือกอีกแล้ว เขาคงต้องเป็นผู้ร้ายต่อไป " (46) ความเจ็บปวดของตัวเอกเป็นสิ่งที่เขาเท่านั้นที่เข้าใจ ถึงแม้จะดูเป็นเรื่องขวนขวาน แต่ก็ขวนขวานขึ้นด้วยที่คนตกงานต้องอิจฉาแม้กระทั่งชอทานดาบอด ฉากบริเวณสยามซ็อบปิ้งการ์เดินแอนด์ฟูดปาร์คในแถบศูนย์การค้าของเมืองหลวง แสดงความขัดแย้งระหว่างสถานที่อันหรูหรา กับความไม่พอดีของการกระจายรายได้ และโอกาส ผู้แต่งยังแผงการวิจารณ์ระบบทุนนิยมที่มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม โดยละเลยคนเล็กคนน้อย ที่เป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ คนงานถูกปลดออกโดยไม่มีความคิด ด้วยเหตุผลอย่างเดียวคือ ผลกำไรสูงสุดของผู้ประกอบการ โดยไม่มีระบบใดรองรับความสูญเสียของคนที่ถูกกระทบ นับเป็นการทำลายคุณค่าของมนุษย์อย่างเลวร้าย ซึ่งมีนัยะลึกซึ้งกว่าการตกงานเท่านั้น ดังที่เสกสรรค์ได้กล่าวไว้ในบทความ " อารยธรรมที่ไร้วัฒนธรรม " ว่า

การสูญเสียรายได้ย่อมหมายถึง การหมดสิ้นเงื่อนไขที่จะอยู่อย่างมีอารยธรรม ขณะเดียวกันการไม่ได้ทำงานก็หมายถึง การดำรงอยู่ที่ปราศจากแก่นสาร (ESSENCE)... หมายถึงการสิ้นไร้คำจำกัดความทางวัฒนธรรมที่จะมอบให้ตัวเอง เพราะงานมิได้เป็นเพียงกิจกรรมเพื่อชีวิต หากคือ ชีวิตโดยเนื้อแท้และใจกลาง (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2540 ก : 174)

นำวิถึที่การตกงานและการขาดรายได้ เป็นผลของการไร้เหยื่อในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ในขณะที่สังคมยังทำเหมือนเน้นคุณค่าความเมตตาทันอยู่อย่างออกนอกหน้า อย่างไรก็ตามการปลอบใจตัวเองที่แสดงวุฒิภาวะของคนตกงาน ในตอนจบที่คิดว่า เมื่อติดคุกก็ยังดีที่ไม่ต้องซื้อข้าวกิน และไม่ตีโพยตีพาย กลับทำให้ผู้อ่านรู้สึกถึงความพิการของสังคมมากขึ้น

เรื่องที่แสดงชะตากรรมของคนจน ที่สะท้อนอารมณ์ในแง่ความโหดเหี้ยม คือ " สี่แยก " ส้มลิ้มแม่ค้าข้าวเหนียวเหลืองมีกำลังใจอยู่ด้วยการถือเคล็ดและโชคกลาง ผิดแผกจากความก้าวหน้าของเมืองหลวงที่เธออาศัยอยู่

...ส้มลิ้มพยายามอย่างยิ่งที่จะไม่ให้เหรียญบาทในถุงพลาสติกหล่นลงมา มันเป็นเหรียญนำโชค ใช้หยิบข้าวเหนียวแล้วจะขายดีทั้งวัน หล่อนเคยทำมัน หล่นครั้งหนึ่งนานมาแล้ว ปรากฏว่าวันนั้นฝนเทลงมาไม่รู้กี่ท่า ทั้งๆ ที่ตอนเช้าฟ้าใสเหมือนติดแสงนีออน ส้มลิ้มต้องหอบข้าวเหนียวเหลืองกลับบ้านเกือบเต็มกะละมัง ตั้งแต่นั้นมาหล่อนจึงระวังเรื่องเหรียญเป็นพิเศษ (53)

...แบงก์จากลูกค้าคนแรกเป็นตัวนำโชคประจำวันต้องใช้ แตะรอบๆ หาบเพื่อเป็นสิริมงคล ส้มลิ้มหยุดหงิดเป็นหนักหนาเวลาพบกับลูกค้ารายแรกที่จู้จี้ ถ้าเรื่องลงเอยด้วยการไม่ซื้อละก็มิหวังขายไม่ออกตลอดวัน (54)

เสกสรรค์ แสดงว่าความเชื่อของเธอ แปรกแยกจากความจริงอย่างน่าเศร้า การต่อสู้ของคนจน อย่างปากกัดตีนถีบตามยถากรรม และขาดหลักประกัน เป็นเหตุผลที่เธอต้องฝากความหวังไว้กับโชคกลาง วันนั้นเธอดีใจมากที่ลูกค้ารายแรกประเดิมด้วยแบงก์ร้อย และเธอก็ไม่ได้ทำเหรียญนำโชคหล่น แต่ในฉากสุดท้ายเธอต้องจบชีวิตลงด้วยอุบัติเหตุ เพราะขณะหนีการจับกุมของเจ้าหน้าที่เทศกิจ เธอถูกรถเมล์พุ่งขึ้นชนบนบาทวิถี แม้แต่เข็มขัดนิรภัยก็ถูกฉีกชิงไปจากร่างบาดเจ็บสาหัสในสำนักสุดท้ายของเธอ

น่าสังเกตว่า คำบรรยายฉากในย่อหน้าแรก เมื่อเปิดเรื่อง มีนัยยะสำคัญที่แสดงชะตากรรมที่เหมือนถูกกำหนดมาแล้ว สี่แยก คือไม้กางเขนเหนือหลุมศพ และผู้คนที่คือฝูงแมลงที่เกาะโลงร้าง (53) ส้มลิ้มจึงเป็นตัวแทนของผู้คนที่ถูกสาปในโลกของความเจริญทางวัตถุนั่นเอง

ในบางเรื่อง พฤติกรรมของตัวเอกยังกระตุ้นการวิพากษ์วิจารณ์ว่า ความตกต่ำทางคุณค่าของมนุษย์อาจจะไม่ใช่เพราะความยากจน แต่เป็นเพราะค่านิยมที่ยึดถือผลประโยชน์ทางวัตถุเหนือคุณค่าด้านอื่น ใน "เลือดใหม่" แก่นเรื่องนี้ แสดงผ่านพฤติกรรมและความขัดแย้งของตัวเอก เสรีพนักงานบริษัทแห่งหนึ่ง เป็นตัวแทนของคนอ่อนแอ ที่เลือกความเจริญก้าวหน้าในการงาน ซึ่งไร้ความหมายที่แท้จริง จนยอมละทิ้งศักดิ์ศรีของตน ในช่วงแรก เสรีเป็นทุกข์ใจที่ต้องพยายามคล้อยตามกับทุกคนในบริษัทต่างๆ ที่ไม่เห็นด้วย ความทุกข์ที่ต้องยอมผู้อื่นจนไร้

ศักดิ์ศรี และความเป็นตัวของตัวเอง ยิ่งทวีขึ้น เมื่อเขาทำหน้าที่ต้อนรับคนของกระทรวงสำคัญในงานเลี้ยงที่บริษัทจัดขึ้น เขาพยายามปฏิบัติหน้าที่อย่างดีที่สุด เริ่มจากความพิถีพิถันในการแต่งกายที่

...เขาอุตส่าห์ไปตัดผมปอยหนึ่งตรงมุมหน้าผาก เพราะเท่าที่วิเคราะห์ดูในกระจกผมเหยียดแข็งตรงส่วนนั้น ทำให้ใบหน้าของเขาดูไม่รับแขกอย่างถึงที่สุด เขาส่งสตูทชุดเดียวที่มีอยู่ไปซักแห้ง พร้อมกำชับร้านซักผ้าว่าจะต้องทำให้เสร็จก่อนวันงานอย่างน้อยหนึ่งวัน เพื่อเขาจะได้ตรวจดูความเรียบร้อยของตะเข็บและกระดุมทุกเม็ด เสรีเลือกเนคไทเส้นสดใสที่สุดที่เขาซื้อ และซ่อมผูกหลายครั้ง เพื่อให้ปลายของมันห้อยลงมาระดับหัวเข็มขัดพอดี (112)

และ " พอแขกแต่ละคนเดินเข้ามา เสรีก็พนมมือไหว้อย่างนอบน้อม ดวงตาเป็นประกาย ริมฝีปากกระดกขึ้นเล็กน้อยเพื่อให้เห็นรอยยิ้ม " (112) แต่แล้วเขาต้องผิดหวังเป็นอย่างยิ่งที่พบว่า ไม่มีใครสนใจหรือพูดคุยกับเขาเลย ทุกคนมัวแต่พูดคุยกันและดื่มกินอย่างเต็มที่ และเกินความพอดี เขาจึงคิดจะไม่ยอมนอบน้อมอ่อนตามใครง่าย ๆ อีกต่อไป เขายังตั้งใจมั่นว่าจะเปลี่ยนบุคลิกใหม่ตั้งแต่วันรุ่งขึ้นเป็นต้นไป แต่หลังจากนั้นอีกไม่กี่นาที เมื่อโอกาสแห่งความก้าวหน้ามาถึง เขากลับเปลี่ยนใจอย่างไม่รู้ตัว ทั้งๆ ที่โอกาสนั้น หมายถึงการไปปิดหลอกหลวง ช่วยผู้จัดการปกปิดเรื่องความสัมพันธ์ฉันชู้สาวกับพนักงานหญิง ที่เกิดขึ้นสดๆ ร้อนๆ ในห้องพักของโรงแรม ขณะมีงานเลี้ยงนั่นเอง เห็นได้ว่าความฟ่ายแพ้ของเสรีเป็นองค์ประกอบสำคัญ ที่ผู้แต่งใช้แสดงอำนาจของบริโภคนิยม ที่ทำลายจิตใจของมนุษย์ ให้ยอมตกเป็นทาสผลประโยชน์และวัตถุ และที่สำคัญคือตกอยู่ในบ่วงความชั่วเหมือนๆ กับผู้อื่น แม้จะรู้สึกอยู่ว่า " กำลังถูกเหยียบย่ำอย่างรุนแรง " เรื่องจบลงที่ฉากสุดท้ายในลิปต์ หลังจากเสรีรับปากช่วยผู้จัดการ แล้วขึ้นลิปต์ไปด้วยกัน เพื่อกลับไปทำงานเลี้ยง ผู้แต่งบรรยายว่า " เสรีสะดุ้งเล็กน้อยเมื่อประตูลิปต์เลื่อนกระทบกัน " (118) ผู้อ่านจะเห็นความน่าขันที่เสรีหวังไหว เมื่อลิปต์ปิดพร้อมจะเลื่อนขึ้น อาจมองได้หลายแง่ว่า เขามีความอ่อนแอในส่วนลึก หรือเขาตื่นตื่นที่ได้โอกาสยกระดับตัวเอง สังเกตได้ว่า เสกสรรคือลิปต์เป็นสัญลักษณ์ของเครื่องมือยกระดับขั้นสูงที่สูง มีลักษณะปิดกั้นและจำกัด เป็นเทคโนโลยีในโลกวัตถุที่รับใช้การเคลื่อนที่เร็วโดยไม่ต้องออกแรง

แม้ค่านิยมที่เบี่ยงเบนจากคุณค่าที่แท้จริงทำลายศักดิ์ศรีมนุษย์ แต่ผู้แต่งก็แสดงให้เห็นว่าต้นตอของปัญหานี้ส่วนหนึ่งคือความอ่อนแอภายใน ดังใน " ความหวังของปัญญา " ปัญญา

หรือเมียนที่ไต่เต้าขึ้นมาจากสถานะเด็กบ้านนอก พยายามดิ้นรนทุกวิถีทางเพื่อความก้าวหน้าในชีวิตราชการ ก่อนเกษียณอายุราชการ เขาได้ดำรงตำแหน่งรองผู้ว่าราชการจังหวัด แต่ก็ไม่ใช่จุดสุดยอดที่เขาปรารถนา ความขัดแย้งภายในของตัวละคร เมื่อเกิดความสำนึกผิด เป็นองค์ประกอบที่ผู้แต่งใช้แสดงว่า ความอ่อนแอทางจริยธรรมเป็นเหตุให้บุคคลพ่ายแพ้ต่ออำนาจความทะเยอทะยาน จนละทิ้งความเมตตาและชื่อเสียง ดังบทประพันธ์ที่ว่า

เมียนไม่เข้าใจเหมือนกัน ทำไมเขาจึงไม่ส่งกระตักน้ำให้เพื่อน และไม่เข้าใจด้วยว่าเรื่องตำแหน่งนายอำเภอจบเข้ามาในหัวได้อย่างไร เหนื่อยจะตายอยู่แล้ว เขาเดินคนเดียวอยู่ครึ่งวันโดยไม่รู้ว่าจะไปได้ไกลแค่ไหน รู้แต่ว่าตลอดระยะเวลาที่เขาถูกหลอกหลอนด้วยความรู้สึกบางอย่าง และต้องคอยขบไล่มันเหมือนหมอฟี คอยปัดรังควานให้คนป่วย ปลัดหนุ่มได้แต่บอกกับตัวเองว่าเขาไม่ได้เป็นคนฆ่าเพื่อน มันเป็นการลั่นลมด้วยน้ำมือของชะตากรรมต่างหาก ถึงนั่งอยู่ที่นั่นเพื่อนก็ต้องตายอยู่ดี ฉะนั้นเขาจะผิดได้อย่างไรที่เดินหนีมาเสียก่อน (103 - 104)

ความทะเยอทะยานในตำแหน่งนายอำเภอ เมื่อครั้งเมียนเป็นปลัดหนุ่มในท้องที่ตวรกันดาร ทำให้เขาหักหลังเพื่อนร่วมสถาบันที่เคยสัญญากันว่า "...จะไม่มีการแก่งแย่งชิงดีกันในหน้าที่ราชการ ใครไปทำอะไรก็ต้องบอกอีกฝ่ายหนึ่ง ไม่มีการให้ร้ายกันไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อม ไม่ทำให้กันและกันเสียหายไม่ว่าจะเป็นกายกรรม วาจากรรม หรือมโนกรรม พุดง่าย ๆ คือจะเป็นเพื่อนแท้กันไปจนแก่จนเฒ่า" (103)

ถึงแม้บัญชาจะปลอบใจตนว่า เขาไม่ผิดที่ปล่อยให้เพื่อนอดน้ำตาย "มันเป็นการลั่นลมด้วยน้ำมือของชะตากรรมต่างหาก" ก็ไม่อาจลบเกลื่อนความสำนึกว่าตนใจดำอำมหิตได้ ซ้ำร้ายเขายังอาศัยศพของเพื่อนประทังชีวิตก่อนรอดออกจากป่า นี่คือเหตุผลที่เขาไม่อาจกินเนื้อสัตว์ได้ มันทำให้เขานึกถึงตอนที่กินแซนคพของเพื่อน บัญชากลายเป็นคนติดเหล้า ฝ่ายผอมและไม่ได้เลื่อนตำแหน่งเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดอย่างที่หวัง แต่เขาเพิ่งจะมีอาการดังกล่าว ในช่วงปลายอายุราชการ เมื่อภรรยาของเพื่อนมาขอความช่วยเหลือ และเล่าว่าพบโครงกระดูกสามมิติที่แขนหายไปข้างหนึ่ง ผู้แต่งกำหนดให้ความรู้สึกผิดของเขามาปรากฏในช่วง 3 ปี ก่อนเกษียณอายุราชการในตำแหน่งรองผู้ว่าราชการจังหวัด ต่อจากนั้นอีก 3 ปี หลังจากเกษียณอายุและถูกลี้ม เขาต้องนั่งอยู่คนเดียวในสวนสาธารณะ เขาจึงเริ่มอยากให้ใครสักคนหนึ่งมาถามไถ่เหตุผลของความทุกข์ทรมานใจ

เมื่อพิจารณาการดำเนินเรื่อง ผู้แต่งขึ้นต้นที่เหตุการณ์ตอนปลาย โดยมีจุดเน้นที่การนั่งอยู่คนเดียวของปัญญาในย่อหน้าที่ 2 ว่า " ... เด็กๆ ในตัวเมืองมักจะเห็นเขานั่งอยู่คนเดียวในสวนเทศบาล แต่ไม่รู้ว่าชายชราคนนั้นเป็นใคร ส่วนคนที่เคยรู้จักกันก็ไม่ค่อยไปนั่งที่สวนสาธารณะบ่อยนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในตอนกลางวันซึ่งใครๆ ก็มีงานมีการ " (96) แล้วจึงค่อยๆ ขยายสาเหตุที่เขาตกอยู่ในสภาพการณ์เช่นนี้ ผ่านการย้อนระลึกของเขาเอง หลังจากนั้นจึงดำเนินเรื่องมาที่ปัจจุบันอีก ผู้อ่านจะพบว่าปัญญาโชคร้ายที่คนรอบตัว ซึ่งเขารู้จักส่วนใหญ่ ขาดความจริงใจชอบนิทาว่าร้ายลับหลัง และคบคนด้วยผลประโยชน์ เขาจึงถูกผู้คนแก่งทำเป็นมองไม่เห็นเมื่อหมดอำนาจในการทำงาน ผู้แต่งให้รายละเอียดความรู้สึกของเขาว่า เป็นทุกข์จนไม่ผิดหวังที่เกษียณโดยไม่ได้เลื่อนตำแหน่ง กลับโง่งงที่ไม่ต้องทนฟังคำซุบซิบนิทา แต่สิ่งที่เขาคาดไม่ถึงก็คือ เขาถูกลืมอย่างรวดเร็วจนต้องหลบหนีออกจากชุมชน ครั้นเขาหวังจะให้ไม่มีใครสักคนเดียวมาฟังความในใจ ผู้อ่านก็คาดได้ว่าความหวังของปัญญาจะไม่บรรลุผลอย่างแน่นอน

การดำรงชีวิตอยู่กับความน่ารังเกียจจนเกิดความเคียดชัง อาจทำให้เราเห็นดีเห็นงามโดยไม่รู้ตัว ใน " ความเคียดชัง " แก่นเรื่องนี้ วิเคราะห์ได้จากลักษณะนิสัยและพฤติกรรมของตัวเอก ที่ไม่กล้ากำจัดหูด โดยคว้านลึกเข้าไปในเนื้อ เขาปาดมันเพียงชั้นนอกต่างๆ ที่รู้ว่ายังปาดหูดยิ่งขยาย ความรู้สึกอับอาย รังเกียจ แต่ " ใจไม่ถึง " ของเขา เป็นความขัดแย้งที่บ่งชี้ความอ่อนแอของตัวละคร เขาต้องทนสวมรองเท้าแตะ เดินลุยน้ำเนาที่ขังอยู่นานนับเดือนจนเป็นโรคน้ำกัดเท้า ซึ่งสร้างความทรมานแก่เขาอย่างมาก หูดนั้น " กลายเป็นปุ่มสีน้ำตาลไหม้มันเลื่อมริ้วลายของเส้นใยยังอยู่แต่มันเรียบสนิทเหมือนปุ่มมะค่าที่ขัดแล้ว " มันจึงกลายเป็นสิ่งที่เขาเห็นว่า " ก็สวยดีเหมือนกันนะ " ความรู้สึกของเขาเปลี่ยนจากความอับอาย เป็นความสุขที่ได้รอดหูด (66 - 67) เรื่องจบลงที่ผู้เล่าเรื่องบรรยายว่า " เขาเริ่มรู้สึกว่าหูดเป็นของสวยงาม...น่าขอบคุณน้ำคร่ำ " (67) ความน่าขันของเรื่อง อยู่ที่ความอ่อนแอในจิตใจมนุษย์ ที่ทำให้เกิดการเห็นผิดเป็นชอบ

กล่าวได้ว่าเสกสรรค์ให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะเมือง ซึ่งเป็นบริบทอันเป็นปฏิปักษ์ต่อชีวิต บุคคลจึงถูกบีบคั้น ให้กลายเป็นคนก้าวร้าวรุนแรงได้ง่ายๆ โดยเหยื่อของความรุนแรงกลับเป็นผู้บริสุทธิ์ ใน " เมืองหลวง " ชายหนุ่มผู้มีรายได้น้อย ทนปวดคอราม โดยหวังว่าอาการดังกล่าว จะหายไปเอง เขาพยายามประหยัดค่าอาหารโดยนอนให้มากๆ ในวันหยุด แต่เขาก็กลับอาเจียนอาหารออกมา หลังอาหารเข้ายามสายในวันหนึ่ง เมื่ออ่านข่าวความตายที่น่าสยดสยองในหน้าหนังสือพิมพ์ การสังสมของการเสพรับความรุนแรงอันน่า " อาเจียน " เช่นนี้

เป็นสิ่งที่อธิบายได้ยาก เขาเองก็ "ไม่เข้าใจว่าเกิดอะไรขึ้นกับตัวเอง รูปเหล่านั้นก็มีให้เห็นอยู่ทุกเช้า หรือว่าน้ำย่อยมารอนานเกินควร เขาคุ่นคิดอย่างโกลาหล" (81) โครงเรื่องพัฒนามาสู่การระเบิดของความกดดัน เมื่อเจ็ดกึ่งอนไม่หลับ แล้วถูกรบกวนจากเสียงเครื่องยนตร์มอเตอร์ไซค์ ที่ขับแข่งกันในซอยดังสนั่น เขาออกไปเดินเล่นข้างนอกโดยหิบบินไปป้องกันตัว เมื่อได้ยินเสียงเครื่องยนตร์ที่ดังกระหึ่มอีกและคิดว่าเป็นพวกกวนเมืองอย่างเดิม จึงลุกแก๊ทสะ ยิงสวนรดคันดังกล่าวออกไป ตอนสายวันรุ่งขึ้น เมื่ออ่านข่าวพบว่า ผู้ถูกเขายิงเสียชีวิตคือแม่ซึ่งรีบพาถูกไปหาหมอ นั่นหมายความว่า เขาคือผู้ก่อความสยดสยองของชนอาเจียน ให้แก่ตัวเองด้วย ผู้แต่งบรรยายว่า ขณะที่เขาอาเจียนครั้งหลัง "สองหูอื้ออึ้งไปด้วยเสียงคล้ายเครื่องยนตร์คำราม" (84) ก็มีคนมาขอหนังสือพิมพ์ไปอ่านต่อ เรื่องเช่นนี้อาจจะเป็นเรื่องธรรมดาต่อไป ที่การฆ่าเกิดขึ้นอย่างไร้สาระ และง่ายตาย

เราจะเห็นได้ว่า โดยพื้นนิสัย ตัวเอกเป็นคนละเอียดอ่อน ดังที่เขาคิดเสียใจ ที่ไม่ได้ช่วยซื้อสาครุให้หมูกจากหญิงท้องแก่ ซึ่งร้องขायในซอยยามดึกในวันเกิดเหตุตนเอง คงปฏิเสธไม่ได้ว่าตัวเอกเป็นตัวแทนของคนดี ที่ถูกสิ่งแวดล้อมทำลายด้วยการกระตุ้นสัญชาตญาณก้าวร้าวออกมา เพื่อแก้แค้นสังคม วิเคราะห์ได้ว่าการระบายความโกรธช่วยให้รู้สึกว่ามีอำนาจเหนือผู้อื่นได้บ้าง ดังที่ผู้เล่าบรรยายว่า ในคืนนั้น "ก่อนหลับเขาก็นอนยิ้มอยู่คนเดียวอย่างสุขใจ" (84) แต่ความสุขนั้น เป็นความสุขที่เย้ยหยันความจริง

การระบายความเครียด ด้วยพฤติกรรมก้าวร้าวใน "เหตุเกิดเมื่อเที่ยงวัน" เทียบกับเรื่อง "เมืองหลวง" แล้ว ฟังดูเบาอกมาก และเน้นไปทางอารมณ์ขัน พนักงานขับรถโดยสารประจำทางใช้การขับรถอย่างบ้าคลั่ง ระบายความกดดันที่ถูกคนรักทอดทิ้ง ผู้อ่านจะเห็นว่าเขาเคยชินกับการแสดงอำนาจเหนือรถคันอื่นๆ จนไม่คาดคิดว่า จะมีใครเดือดร้อน โดยเฉพาะผู้โดยสารที่ไม่สามารถขึ้นลงได้ตามป้าย ผู้ที่เขากลัวเกรงคือตำรวจจราจรเท่านั้น แต่เรื่องหักมุมที่เขาถูกผู้โดยสารรวมทำร้ายจนสลบ เมื่อเบรครถตอนสัญญาณไฟแดง หลังจากวิ่งตลุยไม่ยอมจอดป้าย "เขารู้สึกถูกระชากอย่างแรงจากด้านหลัง ของแข็งนานาชนิดปลิวว่อนมากระทบท้ายทอย ขมับ กระโคงคาง และที่อื่นๆ ชายหนุ่มมรดฮวบลงกองอยู่กับคันเกียร์" (50) สิ่งที่น่าสนใจคือ คำบรรยายฉากควบคู่กับพฤติกรรมของตัวเอกดังต่อไปนี้

อีกร้อยเมตรข้างหน้า บุโรทั้งคันหนึ่งทำท่าโยกเยกมาจากซอย เขาทุบเบ้นกลางพวงมาลัยอีก แล้วแซ่กำปั้นไว้อย่างนั้น พาหนะคู่ยากเอียงวาบไปทางขวา แล้วก็ทางซ้าย เขาสามารถทำให้รถแลบร่อนได้ราวกับไต่คลื่น และมีความ

ภูมิใจในข้อนี้ค่อนข้างมาก บุโรทั้งคั่นนั้นหยุดก็กั๊งๆ ที่ล้อหลังยังไม่พ้นปากซอย โซเฟอร์สีกรมท่าตะโกนเอะอะ แต่พอผินหน้ามาอีกด้านหนึ่ง เสียงแตรรถประมาณ ยี่สิบคันก็สาดเข้าเต็มรัก ท้องถนนก็อึ้งไปด้วยเสียงครวญครางบางอย่าง คล้าย เสียงโหยหวนในนรกภูมิ (49)

ความภูมิใจของตัวละคร ที่สามารถขบถอย่างฉวัดเฉวียนหลบรถคันหน้าได้ อาจ ชดเชยปมด้อยที่คนรักไม่เห็นคุณค่าเขา แต่ก็น่าจะมาจากพื้นฐานนิสัยที่ไม่เคารพกฎเกณฑ์ และชอบ แสดงอำนาจ ดังที่เห็นได้ว่า เขาไม่ได้สำนึกเลยว่าทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนอย่างไรหรือไม่ ท้องถนน จึงเป็นแดนเสียงภัย หรือเป็นที่มิไว้ให้ผู้คนรับโทษทัณฑ์โดยไร้เหตุผล ดังที่ผู้เล่าบรรยายว่า "ถนน อึ้งไปด้วยเสียงครวญครางบางอย่าง คล้ายเสียงโหยหวนในนรกภูมิ" น่าสนใจว่า เวลาที่ เกิดขึ้นนั้น เป็นช่วงเที่ยงวัน ที่ควรจะได้หยุดพักผ่อน ก่อนประกอบกิจการงานยามบ่าย แต่ก็ เป็น เวลาที่โกลาหลวุ่นวาย และรุ่มร้อนจนคุณจะไม่ใคร่ควบคุมอารมณ์ได้

นอกจากนี้ ผู้แต่งยังได้ชี้ให้เห็นว่า ความรุนแรงเป็นพฤติกรรมที่อาจบ่มเพาะมาตั้งแต่ วัยเด็ก ใน "ปากซอย" เด็กสองคนอายุราว 9 - 12 ปี มีความสุขที่ได้กลิ้งลูกบอลพลาสติกให้รถ ทับ เห็นได้ว่าฉากของเรื่องนี้คือ ซอยในเมืองหลวง ที่มีตึกแถวเรียงรายและรถราขวักไขว่ ภาพที่ เด็กคนโตถือลูกบอลอีกลูกหนึ่ง ออกไปยังถนนปากซอย ซึ่งมีรถมากกว่า กระตุ้นให้ผู้อ่านขบคิดถึง การเสพความรุนแรงที่เพิ่มขึ้น โดยไม่มีใครทักท้วง หรืออุดรั้งไว้

แม้สังคมจะเลวร้ายจนเกิดปัญหาสังคม และตัวละครต้องเผชิญความทุกข์อย่าง โดดเดี่ยวและต้องต่อสู้กับระบบ หรือค่านิยมของสังคม อันมีอำนาจเหนือจิตใจอย่างไม่รู้ตัว บางคนเป็นผู้ถูกกระทำและถูกบีบบังคับ ให้เป็นผู้กระทำต่อผู้อื่น ในขณะที่ขาดความเห็นยั้งทาง จิตใจ หรือกล่าวได้ว่า ความแข็งแกร่งทางจริยธรรมถูกทำลายไป (เช่น ใน "เมืองหลวง") ความสำนึกทางจริยธรรมของตัวละครที่แสดงจากพื้นฐานจิตใจอันดีงาม กลับเป็นส่วนหนึ่งที่สร้าง ความเจ็บปวด และไม่อาจนำพาบุคคลให้อยู่เหนือปัญหาได้ นอกจากความกล้าหาญของ ชายชราตัวเอกใน "ดอกไม้" แล้ว เราได้พบตัวละครที่มีความกตัญญูเป็นเลิศใน "อั้งฮวย" รุ่งหญิงสาวชนบทผู้ยากไร้ ยอมขายตัวเพื่อใช้หนี้ครอบครัว คุณค่าของเธอสำหรับผู้หากินกับ ความทุกข์ของผู้อื่น อยู่ที่พรหมจรรย์เพื่อขาย แต่เธอได้มอบให้คนรักอย่างเต็มใจเสียก่อนแล้ว เมื่อ ตัดสินใจมาขายตัว นี่คือนมูลเหตุที่เธอถูกข่มขืนจนบาดเจ็บสาหัส ผู้แต่งแสดงพฤติกรรมของรุ่งที่ หนึ่งเงียบ แต่ย้อนระลึกถึงเหตุการณ์ในอดีต ตัดกับเสียงอึกทึกของชายเจ้าของช่องที่ทั้งขู่ ตะคอก และลงมือทำร้ายอย่างรุนแรงราวกับว่าเธอไม่ใช่คน สะตากรมที่น่าสมเพชของคนคืออย่างรุ่ง

ตั้งต้นตั้งแต่เลือกทางชีวิตนี้ การถูกทำร้ายให้มีเลือดไหล เป็นส่วนหนึ่งของการขอลดเพื่อผลประโยชน์อย่างไร้ความละอาย และไม่มีอะไรจะยับยั้ง นอกจากความเมตตาปรานีระหว่างมนุษย์ ที่หาได้ยากในหมู่คนเหล่านี้ เราอาจกล่าวได้ว่า เสกสรรค์ไม่ได้ยึดสูตรสำเร็จ ที่จะต้องชี้ทางออกของปัญหา นอกจากกระตุ้นผู้อ่านว่าความหายนะของคนดี ไม่ใช่สิ่งที่เราจะวางเฉยได้ จึงเน้นความรุนแรงของการประทุษร้ายเป็นภาพเด่น

ผู้แต่งยังฝากความหวังไว้กับ คุณค่าและความงดงามของความมีน้ำใจและความปรารถนาดีต่อกันระหว่างคนอื่น แม้ในสังคมเมืองที่วุ่นวาย สับสน และผู้คนก็ใช้ชีวิตแบบตัวใครตัวมัน ใน " บุคคลภายนอก " ความละเอียดอ่อนและความใส่ใจของนักเขียนนิสระ ที่มีต่อบรรณารักษ์ขาพิการ ในห้องสมุดของธนาคารแห่งหนึ่ง มีลักษณะคล้ายกับแทน ในเรื่อง " สมชาย " (ในเล่ม *ฤดูกาล*) ตัวละครเหล่านี้ แสดงว่าไม่ตรีจิตระหว่างบุคคล ไม่ได้กำหนดด้วยผลประโยชน์ แต่มาจากสัญชาตญาณใฝ่ดีของบุคคล ลักษณะนิสัยเอื้อเฟื้อหวังใยเพื่อนมนุษย์ เป็นเหตุให้ตัวเอกเข้าใจความเศร้าหมองของหญิงพิการในตอนท้ายเรื่องว่าเป็นเพราะต้นไหมชวาที่เธอดูแลรักษาเป็นอย่างดีถูกย้ายไป ฉากห้องสมุดที่ใหญ่โตหรูหราแต่เงียบเหงา เพราะมีคนมาใช้บริการช้าๆ กันอยู่เพียงไม่กี่คน ทำให้ผู้อ่านเข้าใจถึงความอ้างว้างซึ่งบรรเทาได้ด้วยต้นไหมชวาสีเขียวสด ซึ่งทำให้บริเวณนั้นดูสว่างไสวขึ้น และสร้างความสดชื่นแก่หญิงพิการผู้นั้น พฤติกรรมของบุคคลภายในที่ย้ายกระดางไปไว้ในห้องประชุม เป็นองค์ประกอบที่สร้างให้ตัดกับความเข้าใจของบุคคลภายนอก และแสดงแก่นเรื่องได้เป็นอย่างดี คำถามของตัวเอกถึงกระดางไม้ประดับนั้น ก็เพียงพอให้เธอดีใจว่ามีคนรู้ว่ามันมีความหมายต่อเธอเพียงใด ดังที่ผู้แต่งจบเรื่องได้อย่างคมคายว่า

" หมู่นี้ประชุมบ่อย เขาเลยย้ายไปไว้ห้องประชุม " เธอตอบคำถามของข้าพเจ้าด้วยน้ำเสียงซีมซีม แต่แล้วเหมือนนี่อะไรขึ้นได้ หญิงหลังเคาน์เตอร์เผยยิ้มออกมาอย่างดีใจ

" คุณ...คุณรู้ด้วยหรือ "

ข้าพเจ้าพยักหน้าช้าๆ พร้อมกับบกรอกข้อความลงไปว่า...บุคคลภายนอก

(93 - 94)

ท่ามกลางปัญหาต่างๆ ที่รุมเร้าคนทุกข์ยาก ความรักและความเข้าใจในครอบครัว ยังเป็นสิ่งที่ยังคงดำรงและอบอุ่น ซึ่งสร้างแรงใจให้พวกเขา ดังที่ผู้อ่านจะเห็นได้จากพฤติกรรมของลัดดา ตัวละครหลักใน "เพียงความรู้สึก" ความลำบากใจของลัดดาเกิดขึ้นเพราะต้องเอากระรอกที่ลูกสาวรัก ไปปล่อยตามที่บนไว้กับเจ้าที่ เมื่อสามปีผ่านไป เธอพยายามปิดบังสามีเรื่องพ่อติดคุก แต่เลี้ยงบอกว่า "พ่อทิ้งเราไปนานแล้ว" (76) คราวนี้การปล่อยกระรอกทำให้เธอต้องพูดความจริง แต่ก็เกิดปัญหาที่สามีเห็นกระรอกสำคัญกว่าการบนบานของแม่ที่ทำเพื่อพ่อ เนื่องจากกระรอกตัวนี้ แม่ซื้อให้เป็นของขวัญวันเกิดของเธอและเลี้ยงมาเป็นปีแล้ว ความผูกพันกับพ่อที่จากไปตั้งแต่เธอยังเด็ก มีน้อยเกินกว่าที่เธอจะยอมให้แม่นำกระรอก ซึ่งเปรียบเสมือนเพื่อนที่ดีที่สุด ไปปล่อย ประกอบกับเมื่อรู้ความจริง เธอก็ยังเข้าใจว่า คนติดคุกเป็นคนไม่ดีอย่างที่ครูสอน ภัยและประสบการณ์ ทำให้เธอไม่เข้าใจว่า ในความซับซ้อนของสังคม การประเมินค่าความดีเลว ไม่ใช่สิ่งที่กระทำได้อย่างผิวเผิน และสำหรับแม่ การติดคุกเพราะการเมืองไม่ใช่สิ่งที่จะอธิบายให้ลูกสาว ภัยแปดขวบเข้าใจได้ ทางออกของลัดดา เมื่อสามีกลับมาก็คือ เธอขอให้เขาซื้อกระรอกให้ลูก โดยขอไม่ชี้แจงเหตุผล ซึ่งวิเคราะห์ได้ว่าเธอเลี้ยงที่จะทำความให้เขาน้อยใจ และเพื่อให้ลูกรู้สึกดีต่อพ่อบ้าง ตอนจบเรื่อง ความรักความเข้าใจที่สามีมีให้ลัดดา แม่ต้องอยู่ห่างกันถึงห้าปี ปรากฏผ่านความรู้สึกและคำพูดที่ว่า "...พอมองเห็นแววตาของอีกฝ่ายหนึ่ง คำถามที่ผุดขึ้นมาหลายข้อก็เลื่อนหายไปสิ้น 'ได้พวงนี้พี่จะซื้อกระรอกให้สามี'" (77) ความอบอุ่นและความงดงามของความรัก จึงเป็นแก่นเรื่องที่นำเสนอด้วย ความสัมพันธ์อันละเอียดอ่อนระหว่างพ่อแม่ลูก และมีคุณค่าไม่น้อยกว่าจิตสำนึกทางสังคมหรือการเมือง ซึ่งเคยชูเป็นประเด็นหลักในกระแสวรรณกรรมเพื่อชีวิต

ใน "ไหมลี" ผู้อ่านจะพบความงดงามของความรักและความเห็นใจในสถานการณ์ที่ต้องเผชิญความสูญเสีย รูปลักษณะภายนอกของตัวเอกเป็นจุดเด่นอย่างแรก ไหมลีหญิงใบ้ ชาวเขาไม่สามารถหาคู่ได้เยี่ยงผู้อื่น เธอถูกเพื่อนรุ่นเดียวกันนินทาว่า "ไหมลีหาผู้ชายไม่ได้ ไม่ใช่เพราะหล่อนเป็นหญิงใบ้ แต่เป็นเพราะหล่อนน่าเกลียดกว่าหญิงสาวทุกคนในหมู่บ้าน โบหน้าของหล่อนแบนกว้างจะเป็นสี่เหลี่ยม จมูกไม่มีสัน คิ้วน้อยและเส้นผมก็กรอบก้าน" (38) แม้แต่แม่ของเธอก็ไม่เชื่อว่าเธอจะหาสามีได้จึงไม่ได้สอนให้รู้จักใบ้ที่หญิงชาวเขาใช้กินฆ่าตัวตายในยามที่สามีข่มเหงรังแกจนหาทางออกไม่ได้ ปมด้อยของไหมลี เป็นองค์ประกอบที่ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจความสำคัญของความภาคภูมิใจที่เธอสามารถแสดงให้ทุกคนเห็นว่า เธอมีทุกอย่างที่เป็นเมียและแม่ได้ ดังบทประพันธ์ที่ว่า "ไหมลีทั้งรักทั้งภูมิใจในตัวเจ้าลูกชาย ตั้งแต่เกิดมาหล่อนไม่เคยต้องหลบตาใครอีกเลย" (40) ความสูญเสียลูกชายเพราะอุบัติเหตุอันเนื่องมาจากความพิการ

ของทั้งพ่อและแม่ จึงสร้างความทุกข์ระทมอย่างแสนสาหัสแก่เธอ และผู้อ่านจะเข้าใจได้ว่า นี่เป็น ที่มาของพฤติกรรมในฉากสุดท้าย ที่เธอเงื้อมมือจะขุดศพลูกชายขึ้นมาซ้ำแล้วซ้ำเล่า ความทุกข์ที่ สาหัสเช่นนี้ กระตุ้นให้เธอเชื่อความฝันว่าลูกยังไม่ตาย พร้อมกับนั้นชายไบบ่สามีของเธอก็พยายาม ต่อสู้กับความทุกข์ของคู่ชีวิต โดยไม่มีภาษาสื่อสาร จึงต้องคอยเฝ้าอยู่ดูลูกอยู่ครั้งก่อนวัน ความตัดกัน ของความอัปลักษณ์ภายนอกและจิตใจอันงดงาม สร้างความรู้สึกทั้งเวทนาและชื่นชมขึ้นผสม ผสานกัน

น่าสนใจกลวิธีการดำเนินเรื่อง ที่ขึ้นต้นด้วยการบรรยายเหตุการณ์สุดท้ายในฉากไว้ ที่ ตัวละครฝ่ายชายคอยเฝ้าอยู่ดูลูกอยู่ซ้ำแล้วซ้ำเล่าอยู่ครั้งวัน ไม่ให้ขุดเนินดินที่ฝังลูกไป ไม่นาน แล้วจึงย้อนเรื่องไปที่ความเป็นมาของหญิงไบบ่ ผู้อ่านจะเกิดความสนใจใคร่รู้ และติดตาม เนื้อเรื่องที่แสดงถึงปัญหาของตัวละคร การย้อนเรื่อง ทำให้ผู้อ่านเห็นถึงพัฒนาการของความ ขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับตัวละครและเข้าใจถึงมูลเหตุแห่งพฤติกรรมของตัวละคร ที่เกิดขึ้นในตอน เริ่มเรื่อง เรื่องจบลงที่ฉากเดิมที่ชายไบบ่คอยเฝ้าวันซ้ำแล้วซ้ำอีก ไม่ให้หญิงไบบ่ผู้เป็นภรรยา ขุดศพลูกขึ้นมา ผู้แต่งปิดเรื่องอย่างกระชับว่า "ไม่มีใครรู้ว่ามันจะยุติลงเมื่อใด" (41) การปิดเรื่อง ดังกล่าว ทำให้ผู้อ่านเข้าใจถึงแก่นเรื่อง ที่แสดงความรักของแม่ต่อลูก อีกทั้งความเข้าใจและความ เห็นใจ ที่สามีมีให้แก่ภรรยาได้อย่างดี

ความรักอันละเอียดอ่อนของตัวละคร เป็นด้านสว่างของมนุษย์ไม่ว่าเขาจะดำรงอยู่ใน สถานะอย่างไร ดังปรากฏใน "น้ำค้างกลางป่า" ฉียบชายหนุ่มตัวเอกในเรื่อง ออกล่าสัตว์ ทั้งคืน เพื่อหารายได้ไวยามภรรยาคลอดลูกคนแรก ผู้แต่งแสดงอารมณ์อันอ่อนไหวของเขา เมื่อ คิดถึงอนาคตของครอบครัวและพบว่าคืนนี้ล่าสัตว์ไม่ได้เลย เพื่อสื่อถึงความผูกพันต่อครอบครัว อาจดูแปลกที่ฉียบพบรอยเท้ากระทิงที่บ่งชี้ว่ามันอยู่ไม่ไกลจากบริเวณนั้น แล้วปล่อยให้มันหนีไป เพราะมันแต่เป็นคอบไม้ เพื่อเก็บฟ้ามุ่ยไปฝากภรรยาที่บ้าน อาจวิเคราะห์ได้ว่า สิ่งกำหนด พฤติกรรมของตัวละครคือลักษณะนิสัย แม้ในยามจำเป็นที่เงินตรามีความสำคัญ แต่คนอย่าง ฉียบซึ่งมีจิตใจละเอียดอ่อน ก็ยังไม่ยอมให้ความใส่ใจต่อความสุขทางใจของภรรยา ถูกลดทอนลง

ในเรื่องสั้นอีกกลุ่มหนึ่ง ที่รวมพิมพ์ในการพิมพ์ครั้งแรกในปี 2527 ของ *ดอกไม้* ผู้แต่ง แสดงแก่นเรื่องคือ ความสมถะและชีวิตที่พอเพียง ผ่านพฤติกรรมของตัวเอกใน "คนหาปลา" ทุกครั้งที่ตัวเอกมาหาปลายังวังน้ำเขียว ผู้เล่าเรื่องบรรยายพฤติกรรม ที่สื่อถึงความสมถะและสำนึก ในบุญคุณของธรรมชาติของเขา ดังบทประพันธ์ที่ว่า

...ชายหนุ่มจะต้องเหวี่ยงแหลงวังลึกใต้แก่งหนึ่งครั้ง เป็นการเอาเคล็ด

ส่วนใหญ่ก็ติดกระสุนหรือปลาใบไม้ขึ้นมาแค่ตัวสองตัว เขาจะไม่ลงแหซ้ำอีก เหมือนจะบอกพระแม่ธรรมชาติว่าเขามาขอความเอื้ออาทรเพียงเพื่อได้ยังชีพเป็นผู้เป็นคน ไม่มีการสะสมและทำลายที่เกินความจำเป็น (27)

องค์ประกอบนี้ สัมพันธ์กับฉากที่เขาเกือบเอาชีวิตไม่รอด จากการลงไปปลดแหออก จากขอนไม้ใหญ่ได้ สายน้ำเชี่ยวซึ่งเขาคิดว่า "ฟ้าดินให้ยี่สกมาเกือบสิบโลยังไม่พอใจจะขอ อย่างอื่นอีก ท่านเลยเอาเสียเกือบสิ้นใจ นี่ก็รีบแหไปหลังหนึ่งแล้วให้หลาบจำ" (32) นอกจากนี้ พฤติกรรมของตัวละครขณะทอดแห ยังแสดงให้เห็นว่า การเลี้ยงชีพเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่งดงาม เช่นตัวบทที่ว่า

โครม... เขาเหวี่ยงเครื่องมือคู่ชีพลงสู่สายน้ำ ในจังหวะเดียวกับปลาสองสามตัวกำลังม้วนท้องอวดเกล็ดขาว น้ำแรงแต่ไม่ลึกนักโคนแหยังพันน้ำอยู่เกือบศอก เขาจุ่มมันอ้อมปลายโขดมายังจุดที่พันร่อนน้ำด้วยท่าทางอันจัดเจน ทุกอย่าง สอดคล้องทุกอย่างกลมกลืนราวกับการพลิวผ้าล่อกระติงของผู้กล้าแห่งประจิมประเทศ (29)

2. มุมมองและผู้เล่าเรื่อง

2.1 ผู้เล่าเรื่องที่เป็นตัวละครในเรื่อง

ในเล่ม *ดอกไม้* เรื่องสั้นที่มีผู้เล่าเรื่องเป็นตัวละครในเรื่อง ปรากฏเพียงเรื่องเดียว คือ "บุคคลภายนอก" ซึ่งเล่าผ่านมุมมองของข้าพเจ้า นักเขียนอิสระซึ่งเป็นตัวเอก ผู้อ่านจะเข้าใจความสดชื่นและความเศร้าหมองของหญิงชาพิการ ที่ทำหน้าที่เป็นบรรณารักษ์ในห้องสมุดของธนาคารแห่งหนึ่ง ผ่านคำบรรยายการสังเกต และความรู้สึกของตัวเอกอย่างละเอียดว่า

หญิงหลังเคาน์เตอร์ยังคงยิ้มให้อย่างเป็นมิตร ดูท่าทางของเธอเป็นอิสระและมีความสุขเวลานั่งอยู่บนเก้าอี้ตัวนั้น ตรงขอบสุดของเคาน์เตอร์ไม้สักมีต้นไม้เล็กๆ กระถางหนึ่งวางไว้เกือบชิดข้างฝา ถ้าข้าพเจ้าดูไม่ผิดมันคือโกสนต่างประเทศที่เรียกกันว่าไหมชวา

เธอใช้สาลีชุบน้ำเช็ดใบของมันที่ละใบจนสดแวว

ใบของไหมชวามีลักษณะเรียวยาว ในต้นที่สมบูรณ์จะมีอยู่เป็นร้อยๆ ใบ สีสดแดงของมันมีส่วนคล้ายพุ่มพลูที่จุดกันในคืนเฉลิมฉลอง ไม้ต้นนี้ทำให้

บริเวณเคาน์เตอร์สว่างไสวขึ้นมากทีเดียว ยิ่งดูไปซ้ำพเจ้ายิ่งรู้สึกเช่นนั้น (93)

ต่อมาเขาพบว่าเธอ "ไม่สดชื่นเท่าที่ควร เธอมองซ้ำพเจ้าลงเวลาในสมุดเงียบๆ มีเพียงแววตาเท่านั้น ที่บ่งบอกว่ายังจำได้ ซ้ำพเจ้ายืนนิ่งอยู่พักหนึ่ง จึงเข้าใจว่าเกิดอะไรขึ้น กระถางโกสนหายไปเสียแล้ว " (93) มุมมองที่แสดงรายละเอียดในความรู้สึกของตัวละครเช่นนี้ ทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจลักษณะนิสัยของตัวละคร ที่เชื่อมโยงกับมิติภาพ และความใส่ใจต่อเพื่อนมนุษย์ อันเป็นแก่นเรื่องได้เป็นอย่างดี

2.2 ผู้เล่าเรื่องที่ไม่ใช่ตัวละครในเรื่อง

ใน " เหตุเกิดเมื่อเที่ยงวัน " ผู้แต่งใช้ผู้เล่าเรื่องแบบผู้รู้ แสดงเหตุการณ์ผ่านสายตาและความรู้สึกของพนักงานขับรถโดยสารประจำทางที่เป็นตัวเอก จัดได้ว่าเป็นมุมมองแบบภายใน ผู้อ่านจะเห็นความเครียด และปวดร้าวผสมความโกรธแค้นของตัวเอก เมื่อถูกผู้หญิงตีจากว่าเป็นสิ่งเสริมพฤติกรรมก้าวร้าวขณะขับรถอย่างไม่รับผิดชอบ ท่ามกลางสภาพการจราจรที่คับสนอลหม่านในเมืองหลวง ในการสนทนาเดียวกับตัวเอง และคำบรรยายของผู้เล่า สังเกตได้ว่าผู้เล่าขึ้นต้นย่อหน้าที่ 2, 4, 5, 6 ด้วยคำรำพึงในใจของตัวเอก ต่อด้วยการกระทำของเขา พร้อมกับ การบรรยายฉากการจราจรยามเที่ยงวัน เช่น ในย่อหน้าที่ 4

" ถ้าหาเจอะละนะดู " เขากัดกรามแน่นจนเกิดแฉนวนูนจากโหนกแก้มลงไปขากรรไกรตัวหนอนตรงขมับขยุกขยิกกว่าทุกวัน เก่งเหลือคณหนึ่งเบียดเข้ามาคู่ชายหนุ่มรู้สึกเดือดดาลขึ้นมาอย่างฉับพลัน เขาเชื่อทันทีว่านั่นคือการลงดีตีนขวาถูกสั่งให้ขยี้คันเร่งจนจมพินแผ่นยางคลุมพิน พอได้จังหวะเขาก็ควงพวงมาลัยไปทางขวาครึ่งรอบ เสียงเบรคคันเหยียดมาจากทางหลัง เขาเบ้าปากใส่กระเจกผ่านไปยังแก๊งคั่นนั้นอย่างเหยียดหยัน (49)

ผู้อ่านจะเห็นความเก็บกด และลักษณะนิสัยของตัวละครที่เคยชินต่อการแสดงอำนาจเหนือรถคันอื่น โดยไม่สนใจผลที่จะตามมา ดังคำบรรยายความคิดพฤติกรรมข้างต้น และย่อหน้าที่ 6

" ไม่ใช่ เราไม่ได้ทำผิดเลย " ความร้อนตเปลี่ยนเป็นร้ายรุ่มอีก หกล้อข้างหน้าชะลอความเร็วพร้อมกับส่งสัญญาณเลี้ยวซ้าย เขารีบพาพาหนะคู่ใจเข้าจ่อท้าย

แล้วปาดออกทางขวา แต่เจ้าหกล้อนั้นก็กลับเลียขวา ชายหนุ่มวัดพวงมาลัยมาทางซ้ายอย่างว่องไว จี๊ปที่ตามมาติดๆ หลบวูบเข้าหาฟุตบอล บังคับให้มอเตอร์ไซค์ทางซ้ายสุดร่อนออกจากถนนด้วยความตระหนก " (49 - 50)

ผู้เล่าแสดงความหมกมุ่นกับปมปัญหาส่วนตัวว่าเป็นปัจจัยสำคัญ ให้ตัวละครขบคิดตะลุมตะโดยประมาท ไม่สนใจแม้แต่รถหกล้อที่ไม่ปฏิบัติตามกฎจราจร แต่ภาพที่เราได้พบก็คือภาพของความไร้ระเบียบที่สังคมร่วมกันสร้างขึ้น ผู้อ่านจะเข้าใจได้ว่า ความไม่รับผิดชอบ การหมกมุ่นกับเรื่องส่วนตัว การระบายอารมณ์โดยวางอำนาจและขาดความเห็นใจผู้อื่น เป็นที่มาของการถูกผู้โดยสารรวมทำร้ายในตอนท้ายเรื่อง

ใน " เลือดใหม่ " ผู้เล่าเรื่องแบบผู้รู้เน้นมุมมองภายในของเสรี พนักงานใหม่ของบริษัทเอกชนแห่งหนึ่ง ตัวเอกในเรื่อง เพื่อให้ผู้อ่านเห็นความคับข้องใจที่เขารู้สึกกดดันว่า ต้องคล้อยตามกับทุกคนในบริษัท เพื่อความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ดังที่ผู้เล่าเรื่องบรรยายในตอนต้นเรื่องว่า

" ครับ ไซ่ครับ...จริงครับ " ถ้อยคำที่ใช้แสดงความเห็นด้วยเหล่านี้ เวียนแทรกเข้ามาในอารมณ์อันพลุกพล่านของเสรีตั้งแต่หลังอาหารเย็นจนหลังเที่ยงคืน มันคล้ายกลืนผิดปกติบางอย่าง ที่เขารู้สึกสัมผัสทุกครั้ง ที่สุดลมหายใจแรงๆ บางทีมันก็เหมือนเข็มแหลมหรือตะปูตัวเล็กๆ ที่ซ่อนอยู่ในมูมูมหนึ่งของที่นั่งอน ซึ่งทำให้เสรีต้องสะดุ้งสุดตัว เมื่อกลิ้งกระดับกระส่ายไปถูกเข้า ทุกห้วงขณะที่เขาทำท่าจะหลับลงได้ คำเหล่านั้นกลับเรียงรายเข้ามาในหัวเป็นแถวๆ รวากับตัวอักษร ซึ่งปรากฏตัวขึ้นตามจังหวะการโหมกระทุ้งของเบ้นพิมพ์ดีด

ทำไมเขาจึงพูดคำเหล่านี้อยู่ทั้งวัน เสรีไม่เข้าใจตัวเอง ไม่มีใครบังคับให้เขาพูด เหมือนน้ำลายที่เอ่อล้น เหมือนเศษอาหารที่ติดอยู่ตามไรฟัน ทุกครั้งที่เขาอ้าปาก มันหยดร่วงหรือกระเซ็นกระดอนออกมา รวากับ... รวากับอะไรสักอย่างที่ถูกบ่มมาแล้วถึงขีดสุด

ไซ่ เขารู้สึกราวกับว่าเมื่อเวลาผ่านไปจนถึงตอนเย็น รอบๆ ปากของเขาจะเกรอะกรังไปด้วยบางสิ่งบางอย่างที่น่าจะสกปรกโสโครกสิ้นดี และไม่ว่าจะล้างปากสักกี่รอบ มันก็ยังไม่หมดไป มันทำให้เขากินข้าวไม่อร่อย และรู้สึกผาดเฟื่อนทุกครั้งที่ยกแก้วน้ำขึ้นดื่ม (108 - 109)

ผู้แต่งใช้องค์ประกอบนี้ แสดงความทุกข์ของเสรี ขนาดรู้สึกขะเขย่งตัวเอง เพื่อสื่อว่า ค่านิยมยึดถือแต่ผลประโยชน์ทำลายศักดิ์ศรีมนุษย์ นอกจากนี้ ยังแสดงความรุนแรงของกระแส ค่านิยมดังกล่าวที่แม่เสรีจะพยายามต่อต้าน เนื่องจากเห็นว่า "มันไม่คุ้มกันเลยกับความรู้สึกที่เสียไป" แต่ในที่สุดตอนท้ายเรื่อง จิตใจที่อ่อนแอก็ถูกความโลภเข้าครอบงำ เขาจึงตกเป็นทาสของผลประโยชน์และยอมละทิ้งศักดิ์ศรีของตน

ใน " น้ำค้างกลางป่า " เราจะเข้าใจความผูกพันของตัวเอกต่อภรรยาได้ด้วยคำบรรยาย ของผู้เล่า ที่แสดงความในใจ ย้อนความทรงจำตั้งแต่ต้นเรื่อง เชื่อมโยงกับความผูกพันต่อแม่ ที่จากไปในวัยสาวว่า " เจียบนี่ถึงแม่ในภาพของหญิงสาวอยู่เสมอ... "

เขาโชคดีที่ได้พบแต่งอ่อน ถึงบางครั้งหล่อนจะค่อนข้างวกเอาบ้างเมื่อเขากิน แกงส้มที่อุตสาหะทำไว้ให้แค่สองช้อน หรือน้ำตาร่วงเอาง่ายๆ เมื่อเขาบ่นอะไรด้วย เสียงดังเกินกว่าปกติ แต่หล่อนก็พร้อมเสมอที่ให้เขานอนหนุนตักหรือซุกอกเหมือน ลูกน้อย เมื่อใดที่เขาเจียบผิดสังเกต หญิงสาวมักจะเบิกตาโตเหมือนจะค้นหา ความรู้สึกของเขา จากนั้นก็ไม่พูดอะไรแม้แต่คำเดียว มีอวบนิมิตค่อยๆ เอื้ออามา ครอบได้เรือนผมและแก้มคางแทนคำปลอบประโลม... แต่งอ่อนเป็นเช่นนี้เสมอมา

(35)

ผู้เล่าแทรกเนื้อหาที่แสดงความสัมพันธ์ทางใจด้วยมุมมองภายนอก ดังที่บรรยายว่า เมื่อห้วงยามที่เจียบ " เจียบผิดสังเกต " เธอจะ " เบิกตาโตเหมือนจะค้นหาความรู้สึกของเขา จากนั้นก็ไม่พูดอะไรแม้แต่คำเดียว มีอวบนิมิตค่อยๆ เอื้ออามาครอบได้เรือนผมและแก้มคางแทนคำ ปลอบประโลม " วิเคราะห์ได้ว่า เธอเข้าใจความเหน้อยล้าจนยากเกินกว่าที่จะอธิบายได้ของสามี จึงไม่ซักถามให้เขาอึดอัดใจ พฤติกรรมอันแสดงถึงความรักและความเข้าใจกันเช่นนี้ เป็นที่มา ของความซาบซึ้งที่ว่า " เขาโชคดีที่ได้พบแต่งอ่อน " ขณะเดียวกันผู้อ่านก็จะเข้าใจความลึกซึ้งของ ความรักความผูกพัน และความห่วงหาอาทรที่เจียบมีต่อภรรยาได้

ด้วยโครงเรื่องที่เจียบมาดักสอดตัวอยู่ทั้งคืนจนเช้า แล้วมาพบรอยสั้ววิญญู แต่ถูกเบน ความสนใจด้วยกล้วยไม้ช่อโต ที่เขาคดจะหยุดเก็บไปฝากภรรยาไม่ได้ ผู้เล่าใช้การบรรยายที่นำ ผู้อ่านติดตามไปอย่างใกล้ชิดกับประสบการณ์ของตัวเอก ตั้งแต่สิ่งที่เขาเห็น สิ่งที่เขากระทำ และ สิ่งที่เขาารู้สึก ดังตอนท้ายเรื่อง ที่บรรยายภาพดอกกล้วยไม้อย่างละเอียดว่า " กล้วยไม้ที่นั่นกางเป็นสอง แฉกอย่างได้ส่วน ฟ้ามุ่ยช่อโตห้อยลงมาจากกิ่งหนึ่ง น้ำค้างเม็ดละเอียดเกาะอยู่บนกลีบนุ่มพร้อม

ทั้งส่งประกายลือแดดเข้าอยู่ระยิบระยับ เส้นใยได้ผิวดอกยิ่งเพิ่มความบอบบางให้กล้วยไม้ช่อนั้น " (38) แล้วบรรยายภาพที่เขียนป็นชิ้นตัดกล้วยไม้ ต่อด้วยการรับโสตสัมผัส เมื่อกระทิงวิ่งเข้าไปตรงกลางทุ่งหญ้าคา ว่า

ทันใดนั้น เขาก็ได้ยินเสียงฟืบฟืบดังขึ้นกลางทุ่งหญ้าคา เฉียบเหลือวขยับไปคู ด้วยสัญชาตญาณ เขาเห็นทิวหญ้าแตกเป็นวงอย่างรวดเร็ว เริ่มด้วยจุดเดี่ยวก่อน แต่ภายในพริบตาที่ขึ้นอีกสามจุดติดๆ กัน เรือนร่างมหึมาโยกตัวขึ้นมาอย่างฉับพลัน สีของมันดำทึบแต่ไม่ถึงกับดำสนิท คล้ายมีสีของถ่านซึ่งเผาไม่ได้ที่มากกว่า ก่อนที่เฉียบจะคิดอะไรออก ร่างสีดำเหล่านั้นก็พุ่งผ่านหญ้าคาแตกเป็นทาง แล้วลี้ภัยไปทางลาดเขาอีกฝั่งหนึ่งด้วยอาการเดียวกับปลาใหญ่ที่พุ่งตัวลงสู่วังลึก (38 - 39)

สังเกตได้ว่าตลอดเรื่อง ผู้แต่งใช้คำบรรยายของผู้เล่า และคำพูดเกี่ยวกับตัวเองของ ตัวเอกคละเคล้ากัน โดยไม่แยกคำพูดออกมาจากคำบรรยาย และไม่ใช้เครื่องหมายอัฒประกาศ ผู้เล่าจึงแสดงทั้งภาพ และความในใจ ได้อย่างผู้รู้ ดังข้อความในตอนจบที่ว่า " แดงคงดีใจกับกล้วยไม้มากกว่า... ชายหนุ่มบอกตัวเอง แล้วหันมาดูฟ้ามุ่ยเหมือนกลัวมันจะน้อยใจ " (39) ก็ยังแสดงว่า การหาเงินมาไว้ให้ภรรยาคลอดบุตร กับความใส่ใจต่อความรู้สึก มีความสำคัญเท่าเทียมกัน ผู้อ่านจะเข้าใจได้ว่าท่ามกลางความทุกข์ยาก ความรักความผูกพันที่ตัวละครทั้งสองมีให้แก่กันนั้น ดงงาม และมีความหมายเพียงใด

ใน " คนหาปลา " ซึ่งตีพิมพ์ในการพิมพ์ครั้งแรก ผู้เล่าเรื่องแบบผู้รู้ เน้นมุมมองภายในของชายหาปลา ก่อนที่เขาจะรอดชีวิตจากการลงไปปลดแหออกจากขอนไม้ใหญ่ใต้สายน้ำเชี่ยว ผ่านคำบรรยายที่แทรกด้วยคำรำพึงของเขาว่า " หรือว่ากรรมตามสนองที่เอาแหคลุมปลามาจับไม้ ถ้วน ' ใ้ห้า ไมให้หาปลาแล้วจะเอาอะไรกินละโว้ย ' เขาสบถอ้ออิงอยู่ในความคิด " (31) ผู้อ่านจะเข้าใจได้ว่า ตัวละครมีความจำเป็นที่ต้องหาเลี้ยงชีวิตด้วยอาชีพนี้ และเขาก็รู้สึกผิดอยู่ไม่น้อย มุมมองนี้จึงสัมพันธ์กับแก่นเรื่อง คือความสมถะและชีวิตที่พอเพียง

ผู้เล่าเรื่องแบบผู้รู้ใน " ไหมลี " แสดงความเป็นไปทั้งในอดีตและปัจจุบันของไหมลี หญิง ใ้ผู้สูญเสีย การบรรยายข้อจำกัดของไหมลี ทำให้ผู้อ่านเข้าใจแรงปะทะระหว่างความฝันว่าลูก ยังไม่ตาย กับความจริงที่ลูกตายและไม่สามารถฟื้นคืนชีพได้ และสร้างความทุกข์ระทมใจอย่างแสนสาหัสได้อย่างดี ดังที่ผู้เล่าบรรยายว่า " เมื่อคืนนี้ไหมลีฝันว่าลูกยังไม่ตาย จึงคว้าจอบวิ่งมาที่ไร่น่าเก่าหล่อนเชื่อจริงๆ ว่าลูกยังไม่ตาย และหล่อนสามารถขุดเขากลับขึ้นมาได้ ชีวิตของหล่อนมี

แต่การนึกคิด ไหมลีแยกไม่ออกว่าหลับกับตื่นนั้นต่างกันอย่างไร... หล่อนเชื่อจริงๆ ว่าลูกยังไม่ตาย" (40) ผู้อ่านจะเห็นว่า ในความสูญเสียของเธอนั้น ยังปรากฏความรักความเห็นใจจากสามีไปของเธอ ผู้เล่าแสดงข้อจำกัดของการสื่อสารที่เขารู้ดีว่า "...ภาษาของมือนั้น มีอาจสื่อเรื่องของใจและถึงเขาจะพูดออกมาได้เป็นถ้อยคำ หล่อนก็ยอมไม่ได้ยิน" (41) แต่ข้อจำกัดนี้ ก็ไม่ทำให้เขาทอดธุระ และวางเฉยต่อความทุกข์ของเธอได้ ผู้เล่าสามารถหลีกเลี่ยงความซ้ำซาก ด้วยการบรรยายพฤติกรรมของตัวเอก ด้วยมุมมองภายนอก ซึ่งสื่อความหมายได้กลมกลืนกันว่า

ทุกครั้งที่หล่อนทะเล้งพรวดขึ้นเง้อจบ ชายเตี้ยซึ่งยืนอยู่ข้างหลัง ก็ะยื้อยุดตัวไว้ เมื่อหล่อนทรุดลงรำให้ เขาก็ปล่อยมือ แล้วยืนนิ่งอยู่ที่เดิมโดยไม่พูดอะไร... ฉากนี้เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำอีก
ไม่มีใครรู้ว่ามันจะยุติลงเมื่อใด (41)

เพื่อแสดงแก่นเรื่องคือความรักความเห็นใจ คำบรรยายที่ว่า "ฉากนี้เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำอีก ไม่มีใครรู้ว่ามันจะยุติลงเมื่อใด" ยังแสดงให้เห็นถึง ความหนักแน่นมั่นคงในความรัก ที่ชายไปมีให้ไหมลีอีกด้วย

การเล่าแบบผู้รู้ ยังเปิดโอกาสให้ผู้อ่านเข้าใจได้ว่า สะตากรมอยู่เหนือการควบคุมของตัวละคร ดังที่ใช้กลวิธีการแฝงนัย (irony) เล่าถึงความสุขเมื่อได้แต่งงานและมีลูกชายสมใจ ที่ไหมลีคาดไม่ถึงว่าจะแปรเป็นความทุกข์

เมื่อกินปีใหม่เสร็จ ไหมลีเริ่มตามผัวไปไร่ ถึงโคนต้นไม้ไม่ไหวก็หุงข้าวให้เขากิน และเก็บเผือกเก็บมันไปตามประสา เวลาคนเป็นผัวจุดไฟเผาไร่ ไหมลีจะเฝ้าดูอยู่ไม่ไกลนัก ในใจนึกตลอดเวลาว่า ปีนี้คงได้ถางหญ้าร่วมกัน หล่อนชอบมัดลูกไว้ข้างหลังแล้วเขย่าตัวให้หลับ หล่อนอยากให้ลูกโตเร็วเหมือนข้าวโพด จะได้สอนอะไรหลายๆ อย่างให้ ไหมลีทั้งรักทั้งภูมิใจในตัวเจ้าลูกชาย ตั้งแต่เขาเกิดมา หล่อนไม่เคยต้องหลบตาใครอีกเลย

หญิงไปไม่รู้ว่ สุขนี้สั้นนัก (39 - 40)

การเล่าเรื่องแบบผู้รู้ ที่แสดงมุมมองภายในของตัวเอกใน "เพียงความรู้สึก" นอกจากสามารถบ่งชี้ความทุกข์ใจของลัดดาแล้ว ยังทำให้ผู้อ่านเห็นใจครอบครัว ที่ผู้นำอุทิศตัวเองเพื่อ

อุดมการณ์ ดังที่ผู้เล่าบรรยายว่า

...หล่อนจะบอกเด็กน้อยได้อย่างไรว่าพ่อของเธอเป็นนักโทษมาตลอดห้าปี
ยิ่งลูกมาถึงวัยเข้าโรงเรียน หล่อนยิ่งต้องพูดเป็นอื่น

...

...หญิงสาวนี้ก็ไม่ออกเหมือนกันว่า จะอธิบายสาเหตุที่พ่อของสาส์ต้องติดคุก
ได้อย่างไร เด็กอายุเพียงแปดขวบคงไม่เข้าใจถึงข้อหาการเมือง ข้อหาอันเนื่อง
มาจากการคิดถึงประเทศชาติมากเกินไป (76)

ผู้แต่งใช้องค์ประกอบนี้ เพื่อเชื่อมโยงกับตอนท้ายเรื่อง ที่แม่ลัดดาจะเหนื่อยล้าเกินไป
ที่จะชี้แจง และแก้ไขปัญหาได้ แต่เธอก็ได้รับความรัก ความเข้าใจจากสามี ซึ่งทำให้เธอคลายความ
อึดอัด คับข้องใจลงได้

ผู้เล่าเรื่องแบบผู้รู้ ที่เน้นมุมมองภายในของตัวเอกใน "ปากซอย" แสดงความรู้สึกและ
พฤติกรรมของเด็กทั้งสอง ที่ตื่นเต้น เวลารถทับลูกบอลพลาสติก แตกออกเป็นสองซีก เมื่อเห็นว่า
รถที่เข้ามาในซอยมีน้อย ผู้เล่าก็บรรยายพฤติกรรมของเด็กทั้งสองอย่างกระชับ ในท้ายเรื่อง ว่า

เด็กโตก้มลงคว้าลูกบอลอีกลูกหนึ่ง ซึ่งวางไว้ข้างม้าไม้ จากนั้นก็ก้าวเท้าตุ๋มๆ
ไปยังถนนปากซอย แวดตาบ่งบอกถึงความระทึกใจ เด็กเล็กจะก้าวตาม แต่แล้วก็
หยุดชะงักเหมือนนึกอะไรขึ้นได้

ดวงตากลมสะอาดมีประกายอิจฉาเปื้อนอยู่เล็กน้อย (70 - 71)

ผู้อ่านจะเห็นถึง การเสพความรุนแรง ที่มีแนวโน้มสูงขึ้นของเด็กทั้งสองคน และวิตก
เมื่อเด็กทั้งสองเติบโตขึ้น การเสพความรุนแรงของพวกเขาจะขยายออกไปเพียงไร

การเล่าเรื่องแบบผู้รู้ ที่เน้นมุมมองภายในของสัมพันธ์ แม่ค้าหาบเร่ ตัวเอกใน "สี่แยก"
แสดงให้เห็นถึง ความไม่ล่วงรู้ถึงอันตรายจากอุบัติเหตุบนท้องถนน ดังที่ผู้เล่าบรรยายว่า

หญิงขายข้าวเหนียว มองไปที่ทางม้าลายและอีกฟากหนึ่งของถนน คนเกือบ
ร้อยอัดกันเป็นกระจุกอยู่ที่ฝั่งตรงข้าม พ่อคนแรกก้าวเท้า ที่เหลือก็ก้าวตามโดย

อัตโนมัติ พวกเขาคลี่กลุ่มเป็นปีกกระดานโยเย รถแก่งคันหนึ่งพยายามเสือกหัวเข้าไปในช่องว่างระหว่างผู้คน สองแถวคันถัดมาขยับตาม ในที่สุดรถทางซีกนั้นก็กรูออกไปเป็นช่อง คนข้ามถนนพวกแรกเบียดกันอยู่บนเกาะคอนเสาสัญญานาฬิกาไฟด้วยอาการที่ไม่ผิดอะไรกับฝูงมดหนีน้ำ อีกพวกหนึ่งชะงักอยู่กึ่งกลางถนนแต่ไม่ยอมถอยกลับ แถวรถด้านในหยุดนิ่งเป็นขบวนยาว ไม่นานเสียงแตรชนิดต่างๆ ก็ดังระงม

" ใจนิบหาย ไม่รู้จักเดินให้ชิดกันไว้ " สัมลิมินินทาพวกข้ามถนนอยู่ในใจ... (56)

ผู้แต่งใช้องค์ประกอบนี้ เพื่อแสดงเคราะห์กรรมนอกความคาดคะเนของสัมลิมิ ความอ่อนด้อยและข้อจำกัดของเธอ ตัดกับความใหญ่โตของระบบที่เลวร้าย ดังคำบรรยายของผู้เล่า ตอนเปิดเรื่องเหมือนการจับภาพจากมุมสูงว่า

สี่แยก คือถนนแสดงสายที่มาตัดกัน ดูเหมือนจะคล้ายกันไปหมดทุกหนทุกแห่ง แต่สี่แยกนี้มีรายละเอียดบางอย่างซึ่งน้อยคนนักจะมองเห็น ถนนเส้นที่พาดขึ้นเหนือหักข้อศอกอย่างกะทันหัน แล้วลับหายไปในช่วงตึก ดูเฉินๆ เหมือนกับสิ้นสุดอยู่แค่นั้น เมื่อมองจากมุมสูง ภาพทั้งหมดจึงคล้ายกับไม้กางเขนอันมหึมาซึ่งหักกร่อนลงมาพาดกับผิวดิน ไซ้... ไม้กางเขนสี่เขรอะคล้ายเห็นหลุมศพที่ถูกทอดทิ้ง ผู้คนที่แออัดและเลือนไหลอยู่สองขอบถนน ยิ่งทำให้นึกถึงฝูงแมลงที่ได้เกาะอยู่บนโลงร้าง (53)

การใช้ผู้เล่าเรื่องแบบผู้รู้ ที่เน้นมุมมองภายในของตัวเอง ก็ปรากฏใน "อั้งฮวย" ที่เล่าเรื่องผ่านความรู้สึกนึกคิด และการรับรู้ของรุ่งหญิงสาวชนบท ที่ยอมขายตัว เพื่อผ่อนคลายทุกข์ญาติพี่น้อง ผู้อ่านจะรับรู้เรื่องราวของเธอ จากการระลึกถึงอดีต สลับกับการถูกทำร้าย เพราะเจ้าของช่องต้องการให้มีเลือดออก เพื่อให้ผู้อื่นเห็นว่าเธอเป็นหญิงพรหมจรรย์ เช่น

" นี่ กูจะต้องฆ่ามึงหรือวะนี่ " เสียงชายหนุ่มแผดขึ้นอีก แต่คำพูดที่หล่อนได้ยิน กลับมาจากชายชราผู้อยู่ไกลโพ้น

" ไปดีเถอะ เอ็งมันมีกตัญญู ตกน้ำไม่ไหลตกไฟไม่ไหม้ ไม่ต้องห่วงทางบ้านหรือ กเงินที่ได้มาคงพอใช้หนี้หมด... เอ็งไม่เคยมีผิว เขาให้มากสักหน่อย "

หล่อนจำได้ว่าน้ำเสียงนั้นเนิบเนื่อยเหมือนไร้ความรู้สึก แต่เมื่อมือตกรกระเอื้อมมา
 ถูบหัว หญิงสาวก็รู้ทันว่าตนเข้าใจผิด (60 - 61)

ผู้อ่านจะเกิดความสลดสังเวชใจ ที่คนดีอย่างรุ่งต้องตกเป็นเหยื่อของการคอร์รัปชัน และ
 ค่านิยม ที่เห็นหญิงสาวบริสุทธิ์มีค่าเพียงแค่ว่าเครื่องตอบสนองของความมัวเมาในตัณหา และอำนาจ
 เท่านั้น ดังที่ผู้เล่าบรรยายความฉงนของตัวละคร ในตอนต้นเรื่อง เมื่อได้ยินบทสนทนาผู้ติดสินบน
 กับผู้มีอำนาจ ซึ่งแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กัน

...หญิงสาวหลับตาเพื่อสะกดความรวดเร็ว ในขณะที่เสียงของผู้ชายอีกคน
 หนึ่งแว่วเข้ามาในโสตสำนึก

"ผมหวังว่าท่านคงจะเซ็นให้ก่อนวันพุธนี้แน่ครับ ไม่ต้องห่วงเรื่องเปอร์เซ็นต์...
 ใต้ ท่านก็รู้ว่าผมแพร์มาตลอด "

ถึงตอนนี้หล่อนก็ยังไม่เข้าใจว่า เขาพูดเรื่องอะไรกัน

.....

แต่หญิงสาวยังคงนึกถึงเสียงแว่วจากห้องข้างๆ

" สำหรับวันนี้ผมไม่มีอะไรตอบแทนท่านมาก มีแต่ของสดๆ ที่พรรคพวกเขา
 เตรียมไว้ อั้งฮวยเซี่ยวนะครับ บ่มไว้เกือบเดือนแล้ว รอให้ท่านว่าง รับรองไม่เคย
 ผ่านมือใคร..." (59 - 60)

ผู้อ่านจะเข้าใจได้ว่า "อั้งฮวย" คือชื่อที่วงการค้าประเวณี ใช้เรียกหญิงบริสุทธิ์ และ
 การที่รุ่งถูกทำร้ายปางตาย ก็เพราะถูกจับได้ว่า เธอไม่ใช่ จึงถูกข้อมให้มีเลือดออก เพื่อหลอกหลวง
 แยกที่มาใช้บริการ เรื่องจะจบลงที่การเล่าแบบมุ่มมอองภายนอกกว่า

...หญิงสาวก็ยังคงเงิบกริบ ดวงตาทั้งสองข้างหรือลงเรื่อยๆ ยังไม่ทันที่มันจะ
 ปิดสนิท ทั้งร่างก็ลอยขึ้นด้วยแรงเหวี่ยง หน้าแถบหนึ่งของหล่อนพาดโครมกับตู้
 มุมห้อง แล้วครูดลงมาอยู่ตรงนั้น หญิงสาวนอนคว่ำฟุบอยู่กับพื้น ขณะที่
 เลือดดำชั้นออกมาจากชุดสีฟอง มันแผ่เป็นวงเล็กๆ บริเวณใต้ก้นย้อย

ชายหนุ่มรีบเปิดประตูห้องเรียกคนข้างนอก

" มาดูๆ อั้งฮวยแท้ไม่ใช่ย้อมแมวขาย มาดูเร็ว มีเลือดซัดเลย "

เขาไม่ทันเห็นว่วงเลือดนั้นแผ่ว่างออกเรื่อยๆ ในที่สุดมันก็เริ่มไหลนอง (62)

มุมมองนี้ ทำให้ผู้อ่านเห็นความดิบเถื่อน ที่กระทำต่อรุ่งมาตั้งแต่ต้นนั้น เป็นเพียง เพราะต้องการให้มีเลือดออก เพื่อให้การหลอกลวงบรรลุผลให้ได้ ความใส่ใจต่อผลประโยชน์มากกว่าสวัสดิภาพของสินค้าที่เป็นคนนั้น ฟ้องความเลวร้ายของการยึดผลประโยชน์ทางวัตถุที่ทำลายคุณค่าของมนุษย์ อย่างน่าเศร้าใจยิ่งนัก

การเลือกแสดงมุมมองภายในของรุ่งเพียงผู้เดียว อีกทั้งตอนจบที่บรรยายด้วยมุมมองภายนอกว่า "ชายหนุ่มรีบเปิดประตูห้องเรียกคนข้างนอก ' มาดูๆ อั้งฮวยแท้ไม่ใช่ยอมแมวขาย มาดูเร็ว มีเลือดออกชัดเลย ' เขาไม่ทันเห็นว่วงเลือดนั้นแผ่ว่างออกเรื่อยๆ ในที่สุดมันก็เริ่มไหลนอง " (62) ผู้อ่านจึงสามารถตีความได้หลายแง่มุม ต่างจากที่ได้วิเคราะห์ไว้แล้วข้างต้น กล่าวคือแมงดาอาจคิดว่า รุ่งคือหญิงบริสุทธิ์ที่เยื่อพรหมจรรย์นั้น ฉีกขาดไปเองจากการทำงานหนัก จึงต้องการให้เธอปัสสาวะออกมาเพื่อให้เห็นเลือดที่ซึมอยู่ภายใน แต่รุ่งไม่ยอมทำตาม เพราะถ้าถูกจับได้แล้ว เงินที่ทางบ้านได้ ในอัตราหญิงพรหมจรรย์ ต้องถูกเรียกคืน ดังที่แมงดาพูดในตอนต้นเรื่องว่า "...ห้าพันจะเหลือแค่สองร้อยเท่านั้น " (59) น่าสนใจที่การใช้มุมมองภายนอก ในตอนจบนั้น อาจวิเคราะห์ได้ว่า เธออาจจะตั้งครมภ์และแท้ง เลือด จึง "ดำขุ่น" และออกมามากผิดปกติ

การเล่าเรื่องแบบผู้รู้ ที่แสดงมุมมองภายใน ของบัญชาตัวเอกใน "ความหวังของบัญชา" ทำให้ผู้อ่านเห็นความสำนึกผิดของบัญชา ขณะที่บัญชาเพิ่งมารับตำแหน่งรองผู้ว่าราชการ ผู้เล่าบรรยายว่า "บัญชาที่มีอายุราชการเหลือถึง 5 ปีเต็ม อย่างน้อยที่สุด เขาควรจะได้เป็นข้าหลวงก่อนเกษียณ และไม่นานบ้างที่อาจจะถึงขั้นปลัดกระทรวง หรืออะไรสักอย่างที่มีมันสูง ๆ ในส่วนกลาง " (105) แต่แล้ว " เขากลับอยู่ในตำแหน่งเดิม ถึง 5 ปีเต็ม และเกษียณอายุที่จังหวัดนี้เอง " (96) ผู้เล่าบรรยายความรู้สึกของเขาในช่วงเกษียณว่า

ถ้าเป็นในสมัยก่อน บัญชาก็คงผิดหวังจริงๆ อย่างเขาว่า แต่ในวันที่มาทำงานเป็นครั้งสุดท้ายนั้น เขารู้สึกเฉยชาสิ้นดี ลึกลับแล้วแอบดีใจด้วยซ้ำที่ครบเกษียณเสียที ต่อไปนี้คงไม่ต้องไปงานเลี้ยง ต่อไปนี้จะได้ไม่ต้องไปนั่งกระอักกระอ่วนอยู่กับอาหารนานาชาติที่เขาบริโภคไม่ได้ และที่สำคัญคือไม่ต้องทนฟังถ้อยคำแสดงหูของพวกปากปูกปากปลาทั้งหลาย โรคของเขาน่าจะทุเลาขึ้นเมื่อพ้นบรรยากาศเหล่านี้ไปได้ (100)

ผู้แต่งใช้องค์ประกอบนี้ แสดงความโล่งใจ ที่หลุดพ้นจากความทุกข์ ที่ต้องเข้าสู่สังคม ทั้งๆที่บริโภคอาหารเนื้อไม่ได้ ความทุกข์นี้โยงกับเหตุการณ์วันหนึ่งเมื่อห้าปีก่อนเกษียณที่ ภรรยาของเพื่อนร่วมสถาบัน ซึ่งบัญชาเคยหักหลัง และอาศัยศพประทังชีวิตขณะหลงป่ามาขอ ความช่วยเหลือ บัญชาจึงหวนไปนึกถึงพฤติกรรมอันน่าขยะแขยงของตนที่กินศพเพื่อน และ อาเจียนทุกครั้ง ที่บริโภคเนื้อสัตว์ แม้เขาจะสำนึกผิด และต้องการไถ่ถอนความผิด โดยเล่าเรื่อง รวบรวมมาให้ใครสักคนหนึ่งฟัง แต่ผู้อ่านก็เห็นว่าเขารอคอยมาถึง 3 ปีแล้ว ก็ยังไม่บรรลุผล และ คงไม่เป็นผลสำเร็จ เพราะผู้คนในสังคม ไม่มีใครที่ใส่ใจปัญหาอย่างแท้จริง

ใน "ความเคยชิน" ผู้เล่าเรื่องแบบผู้รู้ แสดงมุมมองภายในของชายหนุ่มตัวเอกในตอน ต้นเรื่อง ที่รู้สึกกังวลใจ ในช่วงต้นเรื่อง

มันเป็นขุยขาวเหมือนอะไรสักอย่างที่ขึ้นรา และนั่นทำให้เขาทนดูไม่ได้
 โยขยุยของมันเหมือนเกลียวเอ็นของสัตว์เคี้ยวเอื้องบางชนิด ช่างน่ารังเกียจจน
 คลื่นเหียน เมื่อนึกได้ว่าวัตถุคล้ายกันนี้ล่องลอยอยู่ในซามอาหารบางมื้อ มีอยู่
 บ่อยครั้งที่เขาอยากจะผ่านมันทิ้งให้สิ้นซาก แต่คิดได้ว่ามันเป็นส่วนหนึ่งของ
 ร่างกาย ความเสียวเสยงก็เข้ามาแทนที่ ปาดหูดูให้ถึงรากนั้นต้องคว้านลึกเข้าไป
 ในเนื้อ

เขายังใจไม่ถึง (64)

นี่คือความขัดแย้งภายในของตัวละคร ที่เห็นหูดเป็นสิ่งอัปมงคลน่าสะอิดสะเอียน แต่ เขาก็ไม่กล้ากำจัดมันอย่างถอนรากถอนโคน เมื่อเขาต้องจำทนลุยน้ำเน่าที่ดำคล้ำ ทำให้หูดที่เขา ปาดเพียงชั้นนอกนั้น มีสีน้ำตาลไหม้เหมือนปุ่มมะค่าที่ขีดแล้ว จึงเห็นว่าหูดกลายเป็นสิ่งสวยงาม มุมมองที่เปลี่ยนไปในตอนท้ายเรื่อง จึงแสดงแก่นเรื่อง คือ ความขลาดกลัว ที่ทำให้มนุษย์ต้องทน อยู่กับความอัปมงคลจนคุ้นชินกับมัน และอาจเห็นเป็นสิ่งถูกต้องดีงามในที่สุด

การใช้ผู้เล่าแบบผู้รู้ ที่เน้นมุมมองภายในของตัวละคร ที่ปรากฏใน "สิ้นเสียงซิ่ง" เล่าเรื่อง ผ่านสายตา และความรู้สึกของชายหนุ่มตงงาน ตัวเอกในเรื่อง ผู้อ่านจะเข้าใจความสำคัญของ เงิน ที่เขาบริจาคให้ขอทาน ในการเล่าอากัปกริยาและความคิดของเขาที่ว่า

มือของเขากำอยู่ในกระเป๋านานพอสมควรจนมันเหนียวซา และเกือบจะคิด
 อะไรได้แทนสมอง เขาอยากตอบแทนคนร้ายซึ่งด้วยอะไรที่พอเหลืออยู่บ้าง แต่

น้ำมันหมายถึง เศษหนึ่งส่วนสี่ของอาหารที่เราตั้งอัตราให้ตัวเอง... ซาลาเปา

หนึ่งลูก และนี่คือสาเหตุที่มือของเขาต้องซุกอยู่ในกระเป๋ากางเกงนานเกินกว่าเหตุ
(44)

น่าสังเกตว่า สมญานามเรียกตัวละครอย่างกระชับ ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจตัวละครได้ชัดเจน ผู้เล่าใช้สมญานามแทนตัวเองว่า "คนตงงาน" และเรียกคนรักที่บอกเลิกกับตัวเองเพราะความจนว่า "สาวชายช่าหริ่ม" นอกจากนี้ การใช้คำเรียกตัวละคร ยังทำให้ผู้อ่านเห็นภาพของตัวละครชัดเจนขึ้น เช่น การใช้คำแทนผู้คนที่เดินผ่านไปมาว่า "อาภรณ์หลากสี" และ "รองเท้าหลายยี่ห้อ" และยังใช้คำว่า "วีรบุรุษจำนวนหนึ่ง" สื่อความเสี่ยงประชดประชัน คนที่รุ่มประณามตัวเองว่า ขโมยเงินขอทาน

การเล่าเรื่องแบบผู้รู้ ที่แสดงมุมมองภายในของตัวเอกใน "เมืองหลวง" นอกจากทำให้ผู้อ่านเห็นว่า ผู้มีรายได้น้อยถูกกดดันด้วยปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมแล้ว ยังแสดงให้เห็นความบกพร่องทางจริยธรรมของสื่อมวลชน ดังที่ผู้เล่าบรรยายการอ่านหนังสือพิมพ์ ในตอนต้นเรื่องว่า

" ยี่สิบละเหยียบกันดับ " ตัวหนังสือขนาดห้าเซนติเมตรประกอบขึ้นเป็น
ข้อความเช่นนั้น

เขาชำเลื่องดูรูปข้างล่างเห็นซากคนกองถมกันอยู่จำนวนหนึ่ง บรรทัดต่อมา
ของพาดหัวระบุว่าเหตุเกิดในระหว่างการแจกทานของศาลเจ้า เขาชำเลื่องกลับไป
ไปที่รูปอีกครั้งหนึ่ง แล้วเริ่มใช้นิ้วก้อยนับชาติไฉล้อยู่เรียงราย

" แปดเท่านั้น ไหนว่ายี่สิบ " เขาเพิ่มพำอยู่คนเดียว

...

" ชนเหล็กหญิงบ้า " หัวข้อข่าวตัวดำจั่วไว้ เขาสะบัดจากซ้ายไปขวาลงมาอีก
แถวหนึ่ง " ตำรวจงงไม่รู้ลูกเมียใคร " ข้อความถัดมาอธิบาย

" ห่า แล้วรู้ได้ไงว่าบ้า " เขากระซิบกับตัวเองอย่างหงุดหงิด (80)

เห็นได้ว่า ผู้เล่าแฝงนัยวิจารณ์ การนำเสนอข่าว ที่แต่งเติมให้เกินจริง ซึ่งพ้องกับที่
เสกสรรค์ได้กล่าวไว้ ในบทความ " สื่อขับเคื้ออะไรในโลกยุคใหม่ !!! " ถึงบทบาทหน้าที่ของ
สื่อมวลชนในสังคมไทยว่า

" ผมว่าการนำเสนอของบ้านเรา ยังมุ่งเรื่องความระทึกเร้าใจมากเกินไป แต่ความลึกซึ้งของข่าว ยังไม่มีการจับประเด็นที่เป็นแก่นแท้มากนัก ไม่เน้นประเด็นความรู้ความคิดที่แท้จริง กลายเป็นว่าหนังสือพิมพ์คิดโดยปฏิเสธความจริง และไม่สนใจที่จะเสนอเรื่องจริง เอาแค่ทำอะไรให้มันฮือฮาเท่านั้น แต่งานของสื่อมีความสำคัญมาก สังคมจะอยู่ต่อไปได้หรือไม่อยู่ที่สื่อนี้แหละ " (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2544 : 12)

จึงนำวิถีกออย่างยั้งที่สังคมจะเป็นอย่างไร ถ้าสื่อมวลชนซึ่งมีบทบาทชี้นำสังคม มุ่งขายข่าวมากกว่าเสนอข้อเท็จจริง

ใน "ดอกไม้" มีการแบ่งเรื่องออกเป็น 4 ตอน การตัดฉากดังกล่าว ทำให้การเดินทางเรื่องราวรวดเร็วกระชับขึ้น ตอนที่หนึ่งถึงสาม ผู้เล่าเรื่องใช้มุมมองภายนอกที่เสมือนผู้สังเกตการณ์ เล่าแต่ภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวละคร เพื่อทำให้ผู้อ่านสนใจติดตามเนื้อเรื่อง ดังตอนแรก ซึ่งเป็นฉากที่ชายชรา ตัวเอกในเรื่องพบว่า ไม้ดอกดอก ผู้เล่าบรรยายเพียง

...แกคู้ยเขี่ยพื้นดินอย่างพิริยพิจารณาแล้วหยิบวัตถุขนาดข้าวเปลือกเม็ดลีบขึ้นมาเดาะขึ้นเดาะลงบนฝ่ามือ ใบหน้าคล้ายนงเงขึ้นเพ่งยอดไม้ ซึ่งเขียวใสอยู่เหนือศีรษะ จากนั้นก็มลงมองสิ่งที่อยู่บนฝ่ามืออีก ดวงตาสีเมฆฝนฉายแววกังวลออกมาอย่างโจ่งแจ้ง

"ปีนี้ ไม้ดอกดอก..." คนเฒ่าพิมพ์้าก่อนจะหยิบลูกปืนลูกขึ้นยื่น (26)

และตอนที่สอง ซึ่งเป็นฉากในบ้านของชายชรา ขณะที่ลูกชายกับลูกสาว คอยกันหลังอาหารเรื่องถูกโกงเงิน ที่นำไปติดสินบนในการสอบเข้าเป็นภารโรง ผู้เล่าบรรยายพฤติกรรมของชายชราต่อจากคำพูดอย่างกระชับว่า "ปีนี้ไม้ดอกดอกเสียด้วย..." ชายชราพิมพ์้าแล้วหยุดอยู่แค่นั้น " (28) เห็นได้ว่าผู้อ่านจะเกิดความกระหายใคร่รู้ว่า ทำไมตัวเอกจึงวิตกกังวลเรื่องไม้ดอกดอก ตอนที่ 4 ซึ่งเป็นตอนจบ ผู้เล่าเรื่องใช้มุมมองภายในของชายชรา เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจความอัปยศพร้อมๆ กับชื่นชมในความยืนหยัดต่อสู้กับปัญหาของตัวละคร นอกจากนี้ ผู้เล่ายังใช้มุมมองภายนอก บรรยายฉากการต่อสู้ของชายชราและสุนัข กับกองทัพหนู

ชายชราเตะเท้าขึ้นสูงจนหนุตัวนั้นกระเด็นออกไปไกล แต่พอแกสาวเท้าต่อไป อีกสองตัวก็ไต่ขึ้นตาม่องและหน้าแข้ง แกจับมันขว้างออกไปก่อนที่เสียงเล็กๆ จะฝังลงในเนื้อ จากนั้นก็คว่ำลูกของกระบอกคร่ำขึ้นมาอย่างรวดเร็ว ไฟฉายที่ตกกลิ้งอยู่กับพื้น สาดแสงขึ้นไปทางเนินไฟเป็นลำยาว คนเฒ่ากระโดดไปมา เหมือนเสียดสี มือทั้งสองจับกระบอกปืนกระทุ้งขึ้นกระทุ้งลงไปรอบทิศทาง เสียงหมาเห่าสลับกับเสียงพานท้ายปืนกระแทกดิน ทำให้ทั้งอาณาบริเวณ ดูเหมือนสมรภูมิต้าอะไรสักอย่าง ขณะเดียวกันเสียงแหลมระงมคล้ายกับเสียง หญ้าลั่นก็แผ่กว้างออกเรื่อยๆ

ไม่นานนักเสียงปืนก็ดังกึกก้องขึ้นนัดหนึ่ง เสียงพานท้ายปืนกระแทกดินหยุดลงอย่างฉับพลัน เสียงเห่าดุต้นก็กลายเป็นเสียงครวญครางดูจวนขอชีวิตในเวลาใกล้เคียงกัน คนเฒ่านอนเหยียดขนานไปกับคันทา หน้าอกและท้องกระตุกขึ้นลงไม่เป็นจังหวะ ขณะที่หนูนับร้อยไต่ตามร่างกายของแกไปอย่างไม่สนใจ มั่นตรูขึ้นไปบนคันทา แล้วตัดลงสู่ทุ่งข้าวในความมืด (33)

อาจวิเคราะห์ได้ว่า ชายชราน่าจะฆ่าตัวตาย เพราะประจักษ์ว่า ไม่สามารถต้านทาน กองทัพหนูได้ และตัดสินใจยุติความทุกข์ทรมานของตนลงกับความหวังครั้งสุดท้าย

ใน "บ้านเกิด" ผู้เล่าเรื่องแบบผู้รู้เน้นมุมมองภายนอก ซึ่งเล่าแต่อกาภิรียาและเน้น บทสนทนาเพื่อให้ผู้อ่านเห็นถึงความยุติธรรม ที่ตัวเอกถูกตำรวจทางหลวงยึดยึดข้อหาค้า เฮโรอีน ความฉงนในความร้ายวชของเพื่อนเก่า และความพยายามดำรงชีวิตท่ามกลางความ ขัดสน ซึ่งสัมพันธ์กับแก่นเรื่อง คือความยากจนและความไม่เป็นธรรมทางสังคม

3. องค์ประกอบทางภาษา

ในเล่ม *ดอกไฟ* ผู้แต่งใช้องค์ประกอบทางภาษาสร้างสัมฤทธิผลในการสื่อ ความหมายดังนี้

3.1 บทสนทนา

ผู้แต่งยังคงใช้บทสนทนาเป็นองค์ประกอบที่ช่วยสื่อความหมายแทนการบรรยายของ

ผู้แต่ง เช่น บทสนทนาระหว่างชายชรากับลูกสาวใน "ดอกไม้" ทำให้ผู้อ่านเห็นว่าแม้สิ้นหวังที่จะปกป้องข้าวจากกองทัพหนูได้ ชายชรายังไม่อาจปลดปล่อยความผูกพันของตน แต่ก็เก็บซ่อนไว้ไม่เผยให้ใครรู้ ดังบทสนทนาในตอนี่ 4 ที่ว่า

"พ่อไปทำไมทุกเย็น ฉันไม่เข้าใจเลย" ผู้เป็นลูกเดินออกมาจับแขนคนเฒ่าไว้
"ออกไปสามคืนติดๆ กันแล้ว ไม่เห็นได้อะไรกลับมา... อย่าไปเลย เดียวนี้เราก็เหลือกันแค่สองคน"

"หนูนี้พ่อนอนไม่ค่อยหลับ" ชายชราหันมามองลูกสาว แก่เฟ่งดูเธอเหมือนจะค้นหาอะไรสักอย่างที่ความมืดอำพรางไว้ "ไปที่นาเพื่อหุบป่ามันจะลงมาให้อะไรบ้าง..."

คนเฒ่าพูดแล้วก็ขยับจะออกเดินอีก

"พ่อไปอีกคืนเดียวเท่านั้นนะ" ผู้เป็นลูกยังไม่เลิกอ้อนวอนแต่เมื่อที่จับแขนพ่อไว้ปล่อยลงแล้ว ชายชราพยักหน้าแล้วโอบไหล่หญิงรุ่นไว้ครู่หนึ่ง ในที่สุดแกก็ก้าวตุ่มๆ ออกไป

"เดียวพ่อ"

"อะไรอีกล่ะ พ่อให้สัญญาแล้วนี่"

"ไม่ใช่ๆ ไปเฝ้าหุบป่าทำไมไม่เอาปืนไปด้วย..." (31)

ในบทสนทนาที่ คำพูดของลูกสาวที่ว่า "เดี๋ยวนี้เราก็เหลือกันแค่สองคน" เป็นกุญแจไขแก่ผู้อ่านว่าลูกชายคนเดียวของแกทิ้งบ้านไป โดยผู้อ่านจะเชื่อมโยงความหมายนี้กับเหตุการณ์ในตอนี่ 3 ที่ชาย 2 คน ซึ่งไม่ระบุนามต่อสู้อันในร้านกาแฟ แล้วผู้ระรานถูกแทงตาย นอกจากนี้ คำพูดของลูกสาวก็ยิ่งเน้นความจำเป็นที่ชายชราต้องปกป้องผลผลิตไว้ บทสนทนาที่เผยว่าชายชราปกป้องลูกสาวเรื่องดอกไม้และกองทัพหนู ก็คือ คำทักท้วงว่าแกไม่เอาปืนไปด้วย ทั้งๆ ที่อ้างว่าจะเอาไปเฝ้าหุบป่า ภายหลังผู้อ่านจะเห็นว่า ปืนมีความสำคัญในเรื่อง ที่กลายเป็นเครื่องปลิดชีพชายชรา ในเมื่อได้ต่อสู้จนถึงที่สุดแล้ว

น่าสังเกตว่า บางเรื่องเดินเรื่องด้วยการบรรยายของผู้เล่าแบบผู้รู้ มีบทสนทนาน้อยมาก เช่น ใน "เหตุเกิดเมื่อเที่ยงวัน" บทพูดเดียวกับตัวเองของพนักงานขับรถประจำทาง ทำให้ผู้อ่านเข้าใจว่ามูลเหตุเฉพาะหน้าของการขับรถอย่างบ้าคลั่ง คือ การถูกคนรักทอดทิ้ง ดังคำพูดเดี่ยวในใจที่แทรกอยู่ในคำบรรยายว่า "มันไม่รักดี..." "ถ้าหาเจอและนำดู" ... "เราไม่ตีตรงไหน"

และ "ไม่ใช่ เราไม่ได้ทำผิดเลย" (48 - 49) คำพูดเหล่านี้ เข้ากับบรรยากาศที่ขาดการติดต่อสื่อสารระหว่างมนุษย์ มีแต่เสียงอื้ออึงของการจราจรและการขับรถยนต์อย่างบ้าคลั่ง แต่ละคนหมกมุ่นกับเรื่องของตัวเอง จนลืมคิดถึงคนอื่น ตัวเอกเรื่องนี้เป็นตัวแทนที่เด่นที่สุด ความทุกข์ของเขาจึงไม่พอที่จะทำให้ผู้อ่านเห็นใจ

บทสนทนาระหว่างชายหนุ่มนักเขียนอิสระกับหญิงพิการบรรณารักษ์ในห้องสมุดแห่งหนึ่ง ที่เกี่ยวกับเรื่องกระถางต้นโกสนหายไป ใน "บุคคลภายนอก" เป็นบทสนทนาสั้นๆ ที่แทรกในเรื่องที่มีเนื้อที่ส่วนใหญ่เป็นคำบรรยาย แต่คำพูดสั้นๆ ในเรื่อง ก็ชัดพอที่จะแสดงให้เห็นถึงแก่นเรื่องที่แสดงความงดงามของมิตรภาพและความใส่ใจต่อเพื่อนมนุษย์ ดังที่ผู้เล่าบรรยายว่า

"หนุ่มนี้ประหลาดน้อย เขาเลยย้ายไปไว้ห้องประชุม" เธอตอบคำถามของข้าพเจ้าด้วยน้ำเสียงขี้มขริ่ม แต่แล้วเหมือนนึกอะไรขึ้นได้ หญิงหลังเคาน์เตอร์เผยยิ้มออกมาอย่างดีใจ

"คุณ...คุณรู้ด้วยหรือ" (93 - 94)

บทสนทนาของลัดดา กับลูกสาววัยแปดขวบใน "เพียงความรู้สึก" ทำให้ผู้อ่านเข้าใจความอึดอัดที่ลัดดาต้องทำร้ายจิตใจลูกโดยนำกระรอกที่ลูกรักและผูกพันไปปล่อย แต่ไม่สามารถอธิบายให้ลูกเข้าใจได้ ขณะเดียวกันผู้อ่านก็จะเห็นว่าเธอรักลูก จึงพยายามหาทางหว่านล้อมไม่ให้ลูกรู้สึกไม่ดี แต่ก็ไม่สำเร็จ ดังบทประพันธ์ที่ว่า

"สาส์" หล่อนเรียกชื่อลูกด้วยน้ำเสียงปรานีเต็มที "หนูเคยคิดไหมว่าการเอากะรอกมาขังไว้แบบนี้เนะ เป็นเรื่องบาปกรรม"

"อ้าว แล้วแม่ซื้อจ๋อนมาให้หนูทำไม"

ลัดดานิ่งอึ้ง เด็กน้อยพูดถูก หล่อนเป็นคนซื้อกระรอกตัวนี้มาให้ลูกเมื่อวันเกิดปีที่แล้ว

"เปล่า แม่เพียงแต่ถามลูกว่ารู้สึกอย่างไร"

.....

"แม่ถามแปลกๆ หนูไม่เข้าใจ"

.....

"แม่คิดว่าจ๋อนจะไปปล่อยวันสองวันแหละ"

"ไม่ได้นะ ไม่ได้ แม่ให้หนูแล้วนี่"...

"ถ้าปล่อยเพื่อความสบายใจของแม่ ลูกจะยอมไหม"

"แม่จะสบายใจได้อย่างไรถ้าจ๋อนไปอยู่ที่อื่น ทุกวันนี้หนูก็เลี้ยงเองหนูไม่เข้าใจเลย"...

ลัดดาเองก็รู้สึกสิ้นสะท้าน

"แม่บอกให้ก็ได้...คือว่า พ่อของลูกเขาจะกลับมาไม่วันนี้ก็พรุ่งนี้"

"แล้วมันเกี่ยวอะไรกับจ๋อนของหนูด้วย"

"แม่บนเจ้าที่เจ้าทางไว้ว่า ถ้าวันไหนพ่อของลูกออกจากคุก แม่จะปล่อยจ๋อนไป"

.....

"ไม่จริงๆ พ่อเขาทิ้งเราไปนานแล้ว แม่เคยบอกหนูอย่างนี้ไม่เคยพูดสักคำว่า พ่ออยู่ในคุก"

.....

"เป็นความจริงจ้ะ ที่แม่ไม่บอกก็เพราะเห็นลูกยังเด็ก"

"แต่คนติดคุกก็เป็นคนไม่ดี หนูรู้ ครูเขาสอน... ถึงอย่างไรจ๋อนก็ดีกว่า เขาเป็นเพื่อนที่ดีที่สุด"

"เอาละๆ แล้วเราค่อยคุยกันใหม่ก็ได้"... (74 - 76)

คำขู่ตะคอกของแมงดาต่อรุ่งหญิงโสเภณี กับ คำพูดของชายที่กอบโกยประโยชน์บนความเจ็บปวดของผู้หญิง ใน "อั้งฮวย" ทำให้ผู้อ่านเข้าใจความตกต่ำทางศีลธรรม ที่ไม่มีใครสะดุ้งสะเทือน

"อีดอก มึงเยี่ยวเดี๋ยวนี้นะ"

...

"ผมหวังว่าท่านคงเซ็นให้ก่อนวันพุธนี้นะครับ ไม่ต้องห่วงเรื่องเปอร์เซ็นต์... โธ่ ท่านก็รู้ว่าผมแฟร์มาตลอด"

...

"สำหรับวันนี้ผมไม่มีอะไรตอบแทนท่านมาก มีแต่ของสดๆที่พรรคพวกเขาเตรียมไว้ อั้งฮวยเซียวนะครับ บ่มไว้เกือบเดือนแล้วรอให้ท่านว่าง รับรองไม่เคย

ผ่านมือใคร..." (59 - 60)

...

"มาตุๆ อึ้งฮวยแท้ไม่ใช่ยอมแมวชาย มาตุเร็ว มีเลือดซัดเลย" (62)

บทสนทนาระหว่างชายหนุ่มตัวเอกกับพี่สาว ใน "บ้านเกิด" ทำให้ผู้อ่านเข้าใจ ความเลื่อมของสิ่งแวดล้อม โดยไม่ต้องบรรยายตรงๆว่าเพราะระบบทุนนิยมเน้นการเติบโตทาง เศรษฐกิจ โดยละเลยการกระจายรายได้และโอกาส คนจนจึงขาดหลักประกันและดำรงชีวิตตาม ยถากรรม นี่คือนิสัยหนึ่งของปัญหาเสพติดที่กำลังจะกลายเป็นสิ่งชินชากัน

"ทำไมเราถึงต้องย้ายมาอยู่เสียไกล" ชายหนุ่มเอ่ยปากถามคู่สนทนา

"ก็ถูกไล่ที่ ตอนเ็งอยู่ในตระวางชำไม่อยากบอก รู้ไปก็ไว้ไม่มีประโยชน์"

หญิงวัยสี่สิบเศษตอบด้วยน้ำเสียงราบเรียบ "เจ้าของต้องการปลูกตึกแถวจะเข้า อยู่สักห้องก็สู้แป๊ะเจี๊ยะไม่ไหว... เลยออกมาไกลตลาดหน่อย ค่าเช่าที่มันยังถูก"

.....

ผู้เป็นพี่สาวโบกไม้โบกมือ "เ็งไม่รู้อะไร บ้านเราเดี๋ยวนี้นะ ไม่เหมือนก่อนแล้ว คนติดฝงมันมีมากขึ้นเป็นร้อยเท่า คนขายก็เยอะ คนสูบก็มาก บางคนทั้งขาย ทั้งสูบ..."

.....

"คือว่าเดี๋ยวนี้อพวกติดฝงมันแห่กันมาบ้านเราเยอะ เพราะหาง่ายเหลือเกิน" คนเป็นพี่สาวเล่าต่อ "ทุกวันมีแต่คนแปลกหน้าเต็มไปหมดทั้งซื้อทั้งสูบ มองไปทาง ไหนก็เห็น...มีอยู่ครั้งหนึ่งมานอนตายอยู่ในคูน้าหลังตึกแถว ตึกที่เขาปลูกขึ้นมา แทนบ้านเดิมเรานั้นแหละ... ไม่รู้ว่ามันสูบหรือฉีด ซ้ำก็ไม่เข้าใจเรื่องพรรณนี้ แต่กว่าจะมีคนมาเจอ ปูเปรี๊ยะปูแสมก็ทะหน้าแห่งไปแถบหนึ่งแล้ว ขึ้นอืด เลยนะ คนเขานึกว่าหมาเน่า เพราะกลิ่นมันเหมือนกัน"

...

"...วันหนึ่งมีคนแปลกหน้ามาจากไหนไม่รู้ เข้าไปในร้านไอ้เม้งสั่งโอเลี้ยงเสร็จก็ หายแวบเข้าห้องน้ำ มันว่าปวดท้องทนนไม่ไหว"

"แล้วทำเงินตกไว้" ชายหนุ่มเดา

"เปล่าๆ มันตายคาส้วมเลยแหละ คงฉีดเข้าไปเต็มเหนี่ยว"

"กรรมของไอ้เม้ง"

"เออ ไม่รู้เป็นใครมาจากไหน เสือกมาตายในบ้าน บางคนเขาว่าเป็นพวก
ทำงานโรงแป้งที่ถูกปลดตอนบริษัทตั้งเครื่องบรรจุแป้งเข้ามา แต่ก็ไม่มีญาติโยม
มาแสดงตัว..." (86 - 89)

บทสนทนาระหว่างส้มลิ้มแม่ค้าข้าวเหนียวเหลืองตัวเอกใน "สี่แยก" กับลูกค้าวัยรุ่นที่
เข้ามาต่อรองราคาข้าวเหนียวในวันก่อนเกิดเหตุร้าย นอกจากจะแสดงลักษณะนิสัยและ
สถานการณ์ที่ตัวเอกต้องเผชิญปัญหาที่ผู้คนเอาใจเขามาเปรียบกันด้วยความอดทนแล้ว ยังนำทาง
ให้เห็นความไม่ปลอดภัยในทรัพย์สิน และเหตุการณ์ตอนท้ายที่เข้มขันมากของส้มลิ้มถูกดึงออกไป
เมื่อเธอถูกรถชนอีกด้วย ดังที่ผู้เล่าเรื่องบรรยายว่า

"ไม่ได้หรอกจ้ะ" ส้มลิ้มพยายามตอบอย่างใจเย็น "แม่ค้าได้ห่อละห้าตั้งค์
สิบตั้งค์เท่านั้น"

"แหม พูดเป็นนิยาย ได้แค่นั้นจะมีเข้มขันมากใส่เธอ..."

"ไอ้เหี้ย แล้วมันเรื่องอะไรของมึงวะ" ส้มลิ้มนึกในใจรีบชักชายเสื้อที่เปิดให้เห็น
เข็มขัดลงมาต่ำ "โถ แม่ค้ามีไว้จำหน่ายตอนปลายเดือนนะ" หลอนพยายามต่อไปเพื่อ
เห็นแก่ความโชคดีประจำวัน

"อ้าว หาบเริ่มมีต้นเดือนปลายเดือนด้วยเธอะ กินเงินเดือนใครล่ะ"...

.....

"ขายไม่ได้ค๊ะ ขาดทุน"... (54 - 55)

ใน "เมืองหลวง" ซึ่งมีบทสนทนาน้อยกว่าการบรรยาย สังเกตได้ว่า ผู้แต่งเลือกเน้น
คำพูดของคนในร้านกาแฟที่กล่าวกับชายหนุ่มตัวเอกทันทีที่เขาอ่านข่าวแล้วอาเจียน ดังที่ปรากฏ
ทั้งต้นเรื่องและท้ายเรื่อง เป็นข้อความเดียวกันว่า "ขออ่านต่อหน่อยครับ" (81,84) แสดงว่า
หนังสือพิมพ์เป็นสื่อที่เผยแพร่ และสร้างสมความรุนแรง ในชีวิตประจำวันอย่างซ้ำซาก
การนำเสนอข่าวที่เน้นความโหดเหี้ยมอย่างเป็นรูปธรรม โดยไม่เสริมสร้างความคิด ก็เท่ากับ
บิดเบือนและรังแต่จะสร้างความซาชิน กลายเป็นการเสพความรุนแรง คล้ายกับเป็นส่วนต่อเนื่อง
กับการกินอาหารเช้า นอกจากนี้อาจขบคิดได้อีกแง่หนึ่งว่าวิถีชีวิตในเมืองหลวงส่งผลให้คน
เฉยเมยต่อความทุกข์ของผู้อื่น จึงไม่มีการแสดงอาการห่วงใยต่อผู้อาเจียน เช่นเดียวกับ ไม่น่าจะมี
ความรู้สึกร่วมกับชะตากรรมของผู้ประสบเหตุร้ายในข่าว

"สิ้นเสียงซิ่ง" ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง ที่แสดงความในใจของตัวเอกเป็นหลัก แต่ก็เห็นได้ว่าผู้แต่งใช้ประโยชน์จากคำพูดของผู้คนที่รุ่มประณามชายหนุ่มตกงาน ด้วยกลวิธีแฝงนัยตรงข้ามกับความจริง (irony) เพื่อแสดงความตลึงตลึงกันในเรื่องเมืองหลวง ดังบทประพันธ์ที่ว่า " 'แหม หน้าตาดี ๆ ไม่น่าทำอย่างงี้' ชูตราตรีนางหนึ่งออกความเห็น 'มันยี่นมีพิรุณอยู่พักใหญ่แล้ว ผมจับตามาตลอด' ร่างท้วมอีกคนหนึ่งยืนยันบทบาทของตนเอง" (46) กลวิธีนี้เป็นการยั่วล้อความจริงอย่างเจ็บปวด โดยเฉพาะคำพูดของชายร่างท้วมที่ว่า "ผมจับตามาตลอด" นั่นก็ไม่จริง มิฉะนั้นเขาต้องเห็นว่าตัวเอกทำทานไปก่อน และเงินที่เขาหยิบคืนก็คือเงินของตัวเอง ผู้อ่านจะเห็นว่าในสังคมที่ "เจริญก้าวหน้า" ความมีน้ำใจและความปรารถนาดีต่อผู้อื่นอันเป็นคุณธรรมสำคัญ ที่ขาดคนเข้าใจและล่วงรู้ อาจแปรเป็นผลร้ายต่อผู้กระทำได้ การที่ไม่มีใครเฉลียวใจแม้แต่คนเดียวในสถานการณ์นั้น ย่อมบ่งชี้ว่าการตลึงตลึงคนเป็นสิ่งที่เลวร้ายอย่างไร

ใน "เลือดใหม่" ผู้แต่งใช้บทสนทนากระหว่างเสรีพนักงานใหม่กับเพื่อนร่วมงาน เพื่อต่อต้านค่านิยมที่ผู้หญิงมีค่าเพียงเครื่องมือตอบสนองผลประโยชน์ โดยที่หลักเกณฑ์ทางศีลธรรมที่เคยตระหนัก ก็ถูกมองข้ามไป หัวข้อสนทนากันอย่างใจแจ้ง แสดงถึงความตกต่ำของบุคคลและองค์กร ดังบทประพันธ์ที่ว่า

"ไอ้ย แต่ก่อนเนี่ยบริษัทเราไม่ยอมรับผู้หญิงที่แต่งงานแล้วมาทำหน้าที่ต้อนรับเป็นอันขาด" เพื่อนร่วมงานคนหนึ่งบอกกับเขาค่อยๆ จะปฐมนิเทศพนักงานใหม่
"ทำไม่ล่ะ" เสรีถามอย่างอ่อนหัด

"อ้าว ไม่รู้เรอะว่าลูกค้าเขาชอบมาจีบพนักงานเรา" คนอยู่เก่าพูดไปหัวเราะไป
"โอย ถ้าไม่มีสวยๆ ไว้รับหน้าละก็อู้ คู่แข่งไม่ได้ร็อก ยิ่งถ้ามีอะไรกับเด็กของเรา นะ กลายเป็นลูกค้าถาวรไปเลย"

"ถ้างั้น อยู่ๆ ไป แล้วเกิดต้องแต่งงานล่ะ"

"ก็ต้องให้ออกไปเลย"

"แหม แสดงว่าบริษัทเราก้าวหน้าขึ้นนะ ที่ยอมให้ผู้หญิงแต่งงานแล้วทำงานแผนกนี้" เสรีรู้สึกสบายใจขึ้นที่ได้ช่ของพูดถึงบริษัทในแง่ดี

"ช่วย ก้าวหน้าจริงๆ ที่อื่นเขายังไม่กล้าทำแบบเราเลย" เพื่อนร่วมแผนกหรือตาและก่อนที่เสรีจะเหยียดคำเห็นด้วยออกมาเขาก็พูดต่อไป "เรารู้ว่าคนสมัยนี้เขาไม่แคร์หรอกว่าใครมีผิวแล้วเลยเลิกกฎนั้นซะ ภาพพจน์ของบริษัทก็ดีขึ้นด้วย... ไม่กตขี้สตรี"

"อ้อ จั๊นรีครับ...ไช่ครับ คิดเก่งจังเลย"... (109 - 110)

บทสนทนาในนี้ สื่อความหมายว่าค่านิยมที่ไขว้เขว ทำลายความละเอียดซึ่งเป็นสิ่งผดุงคุณค่าและศักดิ์ศรีของมนุษย์ นอกจากนี้ผู้แต่งยังย้ำเนื้อหาดังกล่าวอีกในบทสนทนายาวระหว่างเสรีกับผู้จัดการในตอนท้ายเรื่อง ดังที่บรรยายว่า

"อ้าวเห็นงานมันเลิกดีก็เลยแวบเข้าไปในห้องกับ..." ท่านผู้จัดการทำเสียงกระซิบชื่อของพนักงานหญิงคนหนึ่งซึ่งเสรีรู้จัก "หนอย เมียเกิดรู้ทันไปเคาะประตูห้อง แต่เรื่องอะไรเราจะยอมให้เขาจับได้...เสียเหลี่ยมลูกผู้ชายหมด ไช้มัย"

"ครับ" เสรีตอบออกมาเบาๆ มือประสานกันอยู่ใต้เข็มขัดโดยไม่รู้ตัว

"เออ เจอลือก็ดีแล้ว มา เราเข้าไปพร้อมๆ กัน"...

"ถ้าคุณผู้หญิงถาม ลือเป็นพยานนะว่าเราออกมาคุยเรื่องงานกัน...หรือบอกว่ามาส่งใครสักคนจากกระทรวงก็ได้"

.....

"ครับ ได้ครับ" เขาพึมพำออกมาเบาๆ (117 - 118)

คำพูดของผู้จัดการที่ว่า "เรื่องอะไรเราจะยอมให้เขาจับได้...เสียเหลี่ยมลูกผู้ชายหมด" แสดงว่าค่านิยมดั้งเดิมที่ผู้ชายต้องกล้าเผชิญหน้ากับความจริงและความรับผิดชอบ กลายเป็นการหลบเกลื่อนและตกแต่งความจริงเพื่อรักษาหน้า การที่เสรียอมทำตามทั้งๆ ที่รู้ย่อมบอกความเป็น "เลื้อดใหม่" ที่ชั่วร้ายของเขาได้อย่างชัดเจนยิ่งกว่าคำบรรยายใดๆ

กล่าวโดยสรุป บทสนทนาใน *ดอกไม้* เป็นองค์ประกอบที่กระตุ้นการตีความของผู้รับ โดยผู้แต่งสามารถใช้ได้อย่างลงตัวและเป็นปัจจัยของความเป็นเอกภาพและความเข้มข้นของเรื่อง

3.2 สำนวนภาษา

ตามหลักทั่วไปเรื่องสั้นมักต้องประหยัดคำ คือใช้คำเพื่อสร้างพลังการสื่อความหมายที่เข้มกระชับ ในเรื่องสั้นชุด *ดอกไม้* เราพบว่าเสกสรรค์เลือกบรรยายด้วยถ้อยคำที่วิเคราะห์ได้ว่ามีจุดประสงค์ เพื่อแสดงบรรยากาศสอดคล้องกับความขัดแย้งของตัวเอกและผลที่ตัวเอกได้รับ โดยหลายครั้งใช้ข้อความที่ไขปริศนาและทิ้งปริศนาให้คิดด้วย ดังที่ผู้เล่าไขความหมายของดอกไม้เมื่อตัวเอกใน "ดอกไม้" ต่อกู้กับกองทัพหนุและเลือกจบชีวิตว่า

เสียงหมาเห่าสลับกับเสียงพานท้ายปีนกระทกดินทำให้ทั้งอาณาบริเวณดูเหมือนสมรภูมิบ้าอะไรสักอย่าง ขณะเดียวกันเสียงแหลมระงมคล้ายกับเสียงหญ้าฉีกก็แผ่กว้างออกเรื่อย ๆ

ไม่นานนักเสียงปืนก็ดังกึกก้องขึ้นนัดหนึ่ง เสียงพานท้ายปีนกระทกดินหยุดลงอย่างฉับพลัน เสียงเห่าดุตันก็กลายเป็นเสียงครวญครางดูจวนขอชีวิตในเวลาใกล้เคียงกัน คนเผ่านอนเหยียดขนานไปกับคันทนา หน้าอกและท้องกระตุกขึ้นลงไม่เป็นจังหวะ ขณะที่หนูนับร้อยได้ข้ามร่างกายของแกไปอย่างไม่สนใจ มันตรูขึ้นไปบนคันทนาแล้วตัดลงสู่ทุ่งข้าวในความมืด

ปีไหนไผ่ออกดอก หนูปาจะมา...ชายชรานึกถึงคำสอนที่ฝากกันมาแต่ปางบรรพ์...มากินดอกไผ่แล้วเลยไปกินข้าวที่อยู่ใกล้

ไผ่ทิ้งดอกแล้วไผ่ก็ตายหมด... แกคิดต่อไปขณะที่เริ่มเห็นเดือนเสี้ยวแตกเป็นดาวเล็กๆหลายดวง

กว่าต้นใหม่จะเกิดก็ต้องรอฝนหน้า...คนเผ่าบอกตัวเองก่อนที่ดาวเล็กๆของแกจะวาบหายไปในสีดำสนิท

หมาขนเกรียนวิ่งโซซัดโซเซมาที่ผู้เป็นนาย มันดมหน้าแกสองสามครั้งแล้วยืนนิ่ง ชายชราใช้มือคลำหาเพื่อนเดินทาง ริมฝีปากขมขมบิบล้ำลายจะบอกให้มันออกไปจากที่นั่น สักครู่ดวงตาของแกก็ค่อยๆหรี่ลงอีก กระทั่งปิดสนิท ไฟฉายที่กิ้งอยู่กับพื้นยังคงสาดแสงไปทางเนินไผ่ (33 - 34) (เน้นโดยผู้วิจัย)

จุดเด่นของคำบรรยายนี้ อยู่ที่เสียงและความเคลื่อนไหว หลังจากที่ชายชราถูกหนูกัดเข้าที่หน้าแข้ง เราได้ยินเสียงหมาเห่า เสียงพานท้ายปีนกระทกดินเพื่อสกัดกั้นฝูงหนูที่จู่โจมเข้ามา นี่คือเหตุผลที่กล่าวได้ว่าอาณาบริเวณนั้นดูเหมือน “สมรภูมิบ้า” คำบรรยายความเคลื่อนไหวของร่างกายที่ “นอนเหยียดขนานไปกับคันทนา” ว่า “หน้าอกและท้องกระตุกขึ้นลงไม่เป็นจังหวะ ขณะที่หนูนับร้อยได้ข้ามร่างกายของแกไปอย่างไม่สนใจ” หลังจากกล่าวถึงเสียงปืน “ดังกึกก้อง” เพียงหนึ่งนัดและเสียงเห่า “ดุตัน” ของสุนัขที่กลายเป็น “เสียงครวญครางดูจวนขอชีวิต” สร้างอารมณ์ร่วมให้เข้าถึงชะตากรรมของตัวละคร น่าสังเกตว่า ในขณะที่ชายชรายังไม่สิ้นสติสัมปชัญญะ สำนึกสุดท้ายของแกเกี่ยวกับความตายของต้นไผ่หลังออกดอก สัมพันธ์กับการยอมรับอย่างสงบว่า ตนถึงวาระต้องอำลาโลกไปแล้ว

ต่อมา ผู้เล่าหันมาเน้นแสง ดังคำบรรยายภาพที่แก็เห็นเดือนเสี้ยวแตกเป็นดาวเล็กๆ หลายดวง เป็นสัญลักษณ์ที่สื่อถึงความหวังอันเป็นสิ่งสำคัญของชีวิต เมื่อดาวเล็กๆ หายไปใน สีดำนสนิท ก็เท่ากับว่าชีวิตได้จบสิ้นลงพร้อมกับความหวัง

ประโยคจบเรื่องนี้ เป็นอุบายบอกการเคลื่อนไหวของฝูงหนูจากเนินสูงที่กินดอกไม้แล้ว เลยไปกินข้าวในนาว่า “บนนั้นแผ่นสีด้ามหิมากำลังเคลื่อนตัวลงมาช้าๆ เหมือนการเดินทางของ คลื่นทมิฬก่อนจะถึงหมู่บ้านชาวประมง” (34) ความเปรียบดังกล่าวแสดงความน่าสะพรึงกลัวของ การทำลายล้างซึ่งเป็นปฏิปักษ์ของความสงบสุข เช่นเดียวกับคลื่นอันเลวร้าย ซึ่งสร้างความพินาศ แก่ชีวิตและทรัพย์สินของชาวประมงทั้งหมู่บ้าน อย่างไม่มีอะไรยับยั้งได้

ผู้แต่งบรรยายพฤติกรรมและประสบการณ์ของตัวเอกเรื่อง “เมืองหลวง” ขณะที่ดูภาพ ศพบนหน้าหนังสือพิมพ์ที่ลงข่าวคนแย่งกันรับแจกทานจนเหยียบกันตายว่า เขาชำเลืองดูภาพ “..ซากคนกองถมกันอยู่จำนวนหนึ่ง” แล้วลองนับซากคนที่โผล่ออกมาได้แปดคน ซึ่งต่างจากที่ หนังสือพิมพ์พาดหัวข่าวด้วยตัวหนังสือขนาดห้าเซ็นติเมตรว่า “ยี่สิบและเหยียบกันดับ” หนังสือ พิมพ์หน้าเดียวกันนั้น ยังมีภาพศพอีกภาพ “มันเป็นรูปหญิงสาวนอนหงายอยู่บนบาทวิถี ขาข้าง หนึ่งพาดอยู่กับขอบถังขยะ ส่วนหัวแขนลงมากองกับพื้นถนน ฝ่าถุงของเธอถลกลุ่ยขึ้นมาพันอยู่ รอบเอวเผยให้เห็นขาเปลือยและกางเกงในสีทึบ ทั้งเรือนร่างมีลายเส้นสีดำวาดไว้เป็นขอบนอก” (80) การตีพิมพ์ภาพดังกล่าว ชี้ให้เห็นการล่วงละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างไร้จรรยาบรรณของสื่อที่ มุ่งการขายเป็นจุดประสงค์สูงสุด ถึงจะไม่น่าดู แต่ก็เช่นเดียวกับคนทั่วไปที่ถูกเร้าให้เสพความ รุนแรง ชายหนุ่มตะแคงคอดูภาพจนเมื่อยเหน็บ ผู้แต่งให้รายละเอียดถ้อยคำพาดหัวข่าวว่า “ชนแหลหหญิงบ้า” และลงมาอีกแถวหนึ่ง “ตำรวจงงไม่รู้ลูกเมียใคร” แล้วบทบรรยายพูดเดี่ยวในใจ อย่างหูดหงิดของตัวเอกที่ว่า “ห้า แล้วรู้ได้ไงว่าบ้า” ผู้อ่านจึงยิ่งเห็นความขาดจรรยาบรรณของสื่อ ว่าเป็นส่วนหนึ่งของบริบทอันเลวร้ายของชีวิต

ในเหตุการณ์ที่ฐานะเศรษฐกิจ ปีบคั้นให้ตัวเอกต้องปรับกิจวัตรกลายเป็นตื่นสายใน วันหยุด เพื่อลดมื้ออาหาร ผู้เล่าบรรยายตอนต้นเรื่องว่า อาหารเช้าที่เขาบริโภคในตอนสาย คือ ปาท่องโก๋ที่เริ่ม “เหี่ยวและมีคราบมันเยิ้ม” พร้อมกับชีวิตที่แก้ปัญหาอาการเจ็บกรามด้วยกริยาวลีว่า “หวังเอาดีอ้อ” ให้มันหายเอง

ผู้เล่าย้ำลพิษทางเสียงที่สร้างความขัดแย้งด้วยบุคคลาธิษฐานซ้ำกันว่า “เสียงคำราม ก้องของเครื่องยนต์ชนิดหนึ่ง” และ “เสียงเครื่องยนต์แผดคำรามดังสนั่น” แล้วใช้อุบายประกอบ การพรรณนาภาพในสายตาของตัวเอกว่า “รถเก๋งสองคันกำลังเร่งเครื่องแข่งกันอย่างเอาเป็น เอาตาย พอถึงซอยแยกมันก็ส่ายยึกยักชิงกันขึ้นหน้าเหมือนสัตว์ที่กรูออกจากที่คุมขัง” (83)

การเปรียบเทียบเหมือนสัตว์เผ่งนัยเสียดสีสัญลักษณ์ที่ปราศจากการควบคุมของประดิษฐกรรม
ในอารยธรรมยุคใหม่ นั่นคือการวิจารณ์ความตกต่ำของยุคที่ได้ชื่อว่าพัฒนานั่นเอง

คำบรรยายว่า เขา "เจ็บปวด" ที่ไม่ทันช่วยซื้อสาครุให้หมูจากหญิงท้องแก่ แสดงลักษณะ
นิสัยส่วนดี ที่ถูกสถานการณ์อันเลวร้ายบดบัง ลักษณะนิสัยนี้ ตัดกับพฤติกรรมที่เขากลายเป็น
ผู้ก่อความรุนแรงโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ด้วยมูลเหตุที่ดีความได้ว่า คือ ความเหลืออดต่อสิ่งแวดล้อม
ที่เรียกว่า "เมืองหลวง" น่าสังเกตว่าผู้เล่าบรรยายภาพการอาเจียนของตัวเอกอย่างละเอียดเพื่อย้ำ
ปฏิกิริยาต่อสถานการณ์อันเหลือทนดังกล่าว ทั้งตอนต้นและท้ายเรื่อง ดังนี้

...อะไรบางอย่างพุ่งพรวดออกมาจากปาก อากาแน่นที่ลำคอทำให้เขาต้อง
ขาออกมาเสียงสนั่น ปาท้องโกที่เคี้ยวแล้วก้อนหนึ่งกระเด็นออกมาตกลงบนพื้น
ซีเมนต์ มันแฉะแฉิมด้วยคราบเสลดผสมกาแฟ ในขณะที่เดียวกันนั้น ยางเหนียว
สีน้ำตาลก็ยึดย่อยมาจากสองมุมปาก ส่วนหนึ่งหยดเหมะลงกับพื้น อีกส่วนหนึ่ง
กระเด็นไกลไปมาเป็นสาย (81) (เน้นโดยผู้วิจัย)

ชายหนุ่มผวาออกมาจากร้านกาแฟ ใช้มือข้างหนึ่งเหนียวเสไฟฟ้าเอาไว้
น้ำเหนียวขมกระเซ็นผ่านลิ้นออกมาของพื้นซีเมนต์... (84) (เน้นโดยผู้วิจัย)

การบรรยายที่แสดงประสบการณ์ของบัญชาหลังเกษียณอายุราชการใน "ความหวัง
ของบัญชา" ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์อันฉาบฉวยของผู้คนในสังคม ดังต่อไปนี้

...การลืมนึกเกิดขึ้นเร็วกว่าที่ท่านรองคิดไว้ ผู้คนที่ทักทายบัญชามีน้อยลง
อย่างฮวบฮาบ และในที่สุด ก็เหลือเพียงข้าราชการที่ปลดระวางปีเดียวกันไม่กี่คน
คนในตลาดจำนวนไม่น้อยทำเป็นมองไปทางอื่นเมื่อเขาเดินผ่าน หรือถ้าหลบตา
ไม่ทันก็ทักสักราคาสองคำด้วยแววตาอันว่างเปล่า พอเขาจะพูดขึ้นบ้างก็บอกว่ามี
ธุระด่วนต้องรีบไป แม้แต่หน้าห้องคนเก่ายังเคยทำเช่นนี้ (100) (เน้นโดยผู้วิจัย)

ประสบการณ์ตรงอันผิดความคาดหมายดังกล่าว ทำให้ผู้อ่านเห็นการเผชิญกับสังคมที่
ขาดความจริงใจและความสัมพันธ์ที่ขึ้นกับผลประโยชน์ จำนวนคนที่ทักบัญชาจึง "น้อยลงอย่าง
ฮวบฮาบ" และหากเลี้ยวไม่ได้บางคนก็ "ทักสักราคาสองคำด้วยแววตาอันว่างเปล่า" รายละเอียด
เช่นนี้อธิบายเหตุผลของความอ้างว้างโดดเดี่ยวของบัญชาในภายหลังที่จะหาคนรับฟังเรื่อง

ความผิดในอดีตสักคนเดียวก็ยังไม่ได้ ผู้อ่านสามารถเชื่อมโยงได้ว่า บัญชาเอง ก็เคยมีพฤติกรรมอย่างคนอื่นในสังคม และเขาก็ได้รับผลโดยตรงจากสังคมเช่นกัน

นอกจากนี้ ผู้แต่งยังแสดงภาพความเปลี่ยนแปลงอย่างน่าขันของบัญชา เมื่อทุกซี้ใจกับความผิดในอดีต ความตกต่ำของเขาในสายตาคนอื่น แม้แต่ผู้ได้บังคับบัญชาชั้นผู้น้อยปรากฏผ่านคำบรรยายและความเปรียบว่า

...การที่เคยอ้วนมาก่อน ทำให้ใบหน้าของเขาเหี่ยวหย่อนกว่าคนผมมั่วไปเส้นผมซึ่งเคยย้อมไว้จนดำด้าน ก็ถูกปล่อยปละละเลย ส่วนที่อกใหม่ขาวหงอกอยู่กลางหัว ส่วนที่สีย้อมเริ่มตกจะออกเหลืองหน้อยๆ ขณะที่ปลายผมยังคงดำสนิท เมื่อเป็นเช่นนี้บัญชาจึงมีผมถึงสามสีไล่กันเป็นวงกลม เสมียนพิมพ์ติดบางคนเริ่มเรียกเขาตั้งหลังว่าท่านรองนกกะฮัง แต่บัญชาก็ไม่รู้ตัว เขาลืมเรื่องย้อมผมไปแล้ว ไม่นานทั้งหัวก็เป็นสีขาวตุ่นเหมือนลูกตาลแห้งที่เด็กบ้านนอกใช้เล่นแทนตุ๊กตา (98 - 99) (เน้นโดยผู้วิจัย)

ภาพตัวละครที่หมดอาลัยตายอยาก ปล่อยปละละเลยตนเองตั้งแต่ยังอยู่ในตำแหน่งราชการระดับสูง จนถูกเสมียนพิมพ์ติดเรียกตั้งหลังว่า "ท่านรองนกกะฮัง" ทำให้ผู้อ่านสนใจและประจักษ์ในความสัมพันธ์อันฉาบฉวย ไม่จริงใจของคนที่อยู่แวดล้อมเขา ความเปรียบในช่วงท้ายเรื่องที่กล่าวถึงชีวิตราชการของบัญชาก่อนที่จะได้ดำรงตำแหน่งรองผู้ว่าราชการจังหวัดว่า "ก้าวรูดหน้าไปเหมือนสายน้ำที่ไม่อาจหวนกลับ" (105) ยังสื่อการผ่านเลยของโอกาสที่ทำให้เขาต้องทิ้งอดีตไว้เบื้องหลัง แต่ผู้อ่านก็ได้พบว่าสายน้ำแห่งความก้าวหน้าของเขาต้องหยุดชะงักเมื่อเหลืออายุราชการ 5 ปีเต็มและต้องหวนระลึกถึงอดีตที่แก้ไขอะไรไม่ได้

ใน "สิ้นเสียงซิ่ง" ภูมิหลังของชายหนุ่มตกงานและความซาบซึ้งในเสียงซิ่งที่ขอทานบอดเล่น ปรากฏในคำบรรยายเน้นประสบการณ์ที่ประกอบด้วยผัสสะต่างๆ ทั้งอดีตและปัจจุบันให้ผู้อ่านเข้าใจความขัดแย้ง และตัวตนในระดับลึกของตัวละคร

มันพาเขาไปสู่ลานฝุ่นและควันไฟแห่งฤดูหนาว ณ หมู่บ้านอันเป็นแหล่งที่มา กลิ่นข้าวเหนียวหอมกรุ่น ไส้ร้องไหมแดงระยับ ดวงตาคร่ำของพ่อตุ้มแม่ตุ้ม และอะไรอีกมากมายอย่างที่เขามองรำลึกและห้วงอาลัยจนน้ำตาซึม

มันทำให้เขาลืมไปว่าอาหารเขายังไม่ตักถึงท้อง ลืมความรู้สึกต่ำต้อยน้อยหน้า

เมื่อถูกเครื่องจักรบางชนิดเข้ามาแย่งงานเมื่อสองเดือนก่อน ลืมความแสบเสียว
เมื่อตะปุตัวแรกตำผ่านพื้นรองเท้าอันบางเฉียบ ลืมกระทั่งรสขมขึ้นในหัวใจ
เมื่อสาวชายซาหริ่มบอกเลิกรักเพราะคูหนึ่งเรื่องสุดท้ายด้วยตัวที่ซิดจอกินไป (43)
เสียงซึ่งพาเขาแหวกลานจอดรถซึ่งแน่นขนัดเหมือนฝูงสัตว์บางชนิดผ่านชอก
ตึกแคบๆที่เต็มไปด้วยคราบเยี่ยวและขุยอ้วก เลยขึ้นสู่ท้องฟ้าที่ยังคงสว่างด้วย
แสงนีออนหลากสี เลยไปสู่อดีตและความทรงจำบางสิ่งบางอย่าง (44) (เน้นโดย
ผู้วิจัย)

ผู้อ่านได้รับแรงเ้าให้คิดว่า ประสบการณ์แห่งความทุกข์อย่างซ้ำซ้อนเพราะความ
ยากจนมิได้ทำลายความละเอียดอ่อนในการรับรู้และความมีน้ำใจของบุคคลผู้นี้ การตัดสินใจ
อยู่นานกว่าจะให้ทานเพียง 1 บาท เพื่อช่วยเหลือและแทนคุณคนขอทานกลมกลืนกับการเผชิญ
ปัญหาในยามอัปจนซึ่งขัดกับความปรารถนาที่จะทำดี แต่ความต้องการประการหลังก็อยู่เหนือ
กว่า

เห็นชัดว่า ผู้แต่งใช้ประโยชน์จากคำบรรยายแสดงชีวิตที่ไม่น่ารื่นรมย์ ภาพ "ชอกตึก
แคบๆ ที่เต็มไปด้วยคราบเยี่ยวและขุยอ้วก" ยังแสดงให้เห็นสภาพแวดล้อมอันเลวร้าย นอกจากนี้
ภาพลานจอดรถที่มีรถ "แน่นขนัดเหมือนฝูงสัตว์บางชนิด" (44) เป็นความเปรียบเทียบที่มันัยค้ำกัน
ในตัว รถซึ่งเป็นนวัตกรรมก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่ช่วยให้การเดินทางของมนุษย์สะดวกรวดเร็ว
ขึ้น ถูกเปรียบเทียบเหมือนฝูงสัตว์ที่แออัดอยู่อย่างดูไม่ออกว่าจะใช้งานสิ่งใด และสร้างความ
แปลกแยกต่อตัวเอกที่เป็นคนชนบทยิ่งขึ้น

ความเปรียบเทียบที่แสดงความรู้สึกของตัวเอก และการบรรยายที่แสดงภูมิหลังของเขา
ใน "น้ำค้างบนทางป่า" ทำให้ผู้อ่านเข้าใจความขัดแย้งภายในที่ทำให้เฉียบโหยหาความรักจากแม่
มาตั้งแต่เด็ก นี่เป็นเหตุผลของความรักความผูกพันที่เขามีต่อภรรยาอย่างลึกซึ้ง ดังบทประพันธ์ที่
ตีพิมพ์ครั้งแรกใน *ดอกไม้* (2527 ก) ว่า

พระจันทร์สีมุกเลื่อนดวงเข้าสู่โหลเมฆอย่างเชื่องช้า ทิ้งไว้เพียงรัศมีสีเงินยวงบน
แผ่นฟ้ารอบๆ กิ่งไม้ที่ค้อมค้อมก่อกองที่บเป็นแฉกโยคล้ายขนนกอันหมึมา เฉียบ
เพ่งดูประกายจันทร์จากช่องว่างระหว่างเงาไม้ อารมณ์วุ่นหนึ่งทำให้เขารู้สึก
เหมือนตัวเองเป็นเพียงลูกนกที่กำลังแอบดูโลกโดยผ่านร่องปีกของมารดา
แม้จากไปเมื่อเขาอายุได้แค่เก้าขวบ... โดพอที่จะรู้จักว่าแห้วแต่ก็เล็กเกินไป

ที่จะปลอมโยนตัวเอง เขาฝันถึงแม่อยู่นับปีและเคยร้องไห้ออกมาดังๆ เมื่อหญิงสาวบางคนมาลูบหัวด้วยความเอ็นดู เขียนนึกถึงแม่ในภาพหญิงสาวอยู่เสมอ เพราะตอนที่การพลัดพรากเกิดขึ้นหล่อนยังอายุไม่ถึงสามสิบด้วยซ้ำ พอเขาแปรเปลี่ยนเป็นชายหนุ่ม เขียนก็รู้สึกอยู่ตลอดเวลาว่า ในหัวใจมีความรัก กรุณอยู่แล้ว รอแต่ว่าใครสักคนจะมารับมันไป... (34 - 35) (เน้นโดยผู้วิจัย)

ความเปรียบที่ว่าเขารู้สึกเหมือน "ลูกนกที่กำลังแอบดูโลกโดยผ่านร่องปีกของมารดา" สื่อความยิ่งใหญ่ของธรรมชาติ ซึ่งทำให้มนุษย์สังเกตเห็นว่าตนนั้น กระจ้อยร่อยเพียงใดก็ยิ่งโดดเด่นเดี่ยวและโหยหาความรัก เนื้อหานี้เป็นเอกภาพกับความมั่งคั่งของความรักความผูกพันที่เขียนมีต่อภรรยา

ใน "อึ้งฮวย" ผู้แต่งใช้ความเปรียบพรรณนาความรู้สึกของรุ่ง เมื่อถูกแมงดาข้อมให้มึนเลือดออก ในข้อความว่า "ในพริบตานั่นเองเกือบหนักกลับของเขาก็ตัวดิเสหน้ำท้องของหล่อนอย่างถนัดถนี้ หญิงสาวรู้สึกเหมือนอวัยวะทุกชิ้นพองโตขึ้นฉับพลัน มันคับแน่นขึ้นมาถึงทรวงอกและคอหอย..." (60) ความเปรียบดังกล่าวช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจความเจ็บปวดที่เกิดขึ้นกับเธอได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้การบรรยายสภาพของรุ่งด้วยความเปรียบว่า "ภาพของหล่อนไม่ต่างอะไรกับตุ๊กตาที่ถูกแขวนไว้กับกิ่งไม้" (62) ทำให้ผู้อ่านเห็นความกระจ้อยร่อยและไร้พลังชีวิตที่จะช่วยเหลือตนเองให้พ้นจากความดิบเถื่อนของการประทุษร้ายอย่างไร่มนุษยธรรม

เมื่อผู้เล่าให้รายละเอียดของบางสิ่งในเรื่อง ผู้อ่านก็ได้รับการโน้มน้าวให้คิดถึง ความหมายซ่อนเร้น ดังที่ความเปรียบบรรยายลักษณะของหูดที่น่ารังเกียจอย่างเด่นชัดในสายตาของตัวเอกในช่วงต้นเรื่อง "ความเคยชิน" "มันเป็นขุยขาวเหมือนอะไรสักอย่างที่ขึ้นรา... โยชยุยของมันเหมือนเกลียวเอ็นของสัตว์เคี้ยวเอื้องบางชนิด... มันบานกว้างเหมือนเห็ดร้ายตามขอนไม้" (64) ทำให้เราเข้าใจว่า ในชั้นแรก เขาก็ต่อต้านสิ่งน่าเกลียดเหมือนคนทั่วไป

ความเปรียบแสดงภาพเลือดที่ซึมออกขณะที่เขาปาดหูดว่า "เหมือนตาน้ำที่ถูกขุดพบ" (65) ทำให้ผู้อ่านร่วมรู้สึกถึงความน่าหวาดเสียวของการคว้านหูดให้ลึก ที่ต้องการกำลังใจอันแข็งแกร่งจึงจะกระทำได้ ความขลาดกลัวของตัวเองละคร จึงเป็นความหมายที่กล่าวด้วยข้อความสั้นๆว่า "เขายังใจไม่ถึง"

คำบรรยายเมื่อเขาต้องสวมรองเท้าแตะไปทำงาน เพราะน้ำคร่ำท่วมขังชอยเข้าบ้าน แสดงพฤติกรรมและความรู้สึกเมื่ออธิบายเรื่องหูดของชายหนุ่ม ว่า

วันนั้นทั้งวันเขาหลีกเลี่ยงการพบคนเท่าที่จะเลี่ยงได้ นอกเหนือจากเพื่อน
เสียนด้วยกันในห้องแล้ว เขาแทบจะไม่พบใครเลย ไม่กล้าแม้แต่จะออกไปกิน
ข้าวกลางวันยังร้านขาประจำ เมื่อเสียงออกดึกงานดั่งขึ้นเวลาสี่โมงครึ่งเขารู้สึก
ว่าเสียงของมันไพเราะยิ่งนัก (66) (เน้นโดยผู้วิจัย)

พฤติกรรมและความรู้สึกที่เปลี่ยนไป เมื่อเขามองเห็นหูดกลายเป็นปุ่มไม้มะค่า
อันสวยงาม ปรากฏตอนท้ายเรื่องว่า

วันรุ่งขึ้นเขายังคงใส่รองเท้าแตะไปทำงาน สิ่งที่เปลี่ยนไปคือวันนี้เขาคึกคัก
เป็นพิเศษ เดี่ยวคุยกับคนในห้องโน้น คนในห้องนี้วิ่งไปหมด พอได้เวลาพักเที่ยง
เขาก็จ้ำอ้าวๆ ไปยังร้านขาประจำด้วยความคิดถึง (67)

ผู้อ่านจะเข้าใจ ความน่าเยาะหยันในความขลาดเขลาของตัวละครที่ไม่กล้ากำจัดหูด
และทั้งๆ ที่หูดยังคงอยู่ เขากลับเห็นมันเป็นสิ่งดีงามควรรอด เพียงเพราะรูปลักษณะของมัน
เปลี่ยนไป ความเคยชินจึงเป็นสิ่งเลวร้ายที่ทำให้คนอ่อนแอยอมรับความน่ารังเกียจได้ โดยเฉพาะ
เมื่อดูเพียงลักษณะภายนอก

รายละเอียดของเสียง แสง พฤติกรรม และความคิดของชายหนุ่มตอนเปิดเรื่อง
ใน "บ้านเกิด" ทำให้ผู้อ่านเข้าใจภาวะขัดสนได้เป็นอย่างดี ดังบทประพันธ์ที่ว่า

ไม้ขีดไฟก้านนั้นฟู่วับตัดความมืดเป็นประกายเสดจ้า ชายหนุ่มรอให้เปลวไฟ
ลามถึงก้านก่อนที่จะจ่อมันเข้ากับไส้ตะเกียงรั้ว ซึ่งตัวเองตะแคงปิ๊ะเตรียมไว้แล้ว
พริบตาเดียวแสงเรืองซิดก็ส่องสาดไปทั่วห้อง เขายกก้านไม้ขีดขึ้นเป่าก่อนที่จะ
สอดกลับเข้ากล่องตามเดิม... บางที่อาจจะต้องใช้มันต่อไฟตะเกียงมาจุดยาไต้ยุง
หรือจุดอะไรสักอย่างภายในคืนนี้ ไม้ขีดดีๆ เหลืออีกสองสามก้านเท่านั้น (86)
(เน้นโดยผู้วิจัย)

ในตอนจบเราจะพบว่าเขาจุดยากันยุงกับไฟตะเกียงอย่างที่คิดไว้ ผู้เล่าบรรยาย
แววตาของเขาควบคู่กับบทสนทนาว่า "ไม่อยากจะใช้ไม้ขีดเหลือแค่สามก้านเท่านั้น เก็บไว้ก่อนไฟ
ตอนเช้าดีกว่า" เขาพูดกับพี่สาวด้วยแววตาอันอ่อนล้า" (89) การย้ำว่าไม้ขีดเหลือแค่สามก้าน

เป็นความตั้งใจให้ผู้อ่านเข้าใจความบีบคั้นของฐานะที่ยากจนของตัวเอง การระบุถึงแววตาอันอ่อนล้าของเขาในประโยคจบเรื่อง อีกทั้งการบรรยายรายละเอียดของพฤติกรรมการใช้ไม้ขีดซึ่งบ่งชี้ว่าเขาจะมัดระวงษ์รอบคอบกับการใช้ไม้ขีดไฟทุกก้านนั้น ยังแสดงความพยายามดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางความขัดสนซึ่งมองไม่เห็นทางออก

ใน "เหตุเกิดเมื่อเพียงวัน" ตอนต้นเรื่องถึงช่วงกลางเรื่อง ผู้แต่งแสดงพฤติกรรม การขับรถและภาพของพนักงานขับรถโดยสารประจำทางว่า "ตีนยังคงบดคันเร่งเหมือนคู่อริที่เขาเพียงกระที่บให้แหลกลาญ เขายกมือขวาขึ้นทาบแป้นกลางพวงมาลัยสองสามครั้ง เสียงแตรรถแผดแปร้นออกมาเหมือนแตรศึก" (48) "...ยังคงทะยานไปข้างหน้าเหมือนหมาบ้าที่เหลียวหลังไม่ได้" (50) และ "เขากัดกรามแน่นจนแนวขนจากโหนกแก้มลงไปขากรรไกร ตัวนอนตรงขมับขยุกขยิกกว่าทุกวัน" (49) อุปลักษณ์ (metaphor) ที่ให้เส้นเลือดโป่งพองตรงขมับเป็นหนอนที่ขยุกขยิกกว่าทุกวัน สื่อให้ผู้อ่านเห็นว่าตัวละครกำลังอยู่ในภาวะตึงเครียดอย่างหนัก ความเปรียบที่สื่อพฤติกรรมขับรถอย่างบ้าคลั่งเหมือนหมาบ้าที่เหลียวหลังไม่ได้ และการไม่ทะนุถนอมรถ ซึ่งตีความได้ว่าเพราะไม่ใช่สมบัติของตน กระทบอารมณ์ผู้อ่านให้เล็งเห็นว่าการที่ตัวเองถูกผู้โดยสารรุมทำร้ายในตอนท้ายเรื่องนั้น เป็นสิ่งเหมาะสมและรู้สึกสมน้ำหน้าตัวละครมากกว่าเห็นอกเห็นใจ

ภาพพฤติกรรมขณะทอดแหของตัวละครใน "คนหาปลา" ทำให้ผู้อ่านเห็นความสามารถพึ่งพาตนเองได้ และความงามในวิถีชีวิตที่สมถะพอเพียงท่ามกลางธรรมชาติอันยิ่งใหญ่ ดังคำบรรยายว่า

เขายืนนิ่งเหมือนขัดสมาธิ แต่นั่นคือการให้เวลาปลาเกิดความเชื่อใจๆ ขึ้นมาว่าสภาพรอบด้านปกติ เรือนร่างของเขาย่อนแสงตัดแผ่นฟ้าดูกำยำทะมึน แดดผิวดากผ้าอ้อมลากเส้นไปตามวงหน้าและลำตัวซีกหนึ่ง ยิ่งทำให้ภาพนิ่งนั้นเหมือนจะเปล่งประกาย หยาดน้ำสองหยดที่ปลายผมวาบล้อแสงตะวันราวกับอัญมณีบนอาภรณ์ของสตรีสูงวาสนา (28) (เน้นโดยผู้วิจัย)

นอกจากนี้ผู้แต่งใช้สำนวนเปรียบเทียบแสดงความชำนาญและความยิ่งใหญ่งดงามของวิถีชีวิตที่เรียบง่ายของตัวเองว่า

...เขาตะแคงตัวหันหน้าสู่เป้าหมายข้างหน้า กางข้อศอกในระดับเหนือเอว

โยกร่างมาข้างหลังราวกับจะร้ายรำ ขณะที่ยายตาจับนั่งอยู่กับกระเพื่อมน้ำซึ่งกำลังไล่ระลอกตามกันมา ในจังหวะนั้นเองเครื่องมือหากินอันเปรียบดั่งอวัยวะพิเศษของเขาก็ถูกปล่อยออกไป

แห่ก้าวออกคลีไ้ะๆ เป็นวงกลมด้วยอาการเดียวกับพัดจีนที่ถูกคลีโดยฝ่ามือผู้ชำนาญ มันร้อนตัดแสงตะวันซึ่งกำลังดับเหลี่ยมเขา กลายเป็นเงาดำสนิทของตาข่ายโยงโย ดูราวกับใยแมงมุมยักษ์ที่ถักทอขวางช่องเขาขึ้นมาโดยกระทันหัน (24) (เน้นโดยผู้วิจัย)

ผู้อ่านจะเข้าใจได้ว่า การทอดแหเป็นศิลปะของชีวิต นอกจากนี้ผู้แต่งยังบรรยายภาพตัวเอกขณะลุ่มปลาขึ้นจากน้ำว่า

...เขาขมู่มั้งแห่ทั้งปลาขึ้นแนบอกแล้วเดินงุ่มง่ามขึ้นสู่ฝั่ง น้ำหยดพราวจากตีนผมและพอนแห... ในบรรยากาศซึ่งครึ้มเย็นของวังน้ำเขียว ภาพที่ปรากฏดูคล้ายสัตว์ประหลาดอะไรสักอย่างกำลังลุ่มสมบัติล้ำค่าขึ้นมาจากใต้บาดาล (26) (เน้นโดยผู้วิจัย)

ความเปรียบนี้เป็นเอกภาพกับความพยายามหาเงินเพื่อพาเมียไปคลอดลูก ปลาจึงล้ำค่าและมีความหมายมากสำหรับเฉียบ นอกจากนี้การบรรยายพฤติกรรม "เดินงุ่มง่าม" ยังกระตุ้นให้ผู้อ่านขบคิดว่าแม้เขาไม่ได้มีผละกำลังเกินคน แต่ก็มี ความเพียรพยายามที่น่ายกย่อง น่าสังเกตว่าเรื่องส่วนใหญ่ในชุดนี้ เน้นคำบรรยายและพรรณนามากกว่าบทสนทนา แต่เรื่องที่ใช้บทสนทนามาก เช่น "เพียงความรู้สึก" ก็มีช่วงที่ใช้คำบรรยายแสดงพฤติกรรมที่สื่อความรู้สึกอันลึกซึ้ง ดังฉากที่ลัดดาได้พบสามีที่เพ็งพันโทษว่า

เสียงล้อรถจักรยานบดถนนในซอยแว่วมาแผ่วเบา แต่ลัดดาก็ได้ยืนมันอย่างชัดเจนเพราะหล่อนเงี่ยหูฟังสรรพสำเนียงทุกอย่างที่ผ่านมาหน้ารั้วบ้าน สักครู่เสียงยามเคาะแผ่นเหล็กก็ก้องผ่านรั้วสังกะสีเข้ามาในตัวเรือน หญิงสาวขยับฝ่าห่มปิดอกลูกแล้วนอนลุ่มตาโพลงอยู่ในความมืด

"ลัดดา...ลัดดา" มีเสียงเรียกเบาๆ ดังมาจากประตูรั้ว หญิงสาวรู้สึกเหมือนมีใครกระซิบอยู่ข้างหู หล่อนรีบลุกขึ้นเดินมาที่ประตูห้อง ปลดกลอนแล้วแง้มประตู

ออกเล็กน้อย เสียงเรียกดังขึ้นอีก ลัดดาแก้วทำออกมายืนที่นอกชานลงบันไดเตี้ย
อย่างรีบร้อนแล้ววิ่งไปที่ประตูรั้วทันที

"พี่... พี่กลับมาแล้ว" หญิงสาวพิมพ์พ้าเข้ามาอยู่แค่นั้น ขณะที่วงแขนของสามี
กอดกระชับไว้แน่น หยาดน้ำอุ่นเอ่อล้นดวงตาของผู้รอคอย แต่ก็ไม่เร็วไปกว่า
ริมฝีปากของผู้กลับมา เขาจุมพิตเปลือยอกตาคู่นั้นเพื่อยืนยันความรู้สึกแล้วทั้งสองก็
กอดกันนิ่งและนาน (76 - 77)

ฉากความมืดยามดึก ทำให้ผู้เล่าเน้นเสียงเป็นพิเศษ คือ "เสียงล้อรถจักรยาน" และ
"เสียงเคาะแผ่นเหล็ก" ผู้เล่าบรรยายภาพเหตุการณ์อย่างกระชับ และใช้คำที่แสดงความ
เคลื่อนไหวว่า "รีบ" "รีบร้อน" "วิ่ง" และ "ทันที" เพื่อให้ผู้อ่านเห็นปฏิกริยาทางอารมณ์อย่างฉับไว
และต่อเนื่อง แล้วแสดงภาพระยะไกลว่า "หยาดน้ำอุ่นเอ่อล้นดวงตาของผู้รอคอยแต่ก็ไม่เร็วไปกว่า
ริมฝีปากของผู้กลับมา เขาจุมพิตเปลือยอกตาคู่นั้นเพื่อยืนยันความรู้สึก" แล้วเปลี่ยนมาเป็นภาพ
ระยะใกล้ที่ว่า "แล้วทั้งสองก็กอดกันนิ่งและนาน" ทำให้ผู้อ่านเห็นความรักความผูกพันและความ
เข้าใจระหว่างสามีภรรยาได้ องค์ประกอบนี้เป็นเอกภาพกับความรู้สึกอื่นๆ คือ ความรักลูกและ
ปรารถนาให้ลูกซึ่งไม่มีความผูกพันกับพ่อ รู้สึกดีต่อพ่อบ้าง และสอดคล้องกับชื่อเรื่อง "เพียง
ความรู้สึก" ที่แสดงว่า ในชีวิต แม้วัตถุจะมีความจำเป็น แต่สิ่งที่สำคัญยิ่งกว่านั้น คือ ความรู้สึก
การบรรยายทั้งเสียงและภาพที่คล้ายกับมุกกลิ้งในภาพยนตร์จากระยะไกลที่บรรยาย
สิ่งที่อยู่ไกลและสภาพร่างกายโดยรวมของตัวละคร แล้วเปลี่ยนมาเป็นแสดงภาพในระยะใกล้ที่
ใบหน้าของตัวละคร ยังปรากฏใน "สี่แยก" ดังบทประพันธ์ที่ว่า

"ช่วยด้วย ช่วยฉันด้วย" หญิงวัยกลางคนร้องเสียงแผ่วมาจากมุมหนึ่งในร้าน
รอบๆ ตัวมีแต่เศษกระจกที่แตกเป็นชิ้นน้อย ตู้ขนาดย่อมใบหนึ่งที่พับพาดอยู่บน
หลัง เลือดซึมออกมาจากหูและจมูก ดวงตาของหล่อนปิดสนิท แต่ริมฝีปากที่
บิดเบี้ยวยังบ่งบอกถึงความเจ็บปวดที่ซ่อนเร้น (57) (เน้นโดยผู้วิจัย)

การบรรยายข้างต้น นอกจากทำให้ผู้อ่านเห็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวละครอย่าง
ฉับพลันแล้ว ยังทำให้ผู้อ่านเข้าใจความเจ็บปวดอย่างสาหัสของผู้ประสบชะตากรรมอย่างโดดเดี่ยว
ได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

การใช้ความเปรียบพรรณนาความรู้สึกของสัมผัสขณะถูกรถชนบนทางเท้าอย่างคาด

ไม่ถึงว่า "ตัวเองลอยวี๊ดขึ้นกลางอากาศ สูงขึ้นๆ แล้วดับวูบไปราวกับฟองสบู่" (56 - 57) สื่อความหมายให้ผู้อ่านเข้าใจความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับตัวละครจนมีสภาพไม่ต่างจากฟองสบู่ที่เบาบางมีอายุสั้นและไร้ความหมาย

ชะตากรรมที่เกิดขึ้นกับตัวเอก มีความสอดคล้องกับความเปรียบที่กล่าวถึงสี่แยกในตอนเปิดเรื่องว่า

ถนนเส้นที่พาดขึ้นเหนือหักข้อศอกอย่างกระทันหัน แล้ววิ่งหายไปในช่วงตึกดูเผินๆ เหมือนกับสิ้นสุดอยู่แค่นั้น เมื่อมองจากมุมสูง ภาพทั้งหมดจึงคล้ายกับไม้กางเขนอันมหึมา ซึ่งหักกร่อนลงมาพาดกับผิวดิน ไซ้...ไม้กางเขนสี่แพรอะคล้ายเหนือหลุมศพที่ถูกทอดทิ้ง ผู้คนที่แออัดและเลื่อนไหลอยู่สองขอบถนน ยิ่งทำให้นึกถึงฝูงแมลงที่ไต่เกาะอยู่บนโครงร่าง (53)

ผู้อ่านจะเข้าใจว่านี่เป็นที่อยู่ของผู้ถูกสถาปให้มีชะตากรรมร่วมกัน การเปรียบสถานที่กลางชุมชนกับหลุมศพต่างๆ ที่ผู้คนยังมีชีวิต ทำให้เราขบคิดว่าที่แห่งนี้เป็นจุดจบของชีวิตและความสุข ผู้คนที่นี้จึงมีชีวิตที่ใกล้ความตายและไร้ศักดิ์ศรีไม่ต่างจาก "ฝูงแมลงที่ไต่เกาะอยู่บนโครงร่าง"

นอกจากผู้คนจะมีชีวิตที่แขวนอยู่บนเส้นด้ายแล้ว ยังต้องเผชิญกับความเดียวดายอีก เพราะผู้คนในสังคมเมืองมีชีวิตแบบตัวใครตัวมัน ผู้เล่าเปรียบเสียงตะโกนที่เหล่าแม่ค้าหาบเร่ร้องบอกกันเมื่อเจ้าหน้าที่เทศกิจปรากฏตัวกับ "เสียงกู่หาความช่วยเหลือที่สะท้อนอยู่ในหุบเหวอันลึกกล้า" (56) ความเปรียบนี้สื่อถึงภาวะการตกอยู่ในข้อจำกัดอย่างน่าเวทนา

ในเรื่องนี้ ผู้เล่ายังเปรียบกลุ่มคนที่ข้ามถนนว่ามีอาการ "ไม่ผิตอะไรกับฝูงมดหนีน้" (56) นั่นคือความกระจัดย่อยของมนุษย์ท่ามกลางอันตรายอันใหญ่โต ยากจะควบคุมได้ ผู้ข้ามถนนต้องเสี่ยงความตายและมีชีวิตไม่ต่างจากมดหนีน้ ทั้งๆ ที่ผู้ขับขี่ยวดยานก็เป็นมนุษย์ด้วยกัน แต่มีสถานะเหนือกว่าและขาดมนุษยธรรม น่าสังเกตว่า แม้แต่รถเมล์ที่เสียหลักพุ่งขึ้นบนบาทวิถี ผู้เล่าก็เปรียบว่า "กระโจนขึ้นสู่ทางเท้าเหมือนสัตว์ประหลาดที่ตื่นตระหนก" (56) ความเปรียบนี้มีนัยค้ำกันในตัว คล้ายคลึงกับที่ได้วิเคราะห์ไว้ในเรื่อง "สิ้นเสียงซิ่ง" ที่แสดงความแปลกปลอมของรถต่อชีวิต แต่เรื่องนี้ผู้เล่าชี้ว่ารถเป็นสิ่งที่น่าหวาดกลัวและเป็นอันตรายต่อมนุษย์เนื่องจากคนขับไม่สามารถควบคุมรถได้เพราะอำนาจควบคุมตัวเองบกพร่อง

การให้รายละเอียดของฉากในแง่อารมณ์และบรรยากาศ ที่โยงกับแก่นเรื่อง เป็นสิ่งที่

เสกสรรค์กระทำอย่างพิถีพิถัน ดังเช่นการบรรยายภาพห้องสมุดของธนาคารใน "บุคคลภายนอก" ดังบทประพันธ์ที่ว่า

มันเป็นห้องโถงขนาดค่อนข้างใหญ่ เพดานอยู่สูงกว่าระดับหัวคนไม่ต่ำกว่าสองช่วงตัว โคมแก้วครอบทองเหลืองอันหนึ่งห้อยย้อยลงมาอย่างเย่อหยิ่ง ทั้งๆที่แสงจริงๆ ไม่สู้จะสว่างนัก ด้านหนึ่งของฝาผนังภาพเขียนขนาดใหญ่ โดยฝีมือจิตรกรไทยซึ่งกำลังอยู่ในความนิยม อีกด้านหนึ่งแขวนภาพพิมพ์จำลองมาจากงานของ แวนโก๊ะห์ ศิลปินดัตช์ผู้เคยมีชีวิตอยู่อย่างหงอยเหงา (91) (เน้นโดยผู้วิจัย)

ข้อความที่ว่า "โคมแก้วครอบทองเหลืองอันหนึ่งห้อยย้อยลงมาอย่างเย่อหยิ่ง ทั้งๆที่แสงจริงๆ ไม่สู้สว่างนัก" แสดงความโอ้อวด โอ้อ่า และความเยือกเย็นเปลี่ยวเหงาของบรรยากาศภายในห้องสมุดนี้ นอกจากนี้ การกล่าวถึงแวนโก๊ะห์จิตรกรเจ้าของภาพที่แขวนไว้ว่าเป็น "ผู้เคยมีชีวิตอยู่อย่างหงอยเหงา" ก็ยังเป็นองค์ประกอบที่กลมกลืนกับความเจียมเนืองของที่นี่อีกเช่นกัน

การใช้สำนวนเปรียบเทียบบรรยายภาพต้นไหมชวาว่า "สีสีแดงของมันมีส่วนคล้ายพุ่มพลูที่จุดกันในคืนเฉลิมฉลอง" (93) นอกจากทำให้ผู้อ่านเห็นภาพความสวยงามอย่างชัดเจนแล้วยังเข้าใจถึงความสุขและความผูกพันต่อมันของหญิงบรรณารักษ์พิการ ซึ่งดูเหมือนว่ามี "บุคคลภายนอก" เข้าใจมากกว่าคนภายในด้วยกัน

ในฉากเปิดเรื่องของ "ปากซอย" ผู้เล่าเรื่องบรรยายภาพวิถีชีวิตของผู้คนในเมืองหลวงว่า

พลบค่ำของถนนสายนั้นดูจะไม่ต่างกันนักในแต่ละวัน ความมืดคลุ้มคลุ้ม ตึกแถวอย่างเฉยเมยและตรงต่อเวลา เสียงลากประตูเหล็กของร้านรวงดังขึ้นทีละสองสามคูหา แฉงเสื้อผ้าและหาบผลไม้ค่อยๆ ถูกแทนที่โดยรถเข็นขายข้าวต้มและน้ำเต้าหู้ ไฟจากยวดยานที่ผ่านไปมาสว่างขึ้นเรื่อยๆ พร้อมกับปรากฏขึ้นของแสงนีออนเหนือป้ายร้าน ซึ่งปิดแล้ว

ทั้งสองฟากถนนมีคนเดินอยู่ไม่ขาดระยะ บางคนกำลังรีบกลับบ้าน บางคนเพิ่งออกมา และยังมีบางคนเดินเรื่อยเปื่อยเพราะไม่รู้จะไปไหน (69) (เน้นโดยผู้วิจัย)

ข้อความที่ว่า "ความมืดคลุ้มคลุ้มตึกแถวอย่างเฉยเมยและตรงต่อเวลา" เป็นบรรยากาศที่สื่อถึงวิถีชีวิตแบบตัวใครตัวมันของเมือง ที่สัมพันธ์กับการดิ้นรนหาหลักประกันในชีวิตไม่หยุดหย่อนจนละเลยการดูแลผู้อื่น แม้แต่คนใกล้ตัวอย่างเด็กๆ ที่เป็นลูกหลานซึ่งต้องมีผู้คอย

ชี้แนะระดับประคอง ดังที่ผู้อ่านจะพบต่อมาว่า เด็กสองคนเล่นโยนลูกบอลให้รถที่วิ่งในซอยทับ โดยไม่มีใครดูแลสั่งสอนเลย "เสียงลากประตูเหล็ก" และ "แสงนีออน" ก็เป็นการบรรยายเสียงและแสงที่สื่อถึงความพยายามรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน นอกจากนี้ การระบุนุความไม่ประสานของคนที่เคลื่อนไหวอย่างเร่งรีบ กับเรื่อยเปื่อยเพราะไม่มีที่ไป ก็แสดงปัญหาอีกด้านหนึ่งของผู้คนในสังคมเมือง

การบรรยายฉากตอนเปิดเรื่อง ใน "ไหมลี" นำทางไปสู่ร่องรอยของความสูญเสียท่ามกลางธรรมชาติอันสวยงามและดำรงอยู่เป็นปกติ ดังที่ผู้เล่าบรรยายว่า

ไฟป่าที่ผ่านไปทิ้งไว้ผืนเท่านั้นให้กลายเป็นสีดำสนิท แต่หลังฝนแรกไม่กี่วัน ยอดหญ้าสีเขียวสว่างก็เสียบแซมไปทั่ว เมื่อมองจากเนินสูงไร่ร้างจึงดูเหมือนปั้นโดว์ ที่เพิ่มลงด้วยได้แค่สีเขียว ผืนผ้าดำส่วนใหญ่ยังคงถูกทิ้งวางไว้

เกือบกลางไร่มีเนินดินยาวไม่ถึงวาพูนเด่นเห็นแต่ไกล สีของเนื้อดินบ่งชัดว่า มันมาอยู่ที่นี้หลังไฟป่า แต่หญ้าคาที่เริ่มแทงยอดประปรายตามขอบเนิน ก็บ่งบอกเช่นกันว่ามันถูกพูนขึ้นก่อนฝนแรก (36) (เน้นโดยผู้วิจัย)

ผู้แต่งเสริมคำอธิบายในเชิงอรรถว่า "ปั้นโดว์คืองานฝีมือของหญิงมั่ง ทำขึ้นโดยใช้ด้ายสีต่างๆ ถักลงบนเนื้อผ้าซึ่งส่วนใหญ่แล้วเป็นผ้าดำ" (36) การเปรียบไร่ร้างเหมือนปั้นโดว์ จึงเป็นความเปรียบเทียบที่ตีความได้ว่า ประดิษฐกรรมธรรมชาติกับชีวิตของชาวไร่มีความกลมกลืนกัน ผู้เล่าเปรียบผืนไร่กับผ้าซึ่งถักไม่เสร็จ ลงสีเขียวได้เพียงสีเขียว พื้นที่ส่วนใหญ่จึงเป็นสีดำ สีเขียวเป็นสัญลักษณ์แทนความมีชีวิตติดกับสีดำที่สื่อถึงความมืดมนและความตาย เมื่อผู้อ่านติดตามเรื่องจนจบก็จะเข้าใจว่าเนินดินที่ถูกพูนขึ้นก่อนฝนแรก คือ หลุมฝังศพ และเศร้าใจที่ไร้ซึ่งเป็นที่เพาะปลูกพืชผลต่างๆ กลับต้องกลายเป็นหลุมฝังศพลูกชายคนแรกของไหมลี

ภาพสามที่คอยย้อยุดกรรยาที่เป็นไม้เหมือนกัน ปราภฏู้กักันในช่วงต้นเรื่องและจบเรื่อง โดยผู้เล่าจงใจเปลี่ยนข้อความส่วนท้าย ดังนี้

ทุกครั้งที่หล่อนทะเล้งพรวดขึ้นเง้อจบ ชายเตี้ยซึ่งยืนอยู่ข้างหลังก็จะย้อยุดตัวไว้ เมื่อหล่อนทรุดลงรำให้ เขาก็ปล่อยมือแล้วยืนนิ่งอยู่ที่เดิมโดยไม่พูดอะไร... ฉากเช่นนี้เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำอีกมาครั้งวันแล้ว (37) (เน้นโดยผู้วิจัย)

และ

ทุกครั้งทีห่ล่อนทะเลิ่งพรวดขึ้นเง็จอบ ชายเตี้ยซึ่งยืนอยู่ข้างหลังก็จะยื้อยุดตัวไว้ เมื่อหล่อนทรุดลงร่ำไห้ เขาก็ปล่อยมือแล้วยืนนิ่งอยู่ที่เดิมไม่พูดอะไร...

ฉากนี้เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำอีก

ไม่มีใครรู้ว่ามันจะยุติลงเมื่อใด (41) (เน้นโดยผู้วิจัย)

การบรรยายซ้ำและเปลี่ยนข้อความในตอนท้ายดังกล่าว เป็นความตั้งใจของผู้แต่ง เพื่อแสดงให้เห็นความรุนแรงของความสูญเสีย และความทุกข์ ซึ่งส่งผลกระทบเป็นความพยายามอันยาวนานของทั้งโหมลี้และคูชีวิต โหมลี้พยายามจะขุดลูกชายที่เธอคิดว่ายังไม่ตายขึ้นมา ส่วนสามีก็คอยดูต้งเธอไว้ เพื่อไม่ให้เธอต้องโศกซ้ำล่งกว่าเดิม ผู้อ่านที่ถูกเร้าให้สลดใจในความสูญเสียที่เกิดขึ้น จะเกิดอารมณ์ซดเซย คือ ความซาบซึ้งในความมดงามของความรักระหว่งสามีภรรยาคุ่นี้

คำบรรยายสภาพงานเลี้ยงที่ทุกคนสนใจแต่พูดคุยกัน และดื่มกินอย่างเต็มที่ใน "เลือดใหม่" สื่อความอปลัักษณ์ของบริโภคนิยมอย่างเป็นรูปธรรม

เสียงเปิดขวดเหล้าฝรั่งกระหู่่งผ่านเสียงซ็อนส้อมกระทบกัน และเสียงพูดคุยของผู้คนขึ้นมาเป็นระยะๆ ความอื้ออึ้งในห้องกว้างอัดท้บกันจนหนาที่บกลายเป็นอะไรสักอย่างทีกดคลุมอยู่เหนือโต๊ะอาหารทุกโต๊ะในห้องนั้น มันทำให้อากาศทุกอณูดูเหมือนจะหนักอึ้งด้วยภาระในการนำพาถ้อยคำ กระหู่่งไร้สมรรถนะในการทำหน้าที่อื่นใด กลิ่นหอมของดอกไม้ในแจกันไม่อาจสลดตัวโรยรินไปยังจมุกทีใกล้ที่สุดได้ เช่นเดียวกับสี่สดีไสของโคมไฟหลากชนิดซึ่งไม่อาจปรากฏต่ออ
สยตาของผู้ใด (111) (เน้นโดยผู้วิจัย)

เมื่อรายการปราศรัยสิ้นสุดลง แหกทุกคนก็ถูกปล่อยให้กินสิ่งต่างๆ ต่อไปอย่างเต็มที่ นักดนตรีทางมุมนึงของห้องเริ่มบรรเลงเพลงซึ่งดูเหมือนจะไม่มีใครสนใจฟัง... (113) (เน้นโดยผู้วิจัย)

...ความอื้ออึ้งจากเสียงพูดคุยเป็นเหมือนกำแพงกันโสตประสาทไม่ให้ท่วงทำนองดนตรีผ่านมาได้โดยสะดวก (115) (เน้นโดยผู้วิจัย)

สภาพดังกล่าวแสดงความอัปลักษณ์ของความโลภและเห็นแก่ตัวที่ทำลายสุนทรียรส และความละเมียดละไมทางอารมณ์ คำบรรยายว่า "กลิ่นหอมของดอกไม้ในแจกันไม่อาจสอดตัวโรยรินไปยังจมูกที่ใกล้ที่สุดได้ เช่นเดียวกับสีสดใสของโคมไฟหลากชนิด ซึ่งไม่อาจปรากฏต่อสายตาของผู้ใด" และ "นักดนตรีทางมุมหนึ่งของห้องเริ่มบรรเลงเพลงซึ่งดูเหมือนจะไม่มีใครสนใจฟัง" แสดงว่าพฤติกรรมหมิ่นนั้นส่งผลจนเป็นบุคลิกภาพของสังคมที่หยาบกระด้างจนสมรรถนะในการเข้าถึงความงามถูกทำลายไปจนหมดสิ้น น่าสังเกตว่าคำที่เน้นเป็นพิเศษ คือ คำที่แสดงน้ำหนักของเสียงและอากาศในงานเลี้ยง คือ *อึดทับ หนาที่บ กดคลุม หนักอึ้ง* เป็นเสียงพูดคุ้ยตี๋มกิ้นที่คนเหล่านี้สร้างขึ้นเอง ซึ่งอาจตีความได้ว่า นี่คือน้ำเสียงอันไร้แก่นสารของบริโภคนิยมที่ทำการสื่อสารระหว่างมนุษย์ องค์ประกอบนี้ประสานกับความอ้ำว้างและรังเกียจของเสรีที่พบว่าไม่มีใครสนใจในมิตรภาพและความอ่อนน้อมอย่างจริงจัง และกระตือรือร้นของเขาเลย เมื่อโยกกับการหักมุม ในท้ายเรื่องที่เสรีกลายเป็น "เลือดใหม่" อย่างแฝงนัยเสียดสี ผู้อ่านก็ได้ประจักษ์ว่า อิทธิพลของสังคมนั้นใหญ่หลวงมากสำหรับคนอ่อนแอ น่าสังเกตว่า ผู้แต่งตั้งชื่อตัวเอกแฝงนัยเสียดสีอย่างคมคาย

นอกจากนี้ความเปรียบที่ให้ภาพพฤติกรรมของแขก เมื่อรับไหว้พนักงานต้อนรับในงานเลี้ยงว่า "บ้างก็แคยมือทั้งคู่ขึ้นมาเท่านั้น คล้ายๆ นักมวยซึ่งกำลังตั้งการ์ด" (113) ยังทำให้ผู้อ่านเห็นความน่าขันของผู้มีเกียรติ ที่ทำเหมือนกับป้องกันภัยในการต่อสู้โดยอัตโนมัติ พฤติกรรมดังกล่าวแสดงมารยาทพอเป็นพิธีโดยปราศจากความจริงใจ แต่สะท้อนความอัปลักษณ์ภายในได้ด้วย

กล่าวได้ว่า องค์ประกอบด้านภาษาใน *ดอกไม้* สามารถโน้มน้าวใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้แต่งใช้พลังวรรณศิลป์ในบทสนทนาและการบรรยาย เน้นยวนน้อมอารมณ์ของผู้อ่านให้เข้าถึงเนื้อหาทางความคิดและอารมณ์ของเรื่อง อีกทั้งยังบูรณาการกับองค์ประกอบอื่นๆ คือ แก่นเรื่อง มุมมอง ฉาก และตัวละคร ทำให้เกิดเอกภาพอย่างลงตัว

คนกับเสือ

1. โครงเรื่อง แก่นเรื่อง ตัวละคร และฉาก

ในเล่ม *คนกับเสือ* (2539) ตัวเอกของทุกเรื่องมีลักษณะร่วมกัน คือ มีความขัดแย้งกับสังคมหรือบุคคล ซึ่งเห็นได้ชัดว่าเป็นผู้ที่มีค่านิยมแปลกปลอมต่อชีวิต ความประทับใจต่อตัวเอก

เหล่านี้อยู่ที่การต่อสู้อย่างแท้จริง แม้พ่ายแพ้ก็ยังคงดำรงคุณธรรมที่เป็นเครื่องบ่งชี้ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ไว้ได้ เต๊ะหนุ่มหาปลาใน "บาดแผลใหม่จากท้องทะเล" ถูกคุกคามถึงสองครั้ง ต่อเนื่องกัน เขาต้องต่อสู้กับปลาลามที่จู่โจมมากินปลากระมังขนาดเจ็ดแปดกิโลกรัมที่ติดเบ็ดแล้ว ยังต้องเสียปลาสาเกยักษ์ที่ตกได้ให้แก่นักท่องเที่ยวผู้ฉวยโอกาสชูปมือเปิดด้วยความเหนือกว่าทางเทคโนโลยีและอำนาจเศรษฐกิจ ภัยจากปลาลามหัวค้อนเป็นสิ่งที่เขาพอจะรับมือไหว แม้มันจะแย่งเอาปลาไปได้ ฉากการต่อสู้กับมันอย่างไม่หวาดหวั่นกลางทะเล ทำให้ผู้อ่านเห็นความกล้าหาญของเขา แต่คุณสมบัตินี้กลับไม่ใช่สิ่งจำเป็นเมื่อต้องเผชิญความเลวของคนด้วยกัน ความพ่ายแพ้ในจุดสุดยอดของเรื่อง ทำให้เราเห็นความล้มเหลวโดยสิ้นเชิงของการต่อสู้ของคนจนในสังคมที่ความเจริญทางวัตถุพุ่งขึ้นสูงและมีค่าเหนือความเคารพกัน

ในขณะที่เต๊ะเกือบสิ้นหวังที่จะได้ปลาใหญ่ ปลาสาเกยักษ์ก็ติดเบ็ดของเขา นั่นเป็นเหตุให้เขาได้รับบาดแผลเมื่อมันลากเรือไปด้วยพลังกำลังมหาศาล เราเห็นการใช้ปัญญา ความวิริยะ และความอดกลั้นต่อความเจ็บปวดของตัวเอง องค์ประกอบนี้ตัดกับพฤติกรรมที่ฉาบฉวยของนักท่องเที่ยวที่ชิงปลาสาเกยักษ์ที่เขาพิชิตได้ไปต่อหน้าต่อตา โดยอาศัยเครื่องเรือที่เหนือกว่า ผู้อ่านจะเข้าใจได้ว่าความเจริญทางวัตถุทำลายความละเอียดใจของมนุษย์ บาดแผลใหม่ของเต๊ะก็คือสิ่งบ่งบอกความล้มเหลวของการต่อสู้ในสังคมที่เสียของของคนจนไม่มีใครฟัง ดังคำบรรยายว่า

เขาไม่มีน้ำมันพอที่จะวิ่งไปถึงเกาะนั้น และสำหรับเรือที่เขาถืออยู่ก็คงต้องใช้เวลาน้อยกว่าเกือบสามชั่วโมงกว่าจะไปถึงที่นั่นได้จริงๆ ที่สำคัญคือเต๊ะไม่แน่ใจว่าแม้ตามไปจนถึงแล้ว มันจะช่วยอะไรให้ดีขึ้น คนมาเที่ยววันบ๊วยๆ ที่พักก็หูหนวกเขาจะฟ้องร้องกับใครได้ว่าตัวเองถูกขโมยปลา (24)

ผู้อ่านที่ร่วมรู้สึกเจ็บปวดกับความพ่ายแพ้ของเขา ย่อมหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะนึกต่อต้านการกดขี่อย่างไร้คุณธรรม ฉากท้องทะเลอันกว้างใหญ่ยิ่งย้าความโดดเดี่ยวในการต่อสู้ของเต๊ะซึ่งไม่ใช่การต่อสู้ตามกติกาอย่างเสมอภาค น่าสนใจที่ "บาดแผลใหม่" ซึ่งเป็นผลจากน้ำมือมนุษย์ด้วยกันเองเกิดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยว เป็นเอกภาพกับแก่นเรื่องที่แสดงภัยการแก่งแย่งทรัพยากร อันแผ่ขยายควบคู่กับความเจริญทางเทคโนโลยี เต๊ะต้องพ่ายแพ้เพราะเขาไม่มีทางต่อสู้กับโครงสร้างอย่างใหม่ของสังคม

ใน "หญิงเฒ่าบนภูเขาชรา" เราได้เห็นวาทะเสกสรรค์ แผงการวิพากษ์วิจารณ์ค่านิยมของสังคมทั้งเก่าและใหม่ ที่แปลกแยกต่อชีวิตไว้ในผลกระทบต่อดวงใจ หญิงเฒ่าชาวมังสุญเสีย

บุตรชายทั้งสองคนที่เป็นปฏิปักษ์กับอำนาจ ความทุกข์อันยาวนานของนางอันสร้างความรู้สึกร่วม ทำให้เราเข้าใจได้ว่าอำนาจนั้นไม่ได้มีคุณค่าแท้จริง ความขัดแย้งภายในของหญิงชราซึ่งกินเนื้อที่ ส่วนใหญ่ของเรื่อง เป็นองค์ประกอบสำคัญที่สัมพันธ์กับแก่นเรื่องที่ว่า สิ่งไร้แก่นสารคือเครื่อง บั่นทอนศักดิ์ศรีมนุษย์ ผู้อ่านได้ถูกเร้าให้รู้สึกถึงความรักความผูกพันที่หญิงเฒ่ามีต่อลูกชาย ทั้งสองในการย้อนรำลึกภาพในอดีต มีคุณค่ายืนยงกว่าข้อกำหนดสมมุติทางสังคม ไม่ว่าจะ เป็น จุดประสงค์ทางการเมือง หรือการหารายได้จากการท่องเที่ยว ลูกชายของเธอคนหนึ่ง "ตายเพื่อ การปฏิวัติ" อีกคนตายเพราะ "เป็นคนทรยศ" ต่อพรรค แต่ความตายของคนทั้งสองสำหรับโลก บริโภคนิยมในเวลาต่อมา ก็เป็นสิ่งไร้ค่าไม่ต่างกัน หรือมีค่าเพียงแค่สิ่งประกอบการขายใน การท่องเที่ยวเท่านั้น

การจมปลักอยู่กับความทุกข์เพียงลำพังตลอดเรื่องของหญิงเฒ่า แสดงว่า ผลประโยชน์ ทางวัตถุ และความฉาบฉวยของวิถีชีวิตที่ครอบงำสังคม สร้างความแปลกแยกแก่นาง ไม่ต่างจาก ความโหดร้ายของการเมืองในอดีต พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่ไม่สนใจจะเข้าใจความรู้สึกของ นางเลย แสดงว่าความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ถูกแทนที่ด้วยผลประโยชน์ ความทุกข์ของนางทั้ง เมื่อถูกกระตุ้นให้ระลึกถึงอดีต และเมื่อเผชิญกับความแปลกปลอมของโลกยุคใหม่ บ่งชี้ว่า การแข่งขันเพื่อบรรลุทางอุดมการณ์ไม่ฝ่ายใด และความจอมปลอมของชีวิตที่เน้นผลประโยชน์ ในโลกยุคใหม่ มีความเลวร้ายไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน

ผู้แต่งใช้ฉากหลายฉากที่กระตุ้นการย้อนระลึกของนาง คือ เส้นทางเดินไปลานหิน ทางเล็กลาดตามสันภู ลานหินกว้างท่ามกลางป่าเขา และภาพเทือกเขาสลับซับซ้อน เรารับรู้ ว่า สี่ห้าปีที่ผ่านมา เธอกลัวเส้นทางเดินไปลานหินอันคุ้นเคยอย่างประหลาด "เธอรู้สึกว่าเงาเงียบสอง ข้างทางชอบคุกคามเธอยิ่งกว่าเสือร้ายตัวใด..." (26) เงาเงียบสองข้างทางเดินไปสู่ลานหินซึ่งเป็น สถานที่ที่ลูกชายทั้งสองของเธอต้องจบชีวิตลง น่าจะหมายถึง ความทุกข์และความอ้างว้าง เดียวดายอันเป็นผลจากการสูญเสียลูกชายทั้งสองอย่างที่ไม่อาจจะเข้าใจได้ จากไม่ใหญ่ซึ่งมี รอยบากเก่า กระตุ้นเตือนภาพอดีตที่ลูกคนโตฝันรำไม่เล่นจนมีดแลบถูกขาตัวเอง ทำให้เรารับรู้ ว่า เธอเป็นหม้ายตั้งแต่ลูกทั้งสองยังเล็ก และเธอก็ทะนุถนอมเลี้ยงดูลูกตามลำพัง องค์ประกอบที่ แสดงสายใยแห่งความรักความผูกพันต่อลูกนี้ ประสานกับภาพเหตุการณ์ในอดีตเกี่ยวกับการ เสียชีวิตของลูกชายทั้งสองซึ่งต่างวาระกัน ภาพในความทรงจำของนางขณะเดินลงมาตาม ทางเล็กลาดตามสันภูอันเป็นทางไปยังหลุมศพของลูกชายทั้งสอง ให้ความเข้าใจความทุกข์อัน ใหญ่หลวงของผู้เป็นแม่ ภาพเทือกเขาสูงใหญ่เหนือหลุมศพที่มองเห็น "ทาบซ้อนกันเป็นชั้นช่วง" และท้องฟ้ากว้างที่ว่างเปล่า ยิ่งย้ำความโดดเดี่ยวอ้างว้างของหญิงเฒ่าได้เป็นอย่างดี

ในโลกที่ผลประโยชน์เป็นใหญ่ "มวยแทน" ได้แสดงว่าคนอาจทำร้ายกันเพื่อแสดงอำนาจอันจะคำนวณการหาประโยชน์โดยมิชอบ ดังที่ถูกสมุนเซียนพนันรุมล้อมมวยแทนผู้ที่ผู้รักษาศักดิ์ศรีและกล้าขัดผลประโยชน์ของผู้มีอิทธิพล พฤติกรรมของ "เซียนพนัน" นั้นสื่อถึงเสียชื่อเสียง ความตกต่ำทางจริยธรรมของคนที่ไม่มีความละอาย เราจะพบว่าเซียนมุ่งเงินพนัน โดยไม่สนใจว่าเสียงซึ่งเป็นมวยแทนจะรู้สึกอย่างไรหรือเป็นอย่างไร ในช่วงพักยกที่สองมีคนพนันว่าเสียงไม่สามารถสู้จนครบห้ายก เซียนเล่นรองเอาไว้ เขาเข้ามาบอกและถามเสียงว่าสามารถสู้จนครบห้ายกหรือไม่ และตัดสินใจบนเสียงห้าร้อยบาท คำพูดของเซียนทำให้เสียงรู้ว่าคนดูเห็นเขาเป็นเพียงเป้าเคลื่อนที่ ลักษณะนิสัยหยิ่งทรนงในศักดิ์ศรีของลูกผู้ชาย เป็นเหตุให้เขาคิดจะลบคำสบประมาทต่างๆ ที่เจ็บปวดมากและหากจะยอมแพ้ก็มีเหตุผลพอ เสียงจึงพยายามต่อสู้อย่างถึงที่สุด มิใช่เพื่อเงินสินบน แม้เขาจะพ่ายแพ้ถูกน็อกในยกสุดท้าย แต่ผู้อ่านก็จะชื่นชมในความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวของเขา คุณสมบัติภายในอันน่ายกย่องของตัวเอกปรากฏชัดในยกที่สามที่เขาพยายามใช้สติปัญญาอย่างเต็มกำลัง แต่ไม่อาจต้านทานคู่ต่อสู้ซึ่งเป็นมวยอาชีพได้ และยกที่สี่แม้เขาจะค้นพบวิธีตอบโต้โดยบังเอิญและพยายามหาทางบุกบ้าง แต่ก็ถูกคู่ต่อสู้อ่านทางออกและโจมตีกลับอย่างหนักจนตาขวาปิดสนิท เลือดเปรอะใบหน้าลงมาถึงกางเกง ผู้อ่านจะเห็นใจที่เสียงเป็นเพียงตั้งเกซึ่งเพิ่งขึ้นฝั่งเมื่อตอนเช้า ความพร้อมของร่างกายก็ไม่มี เขาไม่มีความชำนาญและไม่เคยฝึกมวยอย่างจริงจังมาก่อน อีกทั้งไม่มีพี่เลี้ยงคอยสอนแก้ทางมวยให้ เหตุที่เขาเป็นมวยแทน คือ ต้องการหารายได้พิเศษเพราะภรรยาเพิ่งคลอดลูก และคิดเสียว่าเป็นโอกาสแสดงความเป็นลูกผู้ชายต่อหน้าธารกำนัล

ประสบการณ์ของตัวเอกทำให้เราับรู้ว่าในโลกบริโภคนิยมความกล้าหาญและความรักศักดิ์ศรีกลายเป็นสิ่งไร้ค่า โดยเฉพาะเมื่อกีฬากลายเป็นปัจจัยของการพนัน ดังพฤติกรรมของคนดูที่ "โหดเหี้ยม" แสดงความพอใจเมื่อเสียงถูกเตะในฉากการต่อสู้ยกแรก (37) และเสียงแพนมวยที่ตั้งกระหึ่มตามจังหวะที่เขาถูกเข้ากระทุ้งก่อนหมดสติในยกสุดท้าย (48) อาจกล่าวได้ว่าผู้แต่งชื่นชมการชกมวยซึ่งเป็นกีฬาที่พิสูจน์ความกล้าหาญอดทน แต่เมื่อกีฬาถูกการพนันครอบงำแล้ว คุณสมบัติภายในที่สำคัญของนักมวยจึงกลายเป็นสิ่งไร้ค่าอย่างน่าสลดใจ ความเดียวดายไร้คนเข้าใจในการต่อสู้เพื่อรักษาศักดิ์ศรีของลูกผู้ชาย เป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่าความเห็นแก่ผลประโยชน์ทางวัตถุ ทำให้คนทั่วไปมองข้ามคุณค่าทางจิตใจของมนุษย์

พฤติกรรมของเซียนพนันเป็นองค์ประกอบที่ตัดกับความพยายามผดุงรักษาศักดิ์ศรีของตัวเอก ในช่วงยกที่สี่ เซียนพนันถั่วแพ้นั้นและเข้ามาถามเพื่อขอคำยืนยันจากเสียง คำถาม

ดังกล่าวกระตุ้นความสนใจของเสีี่ยมขึ้นอีก เห็นได้ว่าก่อนหน้านั้นเล็กน้อยคำถามของกรรมการผู้ห้ามบนเวที ทำให้เสีี่ยมซึ่งมีสภาพบอบช้ำอย่างหนัก คิดว่าเขาได้ต่อสู้อย่างสมศักดิ์ศรีแล้ว และทุกคนคงเห็นแล้วว่าเขามีความทรหดอย่างถูกผู้ชาย จึงคิดจะยอมแพ้โดยไม่ออกจากมุม แต่พอเขียนพินมาขอคำยืนยันจากเสีี่ยม ผู้แต่งแสดงรายละเอียดของความขัดแย้งในจิตใจของเสีี่ยมว่า ถ้าผีในตู้จนครบห้ายกก็เหมือนรับจ้างเขียนพิน แต่ถ้ายอมแพ้เขาก็กลับคิดอายุคนทั้งตำบลขึ้นมาว่าเขายอมแพ้คนที่ตัวเท่าๆ กัน ถึงแม้ว่าเขาไม่อาจชนะน็อคด้วยกำลังที่เหลือไม่ถึงครึ่ง และชนะคะแนนยังเป็นไปไม่ได้ (46) ทั้งๆ ที่เสีี่ยมมีความขัดแย้งเช่นนี้ แต่เมื่อระฆังยกสุดท้ายดังขึ้น เขาก็ออกจากมุมอย่างรวดเร็วโดยไม่รู้ตัว ผู้อ่านจึงเข้าใจได้ว่าเขาออกไปชกเพราะสัญชาตญาณนักสู้อย่างแท้จริง การละเมอว่า "กูไม่แพ้" ก่อนรู้สึกตัวที่บ้านในช่วงท้ายเรื่อง ก็ยิ่งย้ำให้เห็นจิตวิญญาณนักสู้ของตัวเอก จิตใจอันไม่ยอมแพ้ฝ่ายแม่ไม่เห็นทางชนะของเสีี่ยม จึงแสดงความยิ่งใหญ่ของนักสู้

เมื่อพิจารณาการดำเนินเรื่อง พบว่าผู้แต่งขึ้นต้นด้วยการบรรยายเหตุการณ์ตอนปลายในฉากบ้านที่เสีี่ยมเพิ่งพ้นจากนอนพักรักษาตัวอยู่ในมุ้ง มุ้งซึ่งเป็นรูปสี่เหลี่ยมมีลักษณะคล้ายเวทีมวย กระตุ้นการย้อนระลึกของตัวเอกถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นที่สนามมวย เมื่อเดินเรื่องมาถึงเวลาปัจจุบันในตอนท้ายเรื่อง ผู้อ่านจะสลดใจที่พบว่าเงินค่าตอบแทนจากการชกมวยของเสีี่ยมซึ่งคาดว่าจะนำเงินมาใช้หนี้หมอต้าแยที่มาทำคลอด และที่เหลือเอาไว้ซื้อข้าวสารซึ่งหมดแล้ว กลับต้องหมดไปกับค่ารักษาพยาบาลบาดแผลที่เกิดขึ้นจากการถูกพวกของเขียนพินรุมทำร้าย เนื่องจากเสีี่ยมหัวเราะเยาะคนเหล่านี้ก่อนกลับบ้าน การหัวเราะเยาะของเสีี่ยมย่อมแสดงว่าแม้เงินจะมีความจำเป็นสำหรับชีวิต แต่ศักดิ์ศรีมีความสำคัญกว่า ผู้อ่านจะชื่นชมในการดำรงศักดิ์ศรีของตัวเอก พร้อมกับเห็นความน่ารังเกียจของค่านิยมที่เป็นปฏิปักษ์กับความเป็นลูกผู้ชายแต่อาจจะกลายเป็นสิ่งปกติในสังคมปัจจุบันไปแล้ว

การฆ่าเพื่อแย่งชิงอำนาจด้วยความโลภใน "ผู้ยิ่งใหญ่" ได้บ่งชี้ถึงจุดวิกฤตของวัฒนธรรมที่เน้นความกล้าหาญของลูกผู้ชายยุคก่อน สมใจฉวยโอกาสยิงกำนันเดชข้างหลัง เมื่อรู้ว่ากำนันเดชหวังผู้สืบทอดขนาดเสียสละวางแผนให้เขาฆ่าเพื่อสร้างศรัทธาต่อชาวบ้าน และทั้งๆ ที่รู้ว่าเป็นของกำนันเดชไม่มีลูกกระสุน สมใจเป็นตัวแทนของผู้ถูกหลอหลอมจากสังคมเมืองหลวงซึ่งผู้คนต่างก็แก่งแย่งดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด ความละอายใจและความเกรงกลัวต่อบาปไม่ใช่คุณค่าที่คนเหล่านี้ยึดถือ องค์ประกอบที่ตัดกันระหว่างความยิ่งใหญ่ในวิถีชีวิตดั้งเดิมกับความจอมปลอมของวิถีชีวิตที่ปราศจากคุณธรรม สอดคล้องกับลักษณะนิสัยและพฤติกรรมที่ผิดแผกระหว่างกำนันเดชกับสมใจ กำนันเดชมีนิสัยรักพวกพ้อง กล้าหาญ และรักความยุติธรรม

ชาวบ้านตำบลสันหลามจึงให้ความเคารพยำเกรง การอุทิศตนเพื่องานเป็นเหตุแห่งความทุกข์ที่ภรรยาและลูกหนีไป การงานของกำนันทำให้เขาต้อง "ข้องแวกกับผู้คนอย่างไม่เป็นเวล่ำเวลา" และ "เอาหัวเข้าไปเสียดในทุกรื่องราว" (55) เขาต้องออกเรือคนเดียวตอนกลางคืนเพื่อปลดปล่อยความทุกข์ซึ่งไม่มีใครเข้าใจได้ แม้เวลาจะผ่านไปกว่า 20 ปี แต่ความทุกข์ดังกล่าวกลับยิ่งเพิ่มขึ้น เมื่อพบว่าตนกำลังย่างเข้าสู่วัยชราและขาดคนสืบทอดภารกิจยิ่งใหญ่ว่า ซึ่งหมายถึงการเป็นผู้นำชาวบ้าน ปกป้องคุ้มครองผู้เสียเปรียบ พิทักษ์ผลประโยชน์ของคนในตำบลลอยน้ำแห่งนี้ (58) ผู้สืบทอดภาระที่ยิ่งใหญ่นี้ จำต้องมีคุณสมบัติภายใน คือ กล้าหาญเด็ดเดี่ยว รักความยุติธรรมและรู้จักแยกแยะผิดชอบชั่วดี กำนันเดชต้องผัดหวังซ้ำแล้วซ้ำเล่าในการพยายามหาผู้รับช่วง เขานำเด็กมาเลี้ยงและถ่ายทอดความรู้ทุกอย่างให้ แต่พอโตขึ้นลูกเลี้ยงก็ถืออำนาจรังแกผู้อื่น เขาตบลูกเลี้ยงจนกลิ้งลงบันไดและไล่ออกจากบ้าน รายละเอียดส่วนนั้นนอกจากจะแสดงปมปัญหาแล้วยังย้ำให้เห็นนิสัยรักความยุติธรรมและเน้นประโยชน์ส่วนรวมเหนือส่วนตน

แต่ในที่สุด การตัดสินใจเลือกสมาชิกของอดีตภรรยาให้เป็นทายาททางคุณธรรมก็สร้างความปวดร้าวอย่างแสนสาหัสแก่เขา แม้เขาจะใช้เวลาถึงสองคืนกับหนึ่งวันเพื่อไตร่ตรองถึงความเหมาะสมของสมาชิก ความเข้าใจผิดของกำนันเดช คือ ความผิดพลาดของเขา กำนันเดชเคยได้ยินผู้ใหญ่เพี้ยนผู้เป็นพ่อตาของสมาชิกแล้วว่า สมาชิกปักปันจ้อศีระนายท้ายเรืออนาคาที่เข้ามาลากปลา ทำให้พวกนั้นกลัวและหนีไป กำนันเดชจึงคิดว่าสมาชิกใจใหญ่สู้คนและรักพวกพ้อง แผนการของตัวเอกที่ยอมตาย โดยแก่งเบียดเบียดชาวบ้านในช่วงฤดูมรสุมและสุดท้ายรังแกสมาชิกเพื่อให้โค่นอำนาจตนลงไป เพื่อปกป้องคุ้มครองชาวบ้าน แสดงให้เห็นถึงการเสียสละที่ยิ่งใหญ่ ความเห็นแก่ตัวและขลาดเขลาของสมาชิกและความตายของกำนันเดช สร้างผัสสะทางอารมณ์ให้ผู้อ่าน สำนึกถึงความน่าอัศจรรย์ของวัฒนธรรมยุคใหม่ที่ทำลายความยิ่งใหญ่แห่งวิถีชีวิตดั้งเดิม สำนึกสุดท้ายก่อนตายของกำนันเดชที่ว่า "ทำไม กระสุนนัดนี้จึงไม่มาด้านหน้า" (82) สื่อความหมายว่าเขาไม่ได้กังวลเรื่องความตายเลยแม้แต่น้อย หากความตายนั้นชดเชยด้วยคุณธรรมและความกล้าหาญของผู้รับช่วงภารกิจ ถ้ากระสุนนัดนี้มาทางด้านหน้าก่อนที่สมาชิกจะรู้ว่าปืนของเขาไม่มีลูกกระสุน เขาย่อมต้องปลาบปลี้มอย่างใหญ่หลวง ความผัดหวังของกำนันเดชคือ ความล้มสลายของคุณธรรมและความเสื่อมของหมู่บ้านซึ่งจะมีสมาชิกเป็นผู้นำคนต่อไปนั่นเอง

ผู้แต่งดำเนินเรื่อง โดยแบ่งเรื่องออกเป็น 8 ตอน เพื่อความกระชับในการนำเสนอเนื้อเรื่อง ตอนที่หนึ่งเป็นเหตุการณ์ที่กำนันเดชออกมาลอยเรือในทะเลอยู่ตามลำพัง แล้วจึงย้อนไปที่กำนันเดชได้กลายเป็นผู้นำของชาวบ้านตั้งแต่เมื่อ 20 ปีก่อนในตอนที่ 2 ส่วนตอนที่ 3 แสดงมูลเหตุแห่งความเปลี่ยนแปลงและความต้องการผู้สืบทอดภารกิจอันยิ่งใหญ่ของกำนันเดช ตอนที่

4 แสดงความขัดแย้งที่เพิ่มขึ้นอีกของตัวเอง เมื่อเขาพบกับสมใจลูกเขยของผู้ใหญ่เทียน ซึ่งที่แรกเขาคิดว่า คือ ลูกของเขาที่หายไป แต่ภายหลังก็สืบรู้ว่าเป็นลูกของสมใจกับสามีใหม่ซึ่งเป็นตำรวจอยู่ที่กรุงเทพฯ ตอนที่ 5 กลับมาเน้นเหตุการณ์ที่กำนันเดชออกทะเลสองคืนกับหนึ่งวันและพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปหลังจากนั้น ตอนที่ 6 ผู้แต่งย้อนเรื่องเปิดเผยความคิดความรู้สึกของกำนันเดชขณะออกเรือสองวันหนึ่งคืน ตอนที่ 7 แสดงความขัดแย้งครั้งสำคัญและการพลิกผันอันนำไปสู่การจบชีวิตของตัวเอง และตอนสุดท้ายเป็นคำพรรณนาความมืดมิดของท้องฟ้าและอาณาบริเวณทิวเกาะสันฉลาม หลังความตายของตัวเอง

กำนันเดชจบชีวิตบนเกาะที่เป็นเขตสัมปทานรังนกของผู้ใหญ่เทียน เกาะแห่งนี้อยู่วงนอกสุดของหมู่เกาะสันฉลาม เป็นที่ที่ไม่มีคนอยู่อาศัย การเดินทางไปก็ยากลำบากต้องรอให้น้ำขึ้นเต็มที ในตอนที่ 8 ซึ่งเป็นตอนจบของเรื่อง ฉากเป็นองค์ประกอบที่แสดงบรรยากาศอันเศร้าสร้อยมืดมน ซึ่งสัมพันธ์กับการปิดฉากชีวิตพร้อมกับการดับความหวังของกำนันเดชที่จะสืบต่อการดำรงความสุขของหมู่บ้าน ให้ตกทอดในมือของทายาทที่แท้จริง ดังบทประพันธ์ว่า

ใกล้สง จันทรข้างแรมหายลับไปพักใหญ่แล้ว โด่งฟ้าสีดำเหลือดาวแต่มีอยู่ไม่กี่ดวง ทิวทิวเกาะสันฉลามมีมืดมิดกว่าช่วงใดๆ ขณะวันใหม่เตรียมก่อเกิดอย่างเย็นชา

เรือลำหนึ่ง ตะเกียงที่ดับแล้วลูกหนึ่ง และความหวังที่ตกค้างอีกเรื่องหนึ่ง...
เกยตื้นอยู่ตามลำพัง (82)

เห็นได้ว่า วิกฤตแห่งวัฒนธรรมนี้ เกิดขึ้นที่หมู่เกาะสันฉลามซึ่งอยู่ห่างไกลความเจริญ แต่ก็ยังถูกค่านิยมอันแปลกปลอมต่อคุณค่าชีวิตของสังคมเมืองคุกคาม นั้นย่อมบ่งชี้ถึงความรุนแรงของปัญหาสังคมที่แผ่ขยายอย่างน่าสะพรึงกลัวยิ่ง

ใน "คนกับเสือ" ผู้แต่งแสดงความเลวร้ายของค่านิยมในสังคมแห่งความเจริญทางวัตถุที่เป็นปฏิปักษ์กับชีวิต กำหนดโครงเรื่องให้ทั้งตัวเองและเสือ ถูกความเจริญบีบคั้นให้ต้องมาชนกัน เราจะพบว่ากระแสบริโภคนิยมในสังคมเมืองเหยียบย่ำศักดิ์ศรีของตัวเองจนไม่สามารถทนอยู่ได้ ส่วนเสือถูกมนุษย์รุกรานพื้นที่ป่าจนขาดอาหารจึงต้องกินวัวที่ชาวบ้านปล่อยไปหาอาหารบริเวณป่า ตัวเอกต้องรับหน้าที่พรานแทนพ่อทั้งที่ไม่เต็มใจ แต่บทบาทพรานในยุคใหม่ถึงแม้ต้องมืออยู่เพื่อดำรงศักดิ์ศรีและตัวตนของความเป็นพราน ก็สร้างความขัดแย้งแก่เขาซึ่งเข้าใจดีว่าวิญญาณพระนงมีความหมายลึกซึ้งอย่างไร นั่นคือ เขาเข้าใจว่า เสือตัวนั้นไม่ได้ต่าง

จากเขาเลย เมื่อตัวเอกพลาดจากการดักชู้มยิง เขาจำต้องล่องล้าเข้าไปในพื้นที่หวงห้ามของเสือ เพื่อไล่ล่ามัน ผู้แต่งชี้ว่าลักษณะนิสัยของเสือที่กล้าหาญ รักสันโดษ และหวงแหนอาณาเขตของมัน เป็นที่มาของการทำร้ายผู้ที่บุกรุก

อย่างไรก็ตาม ผู้แต่งยังแสดงความแตกต่างของเสือที่ตัดกับตัวเอกว่า "...มันเป็นสัตว์ที่ไม่เคยต้องทนทุกข์อยู่กับความขัดแย้งในตัวเอง ไม่เคยหลั่งน้ำตาสำนึกผิดในเรื่องใด หรือปลาบปลื้มกับความสำเร็จในเรื่องไหน มันเผชิญหน้ากับชีวิตโดยไม่หลบตาและทำเฉพาะสิ่งที่จำเป็น โดยไม่มีความหวาดหวั่นกับเหตุการณ์เบื้องหน้า และไม่มี ความเสียใจกับเหตุการณ์ย้อนหลัง" (88) การรำลึกถึงความทุกข์ทรมานของตัวเอกที่ขัดแย้งกับวิถีชีวิตในสังคมเมืองหลวง และใฝ่หาผู้มีจิตวิญญาณเดียวกัน "เพื่อดูแลความบอบช้ำที่ผ่านมาทั้งปวง เพื่อผืนดินเป็นหนึ่งเดียว" (102) อีกทั้งการแบกรับความหวังของพ่อและพันธะทางสังคมต่อหมู่บ้านที่กำหนดให้เขาต้องล่าเสือ สร้างแรงกระแทกอารมณ์ ทำให้ผู้อ่านเห็นใจตัวเอกที่มีความละเอียดอ่อนและหวั่นไหว แต่ก็พยายามยืนหยัดจนวินาทีสุดท้าย

จุดหักเหของเรื่องซึ่งส่งผลให้ตัวเอกกลับกระสุนยิงเสือพร้อมกับยอมให้เสือตะปบ อยู่ที่ การค้นพบและตระหนักในความจริงของเขาที่ว่า เสือมีจิตวิญญาณเป็นหนึ่งเดียวกับเขา มันทำให้เขาค้นพบคุณค่าที่เขาแสวงหามาเนิ่นนาน คำตอบของเขาอยู่ที่คำถามว่า "มันคิดอันใดหรือที่ชีวิตหนึ่ง [เสือ] จะดำรงอยู่อย่างตระหงาย งามสง่า กล้าหาญ สันโดษและเป็นอิสระทางจิตวิญญาณ" ผู้อ่านที่เจ็บปวดร่วมกับประสบการณ์ทางอารมณ์ของตัวเอก ย่อมได้รับสิ่งชดเชยเมื่อประจักษ์ว่าหน้าที่ที่สำคัญของมนุษย์ คือ การแสวงหาและมุ่งไปสู่อุดมคติของตนแม้แลกด้วยชีวิต

เมื่อพิจารณาจาก พบว่าเป็นองค์ประกอบที่กลมกลืนกับบรรยากาศในเรื่อง ผู้แต่งดำเนินเรื่อง โดยแบ่งเป็น 4 ตอน ตอนที่ 1 มีการบรรยายฉากป่าช่วงใกล้ค่ำด้วยข้อความเดียวกันถึง 2 ครั้งว่า "แสงสุดท้ายของวันสาดยอดไม้จนทั้งป่าเปล่งประกาย จากนั้นไม่นานทุกอย่างก็ซิดเลือนลงอย่างรวดเร็ว ความเย็นเยียบแผ่คลุมทั่วอาณาบริเวณราวความโศกเศร้า" (82,87) เห็นได้ว่า ครั้งแรกเป็นการเปิดเรื่องก่อนที่จะแสดงความคิดและพฤติกรรมของเสือซึ่งไม่เคยล่าสัตว์อื่นเพื่อเหตุผลอื่นนอกจากบำบัดความหิวของตน แล้วแสดงภูมิหลังของมันที่ต้องมีดินแดนเพื่อรักษาวิถีชีวิตอันเป็นอิสระ หลังจากที่ผู้เล่ากล่าวถึงเสือว่า "เริ่มรู้สึกถูกคุกคาม" เพราะโลกของมันเล็กลง "ดงดิบกลายเป็นทุ่งโล่ง สายน้ำเหือดแห้งกว่าที่เคย ภูเขามีสายน้ำแล้งราวถูกขบกัดด้วยเขี้ยวกรามขนาดมหึมา" (87) ก็มีคำบรรยายฉากด้วยข้อความเดิมซ้ำกับตอนเปิดเรื่อง ต่อจากนั้นเป็นการบรรยายเหตุการณ์ที่เสือกำลังออกล่าวัวของชาวบ้านที่เข้ามาหาอาหารในป่า

ในตอนที 2 ผู้แต่งใช้ข้อความเดิมอีกถึง 2 ครั้ง (89,93) ครั้งแรกปรากฏนำความรู้สึกนึกคิดของตัวเอกขณะออกล่าเสือ และการย้อนรำลึกถึงการสนทนาของเขากับพ่อเกี่ยวกับความจำเป็นที่เขาต้องออกล่าเสือแทนพ่อเพื่อรักษาศักดิ์ศรีของพราน ผู้แต่งใช้ข้อความนี้ซ้ำอีก นำข้อความที่บรรยายถึงช่วงขณะเมื่อพ่อเดินกลับเข้าสู่หมู่บ้าน และเขาเห็นน้ำตาของพ่อขณะมองมาที่เขา แล้วเปลี่ยนเป็นฉากยามค่ำ อาจารย์วิเคราะห์ได้ว่า ผู้แต่งจงใจใช้คำบรรยายฉากเหมือนกันในตอนที 1 และ 2 เพื่อแสดงความเชื่อมโยงชะตากรรมของตัวเอกกับเสือที่ถูกกระแสดความเจริญทางวัตถุคุกคาม ตอนที 3 ขึ้นต้นด้วยฉากป่าตอนเช้าที่อบอุ่น งดงาม ดังบทประพันธ์ที่ว่า "แสงตะวัน นวลนุ่มลูบได้ทิวเขาราวฝ่ามือของความรัก ไอออุ่นแห่งรุ่งอรุณแผ่ซ่านน้ำตาแห่งราตรี ขณะสายหมอกกรุ่นยังไม่ยอมคลายแมกไม้ออกจากอ้อมกอด" (96) ผู้แต่งใช้ฉากนี้อย่างกลมกลืนกับเนื้อหาที่เปิดเผยว่าตัวเอกโหยหาความรักและการดูแลจากผู้มีจิตวิญญาณเดียวกัน

ในตอนที 4 มีการบรรยายฉากช่วงกลางวันด้วยข้อความเดียวกันซ้ำ 2 ครั้งว่า "ตะวันสูงส่งเงาไม้ลงทาบบ้างผืนดิน ไอแดดเด่นระยิบอยู่ตามยอดพุ่มที่ถูกแสงเกาะ ทว่าต่ำได้ลงมาทั้งปายังครึ้มเย็น" (102,104) น่าสังเกตว่า คำบรรยายครั้งแรก ปรากฏเป็นย่อหน้าแรกของตอน ก่อนที่จะแสดงพฤติกรรมและความคิดของเสือ ส่วนครั้งที่สองปรากฏก่อนแสดงความคิดของตัวเอกในช่วงหลังจากที่ได้ยินเสียงเสือคำราม การซ้ำคำบรรยายดังกล่าว แสดงว่าเสือและคนอยู่ในฉากเดียวกันทั้งสถานที่และเวลา เมื่อพิจารณาถ้อยคำในบทบรรยาย น่าสังเกตว่าเน้นความร้อนในช่วงเที่ยงถึงบ่ายขนาดที่ "ไอแดดเด่นระยิบอยู่ตามยอดพุ่มที่ถูกแสงเกาะ" แต่ก็แสดงความมืดครึ้มที่ใบหน้าของป่าอันสมบูรณ์ไปพร้อมกันด้วย ฉากสุดท้ายในตอนปิดเรื่องเป็นเวลาเย็นค่ำ ผู้แต่งแสดงความยิ่งใหญ่ของวิญญาณอิสระทั้งสองที่ถูกบีบให้ต่อสู้กันจนจบชีวิตลงพร้อมกันอย่างเร้าอารมณ์โศกเศร้า ประสานกับคำบรรยายที่เน้นในตอนที 1 และ 2 ว่า

แสงสุดท้ายของวันสาดยอดไม้จนทั้งป่าเปล่งประกาย จากนั้นทุกอย่างก็
ซิดเล็กลงอย่างรวดเร็ว ความเย็นเยียบแผ่คลุมทั่วอาณาบริเวณราวความ
โศกเศร้า

พลันทั้งแผ่นผาแทบจะปริแยกและทั้งสันเขาก็แทบจะป็นเป็นผุยผง เมื่อเสียง
เสือกกับเสียงปืนคำรามก้องขึ้นพร้อมกัน

หวังต่อมาทั้งปามีแต่ความเงียบสงัด (109)

เห็นได้ว่า ผู้แต่งใช้ฉากอย่างเป็นเอกภาพกับองค์ประกอบอื่นๆ นอกจากนี้ฉากยังเป็นองค์ประกอบที่ช่วยในการสื่อความหมายเพื่อกระตุ้นให้ผู้อ่านขบคิดถึงปริศนาของคุณค่าบางประการอีกด้วย ในขณะที่แสดงความพ่ายแพ้ของจิตวิญญาณอิสระ การจบชีวิตเสียด้วยกระสุนปืนของตัวเอกในบทบาทพราน แสดงความเหนือกว่าของมนุษย์ที่ใช้เทคโนโลยีและอำนาจของพันธะทางสังคมที่เขาต้องคำนึงถึง อย่างไรก็ตาม การที่เขาไม่หลบเลี่ยงการฆ่าของเสียเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของวิญญาณอิสระ ก็น่าจะแสดงว่าวิญญาณเช่นนั้นไม่มีที่อยู่ในสังคม

2. มุมมองและผู้เล่าเรื่อง

ในเล่ม *คนกับเสือ* เรื่องสั้นทุกเรื่องมีผู้เล่าเรื่องแบบผู้รู้ที่ไม่ใช่ตัวละคร ใน “บาดแผลใหม่จากท้องทะเล” ผู้เล่าเรื่องแสดงความคิด ความรู้สึกของเต๊ะหนุ่มหาปลาให้ผู้อ่านเห็นความเรียบง่ายสมถะ และความสามารถหาเลี้ยงชีพที่สัมพันธ์กับการใช้ปัญญาว่า

ในฐานะคนหาปลาซึ่งเกิดและโตมาในหมู่บ้านเล็กๆ ริมทะเล เต๊ะไม่เคยมีและไม่เคยฝันถึงอุปกรณ์ตกปลาสมัยใหม่แบบที่พวกนักทัศนาศจรหิวมาให้เห็นอยู่บ่อยครั้ง เวลาลอยเรือตกปลาเช่นนี้ เขาชอบใช้ปลาสดขนาดคืบกว่าทำเป็นเหยื่อซ่อนตะขอเบ็ดไว้ในท้องมันโดยไหลแต่ส่วนคมออกมา เต๊ะใช้ลวดราวๆ สองวา เป็นสายนำจากตัวเบ็ดมาถึงสายเอ็น ซึ่งเส้นโตเกือบจะเท่ากำนไม่ขีด จากนั้นก็ปล่อยทั้งเหยื่อทั้งสายยาวลงไปทางท้ายเรือ เอนี่วตีนคู่ที่โตที่สุดคืบสายไว้และอาศัยตีนหนาเตอะอีกข้างหนึ่งเหยียบหลอดเก็บสาย สำหรับมือทั้งสองข้างนั้นกำเกร็งอยู่กับการบังคับทิศทางเรือ

ปลาฉวยเมื่อไหร่ หัวแม่ตีนจะบอกเขาเอง

ด้วยวิธีง่ายๆ แบบนั้น เต๊ะสามารถหาปลาเลี้ยงชีพอยู่ทุกเมื่อเชิ้อวัน ปลาซากอินทรี ได้มอญ หรือกระทั่งกระทิงร่วมขนาดเล็ก ล้วนเคยถูกเขาสวาร์ขึ้นมาแล้วทั้งสิ้น (16)

แม้เต๊ะมีหัวใจอันสมถะ แต่ข้อจำกัดของเรือหางยาวซึ่งไม่สามารถฝ่าคลื่นขนาดใหญ่ได้ทำให้เขาไม่สามารถออกหาปลาได้ตามต้องการ ความรู้สึกที่ไม่อาจบรรลุผลดังหวัง แสดงในการบรรยายของผู้เล่าว่า

ลมแรงขึ้นเรื่อยๆ อีกไม่นานคงต้องเข้าฝั่ง เตะน้ำในใจ ความหวังที่จะได้ปลาใหญ่สักตัวดูเหมือนจะเจือจางไปกับสายลมเกือบหมดสิ้น เขาเหม่อมองเรือยนต์สีขาวของพวกกรุงเทพฯ ด้วยความสะเทือนใจอยู่ลึกๆ ถ้ามีเรือที่ทรงตัวที่ดีขนาดนั้น เครื่องติดท้ายสักห้าสิบบางเบา เขาคงออกมาหาปลาได้ทุกฤดูกาล (19)

หลังจากที่เขาถูกนักท่องเที่ยวซึ่งอาศัยเครื่องยนต์เรือที่เหนือกว่าฉกชิงปลาซึ่งเป็นน้ำพักน้ำแรงขึ้นเดียวของวันนั้นไป ในตอนจบ ผู้เล่าเลือกบรรยายภาพด้วยมุมมองภายนอกให้เห็นบาดแผลที่เกิดจากการต่อสู้กับปลาซากที่ถูกชิงไปว่า

ลมบ่ายพัดจัดขึ้นเรื่อยๆ เรือลำน้อยลั่นเอี้ยดฮึดไปตามแรงกระแทกของม้วนคลื่น หนุ่มเตะพยายามคล้อยนิ้วออกมาจากคันบังคับเครื่องยนต์เล็กน้อยแต่ก็ไม่สำเร็จ ฝ่ามือของเขาเกาะแน่นอยู่กับแกนเหล็กเหมือนถูกตีไว้ด้วยกาว... กาวที่เกิดจากลิ่มเลือดเกราะกรัง

มันเป็นบาดแผลใหม่จากท้องทะเล (24)

ประโยคสุดท้ายกระตุ้นให้ผู้อ่านขบคิดและเข้าใจว่า บาดแผลที่ดูเหมือนบาดแผลเดิมๆ ในชีวิตชาวประมงที่แท้เป็นบาดแผลใหม่ หมายความว่า เป็นบาดแผลที่เตะไม่เคยได้รับมาก่อน เนื่องจากปลาที่เขาแลงมาด้วยบาดแผลนั้น ถูกฉกฉวยไปอีกต่อหนึ่ง และสร้างความเจ็บปวดอย่างใหม่แก่เขา บาดแผลใหม่นี้ จึงเป็นผลกระทบจากอำนาจความก้าวหน้าที่ส่งเสริมความหยาบซ้าและไม่ละอายใจของการปล้นแม้แต่ปลาตัวเดียวอันเป็นน้ำพักน้ำแรงของคนจน กล่าวได้ว่า มุมมองภายนอกนี้ สื่อความหมายให้คิดต่อและมีน้ำหนักมากกว่าการอธิบายอย่างตรงๆ

การเล่าเรื่องแบบผู้รู้ที่เน้นมุมมองภายในของหญิงเฒ่าชาววังแต่เพียงผู้เดียว ใน "หญิงเฒ่าบนภูเขาชรา" ทำให้ผู้อ่านเข้าใจความขัดแย้งภายใน ที่แทรกอยู่ในความเปลี่ยวเหงาอ้างว้างของผู้แปลกแยกจากผู้อื่น ทั้งที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดและห่างเหินกัน ดังที่ผู้เล่าบรรยายพฤติกรรมและความคิดของหญิงเฒ่าว่า

"จะรีบไปไหน... จะรีบไปไหน" เธอบ่นพึมพำต่างๆ ที่ อีหหลานสาววัยรุ่นจ้ำล็บ สายตาไปนานแล้ว วันนี้มันรู้ว่ามึนรถนักที่ศนาจรขึ้นมากหลายคัน จึงตื่นขึ้นมา หวีผมตั้งแต่ไถ่ยังไม่ขึ้น ติดกับบนหัวเสียเกือบยี่สิบอัน ย่าบอกให้มันรอ มันก็ไม่รอ ถือว่าทางไปลานหินนั้นแม่เฒ่าหลับตาเดินก็ยังไม่

แน่นอน ถ้าพึ่งแค่เส้นทางก็คงไม่ใช่ปัญหาใหญ่อะไร หญิงเฒ่าเคยใช้เส้นทางนี้มาตั้งแต่มันยังไม่มีสภาพโล่งเตียนอย่างที่เห็น ตั้งแต่ถูกภูทางซีกตะวันตกยังเป็นป่าดงท่อมที่บึบ จากนั้นจึงได้กลายเป็นไร่ผืนใหญ่ ซึ่งต่อมาก็ถูกทิ้งร้างเหลือแต่หญ้าคาเขียวลู่ลม

เธอเคยอาศัยเส้นทางนี้เดินไปยังไร่ข้าว ไปเก็บผัก หักข้าวโพด และทำอะไรอีกสารพัดที่วัยชราไม่อนุญาตให้จดจำอีกต่อไป

แต่ทั้งหมดนี้ไม่ได้หมายความว่า เธออยากจะได้คนเดียว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เวลาเดินไปลานหินที่นักท่องเที่ยวชอบมาชมกันอยู่บ่อยๆ สี่ห้าปีที่ผ่านมา หญิงเฒ่ารู้สึกกลัวเส้นทางอันคุ้นเคยนี้ขึ้นมาอย่างประหลาด เธอรู้สึกว่าเงาเงียบสองข้างทางชอบคุกคามเธอยิ่งกว่าเสือร้ายตัวใด... (25 - 26)

เงาเงียบสองข้างทางที่คุกคามเธอยิ่งกว่าเสือร้ายตัวใด เมื่อโยงกับการย้อนระลึกความหลังในอดีต ที่หวนกลับมาขณะเดินไปตามเส้นทางนั้น อาจวิเคราะห์ได้ว่า คือความสะทกสะเทือนต่อความสูญเสียที่เธอไม่อาจลืมได้ เป็นความสะทกสะเทือนที่ถูกปลุกขึ้นมาเมื่อเธอจำต้องเดินผ่านสถานที่นั้น เมื่อชาวบ้านรวมทั้งเธอถูกเกณฑ์ให้ออกมาต้อนรับนักท่องเที่ยวที่แปลกแยกเหลือเกินกับภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของใคร ในความสะทกสะเทือนดังกล่าว ผู้เล่ายังใช้มุมมองภายในแสดงความไม่เข้าใจใดๆ ของหญิงเฒ่าต่อสิ่งที่เรียกว่า อนุกรมการณหรือผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ มุมมองดังกล่าวมีพลังในการต่อต้านสิ่งที่เธอไม่เห็นคุณค่าให้เกิดแก่ผู้อ่านด้วย

การเล่าเรื่องแบบผู้รู้ที่เน้นมุมมองภายในของเสียงม่นุ่มดังเกที่ขึ้นชกต่างๆที่ไม่ใช่อาชีพใน "มวยแทน" แม้ว่าจะได้แสดงให้เห็นความทุกข์เพราะความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ก็ได้ได้เบี่ยงเบนผู้อ่านไปจากความประทับใจในความรักศักดิ์ศรีของผู้ชายของตัวเอง ผู้เล่าบรรยายความรู้สึกนึกคิดของเสียงมาก่อนขึ้นชกและระหว่างชก โดยแทรกเสียงของผู้เล่าไว้บ้างว่า

เขาไม่เชื่อว่าการชกกับคนตัวเท่าๆ กัน เพียงห้ายกเป็นเรื่องยาก เพราะตั้งแต่
น้อยจนใหญ่ก็พาดปากกับเด็กบางเด็วกันมาหลายครั้ง สาวอ้วนหรือแบก
ลังปลาน่าจะเหนื่อยมากกว่า เสงี่ยมไม่เชื่อว่าคู่ต่อสู้ของเขาจะมีพลังอำนาจ
มากไปกว่าคลื่นใหญ่ ลมแรง ที่เคยฟันฝ่ามาแต่อ่อนแต่ออก... (37)

เสงี่ยมไม่รู้เลยว่า คู่ต่อสู้ของตนนั้นเป็นมวยกรุงเทพฯ ที่ผ่านศึกมาหลาย
ครั้งแล้ว (38)

...ท่อนแขนของเขานั้นใหญ่หนาและแข็งเปรี๊ยะตามประสานที่สาวอ้วนมา
ตั้งแต่วุ่นๆ เมื่อบวกกับไหล่และคอที่หนาทึบแล้ว มันทำให้เสงี่ยมเชื่อว่ากำปั้นที่
ส่งออกไปน่าจะรุนแรงเหมือนค้อนทุบ

สิ่งที่เขาไม่รู้ก็คือ พลังหมัดนั้นเกิดจากการใช้จังหวะที่ไหล่ ประสานกับการใช้
ขาส่งน้ำหนักตัวอย่างเหมาะสม (38)

เมื่อพักยกที่สามผู้เล่าบรรยายความรับรู้ของเสงี่ยมว่า

มันไม่ใช่เรื่องง่ายๆ อย่างที่คิดเสียแล้ว... ชกกับนักมวยอาชีพชกกับชกกันตาม
ท่าเรือช่างต่างกันมากเหลือเกิน เสงี่ยมบอกตัวเอง แต่พอเขานึกถึงคำพูดของ
เซียนมวยร่างอ้วน เสงี่ยมก็รู้สึกสั่นสะท้านในอกขึ้นมาอีก
ความไม่พอใจที่ถูกสบประมาทยังคงอยู่ตรงนั้น (42)

ผู้อ่านจะเข้าใจความทุกข์กายและใจของตัวละครที่ตกเป็นเป้าของคู่ต่อสู้ โดยไม่
สามารถตอบได้อย่างที่คาดหมายได้ ช้ำยังต้องเผชิญกับคำสบประมาทของผู้ที่หยามหมิ่นศักดิ์ศรี
ของนักสู้ ทั้งๆ ที่บุคคลนั้นต่ำต้อยทางจิตใจกว่าเขาหลายเท่าตัว ช่วงพักยกที่สี่ผู้เล่าใช้มุมมอง
ภายในแสดงความหยิ่งทรนงในศักดิ์ศรีในสำนึกของเสงี่ยม ที่แม้ไม่เห็นทางชนะแต่ก็ทนสู้ต่อไปว่า

เขาแอบยอมรับกับตัวเอง ว่าโอกาสที่จะชนะคู่ต่อสู้เหลืออยู่น้อยเต็มที แต่
การยอมแพ้ก็ไม่ใช่เรื่องที่จะกระทำได้ง่าย สำหรับคนที่ถือตัวว่าเป็นลูกผู้ชาย
อย่างเขากำปั้นและเขาคอกของฝ่ายตรงข้ามอาจจะทำให้ร่างกายของเขาปริแยก
ออกเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย แต่มันคงไม่เจ็บ เท่ากับการที่จะต้องเดินหลบตาคนทั้ง
บางไปตลอดชีวิตเพราะว่าเขายอมแพ้คนที่ตัวเท่าๆ กัน (45)

ในยกที่ห้าผู้เล่าแสดงความมุ่งมั่นของเสี่ยวว่า "กู่ทงเตะมึงได้กู่ก็ชนะแล้ว ตราบใดที่ กูยังไม่หมดสติ กูจะไม่มีวันยอมแพ้... เสี่ยวคิดถึงชัยชนะอีกแบบหนึ่งในสถานการณ์เช่นนี้ มันเป็น ชัยชนะส่วนตัวที่เขาคนเดียวเท่านั้น ที่รู้ความหมาย" (47) มุมมองที่แสดงจิตใจอันไม่ยอมแพ้เช่นนี้ สร้างความซาบซึ้งแก่ผู้อ่าน ให้เล็งเห็นความสำคัญของการรักษาศักดิ์ศรีของมนุษย์ได้เป็นอย่างดี

ใน "ผู้ยิ่งใหญ่" ผู้เล่าเน้นมุมมองภายในของก้านั้นเดช เพื่อแสดงให้เห็นความทุกข์ที่เขา ต้องแบกรับไว้เพียงผู้เดียว ความทุกข์นี้เป็นสิ่งพิสูจน์ความทรหดอดทนและความพากเพียรของเขา ที่จะหาหนทางทางคุณธรรมที่สืบทอดภาระการเป็นผู้นำชาวสันฉลาม ผู้เล่าแสดงความทุกข์ อันเกิดจากการโหยหาภรรยาที่พาลูกหนีไปว่า

คนจำนวนมากบนเกาะสันฉลามไม่เคยมีนิยายรักส่วนตัว โตขึ้นมาพ่อแม่ก็จับ แต่งกับผู้หญิงข้างบ้าน เห็นกันมาตั้งแต่เด็กเหมือนญาติ ได้กันแล้วก็อยู่รวมกัน ไปเหมือนญาติ และจริงๆ แล้วคนทั้งตำบลก็โยกย้ายกันไปมาเป็นเครือญาติ น้อยคนนักจะรู้ว่าความรักเป็นฉันใด น้อยคนจะรู้สึกว่าการห่มเตชต้องพันผ้า อะไรมามาก จึงได้หญิงสาวของมันเป็นมาเคียงครอง

ไม่มีใครยอมเข้าใจว่าบางสิ่งบางอย่างสำหรับบางคน มันมีได้เพียงหนึ่งเดียว และไม่อาจหาสิ่งใดมาทดแทนได้ทั้งสิ้น

เมื่อเป็นเช่นนี้ ก้านั้นเดชก็ต้องรับผลของตนไว้เพียงลำพัง ทั้งเจ็บ ทั้งอาย ทั้งบาดลึก และชอนเร้น ครวญคร่ำมากไปก็กลัวคนจะเหยียดหยาม ในที่สุดแกก็เลิก พูดถึงลูกเมียกับคนอื่น 20 กว่าปีนี้ได้แต่ออกเรือไปคนเดียว ตอนกลางคืน ลอยลำอ้างว้าง

แม้แต่ร้องไห้เสียบๆ ก็ยังเคย

ยิ่งเวลาผ่านไป ก้านั้นเดชยิ่งคิดถึงลูกชายคนเดียวที่เคยมี มันไม่ใช่แค่ความ ผูกพันฉันพ่อลูก หากเกี่ยวโยงกับความหวังและความรันทนของผู้ชายซึ่งรู้ว่า เริ่มเข้าสู่วัยชรา มันเป็นความปรารถนาจากส่วนลึก ที่จะให้มีใครสักคนสืบทอด สิ่งซึ่งตนสร้างขึ้นมา

.....

ยิ่งอายุมากขึ้น แกยังนึกถึงลูกชายที่หายไป ก้านั้นเดชอยากเห็นมันมารับช่วง การนำพาชาวบ้าน ปกป้องคุ้มครองผู้เสียเปรียบ พิทักษ์ผลประโยชน์ของคนใน ตำบลลอยน้ำแห่งนี้ (57 - 58)

ความซับซ้อนของความขัดแย้งภายในใจกำนันเดช มิใช่อยู่ที่เขาไม่สามารถหาสิ่งใดมาทดแทนผู้เป็นที่รักได้เท่านั้น แต่มีส่วนประกอบของความปรารถนาให้ลูกชายที่หายไปสืบต่อภารกิจอันสำคัญ ที่เขากระทำมาตลอดชีวิตความเป็นกำนัน คือ สร้างความเป็นปกติสุขแก่ชาวตำบลสันฉลามอีกด้วย

ความยิ่งใหญ่ของกำนันเดช อยู่ที่การยอมอุทิศทั้งคุณงามความดีที่สร้างสมไว้และชีวิตเพื่อสร้างผู้ยิ่งใหญ่ด้วยคุณธรรมที่จะมาสืบทอดภารกิจ การแสวงห่มหรงแกชวบ้านในช่วงฤดูมรสุม เพื่อสร้างความชอบธรรมให้สมาชิกเขาและขึ้นเป็นใหญ่แทน แสดงว่ากำนันเดชอุทิศตนอย่างไม่ต้องการคำสรรเสริญหรือผลตอบแทนใดๆ นอกจากความสงบสุขของชุมชนอันเป็นที่น่านักมายาวนาน ผู้อ่านจะเกิดความสลดใจพร้อมๆ กับชื่นชมในความเด็ดเดี่ยวที่จะกระทำในสิ่งที่ตนเลือก ดังที่ผู้เล่าบรรยายว่า

ไม่มีใครสักคนที่รู้ว่ากำนันเดชนั้นก็รอให้หมดมรสุมเหมือนกัน รอที่จะสรุปทุกสิ่งทุกอย่างให้มันจบสิ้นเสียที แก่ไม่ได้บ้าและก็รู้ตัวดีว่าไม่ได้ถูกผีสิง แก่กำลังทำในสิ่งที่ตัวเองเชื่อว่าถูกต้องที่สุด...

เพื่อมอบเป็นมรดกสุดท้ายแก่ชวบ้านสันฉลาม (72)

ผู้อ่านจะเข้าใจความคิดของกำนันเดชที่เลือกจบชีวิตอยู่นานาคร้าเช่นนี้ จากความคิดของเขา ขณะออกทะเลสองคืนกับหนึ่งวัน เพื่อหยั่งวัดความเหมาะสมของสมาชิกในการสืบทอดภารกิจอันยิ่งใหญ่ดังที่ผู้เล่าบรรยายว่า

ชีวิตเป็นเช่นนี้ แก่ครุ่นคิดอยู่ในใจ ก่อนเกิดและสิ้นสุดเหมือนเวลาผันผ่านไปอย่างเรียบง่ายและไม่แยแสต่อผู้ใด ก่อนตะวันจะลับฟ้าไหนเลยต้องเฉลิมฉลองอาทิตย์จากไปไม่เสียเปล่า ราตรีมีความสวยของมัน

กลางดึกคืนนั้นเอง กำนันเดชพลันคิดตก แก่จะเป็นเช่นดวงตะวัน จะจากไปเพื่อเปิดเวียงฟ้าให้ดวงดาว

กูขึ้นมาใหญ่ด้วยการฆ่าคน กำนันคนใหม่ก็ควรขึ้นมาแบบเดียวกัน... แก่รำพึงอยู่ลำพัง

แต่กูฆ่าคนแล้ว คนที่เอาเปรียบชวบ้านทุกคร้วเรือน トラบใดที่กูยังอยู่คนพรรคนี้ก็มีอีกแล้ว กำนันเดชคิด

กูคงจะต้องเป็นคนเลวเสียเอง... แกสรุปแล้วยึดอยู่วูบหนึ่งในความมืด...
ใครฆ่ากู คนนั้นได้ใหญ่แน่

กำนันเดชเผ่าวางแผนประหลาดของแกอยู่จนฟ้าสว่าง ขณะที่พระอาทิตย์กำลัง
ขึ้น แกได้กวาดสายตามองไปรอบๆ เห็นฟ้าแล้วก็รู้ทันทีว่าพายุกำลังจะมา
ฤดูมรสุมเริ่มต้นแล้ว เหมาะแก่ๆ แกนึกในใจ สภาพแบบนี้ กูคงทำให้คนเดือดร้อน
ได้สารพัดเรื่อง

กว่าจะหมดหน้ามรสุม ทุกคนคงอยากให้กูตาย กำนันเดชเผ่าคิดแล้วก็รู้สึก
สลัดใจขึ้นมาวูบหนึ่ง แกเพิ่งมองความลึกๆ รอบๆ ก่อนตัดสินใจถอนสายสอด
ยาวเหยียดขึ้นเร็ว กำนันเดชไม่รู้ตัวเลยว่า แวเวียนเยียบของทะเลลึกได้ติดแน่น
มาในดวงตาของแก

และมันได้หลอกหลอนคนทั้งหมู่บ้านอยู่หลายเดือน (73 - 74)

การแสดงว่าแวเวียนเยียบของทะเลลึกได้ติดแน่นในดวงตาของกำนันเดช ยังเป็น
เอกภาพกับการคิดถึงความตายอันเยือกเย็นอย่างลึกๆ อีกด้วย น่าสังเกตว่า ผู้เล่าเลือกใช้
มุมมองแบบจำกัดผ่านกำนันเดชเท่านั้น คำพูดในบทสนทนาบอกความฉงนของสมใจ เมื่อกำนัน
เปิดเผยความลับว่าเป็นของแกไม่มีลูกภายหลังที่เขาไม่กล้ายิงแก ผู้อ่านยอมเข้าใจได้ว่าคนอย่าง
สมใจไม่มีความซับซ้อน และเราเข้าใจพฤติกรรมของเขาได้ไม่ยาก เมื่อเลือกปลิดชีวิตกำนันด้วย
การยิงข้างหลัง ความรู้สึกของกำนันเดชจึงสำคัญกว่าและกระทบผู้อ่านอย่างหนักหน่วง
ดังบทประพันธ์ว่า

"ไอ้ระยำเฮีย..." กำนันผู้ยิ่งใหญ่คำรามอย่างผิดหวัง ดวงตาเหมือนน้ำนิ่งของ
แก เปลี่ยนเป็นเจ็บปวดรวดร้าวราวทะเลคลั่ง

"กูดูมึงผิด คิดว่ามึงสู้คนที่แท้ก็มาหัดทางตัวหนึ่ง... อย่างนี้จะปกป้อง
คุ้มครองใครได้"

"ปกป้องคุ้มครอง ? ลุงพูดอะไร ฉันไม่เข้าใจ" สมใจถามอย่างไม่รู้ตัว

"เฮอะคนอย่างมึงจะเข้าใจอะไร" กำนันเดชพูดแล้วก็หัวเราะเหมือนคนบ้า
แกกระชากคอเสื้อฝ่ายตรงข้ามจนใบหน้าของมันแทบลอยขึ้นจากบ่า

"มึงรู้มั๊ย กูรอคืนนี้มากี่เดือน กูรอให้มึงฆ่ากูเพราะกูเลือกให้มึงเป็นคนฆ่า
กูสุดท้ายทำระยำสารพัดให้คนเขาเกลียด เขาจะได้ยกย่องมึงเป็นใหญ่แทนกู"

"เพื่ออะไร ลุงกำนันทำเพื่ออะไร"

"เพื่ออะไรเธอะ ก็เพื่อคนบนเกาะนี่ไง เพื่อพี่น้องของกูทุกคน" กำนันเดชพูดด้วยน้ำเสียงลอดออกมาจากไรฟัน

"กูไม่มีลูก มึงเข้าใจมั๊ย กูไม่มีลูก... นี่เป็นวิธีเดียวที่กูจะสร้างคนมาแทนกูได้"

กำนันแฉ่ผัดเจ้าหนุ่มถลาไปสองสามก้าว แล้วสะบัดไม้ปิ่นสั้นของแกให้มันดู "มึงเห็นมั๊ย ปิ่นกูไม่มีลูกสักนิด... กูมาให้มึงฆ่าอย่างเดียว ถ้ากูตายทั้งตำบลจะนับถือมึง ไม่มีใครรู้ว่ากูแกล้งรังแกผู้คน"

"ฉันไม่เข้าใจ ถึงฉันยิงลุงกำนันตาย พอฉันเห็นปิ่นไม่มีลูก ฉันก็รู้แล้วว่าลุงจงใจตาย"

"ใช่ มึงต้องรู้ เพราะกูอยากให้มึงรู้ กูไม่อยากให้ใครรู้นอกจากมึงคนเดียว..."

น้ำเสียงกำนันเดชสั้นเล็กลงเมื่อพูดประโยคนี "อย่างน้อยก็มีคนทำบุญให้กูบ้าง... กูไม่มีลูก" กำนันแฉ่ผะงักไปอีกที

"แต่มึง... 'ไอ้ซี้ซลาด มึงทำลายทุกอย่างที่กูคิดไว้...' แกกลับเกรี้ยวกราดขึ้นมาอีก "ไป มึงไปจากสันฉลามเสียเถอะ ฤย"

พูดแล้วกำนันเดชก็เห็บปิ่นกลับไว้ที่เอว แคมองลูกเมียเก่าอยู่จิตใจหนึ่ง ก่อนที่จะหันหลังก้าวลงไปตามหาดทราย ขณะนั้นน้ำเริ่มลดแล้ว เสียงท้องเรือเบียดปะการังดังแว่วมาชัดเจน กำนันแฉ่ผะก้าวคุ่มๆ ไปที่เรือลำน้อยของแก สายตาจับจ้องอยู่ที่ฟองคลื่นพรวดเือนอย่างรั้นทอด

ใน "คนกับเสือ" ผู้เล่าแบบผู้รู้ยังแสดงความทุกข์ใจของชายหนุ่ม เนื่องจากพยายามดำรงชีวิตอยู่ในสังคมเมืองหลวง แต่ก็ไม่สามารถคล้อยตามกระแสสังคมซึ่งทำลายอิสรภาพในการแสวงหาคูณค่าที่แท้จริงของชีวิต และศักดิ์ศรีของมนุษย์ ความบอบช้ำนี้ส่งผลให้เขาแสวงหาผู้มีจิตวิญญาณเดียวกัน เพื่อบรรณาการความหมายของชีวิต ดังที่ผู้เล่าบรรยายมุมมองภายในของเขาว่า

เหนือสิ่งอื่นใด เขาฝันถึงสัตว์ในสายพันธุ์เดียวกัน

ยิ่งวิญญาณถูกโยยตี เขายังเฝ้าฝันถึงส่วนที่หายไป รอวันให้หวนคืนมาสมทบเพื่อดูแลความบอบช้ำที่ผ่านมาทั้งปวง เพื่อผนึกแน่นเป็นหนึ่งเดียว

เขาฝันถึงความรักในความหมายที่สูงสุดของถ้อยคำ... (102)

ผู้เล่าได้แสดงโลกทรรศน์เกี่ยวกับความรักของชายหนุ่มในตอนที 3 เพื่อเกริ่นการณให้ผู้อ่านเข้าใจพฤติกรรมของเขาในตอนจบที่ยอมตายพร้อมกับเสียว่า

รักแท้ คือ วิญญาณเดียวที่สถิตอยู่ในสองร่าง... เขาเคยอ่านพบข้อความเช่นนี้ อยู่ในตำราโบราณบางเล่ม และยังจำความรู้สึกสิ้นสะท้านของตัวเองได้ เมื่อเห็นประโยคดังกล่าวเป็นครั้งแรก

ถ้าวิญญาณเดียวดำรงอยู่ในสองร่าง ในร่างหนึ่งก็มีวิญญาณอยู่เพียงครึ่งเดียว ที่เหลือยังต้องค้นหาว่าสถิตอยู่ในผู้ใด

เมื่อพบ ทั้งสองฝ่ายคงจะรู้และมั่นคงเป็นการสัมผัสที่ยิ่งใหญ่ ลึกลับ และลึกซึ้งเหนือคำจำกัดความทั้งหลายทั้งปวง มั่นคงเป็นการเคลื่อนไหวเข้าหากันมากกว่า การติดตามไขว่คว้า เป็นบทเพลงแห่งความเจ็บที่กึกก้องอยู่ในส่วนลึกสุดหัวใจ เป็นปรากฏการณ์ระดับเอกภพที่ซึ่มลึกลงสู่อณูแห่งความรู้สึก

หากรักแท้คือวิญญาณเดียวที่สถิตอยู่ในสองร่าง รักแท้ย่อมไม่มีการพลัดพราก เพราะวิญญาณซึ่งค้นพบส่วนที่หายไปของตน ย่อมมีโอกาสจรดเฉือนส่วนนั้นออกไปอีก จากนั้นไป มีว่าเรือนร่างจะอยู่ห่างกันเพียงใด ในใจย่อมมีครั้งที่เหลือผืนกแน

และเมื่อห้วงยามอันศักดิ์สิทธิ์มาถึง เมื่อสองร่างที่ถือครองวิญญาณเดียวได้ผืนกแนเป็นหนึ่งเดียว... สุดฝั่งทางข้างเผือก ล้วนไม่มีอันใดเป็นหนึ่งเดียวได้ปานนั้น

สำหรับเขา ความรักควรเป็นเช่นนี้ และถ้าหากมันไม่เป็นเช่นนี้ บางทีอาจต้องเรียกมันด้วยถ้อยคำอื่น (98 - 99)

ผู้เล่าใช้มุมมองภายในแสดงความขัดแย้งของตัวเอง เมื่อถูกผลักดันด้วยพันธะทางสังคมให้ต้องไล่ล่าเสือหลังจากตกชุ่มยิงพลาด ในตอนที่ 3 ว่า

...พ่อเพิ่งยอมให้เขาสะพายเป้ไปนี้เป็นครั้งแรก

พอบอกว่าถ้าพลาดให้กลับเข้าหมู่บ้านก่อน อย่าดวนตามเสือไปโดยลำพัง เพราะไล่ล่ามันยังยากกว่าชุ่มยิงนับร้อยเท่า

แต่เขาจะสะพายเป้เปล่ากลับไปหาพ่อได้อย่างไร มันเป็นเป้สัมภาระที่พ่อ

ไม่เคยยอมให้ใครแตะต้อง เมื่อมาอยู่บนแผ่นหลังของเขา ช้างในควรรบรจ
 ชัยชนะ (99)

และตอนที่ 4 ที่บรรยายว่า "...เขานึกถึงการเดินทางกลับมาสู่บ้านเกิด หากเขาจะอยู่ที่นี้
 ต่อไป เขาย่อมไม่อาจหวนกลับ" (105)

นอกจากนี้ ความรู้สึกนึกคิดของตัวเอกที่รู้ดีว่า ถ้าเขาจบชีวิตลงด้วยคมเขี้ยวของเสือ
 คงไม่มีใครเข้าใจและสนใจในมูลเหตุแห่งการขัดคำสั่งพ่อ ก็ฟ้องความฉาบฉวยของผู้คนที่มัก
 ตัดสินผู้อื่นอย่างขาดความเข้าใจ และไม่เคารพความคิดของผู้ที่แตกต่างจากตน ดังที่ผู้เล่า
 บรรยายว่า

เขานึกถึงเรือนร่างอันขาดวินของตนเองนอนเหยียดยาวอยู่บนแคร่ไม้ มีคบได้
 สองจับให้เห็นรอยเขี้ยวและคราบเลือด เกรอะกรังตั้งแต่หัวจรดเท้า ชาวบ้านที่มา
 ห้อมล้อมอาจจะเถียงกันเรื่องลำดับเหตุการณ์ ซึ่งไม่มีใครเห็นด้วยตา บ้างอาจ
 ยืนยันว่าเขาวิงหนี บางคนคงตำหนิว่าเขาโง่เขลา และน่าจะมียุไม่น้อยที่คิดว่า
 เขาทำผิดจารีตในป่าในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

แต่ที่แน่ๆ คือ คงไม่มีใครสนใจว่าอันใดทำให้เขาติดตามเสือไปโดยขัดคำสั่งพ่อ
 แน่ยิ่งกว่านั้นย่อมเป็นการเลือนหายของเรื่องราวในเวลาไม่นานนัก

เขานึกถึงพ่อที่จะต้องรับฟังการตีความของผู้ไม่รู้ไม่เห็น นึกถึงคนเฒ่าซึ่งใน
 ที่สุดแล้วคงจะต้องจดจำเรื่องราวของลูกชายอยู่โดยลำพัง... (105)

มุมมองที่แสดงความโดดเด่นของชีวิตและคุณค่าในการเลือกของปัจเจกบุคคล ซึ่งยาก
 จะมีใครเข้าใจได้ หากไม่มีจิตสำนึกร่วมกัน กระตุ้นให้ผู้อ่านสำเหนียกในความสำคัญของความ
 เคารพในเสรีภาพและภูมิปัญญาของผู้อื่นได้อย่างดียิ่ง

3. องค์ประกอบทางภาษา

เมื่อพิจารณาองค์ประกอบทางภาษาของเรื่องในเล่ม *คนกับเสือ* พบว่าผู้แต่งเพิ่ม
 ความประณีตกว่าเล่มที่ผ่านมา โดยที่ยังคงความกระชับและความเป็นเอกภาพกับองค์ประกอบอื่น

3.1 บทสนทนา

บทสนทนาของหญิงเฒ่ากับนักท่องเที่ยวยุโรปเกี่ยวกับคำบรรยายความรู้สึกของนางซึ่งไม่มีใครเข้าใจใน "หญิงเฒ่าบนภูเขาซารา" สื่อความขัดแย้งภายในของผู้ฟังใจกับอดีต อีกทั้งการสื่อสารกันไม่ได้และความแปลกแยกอย่างเด่นชัดระหว่างเธอกับคนรุ่นใหม่ผู้ฉาบฉวย

ชายหนุ่มสวมเสื้อแจ็กเก็ตแบบต่างประเทศถือกล้องเดินเข้ามา ในขณะที่หญิงเฒ่าเพ่งมองไปทางชายชุดเขียวทหารและบริเวณกลางลานหิน ด้วยความรู้สึกประหวั่นพรันพรึง

เธอเริ่มแยกไม่ออกแล้ว ระหว่างภาพในห้วงคำนึงกับภาพที่ปรากฏอยู่เบื้องหน้า

"เดี๋ยวกู ป่าหินทางนี้หน้อย นันยังงั้น แสงจะได้เข้า ดีๆ ยอดๆ เห็นรอยย่นครบเลย... เอ้า คุณไปยืนข้างหลังแกแล้วโผล่หน้าออกมา ไซ้ๆ เกาะไหล่แกไว้ข้างหนึ่ง"

เสียงกล้องลั่นแกร๊กๆ เหมือนเสียงขึ้นลำปืน หญิงเฒ่ายังรู้สึกจมดิ่งไปในห้วงความทรงจำ... เธอเกิดความเชื่อขึ้นมาว่าผู้ชายร่างใหญ่ในชุดเขียวทหารที่เธอเห็นอยู่ตอนนี้ คงเป็นคนเดียวกับที่ออกมาพูดอะไรตอนตั้งวีรตายและจั่งมาถูกล่ามไซ้

แม้วันนี้เขาจะสวมหมวกอย่างอื่นแทนหมวกผ้าติดดาวแดง แต่สำหรับเธอแล้ว คนแต่งชุดเขียวมีหน้าตาเหมือนกันทุกคน การปรากฏตัวของทหารดูจะเกี่ยวข้องกับการตายทุกครั้งไป

ยิ่งคิดไป แม่เฒ่ามั่งยังรู้สึกตระหนก... ไซ้แล้ววันนี้เขาเรียกชุมนุมที่ลานหิน ไม่รู้ว่าใครตาย หรือใครจะถูกเอาตัวมาฆ่าอีก เธอรู้สึกเรียวแรงที่ขาหายไปหมดจิ่งทรุดตัวลงนั่ง

"ว่า นิ่งเสียแล้ว เพิ่งได้สามรูปเท่านั้น" ตากล้องบ่น

"นี่ป่า รูปที่ถ่ายนะจะเอาไปลงหนังสือ ไม่ดีใจหรือ" หญิงเฒ่าเหลือใจพูดกับเธอ ด้วยเสียงค่อนข้างดัง สีหน้ามีแววหงุดหงิดเห็นได้ชัด

กลุ่มนักท่องเที่ยวหนุ่มสาวพากันมานั่งข้างยืนบ้างรอบๆ ตัวหญิงเฒ่า แต่เธอก็ยังเพ่งมองไปที่กลางลานหินอย่างเงิบงัน

ในวูบแรก เธอเห็นภาพลูกชายคนโตนอนเลือดชุ่มอยู่บนแคร่ไม้ไผ่ สักครู่มันก็เปลี่ยนเป็นภาพลูกชายคนเล็กนั่งพับอยู่กับหลักกลม เขามองมาที่แม่ด้วยสายตาย

อันว่างเปล่า

"ป่าชื่ออะไร" คนถือกล้องถาม พร้อมกับหยิบสมุดบันทึกออกมาเตรียมจด

"ตั้งชื่อ... ตั้งชื่อเอ๊ย" หญิงเฒ่าพึมพำ

"แล้วนามสกุลล่ะ" สาวเสื้อเหลืองถามต่อ

"จ้งมา..." หญิงเฒ่าพูดเกือบเป็นเสียงกระซิบ

"ได้การๆ" หนุ่มตากล้องดีดนิ้วเปาะ "ผมนี่ชื่อสารคดีออกแล้ว"

"ชื่ออะไร" สาวเสื้อเหลืองหันไปถาม

"ตั้งชื่อ จ้งมา... หญิงเฒ่าบนภูเขาชรา"

เพื่อนฝูงหลายคนพากันออกปากชมเชยชายหนุ่มเจ้าของความคิด ขณะที่หญิงสาวเสื้อเหลืองติติงสองสามคำแล้วหมดความสนใจกับหัวข้อโต้แย้ง สักพักหนึ่งทุกคนก็เดินไปทางอื่น ปล่อยแม่เฒ่ามั่งไว้ตามลำพัง (32 - 33)

ความไม่ใส่ใจที่จะเข้าใจจิตใจผู้อื่นในบทสนทนาข้างต้น แสดงความไร้แก่นสารของ คนรุ่นใหม่ที่เหมาะสมว่าใครๆ ต้องมีค่านิยมอย่างที่ตนมี การที่กักเอาชื่อลูกชายแม่เฒ่าไปเป็นชื่อนาง และตั้งชื่อสารคดีตามนั้น ก็ยิ่งตอกย้ำว่าคนในเมืองซึ่งเป็นผลิตผลของโลกยุคใหม่ขาด ความละเอียดอ่อนอย่างเห็นได้ชัด

บทสนทนาใน "คนกับเสือ" นอกจากทำให้ผู้อ่านเห็นความตระหนงและความรับผิดชอบ ในวิถีชีวิตแห่งพรานไพรของผู้เป็นพ่อแล้ว ยังแสดงความหมายของงานที่ "มิได้เป็นเพียงกิจกรรม เพื่อชีวิต หากคือชีวิตโดยเนื้อแท้และใจกลาง" (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2540 ก : 174) ดัง บทสนทนายะหว่างพ่อกับตัวเองที่ว่า

"ทำไมต้องเป็นฉันด้วย" เขาเอ่ยปากถามพ่อซึ่งเป็นพรานมือฉมังของหมู่บ้าน เป็นคนแรกที่หิ้วบางถามหาเมื่อข่าวเสือกินวัวแพร์ออกไป

"เพราะกูแก่แล้ว" พ่อตอบสั้นๆ "กูออกตามมันไม่ไหว นั่งห้างก็ไม่ได้ ปากก็ไอ มือก็สั้น มึงเป็นลูกกู มึงต้องยิงมันแทนกู..."

"แล้วถ้าบังเอิญฉันไม่ได้กลับมาบ้านพอดีล่ะ พ่อจะทำยังไง"

"กูก็คงต้องออกล่ามันเอง"

"ฉันไม่เข้าใจ พ่อแก่ปานนี้ ถ้าไม่ออกตามเสือ ใครจะมารว้าได้ อีกอย่าง...ทำไม เราไม่ขอความช่วยเหลือทางอำเภอ"

เขาจำได้ว่าพอหลุดประโยคนั้นออกไป พ่อก็จ้องหน้ากลับมาเนิ่นนาน นาน และนิ่งจนเขาอดไม่ได้ที่จะนึกถึงตอนทำอะไรผิดในวัยเด็ก พ่อไม่ค่อยดีและยังไม่เคยด่า แต่มักจะจ้องมองด้วยสายตาที่ทำให้เขาแทบจะนั่งคุกเข่าปฎิญาณ

"ศักดิ์ศรีใช้มัยพ่อ" เขาเอ่ยขึ้นอย่างเกรงใจ

"ยิ่งกว่าศักดิ์ศรี...กูเป็นพราน ถ้าเสือเข้าหมู่บ้านนี้ได้ กูจะเรียกตัวเองว่าอะไร"

(90 - 91)

ใน "มวยแทน" ผู้แต่งใช้บทสนทนาของตัวเอกกับภรรยา เพื่อโยนไปสู่การระลึกย้อนหลังที่เฉลยคำตอบของเหตุการณ์ซึ่งถูกละไว้และเป็นเหตุการณ์ที่สร้างความผิดหวังที่จะหารายได้พิเศษแต่ยิ่งย้ำความเป็นคนจริงของเขา สอดคล้องกับแก่นเรื่อง

"พี่แพ้ยัยมัย" เธอถามคำถามใหม่

"อ้อ..." เสียงมพยักหน้า "แต่ก็ได้มาสองร้อยบาท เดียวเอ็งแบ่งให้ป่าเขา ร้อยหนึ่ง ที่เหลือเก็บไว้ซื้ออะไรกิน ข้าวสารหมดอีกแล้วใช้มัย"

หญิงสาวนั่งเงียบ เธอคิดหนึ่งหมอต้าแย เพราะคลอดลูกตอนเสียงมอยู่กลางทะเล แต่จะเอาร้อยบาทไปให้แม่เฒ่าได้อย่างไร ในเมื่อมันมีความจำเป็นต้องจ่ายเรื่องอื่นเสียแล้ว

"พี่..."

"หือ"

"เมื่อเข้าฉันไปตามหมอวิชัยมาดูพี่... ตอนพี่ยังไม่รู้ตัวนะ"

"อ้าว...แล้วเขาคิดเท่าไรละ"

"สองร้อย ฉันบอกว่าจะเอาไปให้ตอนบาย"

เสียงมรู้สึกเหมือนตัวเองถูกโยนเข้าไปในห้องเย็นแช่ปลา เขาเหม่อมองหลังคา มุ่งอย่างไม่เข้าใจ

"ทำไมมันแพงนักล่ะ" หนู่มตั้งเกเอ่ยขึ้นอย่างไม่มีอะไรจะพูด

"เขาคิดยาให้พี่เข็มหนึ่ง แล้วยัง... แล้วยัง"

"แล้วอะไร..."

"ฉันไม่เข้าใจเลย ทำไมหมอที่สนามมวยทำแผลให้พี่ตรงใต้ตาแผลเดียวแผลที่หน้าผากปล่อยไว้เลือดเกรอะกรัง เข้าขึ้นมาฉันเลยต้องรีบไปหาหมอวิชัยที่

คลินิกของแก"

หนุ่มตั้งเกยกมือขึ้นลูบหน้าผากจึงพบว่า มีผ้าพันแผลและพลาสติกปิดไว้ตรงมุมซ้ายจริงๆ เขาหลับตาลงอีกอย่างอ่อนล้า นี่ก็ถึงเหตุการณ์หน้าสนามมวย เขาบังเอิญพบกับเซียนพนันร่างยักษ์คนนั้นตอนจะกลับบ้าน จึงหัวเราะใส่หน้ามันอย่างสะใจ

มันมีลูกน้องยืนอยู่ด้วยสองสามคน (49 - 50)

บทสนทนาที่แสดงความฉงนเรื่องแผลที่หน้าผากและการจบเรื่องอย่างกระชับด้วยประโยคที่ว่า "มันมีลูกน้องยืนอยู่ด้วยสองสามคน" ทำให้ผู้อ่านสามารถคาดเดาได้ว่า แผลดังกล่าวเกิดจากการถูกลูกน้องเซียนพนันรุมทำร้าย เป็นบาดแผลที่คุ้มกับความสะใจของความไม่ยอมแพ้ กระตุ้นให้ผู้อ่านชื่นชมยิ่งขึ้นในความยืดหยุ่นของตัวละครที่ไม่ยอมจำนนและขายศักดิ์ศรีของตน

น่าสังเกตว่า แม้เรื่อง "บาดแผลใหม่จากท้องทะเล" เดินเรื่องด้วยการบรรยายของผู้เล่าแบบผู้รู้เกือบทั้งหมด แต่ผู้แต่งก็ใช้บทพูดสั้นๆ ของตัวเอง แสดงความพยายามจะสื่อสารกับนักท่องเที่ยวยุคที่คลิกชิ่งปลาไปอย่างไร้ความละอายว่า "คุณครับ ปลาพึมฯ" (23) การไม่ได้รับความสนใจขณะที่ตัวเองตะโกนพูด ยิ่งย้ำพฤติกรรมอันน่ารังเกียจของผู้มีการศึกษาซึ่งบกพร่องทางคุณธรรม

3.2 สำนวนภาษา

เรื่องสั้นทุกเรื่องในเล่ม *คนกับเสือ* เน้นการบรรยายมากกว่าบทสนทนา สังเกตได้ว่าผู้แต่งเอาใจใส่ต่อการบรรยายฉาก โยงกับความขัดแย้งภายในของตัวละคร โดยใช้ภาษาที่ประณีตบรรจง กระตุ้นให้ผู้อ่านเพ่งพินิจ โดยเฉพาะในช่วงเปิดเรื่อง ฉากในเรื่องสั้นเหล่านี้สามารถโน้มน้าวให้ผู้อ่านเชื่อมโยงสถานการณ์ ข้อขัดแย้ง ประสบการณ์ของตัวละคร เข้าด้วยกัน

การเปิดเรื่องด้วยบทบรรยายห้องนอนในบ้านของเสี้ยมตัวเอกเรื่อง "มวยแทน" เมื่อเขารู้สึกตัวเป็นครั้งแรกหลังจากถูกซ้อมที่สนามมวย ไม่ได้แสดงแต่ฐานะทางเศรษฐกิจของเขาเท่านั้น ยังกระตุ้นให้เขาระลึกย้อนหลัง ไปถึงประสบการณ์ที่เวทีมวยอันพิสดารศักดิ์ศรีของเขาในฐานะนักสู้คนหนึ่ง

แดดสายลอดช่องหน้าต่างเข้ามาโลมเลียใบหน้าของเสี้ยมจนเขาสะดุ้งตื่น ด้วยความรู้สึกอันรำวระอุ ในยามนี้ช่องหน้าต่างเล็กๆ เพียงช่องเดียวในห้องดูสว่างเจิดจ้าราวกับกระจกเงาที่แขวนรับดวงตะวัน ขณะเดียวกันแสงแดดที่แทง

ทะเลทรายसानของฝ่าเสื่อรำแพนกลับปรากฏขึ้นเป็นลายจุดระยิบระยับคล้าย
ดวงดาวที่ดาวฟ้าในคืนข้างแรม

ชายหนุ่มหือตามองไปรอบๆ อย่างงุนงงพยายามจะชันกายขึ้นมาอยู่มาในท่า
นั่ง แต่แขนของเขาดูเหมือนจะไม่ทำงานเอาเสียเลย ศีรษะหนักอึ้งราวกับก้อนหิน
ใหญ่ ในที่สุดเขาก็ยอมแพ้ เอนหลังราบกับพื้นเสื่อและหมอนสี่เขรอะคล้ำตามเดิม
(35) (เน้นโดยผู้วิจัย)

.....

เสียงลมลิ้มตาขึ้นอีก เขาเหม่อมองเพดานของมุ้งสี่ตุ๋นๆ ซึ่งตลบชายไว้ทุกด้าน
เมื่อมองจากข้างล่างขึ้นไป มันจึงเหมือนแผ่นผ้าสีเหลี่ยมที่ถูกขึงขึ้นเป็นเวทีอะไร
สักอย่าง ระยิบแดดจากรอยแยกของหลังคาจากยั้งแต่ตั้งแต่มให้มันดูเป็นเช่นนั้น
ชายหนุ่มหลับตาลงอีกครั้ง พยายามลำดับเหตุการณ์ที่ผ่านมาเมื่อคืนก่อน...
(36) (เน้นโดยผู้วิจัย)

คำบรรยายที่แสดงรายละเอียดบางส่วนของห้อง เน้นความสว่างของแสงแดดที่เป็น
ภาพสวยงามว่า "ช่องหน้าต่างเล็กๆ เพียงช่องเดียวในห้องดูสว่างเจิดจ้าราวกับกระจกเงาที่แขวน
รับดวงตะวัน" "แสงแดดที่แทงทะลุรอยसानของฝ่าเสื่อรำแพนกลับปรากฏขึ้นเป็นลายจุด
ระยิบระยับ คล้ายดวงดาวที่ดาวฟ้าในคืนข้างแรม" ในขณะเดียวกัน แสงสว่างอันสวยงามเหล่านี้
ปรากฏขึ้นได้ ด้วยความทรวดโถมของเคหสถาน "ระยิบแดดจากรอยแยกของหลังคา" "มุ้งสี่
ตุ๋นๆ" และ "พื้นเสื่อและหมอนสี่เขรอะคล้ำ" ล้วนบ่งชี้ถึงฐานะที่ยากจนของตัวเองได้เป็นอย่างดี
อย่างไรก็ตาม เมื่อเชื่อมโยงบทบรรยายจากเปิดเรื่องกับเนื้อเรื่องตอนจบ เมื่อเสียงมัย้อนระลึกลงถึง
เหตุการณ์คืนก่อนที่เขาถูกซ้อมเพราะไม่ยอมตกเป็นเครื่องมือของเชียนพนัน ก็จะทำให้ความตั้งใจ
ของผู้แต่งที่แสดงภาพแสงแดดเข้าทะเลทรายเสื่อรำแพน เปรียบเป็นความงามราวถูกแต่งแต้ม
อาภิวเคราะห์ได้ว่า การไม่ยอมให้เงินอยู่เหนือศักดิ์ศรี อีกทั้งยอมเจ็บปวดเพื่อพิทักษ์ศักดิ์ศรี เป็น
ความเจิดจ้าของชีวิต มากกว่าความมืดมนหม่นหมอง

ภาพความขัดสนในตอนเปิดเรื่อง เป็นองค์ประกอบที่เป็นเอกภาพกับปัญหาที่ตัวเอง
รับรู้ตอนท้ายเรื่องว่า เงินค่าตัวมวยแทนหมดไปกับค่ารักษาตัวที่ถูกซ้อมจึงไม่พอชำระหนี้และซื้อ
ข้าวสาร ความยากจนและความล้มเหลวของการหารายได้พิเศษ ยิ่งเน้นวิญญานทระนงของ
ตัวเองที่พิสูจน์ได้ในท้องเรื่องว่าไม่ยอมตกอยู่ในอำนาจของความหลอกลวง

ความยิ่งใหญ่ของตัวเอกที่ยังพิทักษ์จิตวิญญาณอันไม่ยอมแพ้พ่ายของตนไว้ได้ เป็นสิ่งที่เขากำหนดด้วยตัวเอง โดยแลกกับความเจ็บปวดทางกาย ดังคำพรรณนาความรู้สึกในตอนถูกหมัดคู่ต่อสู้ขณะขึ้นชกว่า "รู้สึกเหมือนกาลเวลาขาดตอนไปห้วงขณะหนึ่ง" (39) และเมื่อถูกถีบหน้าขาอย่างรุนแรง "หนุ่มตึงเกร็งรู้สึกเหมือนกล้ำเนื้อส่วนนั้นปริแยกออกจากกัน" (43) พอถูกถีบตรงใบหน้า "เสีี่ยมมีความรู้สึกคล้ายกับว่าจมูกของตัวเองนั้นฉีกเริดขึ้นไปข้างบน" (43) เมื่อถูกคู่ต่อสู้ฟันศอกซ้ำแผลเดิม ผู้แต่งบรรยายว่า "มันกระทบแผลเดิมที่โหนกแก้มดั้งเฉาะ ฟังราวกับใครใช้อ้อได้ปอกเปลือกมะพร้าว" (47) ภาพของเสีี่ยมขณะพยายามปิดป้องหมัดเท้าเข้าศอกของคู่ต่อสู้ผู้เหนือกว่าที่มารอบทิศทาง ก็ปรากฏในคำพรรณนาว่า "ตัวโคลงเคลงไปมา ไม่ผิตอะไรกับเวียดังเกที่ตองพายุ" (44) ในช่วงพักยกที่สี่ ก่อนขึ้นยกสุดท้ายผู้แต่งใช้ภาพในความรับรู้ของเสีี่ยมบอกสภาวะวิกฤตด้วยความเปรียบว่า "หลอดไฟฟ้าซึ่งแขวนอยู่เป็นราวเหนือเวทีชั่วคราว แกว่งไปมาเหมือนจะขอร้องให้เขายอมแพ้ เสีี่ยมเพิ่งรู้สึกเป็นครั้งแรกว่าได้ขึ้นมาอยู่บนเวทีนานแสนนาน" (44 - 45) แต่เขาก็ยังตัดสินใจไม่ตกระหว่างการยอมแพ้กับสู้ต่อไป ก่อนที่เขาจะออกมาสู้ในยกสุดท้าย มีเหตุการณ์ที่ทำให้เขาสับสนยิ่งขึ้น 2 เหตุการณ์ คือ กรรมการผู้ห้ามบนเวทีมาถามว่าจะสู้หรือเปล่า และเขียนพนันมาขำถามเพื่อให้เขาเซ็นครบกแล้วจะได้ค่าจ้างเมื่อเขียนชนะพนัน ผู้แต่งบรรยายว่า

เสียงระฆังยกสุดท้ายดังขึ้น เสีี่ยมทะลึ่งพรวดออกจากมุมโดยสัญชาตญาณ กระนั้นก็ตาม เขาอดรู้สึกไม่ได้ว่าระยะทางมากกลางเวทีนั้น ช่างไกลแสนไกล แต่ระฆังดังขึ้นแล้ว เขาไม่มีทางเลือกเป็นอื่น นอกจากต้องพิสูจน์ให้คนเห็นว่าตนเองไม่ใช่คนที่จะยอมแพ้ใคร (46) (เน้นโดยผู้วิจัย)

คำบรรยายว่า "เสีี่ยมทะลึ่งพรวดออกจากมุมโดยสัญชาตญาณ" ทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้ว่าแรงขับเคลื่อนจากจิตวิญญาณนักสู้ ส่งผลให้ตัวละครเคลื่อนตัวออกจากมุม ทั้งๆ ที่ตระหนักดีว่าตนไม่มีทางทำอะไรคู่ต่อสู้ได้เลย การต่อสู้ที่อยู่เหนือความคำนึงถึงผลแพ้ชนะ และผลประโยชน์ที่เขียนหยิบยื่นให้ ถูกแสดงผ่านบทบรรยายที่กระชับว่า "...ระฆังดังขึ้นแล้ว เขาไม่มีทางเลือกเป็นอื่น นอกจากต้องพิสูจน์ให้คนเห็นว่าตนเองไม่ใช่คนที่จะยอมแพ้ใคร" ตัวตนที่แท้จริงซึ่งไม่ยอมแพ้พ่ายของเสีี่ยมจึงกระทบผู้อ่านให้สำเนียงถึงความสำคัญของการรักษาศักดิ์ศรีได้

การเปิดและจบเรื่องด้วยการบรรยายฉาก ช่วยเสริมให้ผู้อ่านเข้าใจความเดียวดายในการแบกรับความทุกข์ของกำนันเดชตัวเอกใน "ผู้ยิ่งใหญ่" นับเป็นกลวิธีการสื่อสารแก่นเรื่อง คือ

การต่อสู้อย่างโดดเดี่ยวและล้มเหลวของผู้อุทิศตนแก่ความดีงาม เมื่อเปิดเรื่องผู้แต่งแสดง
บรรยากาศที่สะท้อนความเปลี่ยนแปลงของก้านั้นเดช (ขณะลอยเรือรอเวลาให้น้ำขึ้นเต็มที่ ก่อน
ดำเนินการตามแผนที่จะยอมสละชีวิตให้คนรุ่นใหม่ขึ้นเป็นใหญ่แทน ในฐานะผู้ปราบพาล) ดังนี้

ดีแล้วจันทร์ข้างแรมลอยผ่องอยู่เหนือหมู่เกาะสันฉลาม ลมแผ่วไล่ผิวน้ำ
สีเงินยวงเป็นระลอก เมฆฝนที่ตกค้างแตกตัวเป็นชั้นเล็กชั้นน้อย พักหนึ่งก็เลื่อน
สูญไปในเว้งฟ้า ดาวริบหรือสองสามดวงปรากฏขึ้นตามฟากมุมของราตรี
เรือลำหนึ่ง คนคนหนึ่ง ตะเกียงลูกหนึ่ง ลอยระริกอยู่บนแผ่นน้ำโดยลำพัง (51)
(เน้นโดยผู้วิจัย)

การเน้นคำที่แสดงความโดดเดี่ยวว่า "หนึ่ง" และ "ลำพัง" ยังปรากฏในตอนจบเรื่อง
หลังจากที่ก้านั้นเดชล้มเหลวโดยสิ้นเชิง

ใกล้สง จันทรข้างแรมหายลับไปพักใหญ่แล้ว โค้งฟ้าสีดำเหลือดาวแต่มีอยู่ไม่
กี่ดวง ทั้งทั้งทิวเกาะสันฉลามมีมืดมิดกว่าช่วงใดๆ ขณะวันใหม่เตรียมก่อเกิดอย่าง
เย็นชา
เรือลำหนึ่ง ตะเกียงที่ดับแล้วลูกหนึ่ง และความหวังที่ตกค้างอีกเรื่องหนึ่ง...
เกยตื้นอยู่ตามลำพัง (82) (เน้นโดยผู้วิจัย)

น่าสังเกตว่าการเปลี่ยนคำจาก "คน" เป็น "ความหวังที่ตกค้าง" ซึ่งเกยตื้นอยู่ตามลำพัง
และ ตะเกียงที่เปลี่ยนจากเปล่งแสงตามปกติเป็น "ดับแล้ว" ยิ่งแสดงบรรยากาศแห่งความมืดมน
กระตุ้นให้คิดถึงความล้มเหลวของการอุทิศตน และการขาดการสืบต่อของผู้ทำความหวังให้แจ่มจ้า
แก่โลก ข้อความที่ว่า "ทั้งทั้งทิวเกาะสันฉลามมีมืดมิดกว่าช่วงใดๆ" ขณะวันใหม่เตรียมก่อเกิดอย่าง
เย็นชา" ยังเร้าให้ผู้อ่านขบคิดถึงหายนะที่เกิดขึ้นกับชาวสันฉลามหลังจากที่สมใจเป็นก้านั้นคนใหม่
ผู้แต่งเปิดเผยที่มาของพฤติกรรมก้านั้นเดชในช่วงฤดูมรสุมตอนท้ายเรื่อง ผ่านการย้อน
ระลึกถึงประสบการณ์เมื่อครั้งลอยเรืออยู่กลางทะเลสองคืนกับหนึ่งวันโดยบรรยายว่า

กำนันเดชนี่ก็ย้อนไปถึงวันคืนก่อนมรสุมเข้าที่เกลออยู่อย่างว่างนานกว่า
ครั้งใดๆ ข้าวไม่ได้กิน น้ำไม่ได้ดื่ม ตะเกียงสักลูกก็ไม่มี แขนอนทิ้งสมออยู่กลาง
แผ่นน้ำกว้าง เรือกระเพื่อมแผ่วตามผิวน้ำ แกกกระเพื่อมตามจังหวะเรือ ทุกอย่าง
ผนึ่กแบบเป็นหนึ่งเดียว

บนโค้งฟ้ามีดาวดาด แขนอนหงาย แขนมองมันอย่างเต็มตาดาวระยิบระยับ
นับแสนล้านปะเต็มเป็นสะพานสูงสว่าง พาดโค้งอยู่บนความเว้งว่างสีดำ มันเป็น
ภาพที่แก็เห็นแต่อ่อนแต่อกบัดนี้ดูช่างลึกลับ หลอกหลอนและชวนให้อ่าน

ความหมาย

กำนันเดชเหม่อมองดาวทั้งคืน หลับบ้างตื่นบ้างจนฟ้าเปิด แถบแสงแดงอุ่นที่
พุ่งพวยขึ้นมาทางซีกตะวันออกทำให้แก็ต้องลุกขึ้นมาเบิกตากว้าง ฝ้าดูการ
ก่อเกิดของกลางวัน ดูดวงไฟสีกั้สูงกลอยระเรื่อขึ้นมาเหนือเทือกเขาบนแผ่นดิน
ใหญ่

จนกระทั่งมันลูกโพล่งเจิดจ้า มีอาจจำแนกออกเป็นสีใด

จากเที่ยงไปถึงบ่าย กำนันเดชคอยถอยเรือหนีเรืออื่น แดดกกล้าเผาใบหน้า
ลำคอและแขนขา จนเหงื่อหยดเหมือนธูยก่าง แต่แก็ก็ไม่นำพาปารามณ์ ปล่อยให้
ผิวเกรียมกร้านแสบเยิ้ม ตกเย็นแดดอ่อน สายลมเซ็ดมันแห้งดังเดิม

กำนันเดชฝ้าดูพระอาทิตย์ตก และไม่ไม่นานก็ผ่านเข้าคืนที่สองโดยลำพัง
ชีวิตเป็นเช่นนี้ แก็ครุ่นคิดอยู่ในใจ ก่อเกิดและสิ้นสุดเหมือนวันเวลาผันผ่านไป
อย่างเงียบสงัดและไม่แก็แก็ต่อผู้ใด ก่อนตะวันจะลับฟ้า ไหนเลยต้องเฉลิมฉลอง
อาทิตย์จากไปไม่เสียเปล่า ราตรีมีความสวยของมัน

กลางดึกคืนนั้นเอง กำนันเดชพลันคิดตก แก็จะเป็นเช่นดวงตะวันจะจากไป
เพื่อเปิดเว้งฟ้าให้ดวงดาว

กูขึ้นมาใหญ่ด้วยการฆ่าคน กำนันคนใหม่ก็ควรขึ้นมาแบบเดียวกัน...แก็รำพึง
อยู่ลำพัง

แต่กูฆ่าคนเลว คนที่เอาเปรียบชาวบ้านทุกครัวเรือน ตราบใดที่กูยังอยู่
คนพรรคนี้ก็ไม่อีกแล้ว กำนันเดชคิด

กูคงจะต้องเป็นคนเลวเสียเอง... แก็สรุปแล้วยิ้มอยู่ภูบหนึ่งในความมืด...
ใครฆ่ากู คนนั้นได้ใหญ่แน่ (73 - 74) (เน้นโดยผู้วิจัย)

จุดเน้นของคำบรรยายนี้อยู่ที่ แสง สี ความเคลื่อนไหวของธรรมชาติรอบๆ ตัว และการครุ่นคิดของก้านั้นเดช เมื่อเก็บประสบการณ์ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ จากคืนเป็นวันและจากวันเป็นคืน การตัดสินใจแกลังกระทำเป็นคนเลวต่อลูกบ้าน เพื่อให้ "คนดี" ก้าวขึ้นมาแทนที่ตน เป็นผลของความประจักษ์ในความหมุนเวียนของธรรมชาติที่มีคู่ตรงข้ามกัน คือ ดวงอาทิตย์กับดวงดาว ความสว่างกับความมืด ความร้อนกับความเย็น น่าสนใจว่า ประสบการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นด้วยการเผชิญธรรมชาติอย่างไม่หลีกเลี่ยงนี้ แม้แสงอาทิตย์ที่เจิดจ้า ลูกโหลงจะเพิ่มความสว่างและความร้อนแรงในช่วงเที่ยงวันจนทำให้ "เหงื่อหยดเหมือนถูกย่าง" และ "ผิวเกรียมกร้านแสบเยิ้ม" แต่พอตกเย็น "สายลมเซ็ดมันแห้งตามเดิม" การใช้ความเปรียบ สือภาพร่างที่แดดเผาจนเหงื่อหยดประกอบกับบุคลาธิษฐานให้ลมเซ็ดผิวให้แห้งดังเดิม ทำให้ผู้อ่าน เห็นคุณภาพของธรรมชาติ ดวงอาทิตย์ที่ยิ่งใหญ่ก็ยังคงจากโลกไปเพื่อเปิดทางให้กับกลางคืนซึ่งมีความสวยงามของดวงดาว ดังปรากฏในบทบรรยายว่า "ดวงระยิบระยับนับแสนล้านปะแต้มเป็น สะพานสูงสว่าง พาดโค้งอยู่บนความเว้งว่างสีดำ" ประสบการณ์ของตัวละครจึงเป็นที่มาของการเข้าใจสภาวะความเป็นไปของธรรมชาติที่ว่า "ก่อเกิดและสิ้นสุดเหมือนเวลาผันผ่านไปอย่าง เรียบสงัดและไม่แยแสต่อผู้ใด ก่อนตะวันจะลับฟ้า ไนเลยต้องเฉลิมฉลอง อาทิตย์จากไปไม่เสีย เปล่า ราตรีมีความสวยของมัน" ความเข้าใจนี้ส่งผลให้ก้านั้นเดชตัดสินใจว่า "แกจะเป็นเช่น ดวงตะวันจะจากไปเพื่อเปิดเงืงฟ้าให้ดวงดาว ซึ่งหมายความว่าเขายอมรับความจำเป็นที่ต้องจาก ชาวสันถลามาที่เขารักและห่วงใย เมื่อตระหนักว่าดวงอาทิตย์ยังจากโลกนี้ไปอย่างเรียบง่ายและไม่แยแสต่อผู้ใด การจากไปเพื่อเปิดทางให้คนรุ่นใหม่ของเขาก็ควรมีลักษณะเช่นเดียวกัน คือ ไม่จำเป็นต้องมีความชื่นชมจากใคร เพราะพฤติกรรมดังกล่าวมีคุณค่าและความหมายอยู่ในตัว เช่นเดียวกับการจากไปที่ไม่เสียเปล่าของดวงอาทิตย์ แผนการเบียดเบียนชาวบ้าน เพื่อเปิดทาง ให้สนใจขึ้นเป็นก้านั้นจึงเป็นผลพวงของการเผชิญกับความยิ่งใหญ่ของธรรมชาติอย่างไม่หลีกเลี่ยงนี้ และสามารถค้นพบความหมายซ่อนเร้น ในการดำรงอยู่ของธรรมชาติซึ่งสัมพันธ์กับคุณธรรมของ มนุษย์

ในเรื่องนี้ผู้แต่งยังใช้ความเปรียบที่กลมกลืนกับวิถีชีวิตและความยิ่งใหญ่ของชีวิตที่ สัมพันธ์กับท้องทะเล พรรณนาความรู้สึกของก้านั้นเดช ดังเห็นได้จากตอนที่ก้านั้นเดชรับรู้ว่่า สมใจไม่ใช่ลูกชายที่หายไปและลูกชายของแกตายไปแล้ว ผู้แต่งใช้ความเปรียบแสดงความรู้สึก ว่า "หัวใจเย็นซีดราวกับถูกแช่ไว้ในน้ำทั้งวัน" (65) ผู้อ่านจะเข้าใจความผิดหวังอย่างสาหัสของ

ตัวละคร สังเกตได้ว่า เสกสรรค์ได้ใช้ความเปรียบอันหลากหลายตามระดับความเข้มข้นของอารมณ์ ดังที่ในตอนท้ายเรื่องที่กำลังค้นหาเรื่องข่มเหงสมใจเพื่อจะได้กำจัดแกอย่างที่เขาทำกับกำนันคนก่อน แต่สมใจกลับขาดกลัวแม้แต่จะมองกำนันเดซอย่างเต็มตา ผู้แต่งพรรณนาความผิดหวังอันรุนแรงของกำนันเดซด้วยความเปรียบว่า "ดวงตาเหมือนน้ำนิ่งของแกเปลี่ยนเป็นเจ็บปวดรวดร้าวราวทะเลคลื่น" (80) ความรู้สึกนี้เมื่อเชื่อมโยงกับความมุ่งมั่นจะเสียสละแม้แต่ชีวิต ความเจ็บปวดของเขาจึงมีความรุนแรงที่เปรียบได้กับทะเลคลื่น เมื่อกำนันเดซได้ยิ่งสมใจพูดพร้อมกับก้มหน้าว่า "ลุงกำนันอยากได้อะไรก็เอาไปเถอะ" (80) ผู้แต่งบรรยายบรรยากาศด้วยความเปรียบว่า "ความเงียบบังเกิดขึ้นรอบหนึ่งราวกับโลกหยุดไปชั่วขณะ" ผู้อ่านจะสามารถเชื่อมโยงได้ว่าความเงียบที่เกิดขึ้นนั้น คือ ความตะลึงงันของกำนันเดซที่รู้สึกว่ามันสิ้นหวังอย่างแน่นอน

สมญานามที่ใช้เรียกตัวละครก็กลมกลืนกับเนื้อหา อีกทั้งยังช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจและเห็นภาพตัวละครชัดเจน ดังคำที่ใช้เรียกตัวเอกซึ่งแสดงคุณสมบัติพิเศษว่า "ผู้ยิ่งใหญ่แห่งเกาะสันฉลาม" และ "กำนันผู้ยิ่งใหญ่" นำสังเกตว่า ผู้เล่าใช้คำหลังนี้เพียงครั้งเดียวในตอนท้ายเรื่อง ขณะที่กำนันเดซผิดหวังอย่างรุนแรง คำเรียกนี้จึงบ่งชี้ถึงคุณธรรมและคุณสมบัติของผู้นำที่ดีที่ยอมเสียสละแม้กระทั่งชีวิตของตนเพื่อความผาสุกของชาวตำบลที่เขารักและห่วงใย นอกจากนี้ยังปรากฏคำเรียกกำนันเดซที่สื่อให้เห็นอายุว่า "ผู้อาวุโส" "คนเฒ่า" "กำนันเฒ่า" และเมื่อย้อนกล่าวถึงตัวเอกในวัยหนุ่มผู้เล่าก็ให้คำเรียกว่า "กำนันหนุ่ม" "หนุ่มเดซ" สำหรับลูกเลี้ยงของกำนันเดซที่ขอบวางอำนาจรังแกผู้อื่น ผู้เล่าเรียกว่า "ไอ้หนุ่มไม่รักดี" ส่วนสมใจผู้เล่าใช้คำเรียกที่บ่งบอกลักษณะทางกายภาพที่โดดเด่น และความสัมพันธ์ของตัวละครกับผู้อื่นว่า "ไอ้หนุ่มคิ้วหนา" "ลูกเขยผู้ใหญ่เทียน" และ "ลูกของเมียเก่า" (กำนันเดซ) การใช้สรรพนามที่แสดงภาพอย่างชัดเจนยังปรากฏในคำเรียกเด็กหนุ่มซาเป่ที่ดูแลกำนันเดซว่า "ไอ้เป่" "เจ้าหนุ่มซาเป่" และ "หนุ่มเป่"

นอกจากนี้ ยังพบว่า ผู้แต่งแทรกคติบท (maxim) หรือ "ข้อความที่กระชับและแน่นด้วยเนื้อหาสาระเกี่ยวกับความแท้จริงของธรรมชาติ" (*พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม : ภาพพจน์โวหาร และกลวิธีการประพันธ์*, 2539 : 133) ในตอนที่กำนันเดซดับตะเกียงเพื่อหาทิศจากแสงดาวว่า "บางครั้งคนเราก็ต้องดับตะเกียงเพื่อให้เห็นทิศทาง" (77) ผู้อ่านจะสามารถเข้าใจว่าคุณค่าของสิ่งต่างๆ เป็นสิ่งสัมพัทธ์ที่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขหรือความเหมาะสมในการเอื้อประโยชน์

ใน "บาดแผลใหม่จากท้องทะเล" ผู้แต่งบรรยาย สี เสียง แสง ความเคลื่อนไหวของสายเบ็ด และปฏิกิริยาอันฉับไว ผสานกับความรู้สึกของตัวละครต่อสู้กับปลาสาทกยักษ์ดังนี้

เขาดับเครื่องเรือและเปลี่ยนจากท่านั่งบนลังไม้มาเป็นนั่งแปะกับพื้นกระดาน สองมือกำสายไว้พอดึ่ๆ สองตีนยันแคมเรือ มันอาจจะกลายเป็นปลาใหญ่ตัวเดียวของวันนี้ เขาพลาดไม่ได้อีกแล้ว

สายเบ็ดหยุดนิ่ง เขากะตุกตุกและรู้สึกว่ามันเบาหวิว เต๊ะใจหายวาบเพราะคิดว่าปลาหลุดไปแล้ว แต่พอนึกได้ว่าปลาอาจจะวิ่งสวนสายเข้ามาทางเรือ ก็รีบสาวสายคืนมาอย่างรีบเร่งที่สุด ไม่ถึงอึดใจดีเขาก็พบกับแรงฉุดมหาศาลยิ่งกว่าครั้งใดๆ

ไกลออกไปเกินห้าช่วงเรือโน่น ปลาสากดำยาวเกือบสี่ศอกโดดโผนขึ้นเหนือยอดคลื่น มันบิดตัวโค้งต้องแสงตะวัน ดูราวกับพระศิวะที่เริงรอนอยู่บนเนินน่านน้ำอันศักดิ์สิทธิ์

ในจังหวะที่ปลาทิ้งตัวลงน้ำ สายก็ครูดผ่านมือเขาไปอย่างรวดเร็ว เต๊ะรู้สึกเสียวปลาบเข้าไปถึงหัวใจ เขาเห็นเลือดหยดหนึ่งหยาดแตะลงกับผิวคลื่นแล้ว วาบหายไป หยดที่สองตามมา หยดที่สาม... เต๊ะกัดฟันดึงสายกลับมาได้เล็กน้อย และเมื่อนึกอะไรขึ้นมาได้ก็รีบถอยมือเข้ามาไว้ในบริเวณเรือ

เลือดสดๆ หยดลงกับแผ่นกระดาน แต่ก็ยังดีกว่าปล่อยให้มันหยดลงน้ำเพื่อพาลลามทั้งฝูงมาห้อมล้อมเรือของเขา

หนุ่มผิวสีสนิมม้วนข้อมือข้างหนึ่งให้สายพันเอาไว้ สายเอ็นกดเนื้อของเขาเป็นร่องลึกแทบจะฝังเข้าไปใต้ผิวหนัง เขาใช้มืออีกข้างหนึ่งกระซอกผ้าขาวม้าที่เคียนพุ่งออกมาอย่างรวดเร็ว เขาขย่มันพันกับสองมือด้วยความยากลำบาก จากนั้นก็จับสายแน่นต่อไป

ปลาสากยักษ์พาสายออกไปช้าๆ ตามแรงฟืด แต่มันก็ไม่มีท่าที่จะหยุดวิ่ง เต๊ะออกแรงดึงสายคืน ทว่าไม่ได้ผล สายเอ็นเส้นโตครูดผ่านฝ่าในฝ่ามือของเขาไปอย่างไม่หยุดยั้ง เขาเหลือบตาดูหลอดเก็บสายซึ่งกระเด็นไปมาอยู่บนพื้น มันเหลือเอ็นอยู่ไม่ถึงครึ่งแล้ว และขดสายก็กำลังบางลงอีกอย่างน่ากลัว

เรือหางยาวลำน้อยหมุนไปมาอย่างไร้ทิศทาง ทุกครั้งที่มันหันข้างให้กับม้วนคลื่น แรงกระแทกก็พามันกระดอนขึ้นลงราวจะพลิกคว่ำ เต๊ะรู้ว่าคลื่นยังไม่ใหญ่พอที่จะจมเรือของเขาลงได้ แต่ฝอยน้ำที่ซัดสาดเข้ามากระจุยกระจายอยู่ตามกราบเรือ ผนวกกับการทรงตัวที่ไม่ถนัดถนี่ ทำให้เขาตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบในการต่อสู้ครั้งนี้อยู่ไม่น้อย

ปลาหยุดวิ่งแล้ว เต๊ะขบกรามแน่นและเริ่มสวมน้ำเข้ามา สายเอ็นถูกลากคืนมาได้ทีละคืบทีละศอกอย่างน่าทรมานใจ แต่ชายหนุ่มก็รู้สึกมีความหวังมากขึ้น เขาสลับมือสวมน้ำเข้ามาอย่างไม่หยุดยั้งไม่ว่าจะต้องออกแรงสักปานใด

เสียงสายเบ็ดครูดผ้าดั่งฟ้าผ่าใหญ่ เจ้าสากยักษ์เริ่มออกวิ่งอีก เต๊ะกำสายไปหอบไป เขารู้สึกว่ามันกำลังบาดผ้าขาดออกทีละชั้นๆ ภายในห่อผ้า นั้น มือของเขาเหนียวหนับด้วยลิ่มเลือด มันเจ็บระบมจนบอกไม่ถูก เลือดที่ซุ่มออกมาออกผ้าก็เริ่มแห้งเกรอะกรัง

คงจะต้องทำอะไรสักอย่าง หนุ่มเต๊ะบอกตัวเองพร้อมกับใช้ปลายตีนเขี่ยคืบถึงพลาสติกขนาดห้าแกลลอนขึ้นมา เขาผูกสายเบ็ดเข้ากับหูถังแล้วพยายามปิดฝาของมันให้แน่นที่สุด เมื่อเต๊ะปล่อยมือ ถึงใบนั้นก็ลอยละลิวลงสู่ท้องทะเลทันที

หนุ่มผิวสนิมยิ้มอย่างพอใจที่คิดค้นหาวิธีตัดกำลังปลาขึ้นมาได้ มันจะต้องลากถึงน้ำจนหมดแรง ถึงเปล่านั้น ดำน้ำได้ไม่แพ้ที่อื่นซุง ปลาดำดิ่งลงครั้งใดก็ต้องเผชิญกับแรงดูดอีกซีกหนึ่งซึ่งไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย

เต๊ะผ่อนสายให้มันทีละน้อยๆ ขณะที่นั่งมองถังสีแดงจมผลุบๆ โผล่ๆ ไปตามแรงกระชากของปลา เดียวก็คงสิ้นฤทธิ์ เขาคิดในใจขณะที่ถังน้ำลอยห่างออกไปช้าๆ

แต่ชั่วครู่เดียว เต๊ะก็เห็นถังของเขาดิ้งวูบกลับตาไปในเกลียวคลื่น เมื่อกระดิ่งกลับมาถึงผิวน้ำ ถึงใบนั้นก็ถูกลากผ่านคลื่นไปราวกับไม่มีน้ำหนักใด ดูครั้งเหลืออยู่เลย สายเอ็นพุ่งปราดออกไปจากแคมเรือประดุกมีชีวิตร

หนุ่มเต๊ะรีบกระโดดลงไปยังกลางท้ายเรือ เขาเซเล็กน้อยเพราะเรือโคลงอยู่ตลอดเวลา เต๊ะมัดปลายสายเบ็ดไว้กับกระดานเรือแผ่นหนึ่ง จากนั้นก็ยกมันทุ้มลงน้ำ ทั้งกระดานทั้งถังพลาสติกกระดิ่งกระดอนไปบนสันคลื่น แฉลบออกทิศหนึ่งแล้วตรงรี่ไปอีกทิศหนึ่ง สุดแท้แต่ว่าปลาจะพุ่งไปทางใด

เดี๋ยวมันก็หมดแรง เต๊ะคิดเช่นนั้นขณะที่จ้องดูถังสีแดงกับกระดานเรือลอยห่างออกไป เขาติดเครื่องเรือขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ตั้งใจจะไปหลบข้างเกาะสักพัก แล้วค่อยกลับมาวนหาปลาที่หมดพิษสง เห็นถังลอยนิ่งอยู่ตรงไหน ค่อยเอาตัวมันขึ้นมา

เขารู้สึกว่ามือตัวเองสั้นระริกเมื่อต้องกำลังไปบนคันบังคับเครื่องเรือหางยาว แต่สักครู่ก็ถึงเลือดบนฝ่ามือก็เกาะหนึบกับท่อนเหล็กจนกลายเป็นเนื้อเดียวกัน

เต๊ะหันหัวเรือให้ชนกับแนวคลื่นแล้วตัดฝ่าออกไป (20 - 23) (เน้นโดยผู้วิจัย)

คำที่แสดงความเคลื่อนไหวของสายเบ็ด และปฏิกิริยาตอบสนองอันฉับไวและต่อเนื่องของเต๊ะ ทำให้เราเห็นฉากการต่อสู้ที่น่าตื่นเต้น เต๊ะตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบปลาสากายักษ์ที่มีแรงจุดมหาศาล เพราะเขามีแต่เบ็ดและอุปกรณ์ที่ปรับใช้เฉพาะหน้า และยังคงพยายามทรงตัวอย่างยากลำบากบนเรือขนาดเล็กซึ่งโคลงเคลงอยู่ตลอดเวลา อีกทั้งมือข้างหนึ่งก็ถูกสายเบ็ดบาดลึกจนเจ็บระบม บทบรรยายข้างต้นแสดงให้เห็นความเพียรพยายาม ความอดทน และปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าของตัวเอก ชัยชนะที่ไม่ต้องอาศัยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีของเต๊ะ จึงบ่งชี้ความเป็นนักสู้ที่แท้จริงของเขาได้เป็นอย่างดี แตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับพฤติกรรมต่ำทรามของนักท่องเที่ยงที่ฉกฉวยเอาปลาตัวนี้ในสภาพที่หมดแรงแล้ว และยังถ่ายรูปเพื่อสร้างภาพว่าตนเป็นผู้พิชิตปลาแล้วอาศัยเรือที่มีกำลังเหนือกว่าหนีไปอย่างไม่ละอายใจ

ในเรื่องนี้ผู้เล่ายังใช้ความเปรียบสื่อความหมายอย่างเป็นเอกภาพ ดังเห็นได้จากการเปรียบปลาสากายักษ์ที่โตขึ้นเหนือยอดคลื่นว่า "มันบิดตัวโค้งต้องแสงตะวัน ดูราวปิ่นพระศิวะที่เรื่องรองอยู่เหนืออนันต์อันศักดิ์สิทธิ์" ความเปรียบนี้สร้างภาพปลาสากายักษ์ให้ชัดเจนกลมกลืนกับความงามและคุณค่าของมันในมุมมองของเต๊ะอีกด้วย เมื่อย้อนกลับไปดูความเปรียบที่กล่าวถึงปลาฉลามหัวค้อนซึ่งมาแย่งปลากะมงที่ติดเบ็ดของเต๊ะ ก็พบว่า ผู้เล่าชี้ให้เห็นความน่าสะพรึงกลัวของมันว่า "แพนหางสีเทาตัดผ่านไปอย่างรวดเร็วและเลื่อนรางดุจเงาปีศาจ" (17) ผู้อ่านจะพบว่าความเปรียบนี้สอดคล้องกับพฤติกรรมที่เลวร้ายของมัน ขณะที่ปลาฉลามกระชากปลากะมง ผู้เล่าพรรณนาความรู้สึกของเต๊ะเมื่อถูกสายเอ็นวิ่งผ่านมือว่า "ฝ่ามือด้านๆ ของเต๊ะร้อนอ้าวราวกับถูกไฟลวก" (17) ความเปรียบนี้ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจความหนักหน่วงของแรงกระชาก อีกทั้งยังสามารถรับรู้การต่อสู้อย่างทรหดของตัวละคร

เมื่อพิจารณาคำสรรพนามที่ใช้เรียกตัวเอก พบว่าเป็นองค์ประกอบที่ช่วยให้ผู้อ่านเห็นภาพของตัวละครชัดเจนยิ่งขึ้น ดังที่ผู้เล่าใช้คำว่า "หนุ่มผิวสีสนิม" นอกจากนี้ผู้เล่ายังใช้สำนวนบอกกระยะทางอย่างกลมกลืนกับวิถีชีวิตของชาวประมงที่มีชีวิตอยู่กับคลื่นลมว่า "ห่างออกไปราวสุดเสียงตะโกน" (15)

การให้รายละเอียดของความรู้สึกตัวละครด้วยบทพรรณนา เป็นสิ่งที่ผู้แต่งกระทำอย่างพิถีพิถัน ความรักความผูกพันอย่างลึกซึ้งที่หญิงเฒ่ามีต่อลูกใน "หญิงเฒ่าบนภูเขาชรา" ปรากฏผ่านคำพรรณนาความรู้สึกของเธอ เมื่อครั้งลูกชายคนโตถูกมีดแลบขาตัวเองตอนเป็นเด็กว่า

...เธอไม่รู้จะทำอย่างไรเพราะลูกคนเล็กก็อยู่บนหลัง ได้แต่ฉีกเศษผ้ามาพันขา
ลูกคนโต แล้วนั่งรอด้วยความหวังว่าจะมีใครสักคนเดินผ่านมา

เลือดซึมผ่านผ้าพันแผลเหมือนตาน้ำซึมผ่านผิวดินชุ่ม แต่พอมันไหลรินเข้ามา
ในหัวใจของเธอ ตาน้ำเล็กๆ ก็กลายเป็นสายน้ำป่าเชี่ยวกรากที่กัดเซาะทุกซอก
ความรู้สึกของผู้เป็นแม่

วันนั้นเธอคิดถึงสามีที่จากไปมากกว่าทุกวัน ถ้าเขายังมีชีวิตอยู่คงได้ช่วยอุ้ม
ลูกสักคน... (27) (เน้นโดยผู้วิจัย)

ความเปรียบเลือดที่ซึมผ่านผ้าพันแผลว่า "เหมือนตาน้ำซึมผ่านผิวดินชุ่ม" ทำให้เรารับรู้
ว่าเลือดนั้นออกมากจนผ้าพันแผลเปียกชุ่ม ความรักอันละเอียดอ่อนและความสะทกสะเทือนของ
แม่เมื่อมองเห็นเลือดของลูก ถูกสื่อผ่านโหวหาร ซึ่งสร้างจินตภาพต่อเนื่องกับความเปรียบแรกว่า
"...พอมันไหลรินเข้ามาในหัวใจของเธอ ตาน้ำเล็กๆ ก็กลายเป็นสายน้ำป่าเชี่ยวกรากที่กัดเซาะ
ทุกซอกความรู้สึกของผู้เป็นแม่" การเทียบความรู้สึกของนางกับสายน้ำป่าเชี่ยวกรากที่กัดเซาะทุก
ซอกความรู้สึก กระทบผู้อ่านให้เข้าถึงความร้าวรานใจอย่างถึงที่สุดของผู้เป็นแม่ที่ไม่สามารถช่วย
เหลืออะไรลูกได้มากกว่า การนั่งรออย่างโดดเดี่ยว "ด้วยความหวังว่าจะมีใครสักคนเดินผ่านมา"

ความหวั่นไหวของหญิงเฒ่าขณะได้ยินเสียงลั่นกลองของนักท่องเที่ยวในตอนท้ายเรื่อง
บรรยายไว้ด้วยข้อความสั้นๆ ว่า "เสียงกลองลั่นแกร๊กๆ เหมือนเสียงขึ้นลำปิ่น หญิงเฒ่ายังรู้สึกจม
ดิ่งไปในห้วงความทรงจำ..." (32) นอกจากทำให้เห็นความฝังใจกับภัยของการเมืองที่คอย
หลอกหลอนนางแล้ว ยังเชื่อมโยงว่าสังคมยุคใหม่ก็มีภัยน่าสะพรึงกลัวไม่ต่างกับการชนฆ่าเพื่อ
อุดมการณ์อันแปลกแยกจากชีวิต

การบรรยายด้วยโหวหารปฏิทรรศน์ (paradox) หรือ "คำกล่าวที่มองอย่างผิวเผินแล้วจะ
ขัดกันเองหรือไม่น่าเป็นไปได้ แต่ถ้าพิจารณาให้ดี จะเป็นคำกล่าวที่มีความหมายลึกซึ้งและเป็นไป
ได้" (*พจนานุกรมศัพท์ วรรณกรรม : ภาพพจน์ โหวหาร และ กลวิธีการประพันธ์*, 2539 : 160)
ใน "คนกับเสือ" กระทบอารมณ์ผู้อ่านให้เข้าใจบทสรุปเกี่ยวกับความรักในประสบการณ์ของตัวเอง
ดังที่เขาระลึกถึงผู้ที่เคยเป็นคนรักว่า "จริงๆ แล้วเธอไม่ได้จากไป เพียงแต่เธอไม่เคยเข้ามา... เขานึก
ในใจ และเนื่องจากเธอไม่เคยเข้ามาข้างในได้อย่างแท้จริง การพบเธอจึงยิ่งตอกย้ำว่าเขายังไม่
เคยพบใคร" (97) (เน้นโดยผู้วิจัย) ผู้อ่านจะสามารถเชื่อมโยงได้ว่าความรู้สึกนึกคิดดังกล่าว เป็น
เอกภาพกับความเดียวดายของตัวเองที่ปรารถนาให้ผู้มีจิตวิญญาณเดียวกันมาเติมเต็มคุณค่าและ
ความหมายของชีวิต การใช้โหวหารลักษณะนี้ ยังปรากฏในการพรรณนาความหมายของความรัก

ว่าเป็นการประสานของวิญญาณเดียวในสองร่างซึ่ง "...เป็นบทเพลงแห่งความเจ็บที่กึกก้องอยู่ใน ส่วนลึกสุดหัวใจ เป็นปรากฏการณ์ระดับเอกภาพที่ซึ่มลึกลงสู่อณูแห่งความรู้สึก" (98)
 ถ้าความเจ็บในที่นี้ สื่อความถึงความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายในจิตใจซึ่งรับรู้ได้เฉพาะตัว ผู้อื่นไม่สามารถสัมผัสได้ ความเจ็บที่กึกก้อง ก็ย่อมหมายถึงความรู้สึกที่เอ่อท้นท่วมจิตใจ ความรู้สึก ดังกล่าวก็คือความปีติสุข ดังที่เราจะพบว่าความรู้สึกนี้เกิดขึ้นในตอนท้ายเรื่อง ขณะที่ตัวเอกได้ เผชิญหน้ากับเสือ ผู้เล่าบรรยายความยิ่งใหญ่และงดงามในการค้นพบผู้ที่มีจิตวิญญาณเดียวกัน ซึ่งบูรณาการคุณค่าและความหมายของชีวิตว่า

เขารู้สึกได้สัมผัสกับบางสิ่งบางอย่างที่คุ้นเคยราวกับเป็นส่วนหนึ่งตัวเอง
 บางสิ่งบางอย่างที่ทำให้เขารู้สึกครบถ้วนทางจิตวิญญาณเป็นครั้งแรก
 เขารู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับเสือตัวนี้ และมันเป็นความรู้สึกที่อยู่เหนือ
 ถ้อยคำบรรยายใดๆ เป็นปีติสุขที่ซึ่มซ่านไปทุกอณูแห่งตัวตน เป็นสายน้ำแห่ง
สำนึกสูงที่ท่วมท้นล้นหลากออกไปรอบทุกทิศทาง เป็นห้วงยามที่เดือนดาวสายรุ้ง
และดวงตะวันร่วมชุมนุมโดยปราศจากเส้นแบ่งแห่งทิวาและราตรี เป็นวินาทีที่
กาลเวลาหยุดนิ่งเพื่อให้เอกภพได้โอบกอดอนันต์กาล... (108 - 109) (เน้นโดย
 ผู้วิจัย)

ในเรื่องนี้ผู้แต่งยังซ้ำคำอย่างคมคายเพื่อแสดงความขัดแย้งของตัวเอก ขณะกระฮอย
 ตามไล่ล่าเสือ หลังจากพลาดจากการดักซุ่มยิงว่า

เขาสะท้านไปทั้งร่างเมื่อได้ยินเสียงคำรามกังวานแว่วลงมาจากสันเขา
 สองขาเซงักโดยไม่ต้องออกคำสั่ง สองมือกำปืนแน่นขึ้นกว่าเดิม
แจ่มชัดว่ามันอยู่บนนั้น ที่ไม่ชัดเจนคือปรารถนาของเขาที่จะก้าวต่อไป (104)
 (เน้นโดยผู้วิจัย)

ผู้อ่านจะเข้าใจได้ว่าเสียงคำรามของเสือทำให้ตัวเอกรู้ชัดว่ามันอยู่ไม่ไกลจากที่ที่เขายืน
 อยู่ ความรับรู้นี้ยิ่งสร้างความกดดันแก่ตัวเอกที่ไม่อยากเผชิญหน้ากับเสือซึ่งเขาถือว่าเป็น
 "พัฒนาการสูงสุดของชีวิตป่า" ความขัดแย้งดังกล่าวบ่งชี้ว่าพันธะทางสังคมที่ต้องปฏิบัติตามภารกิจ
 ล่าเสือแทนพ่อ เป็นสิ่งบีบบังคับเขาและไม่ใช่ว่าสิ่งที่จะปลดปล่อยได้ง่ายๆ

ผู้แต่งใช้สำนวนภาษาที่งดงาม แสดงความยิ่งใหญ่ของเสือไม่ว่าจะอยู่ในช่วงกลางวันหรือกลางคืนว่า "ไม่ว่าได้เมฆขาวหรือในคืนดาวดาด ไม่เคยมีสัตว์อื่นใดกล้าส่งเสียงไล่มัน" (87) นอกจากนี้เราจะพบความมีพลังและความสง่างามที่ประสานเป็นหนึ่งเดียว ผ่านการบรรยาย แสดงสี ที่ส่องกระทบเสือ ลักษณะทางกายภาพของเสือ และความรู้สึกนึกคิดของตัวเอก ในตอนพบเสือว่า

แดดเพียงยามบ่ายสาดกระทบบางส่วนของแผ่นผากับลำตัวตอนกลางของมัน ทำให้มันดูเหมือนมีประกายพวยพุ่งขึ้นสู่ความสูงเบื้องบน คราขาวเหมือนฝอยฝ้ายตัดกับความร่มทึบของหน้าผาส่วนที่ไม่ได้ต้องแสง ดวงตาสีมรกตวาววับ อยู่ใต้หน้าผากที่เต็มไปด้วยขีดแฉกคล้ายอักษรโบราณ

มันเพ่งดูเขาเหนียวตัวขึ้นมาบนลานหินด้วยอาการสงบนิ่งราวผู้ทรงศีล และเมื่อเขาเงยหน้าขึ้นมองไปทางแผ่นผา พลันทั้งเรือนร่างที่กำลังหยัดเย็นก็ชะงักค้างราวต้องมนต์

ในส่วนลึกสุดของวิญญาณ เขาารู้ดีว่ามันไม่ใช่ความกลัว หากเป็นความยำเกรงที่ผืนึกผสานเข้ากับความตื่นตะลึง มันเกือบจะเป็นความรู้สึกเดียวกันที่เกิดขึ้น ยามเห็นผิวทะเลเรืองรองอยู่ใต้แสงเงาแห่งรุ่งอรุณ หรือเห็นโค้งรุ่งพาดข้ามขุนเขา สูงหม่นเมฆ...

ลึกลับ บรรวจเจิด หลอกหลอน และศักดิ์สิทธิ์

เขากระชับปิ่นแน่นโดยไม่ยอมมละสายตาจากภาพเบื้องหน้า มันยังคงหมอบนึ่งเป็นรูปสลักของกาลเวลา ดวงตาจ้องตรงมา...

ตาที่ดูเหมือนไม่แยแสต่อสิ่งใด ทว่าเปี่ยมล้นไปด้วยพลังชีวิต ลึกเรื้องด้วยรังสี แห่งอิสรภาพและความเชื่อมั่นในตัวเอง ดูราวความกล้าหาญ ความสงบสันโดษ ความกร้าวแกร่งทางจิตวิญญาณ หรือแม้กระทั่งความรัก... ถูกหลอมรวมไว้ใน ผลึกแก้วเพียงหยดเดียว

พลันเขารู้สึกในใจมีศรัทธาสมทบ

เรือนร่างสีไฟแห่งที่หมอบกำยำอยู่บนแท่นหินหน้าผาม่านผา แท้จริงแล้ว คือ นักบวชที่อุทิศสำหรับเร้นกายปลีกวิเวก ไหนเลยคือข้าศึกผู้บุกรุก (106 - 107) (เน้นโดย ผู้วิจัย)

คำบรรยายนี้เด่นที่ แสง สี และความเปรียบ แสงที่ส่องกระทบตอนกลางลำตัวของเสือ นั้น ผู้เล่าเปรียบเหมือน "ประกายพวยพุ่งขึ้นสู่ความสูงเบื้องบน" รายละเอียดของสัตว์ที่เน้น คือ เคราสีขาวที่ตัดกับบางส่วนของหน้าผาที่ทึบแสง อีกทั้งดวงตาสีเขียวที่ส่องประกาย สามารถสื่อ ภาพเสือที่มีทั้งความสง่างาม ลึกลับน่าเกรงขาม ให้เกิดขึ้นในจินตนาการของผู้อ่านได้ ผู้อ่านจะ เข้าใจความรู้สึกของตัวเอกที่ทั้งยำเกรงและตื่นตะลึงเมื่อพบเสือ คำบรรยายดวงตาสีเขียว ซึ่งเป็น ภาพระยะใกล้ และภาพเสือบนแท่นหินหน้าแผ่นผาในระยะไกลว่า "เรือนร่างสีไฟแห่งที่หมอบ กาย่า" ทำให้เรารับรู้ถึงความงดงามและเต็มเปี่ยมด้วยพลังของเสือ น่าสังเกตว่าผู้แต่งเปรียบ รั้วลายบนหน้าผากเสือว่า "คล้ายอักษรโบราณ" ความเปรียบนี้กระตุ้นให้ผู้อ่านขบคิดถึงเสือใน ความหมายที่เป็นสัญลักษณ์แทนจิตวิญญาณอิสระที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งกล้าหาญ สมถะ รักสันโดษ และ สามารถดูแลตัวเองได้อันเป็นจิตวิญญาณที่ตัวเอกปรารถนาจะเป็นและเข้าร่วมเป็นหนึ่งเดียว เมื่อย้อนกลับไปช่วงต้นเรื่องเราจะพบว่าผู้แต่งใช้ความเปรียบบรรยายลักษณะทาง กายภาพของเสือว่า

มันลุกขึ้นยืนช้าๆ แต่มีจังหวะจะโคน ทุกอากัปกริยาดูสอดประสานสอดคล้อง กันไปหมด จนในที่สุดจากปลายจมูกจึงปลายหางกลายเป็นเส้นสะบัด เหยียดยาวราวการวัดพู่กันเพียงครั้งเดียวของจิตรกรอารมณ์ถึง...เรือนร่างสี ไฟแห่งกระทบลำแดดใกล้ค่าเป็นบางส่วน และตรงนั้นดูราวเปลวเพลิง (84) (เน้นโดยผู้วิจัย)

ความเปรียบที่แสดงลีลาการเคลื่อนไหวที่งดงาม "ราวการวัดพู่กันเพียงครั้งเดียวของ จิตรกรอารมณ์ถึง" และเรือนร่างที่ถูกแสงแดดกระทบบางส่วนซึ่ง "ดูราวเปลวเพลิง" ทำให้ผู้อ่าน เห็นความงดงามและเต็มเปี่ยมด้วยพลังในวิถีชีวิตของเสือ วิถีชีวิตที่กล้าหาญและสามารถดูแล ตัวเองได้ ซึ่งแยกไม่ออกจากความงดงามของเสือ ถูกสื่อผ่านความเปรียบดวงตาว่า "สงบนิ่งแต่ ไม่ยอมพ่าย ทั้งเรื่องทั้งลึกดูราวอัญมณีในห้วงน้ำ" และ "แววตาที่ไม่เคยเปลี่ยนทั้งลึกทั้งเรื่องอยู่ใน ความมืด ดูราวแววดาวอีกคู่หนึ่งในเอกภพ" (89) นอกจากนี้ผู้แต่งยังใช้ความเปรียบบรรยาย แท่นหินซึ่งเป็นที่อยู่ของเสือ เพื่อเชื่อมโยงกับความยิ่งใหญ่ของมันว่า "ใต้ชะงอกผามีแท่นหินก่อตัว ขึ้นไปดุจบัลลังก์ของพระราชา" (103) ลีลาชีวิตที่ทั้งงดงามและน่าพิศวงของเสือ ยังถูกบรรยาย ผ่านความเปรียบพฤติกรรมขณะนั่งอยู่กับที่หลายครั้ง ในตอนแรกที่มีมันดกชุ่มรอจังหวะจู่โจมฝูงวัว

ผู้แต่งใช้ความเปรียบว่า "มันหยุดตัวเองไว้ที่ไม่พุ่มสุดท้ายนี้ซึ่งสนิทรภาพนั้น" (87) และในตอนที่มีมันหวนกลับมาอนหมอบนั่งอยู่บนแท่นหินหลังจากที่ไม่สามารถกลับมากินซากวัวที่ซ่อนไว้ได้ ก็ปรากฏความเปรียบที่คล้ายกันว่า "มันนอนหมอบเหมือนภาพนั้น" (103) ผู้แต่งยังใช้ความเปรียบซ้ำกันสองครั้งเพื่อบรรยายพฤติกรรมของเสือขณะหมอบนั่งว่า "มันคงหมอบอยู่บนแท่นหินราวเป็นหนึ่งในเดียวกับกาลเวลา" (102 - 103, 106) การบรรยายซ้ำดังกล่าวเป็นความจริงของผู้แต่งที่นอกจากแสดงธรรมชาติของเสือแล้ว ยังบ่งชี้การดำรงอยู่อย่างยาวนานของสายพันธุ์ชีวิตซึ่งกลมกลืนกับกาลเวลา โวหารอุปมานี้ น่าจะมีที่มาจากทัศนะของผู้แต่งว่า กาลเวลาและเสือมีลักษณะร่วมกันอยู่คือปราศจากความขัดแย้งภายใน ความยิ่งใหญ่ของกาลเวลาอยู่ที่อำนาจเหนือการควบคุมของมนุษย์แต่ความยิ่งใหญ่ของเสืออยู่ที่วิถีชีวิตของมันซึ่งสัมพันธ์กับคุณธรรมของโลก

เห็นได้ว่าการบรรยายและความเปรียบที่แสดงลักษณะพิเศษของเสือเป็นเอกภาพกับสัญลักษณ์หลักของเรื่อง คือ เสือที่แทนความสูงส่งทางจิตวิญญาณ การค้นพบของตัวเองในตอนท้ายเรื่องว่า เขากับเสือมีจิตวิญญาณที่เป็นหนึ่งเดียวกัน และการยิงเสือพร้อมกับยอมจบชีวิตลงพร้อมกับมัน มีความเป็นเอกภาพกับแก่นเรื่องคือ ความโดดเดี่ยวของผู้ที่มีความสูงส่งทางจิตวิญญาณซึ่งถูกสังคมบีบคั้นให้ต้องชนง่ากัน

เมื่อพิจารณาความเปรียบที่แสดงฉากและบรรยากาศในเรื่องพบว่ามีพลังเหนียวโน้มจินตนาการของผู้อ่านได้อย่างดี ดังฉากตอนกลางคืนขณะที่เสือกลับมากินซากวัว ผู้แต่งใช้ความเปรียบบรรยายว่า "ดึกสงัด จู่ๆ สรรพสำเนียงแห่งราตรีก็เงียบหายราวโลกสิ้นสุดลง" (95) ผู้อ่านที่เชื่อมโยงเหตุการณ์นี้กับการบรรยายในช่วงต้นเรื่องว่า "ไม่ว่าได้เมฆขาวหรือในคืนดาวดาดไม่เคยมีสัตว์อื่นใดกล้าส่งเสียงใส่มัน (เสือ)" (87) จะเข้าใจได้ว่าขณะนั้นเสือซึ่งเป็นตัวแทนของสิ่งมีชีวิตที่ยิ่งใหญ่ในทัศนะผู้แต่งกำลังปรากฏตัว นอกจากนี้ในตอนเปิดตัวเอกกำลังล่องล้าเข้ามาในอาณาจักรของเสือ ผู้แต่งแสดงอุณหภูมิของอากาศโดยใช้ความเปรียบว่า "อากาศในดงเย็นขึ้นกว่าข้างนอกราวอยู่คนละภพแต่เขาก็อดรู้สึกไม่ได้ว่าบนหน้าผากมีเหงื่อซึม" (100) ความตัดกันระหว่างอากาศที่เย็นขึ้นกับอากาศเหงื่อซึม ทำให้เราเห็นความตึงเครียดของตัวละครที่ต้องคอยระวังตัวทุกฝีก้าว พอตัวเอกได้ยินเสียงเสือคำรามจากสันเขาจึงต้องเพิ่มความระมัดระวังตัวยิ่งขึ้นกว่าเดิมอีก เพราะที่ที่เขาอยู่นอยู่ไม่ไกลจากเสียงนั้น เราจะพบความเปรียบที่ให้รายละเอียดของความรู้สึกที่กดดันขึ้นอีกว่า "แต่ละก้าวที่ผ่านมากินเวลานั้นนานราวนิรันดร" (104) ผู้แต่งยังให้รายละเอียดของฉากเพื่อให้ผู้อ่านรับรู้ได้ว่าตัวเอกยังอยู่ในป่าทึบ ดังคำบรรยายและความเปรียบที่ผ่านการสังเกตของตัวเอกว่า "เขาเงยหน้าขึ้นมองยอดไม้ที่ปรกผิวน้ำเป็นพาดานครึ้ม แฉกแสงเล็กๆ เปล่งประกายวูบวาบอยู่ทั่วละม้ายกลุ่มดาวในคืนเดือนมืด" (106)

ในเรื่องนี้ผู้แต่งยังใช้บุคลาธิษฐานเจ้าจินตนาการอย่างดี ดังคำบรรยายจากป่าว่า "ทั้งป่าตกอยู่ในอ้อมแขนของความมืด" (93) คำบรรยายนั้นนอกจากจะสื่อถึงช่วงเวลากลางคืนแล้ว คำว่า "อ้อมแขนของความมืด" ยังเป็นเอกภาพกับเนื้อเรื่องต่อมาที่แสดงความมืดมนหรือ ความขัดแย้งภายในของตัวเอกอีกด้วย เหตุการณ์ขณะที่ตัวเอกตื่นจากภวังค์ถูกสื่อผ่านบุคลาธิษฐานว่า "แดดสายอุ่นผิวน้ำของเขาจนต้องก้าวออกจากภวังค์" (99) (เน้นโดยผู้วิจัย) ผู้อ่านจะเข้าใจได้ว่า ตัวละครตื่นจากห้วงคิดคำนึงเมื่อตอนสายแล้ว นอกจากนี้เราจะพบว่าผู้แต่งยังใช้บุคลาธิษฐาน และเปรียบเทียบที่สื่อความยิ่งใหญ่ของเสือว่า "ตะวันสูงส่งเงาไม้ลงทาบซ้อนผิวดิน ทว่าบน ลานหินโล่งกลับปรากฏระอุแดดจริงรำ รมผาป้องเรือนร่างของมันไว้ดูราวพลับพลาของผู้มีอำนาจ" (104) (เน้นโดยผู้วิจัย)

ในฉากที่ตัวเอกระลึกถึงเป็ของพ่อที่เขานำติดตัวมาล่าเสือด้วย ผู้แต่งใช้คำที่สื่อความมากกว่าความหมายพื้นฐานของคำ ดังบทบรรยายว่า

...พ่อเพียงยอมให้เขาสะพายเป้ใบนี้เป็นครั้งแรก

พ่อบอกว่าถ้าพลาดให้กลับเข้าหมู่บ้านก่อน อย่าดวนตามเสือไปโดยลำพัง เพราะไล่ล่ามันยังยากกว่าซุ่มยิงนับร้อยเท่า

แต่เขาจะสะพายเป้เปล่ากลับไปหาพ่อได้อย่างไร มันเป็นเป้สัมภาระที่พ่อไม่เคยยอมให้ใครแตะต้อง เมื่อมาอยู่บนแผ่นหลังของเขา ข้างในควรจะได้บรรจุ หัตถ์ชนะ (99) (เน้นโดยผู้วิจัย)

เป้ในเรื่องนี้จึงไม่ได้มีความหมายแค่เครื่องใช้สำหรับใส่ของต่างๆ เท่านั้น หากยังหมายถึงพันธะทางสังคมที่ตัวเอกต้องแบกรับไว้ ซึ่งก็คือ การออกล่าเสือแทนพ่อ

นอกจากนี้ยังปรากฏคติบท (maxim) หรือ ข้อความที่กระชับและแน่นด้วยเนื้อหาสาระ ซึ่งแสดงความเข้าใจในธรรมชาติของมนุษย์ในตอนที่กำลังถึงตัวเอกเมื่อคืนกลับมายังชนบท บ้านเกิดและต้องหลั่งน้ำตาเมื่อได้ยินคำพูดของพ่อ ดังนี้

"กูผิดเองที่ส่งมึงไปเรียนหนังสือ นึกแล้วว่ามึงคงอยู่กับเขาไม่ได้ มึงเหมือนกู มากเกินไป"

เขาถือว่ำนั่นคือคำปลอบโยน แล้วใครว่าผู้ชายที่โตเต็มที่ไม่ต้องการ คำปลอบโยน...ใครว่าคนที่ไม่ก้มให้คนอื่นไม่มีหัวใจ (95) (เน้นโดยผู้วิจัย)

เนื้อหาที่แสดงความอ่อนไหวของตัวเอกที่ซาบซึ้งต่อพ่อที่เข้าใจและไม่ซักถามให้เขา อึดอัดใจ ทำให้ผู้อ่านเห็นความรักความผูกพันระหว่างตัวเอกกับพ่อ ซึ่งสอดคล้องกับความจำเป็นของเขาที่ต้องออกไล่เสือแทนพ่อผู้ชราภาพ คติบทที่กลมกลืนกับเนื้อหาสาระซึ่งแสดงความขัดแย้งภายในของตัวเอก ยังปรากฏในตอนท้ายเรื่องว่า "...คนเราเมื่ออยู่ในวิถีที่เลือกเอง ย่อมหมายถึงการสิ้นเยื่อใยกับทางเลือกอย่างอื่น อิศรภาพมิได้หมายถึง การเปลี่ยนใจตามอารมณ์ หากหมายถึงความเด็ดเดี่ยวที่ก้าวไปบนเส้นทางที่ปรารถนา" (106) ข้อความนี้ทำให้ผู้อ่านเข้าใจความหมายในพฤติกรรมของตัวเอก ที่ขัดคำสั่งของพ่อ โดยไล่ล่าเสือตามลำพัง ซึ่งยากลำบากและเสี่ยงอันตรายว่า คือ ความเด็ดเดี่ยว ในการผดุงเสรีภาพของการก้าวไปในวิถีชีวิตที่ตนกำหนด

กล่าวโดยสรุป โดยภาพรวมกลวิธีการประพันธ์ในเรื่องสั้น เล่ม *ฤดูกาล ดอกไม้ และคนกับเสือ* มีความประสานกันอย่างกลมกลืนกับเนื้อหา ด้วยความใส่ใจในการให้รายละเอียดของฉาก และความรู้สึกของตัวละคร ซึ่งสอดคล้องประสานกับโครงเรื่องและแก่นเรื่องอย่างเหมาะสม โดยเฉพาะใน เล่ม *คนกับเสือ* เราจะเห็นพัฒนาการในการแสดงความเข้าใจตัวละคร ทั้งความคิดและพฤติกรรม กลมกลืนกับองค์ประกอบอื่น เมื่อพิจารณาการเลือกใช้มุมมองและผู้เล่าเรื่องในการสื่อความหมายของผลงานรวมเรื่องสั้นทั้งสามเล่ม ก็พบว่ามุมมองภายในสร้างสัมฤทธิ์ผลทางการสื่อสารเป็นอย่างดี นอกจากนี้การใช้องค์ประกอบทางภาษาอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ผู้อ่านเห็นชัดว่า ผู้แต่งมิได้แต่เพียงแสดงความชัดเจนทาง บรรยายโวหารและพรรณนาโวหารเท่านั้น แต่ยังสามารถใช้การประกอบวัสดุสื่อความหมายอย่างแยบคายอีกด้วย กล่าวได้ว่ารวมเรื่องสั้นทั้งสามเรื่องประสบผลสำเร็จในด้านวรรณศิลป์ ที่ส่งแรงกระทบอารมณ์ผู้อ่าน ให้ขบคิดถึงคุณค่าและความหมายในประสบการณ์ร่วมของมนุษย์ ซึ่งมีความสำคัญยิ่งในยุคสมัยที่มีปัญหาอันซับซ้อน